

ప్రెస్.

శ్రీ శంకరాచార్యకృత

శి వా న ం ద ల హ రి

సంస్కృతాంధ్రీకానహితము.

చెన్నపురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1914

All Rights Reserved]

[Rs. 0 8.

PRINTED AT
THE AUDI SARASWATY NILAYA PRESS,
69, *Malia Perumall Street*, MADRAS.

FIRST EDITION—1914,

శ్రీ రఘు.

శివానందలహరీ స్తోత్రానాం

అకారాదిసూచీపత్రికాః

శ్లోకసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	శ్లోకసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
61 అమృతం	97	23 కిరీటం	35
95 అమృతం	112	1 కల్యాణం	1
68 అమృతము పుష్పతం	107	75 కల్యాణినం	116
70 అమృతం	110	52 కాయకామ్యుత	82
87 అమృతం	138	34 కంబూమ	51
13 అమృతం	19	66 క్షీరార్ధం	105
53 అకాశం	85	9 గంభీరం	14
16 అశ్వత్థ	70	2 గంభీరం	8
55 అగ్రామిని	88	42 గంభీర్యం	64
91 అగ్రామిని	138	12 గుహాయం	18
49 అగ్రామిని	76	6 గుహాయం	10
62 అగ్రామిని	98	45 గుహాయం	69
37 అగ్రామిని	56	60 గుహాయం	108
71 అగ్రామిని	111	83 గుహాయం	127
74 అగ్రామిని	115	85 గుహాయం	130
99 అగ్రామిని	148	32 జ్వాలాగ్రం	48
15 అగ్రామిని	22	3 త్రయావేద్యం	5
58 అగ్రామిని	93	29 త్వత్పదాంబుజం	44
80 అగ్రామిని	123	18 త్వత్పదాంబుజం	26
81 అగ్రామిని	124	19 దురాశా	28
26 అగ్రామిని	39	92 మూర్తికృతాని	139
24 అగ్రామిని	36	39 గుహాయం	59
44 అగ్రామిని	67	40 గుహాయం	61
27 అగ్రామిని	41	21 గుహాయం	31

శ్లోకసంఖ్య.

- 96 ధైర్యాంతుశేన
 72 ధ్యానాంజనేన
 89 సతిభిః
 10 సరత్వం దేవత్వం
 31 నాలంబాపర
 33 నాలంబాసకృదేవ
 79 నిత్యంయోగిమనః
 57 సత్త్వంస్వోదర
 55 నిత్యాయ
 48 నిత్యానంద
 41 నాపాత్మాత
 56 పూజాద్రవ్య
 97 ప్రచరత్సభిత
 14 ప్రభుస్త్వం
 22 ప్రబోధావైశ్య
 38 ప్రాప్త్యజ్యోతిశ
 17 సలాహ్య
 67 బహువిధ
 82 బాణత్వం
 77 బుద్ధిసిరా
 36 భక్తిభక్తి
 76 భక్తిర్మహేశ
 73 భూదారతా
 51 భృంగీచ్ఛ
 7 మనస్తే
 43 మాగచ్ఛః

పుటసంఖ్య

- 143 63 మార్గానైకత
 112 8 యథాబుద్ధిః
 136 88 యథాత్మతా భోగ
 15 35 యోగత్వేమ
 47 60 రోగస్థాయ
 50 64 సత్త్వస్థావనమంత
 122 65 సత్త్వస్థావనమంత
 91 90 సత్త్వస్థావనమంత
 90 11 సత్త్వస్థావనమంత
 74 30 సత్త్వస్థావనమంత
 63 16 సత్త్వస్థావనమంత
 132 47 సత్త్వస్థావనమంత
 144 84 సత్త్వస్థావనమంత
 21 20 సత్త్వస్థావనమంత
 33 78 సత్త్వస్థావనమంత
 38 50 సత్త్వస్థావనమంత
 25 54 సత్త్వస్థావనమంత
 106 4 సత్త్వస్థావనమంత
 126 98 సత్త్వస్థావనమంత
 119 28 సత్త్వస్థావనమంత
 64 94 సత్త్వస్థావనమంత
 118 93 సత్త్వస్థావనమంత
 114 25 సత్త్వస్థావనమంత
 80 100 సత్త్వస్థావనమంత
 11 5 సత్త్వస్థావనమంత
 66 59 సత్త్వస్థావనమంత

శ్లోకసంఖ్య.

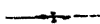

శ్రీ రస్తు.

శ్రీశంకరభగవత్పాదప్రణీత

శివానందలహరి

సంస్కృతాంధ్రవ్యాఖ్యానసహితము.

పూజ్యులగు చరణాసమక్రతులు నగు శ్రీశంకరులు పరమేశ్వర
నమస్కారములననుమతముగా నమస్తననామగములు చేయించినగుట యెఱింగి సంసార
సాగమునుండి తాము తిరిగిచుటకును ఇతరులను దరింపజేయుటకును
గాఢముగా మేల్కొనగ స్తోత్రము చేయు వాంఛించుచు నిర్విఘ్నముగా
ప్రార్థనము పూర్తయగుటకై పాఠ్యతీ పరిమేశ్వర నమస్కార రూపమగు
మంగళి మాచరించుచున్నాము:—

శివాభ్యాం చూడామలంకృతశశికలాభ్యాం నిజతపః

శివాభ్యాం భక్తేషు ప్రకటితశశికలాభ్యాం భవతు మే,

శివాభ్యా మస్తోత్రప్రభువనశివాభ్యాం హృది పునర్భవాభ్యా

మానందస్ఫురదనుభవాభ్యాం నతి రియమ్. 1

శివాభ్యాం = మహావిద్యాస్వయాపురుషు, చూ...భ్యాం = చూ
చూలంకృతః = కథలచే నలంకరింపబడిన, శశికలాభ్యాం = చంద్రరేఖలు
నలంకరించు, ని...భ్యాం = నిజతపః = (బిగిరికొకరు) తపతమ నిరా
హారానంత్రములయొక్క, శివాభ్యాం = ఫలమైనవారును, భక్తేషు =
భక్తులయందు, ప్ర...భ్యాం = ప్రకటిత = చూపబడిన, శివాభ్యాం =

కర్మఫలములు గలవారును, అ...భ్యాం - అస్తోక = కొలఁదిలేని, త్రిభు
వన = ముల్లోకములయొక్క, శివాభ్యాం = శుభములు గలవారును,
హృది=మనస్సునందు (ధ్యానించు నప్పుడు), పునర్భవాభ్యాం = (ఆపవీతి
కప్పుడు) మరల మరల దోచుచుండువారును, అ...భ్యాం - అనంద =
పరమానందముతోఁగూడ, స్ఫురత్=తోచుచుండెడు, అనుభవాభ్యాం=
స్వరూపసాక్షాత్కారము గలవారును నగు, శివాభ్యాం = ఉమామహేశ్వరుల
కొఱకు, ఇయం = ఈ, మే = నాయొక్క, నతిః = నమ
స్కారము, భవతు = అగుఁగాక.

తా. తమలోఁ దాము చేసిన యుగ్రతపస్సుచేత నొకరికొకరు ఫల
ముగా నగ్ధ నారీశ్వరమూర్తులై యెల్లలోకములకు శుభదాయకులై కర్మఫల
ప్రదాయకులై భక్తులు ధ్యానముచేయుపట్ల నిమిష నిమిషమునను వారల
హృదయములయందు దావిర్చించుచు ముముక్షువుల కానందసాక్షాత్కార
ముల నొసఁగుచు సమస్త విద్యాస్వరూపు లయి యున్న యా గౌరీశంకరు
లకు నమస్కారము.

→ వ్యాఖ్యానప్రారంభః ←

అవతరణికా:—

చిత్రం నటతరో య్మలే వృద్ధా శ్శిష్యా గురు ర్యువా,
గురోస్తు మానం వ్యాఖ్యానం శిష్యాస్తు చ్ఛిన్న సంశయాః.

అథ తత్ర భవాక్ పరమ కాగుణిక శ్రీశంకరాచార్యః పరమే
శ్వర ప్రణతి మహిమా సకలాధస్థి మధిగత్య స్వయం భవంతర్ముఖాన్తాం
శ్చ తారయితుం పరమేశ్వరం స్తోతు మారభమాణః, అవిఘ్నేన గ్రంథ
పరిసమాప్తయే శివయో ర్మననరూపం మంగళ మాచరతి:—

వ్యా. మే మమ ఇయ మసౌ నతిః ప్రణామః శివాభ్యాం శివాచా
శివశ్చ శివౌ తాభ్యాం పుమాన్త్రియే త్యేకశేషః. పార్వతీ పరమేశ్వరా
భ్యాం భవతు ఆస్తు నమస్కార్యగుణాక్ ప్రకటయితుమాహ:—కలా.

భ్యామితి. కలాభ్యాం శ్రుతి ప్రసిద్ధ సకల విద్యాస్వరూపాభ్యాం చూ
డాలంకృత శిశికలాభ్యాం చూడాభ్యాం శిఖాభ్యాం అలంకృతే మండితే
శశికలే చంద్రకలే యయో స్తాభ్యాం శశికశాశిశాయి చూడా విశిష్టాభ్యా
మిత్యర్థః. నిజతపః ఫలాభ్యాం నిజే అత్యయే యే తపసీయే నిరాహారాదిత
దేకనిష్ఠాశ్యుగ్రతౌ తయోః ఫలాభ్యాం ఫలధూతాభ్యాం పరస్పరతపః
ఫలధూతాభ్యా మిత్యర్థః. భక్తేషు స్వభక్తేషు ప్రకటితఫలాభ్యాం ప్రకటి
తే ప్రకాశితే సతే ధర్మాది ఫలదానే యాభ్యాంతాభ్యాం పరహస్త ప్రకటి
తసర్వ ఫలదానాభ్యా మితి యావత్. ఆస్తాక త్రిభువన శివాభ్యాం అస్తాక
మనల్పం త్రిభువనస్య త్రయజ్ఞం భువనానాం సమాహార స్త్రీభువనం తస్య
శివం భద్రం యాభ్యాం తాభ్యాం ఆవల్ప త్రిభువనభద్రహేతుభ్యా మిత్య
ర్థః. హృది మనసి పునర్భవాభ్యాం పానః పున్యేన ప్రతిధ్యానం జాయమా
నాభ్యాం యదాయదాధ్యాయతీ తదాతిదా నవనవోన్మేషణే నోత్పద్యత ఇతి
యావత్. సద్యోజాతంప్రపద్యామితి శ్రుతేః ఆనంద స్ఫురదనుభవా
భ్యాం ఆనందేన సాకం స్ఫురితా అనుభవః స్వరూపబోధః యయోస్తా
భ్యాం ఏతైః కలాభ్యామిత్యాది విశేషణై ర్నమస్కా-గ్యనస్తునో ర్నస్
శిష్ట్యై ప్రతిపాద్యతే.

శివానందము తనచిత్తము నెడబాయకుండ వేడుకొనుచున్నారు.—

గళంతీ శంభో త్వచ్చరితసరితః కిల్బిషరజో దళంతీ

• ధీకుల్యాసరణిషు పతంతీ విజయతామ్,

దిశంతీ సంసారభృమణపరితాపోపశమనం వసంతీ

మచ్ఛేతోహ్రదభువి శివానందలహరీ.

2

టీ. హేరంభో = సుఖమునకుఁ గారణమైనవాడా? త్వ...తః—
• త్వత్ = నీయొక్క, సరిత = చరిత్రమనియెడు, సరితః = నదినుండి,
గళంతీ = స్రవించి పాలుచున్నదియు, కి...జః - కిల్బిష = పాపము
• లనియెడు, రజః = ధూళిని, దళంతీ = భుంజించు (అణచివేయు) చున్న

దియ, ధీ...మ - ధీ = బుద్ధులనియెడు, కుల్యా = పిల్లకొలువలయొక్క,
 సరణిమ = శ్రోణలయందు, పతంతీ = ప్రసరించుచున్నదియు, సం...
 ఎం - సంసారభ్రమ = జననమరణ రూపమైన సంసార చక్రమందు తిరు
 గుటచే గలిగిన, పరితాప = అత్యంత సంతాపములయొక్క, ఉపశ
 మనం = ఉపశాంతిని, దిశంతీ = ఇచ్చుచున్నదియు, మ...వి - మత్ =
 నాయొక్క, చేతః = చిత్తమనియెడు, హృదభువి = మడుగునందు,
 విసంతీ = నిలచియుండు నదియునగు, శివానందలహరీ = పార్వతీ పర
 మేశ్వరుల నలనగలిగిన యానందప్రవాహము, విజయతాం = సర్వోత్కర్ష
 ముగా నుండు గాక.

తా. ఓశంకరా! భక్తపరిపాలనాది రూపములగు నీచరిత్రములు
 మహానదులు. వానినుండి స్రవించి పాటుచు పాపములనియెడు ముల్ల నణఁ
 చుచున్న యీ శివానందలహరీ బుద్ధియను పిల్లకొలువగుండ వచ్చి సం
 సారసంతాపము శాంతిపఱుచుచు నాహృదయమును పెద్ద చెఱువులొక బడి
 నది. ఇది యింక నెన్నఁడును వీడకుండ నీరముగా నుండునట్లనుగ్రహింపుము.

అ. ఏకమంగళం నిర్వర్త్యస్వచేతసిశివానందస్మర్యంప్రసాదయతే:-

వ్యా. గళంతీతి. సౌశంభో సుఖకారణ త్వచ్ఛరిత సరితః తవ తే
 చరితమేవ భక్తపరిపాలనాది చరిత్రమేవ సరిత్వాహినీ తస్యాస్యకాశాత్
 గళంతీస్రవంతీ కిల్బిషరజః కిల్బిషం పాపమేవ రజః ధూళిః తద్దళంతీ ఛిం
 దంతీ ధీకుల్యా సరణిమ ధియఃబుద్ధయఏనకుల్యాః కృత్తిమసరితః తానాం
 సరణిమ పదవీమ పతంతీ గచ్ఛంతీ సంసార భ్రమః పరితాపాపశమనం
 సంసారే సంస్కృత్యాం భ్రమణేన భ్రాంత్యా యః పరితాపః తేదుఃఖం
 తస్యోపశమనం శాంతం దిశంతీ ప్రయచ్ఛంతీ మచ్చేతో హృదభువి మమవే
 చేతః చిత్తమేవ హృదః అగాధ జలప్రదేశః తస్య భూః భూమిః తస్యాం స
 సంతీ తిష్ఠంతీ శివానందలహరీ శివాభ్యాం శ్రుతచరితాభ్యాం జనితః య ఇ
 నందం దుఃఖరాహిత్యరూపః తస్య లహరీ ప్రవాహః విజయతాం సర్వో
 త్కర్షణేన వర్తతాం సర్వాభ్యః లహరీభ్యః ఉత్కర్షణేన వర్తతా మితి భావః

శివానందము శివభజన చేయునిదే కలుగఁచుగనుక శివభజన మావశ్యక
మని నూచించుచున్నాడు:—

త్రయీవేద్యం హృద్యం త్రిపురహర మాద్యం త్రిణయనం

• జటాభారోదారం చలదురగహారం మృగధరమ్,

మహాదేవం దేవం మయి సదయభావం పశుపతిం

చిదాలంబం సాంబం శివమతివిడంబం హృది భజే. ౩

టీ. త్ర...ద్యం - త్రయీ = ఋగ్వేదయజుర్వేదసామవేదములు
మూఁటి చేతను, వేద్యం = తెలిసికొనఁ దగినవాఁడును, హృద్యం =
హృదయ కమలమున న్యైక్యమగువాఁడును, త్రిపురహరిం = స్థూలసూక్ష్మ
కారణ శరీరములు మూఁటిని నశింపజేయువాఁడును, ఆద్యం = సృష్టి
కంతకు మొదటనయున్నవాఁడును, త్రిణయనం = మూడు కన్నలవాఁ
డును, జటాభారోదారం = జటాజూటముచేత గంభీరమైనవాఁడును,
చ...రం - చలత్ = కదలుచున్న, ఉరగ = పాములనియెడు, హారం =
పేరులు గలవాఁడును, మృగధరం = లేడిని దాల్చినవాఁడును, మహా
దేవం = గొప్పదేవుఁడును, (స్వప్రకాశ యాపుఁడు), దేవం = అనంద
స్వరూపుఁడును, మయి = నాయందు, సదయభావం = దయతోఁగూడిన
యభిప్రాయము గలవాఁడును, పశుపతిం = బ్రహ్మాది లోకపాలకుఁడును,
చిదాలంబం = స్వరూపజ్ఞానమునకు సాధనమైన వాఁడును, అతివిడంబం =
సమయాన్త సరణము గలవాఁడును, సాంబం = పార్వతీ సమేతుండును
నగు, శివం = పరమేశ్వరుని, హృది = మనస్సున; భజే = సేవింతును.

తా. ఏ మహాదేవుఁడు ఋగ్వేద యజుర్వేద సామవేదములు
మూఁటియందుఁ జెలియబడునో, ఏ మహాదేవుండు హృదయకమలము
నందు స్థిరించునో, ఏ మహాదేవుఁడు స్థూలసూక్ష్మకారణ దేహములు మూఁ
టిని నిర్మూలముచేయునో, ఏ మహాదేవుండు ప్రపంచమునంతయు సృ
జించుచు సృష్టికే బూర్వమందును గలఁడో, ఏ మహాదేవుండు మూడు

కన్నులును, జటాజూటమును, సర్పహారమును, హస్తమున లేడియుం గలిగి గంభీరమూర్తియై యొప్పునో, యే మహాదేవుండు మేర లేని స్వప్రకాశము పరమానందమును స్వస్వరూపముగా వెలుగొందునో, ఏ మహాదేవుండు స్వరూప సాక్షాత్కారమునకుఁ బరమసాధనమో, ఏ మహాదేవుండు బ్రహ్మాది నిఖిలలోకములకుఁ బరిపాలకుడై లోకానుకంఠముతోఁ గూడి వర్తించునో, అట్టి పార్వతీ సమేతుండగు పరమశివుని నాహృదయమందు బుద్ధి ప్రేరకునిగా భావించెదను.

ఆ. శివానందస్య శివభజనమూలత్వా త్తద్భజన మావశ్యక మితి స్వయం భజతే:—

వ్యా. త్రయీవేద్యమితి. ఆహం త్రయీవేద్యం త్రయ్యా వేదత్రయేణ వేద్యం జ్ఞేయం హృద్యం హృదయాభివ్యక్తిం త్రిపురహరం ఘోలాది శరీరత్రయహరం ఆద్యం ఆచార్యం సృష్టే పూర్వమపి సిత మిత్యర్థః. త్రియనం త్రిలోచనం జటాభారోదారం జటాజూటేన ఉదారం గంభీరం చలమదగహరం ఉరసా గచ్ఛంతీ త్యురగాః సర్పాః చలంత. స్పందమానాః ఉరగావన హరః ధూపణం యస్య తం మృగధరం ధనతీర్థణః. మృగస్యధరః మృగధరః తం హరిణధర మిత్యర్థః. మహాదేవం దీప్యతీతిదేనా మహంశ్చ సా దేశ్చ మహాదేవః తం ఆపరిచ్ఛిన్న స్వప్రకాశరూపమిత్యర్థః. దేవం దీప్యతేః ప్రమాదార్థత్వాచ్చ అనందరూపం మయి మయి విసయే సదయభావం భావనావిశిష్ట మిత్యర్థః పశుపతిం బ్రహ్మాదిలోకాంతా పరిపాలకం సాశవిమోచన మిత్యర్థః. చిదాలంబం చిదః స్వరూపజ్ఞానస్య ఆలంబం సాధనం సాంబ మమాసహితం అతివిడంబం ప్రాప్త్యలోకానుకరణం శివం ఈశ్వరం హృదిమనసి భజేభావయే ప్రేరకత్వేనధ్యాయా మిత్యర్థః.

దేవత లండఱిలోను శివుఁ డుత్తమోత్తముఁ డని తలఁచి నీపాదారవింద భజన మనుగ్రహింపుమని యాతనినే వేడుకొనుచున్నారు.—

సహస్రం వర్తంతే జగతి విబుధాః త్సుద్రఫలదా స
మన్యే స్వప్నేవా తదనుసరణం తత్కృతఫలమ్,
హరిబ్రహ్మాదీనా మపి నికటభాజా మనులభం

• చిరం యాచే శంభో శివ తవ పదాంభోజభజనమ్. 4

టీ. జగతి = లోకమునందు, త్సుద్రఫలదాః = తుచ్చమైన ఫలముల నొసంగునట్టి, విబుధాః = (ఇతర) దేవతలు, సహస్రం = వేలకొలది, వర్తంతే = ఉన్నారు. (అహం = నేను), స్వప్నేవా = కలలోనైనను, తదనుసరణం = ఆదేవతలను భజించుటగానీ, తత్కృతఫలం = ఆదేవతలు కలుగజేయు ఫలమునుగానీ, నమన్యే = తలచును (కోరను) శింభో, శివ = సుఖకారణుడవును, మంగళస్వరూపుడవునగు శంకరా? నికటభాజాం = సన్నిధిని చేరియున్న, హరిబ్రహ్మాదీనామపి = విష్ణుమూర్తి, బ్రహ్మాదేవుడు మొదలగు వారిలకు సైతము, అనులభం = దుర్లభమైన, తన = నీయొక్క, పదాంభోజభజనం = పాదపద్మసేవను, చిరం = ఎల్లవేళలను, యాచే = యాచించుచున్నాను.

తా. ఏదో కొంచెము ఫలమిచ్చెడు దేవత లెందఱో కలరు. వారిసేవ, వారిఫలములు నాకు కావలయునను నశేక్ష స్వప్నమందైననులేదు. ఎద్దు. ఓ ఈశ్వరా? ఎల్లప్పుడును సన్నిధాన ఎర్తులైన బ్రహ్మాదులకుఁ గూడ వారికిని మీపాదసేవయే దయచేయుండు. మిమ్ము పదేపదే వేడుకొనుచున్నాను.

ఆ. సర్వదేవతాశేక్షయా శివోత్కర్ష మభిప్రేత్య తత్పాదాగ్విందభజనం తమేవ యాచతే:—

వా్యా. సహస్రమితి. జగతి భువనే త్సుద్రఫలదాః తుచ్చఫలప్రదాతారః స్వల్పఫలదానాదేవతేతోః సహస్రం సహస్రసంఖ్యాకాః విబుధాః దేవతాః వర్తంతే సంతి అహం స్వప్నేవా వాశబ్దోఽప్యర్థకః స్వప్నేఽపి కిముత జాగ్రవస్థాయామితిభావః. తదను సరణం తేషాం భ

జనం తత్కృత ఫలం తైర్దత్తఫలంచ నమస్యే నాభ్యుప గచ్ఛామి కింతు
నికటభాజాం నికటం నన్నిధిం భజంతే సేవంత ఇతి నికటభాజః తేహం
హరిబ్రహ్మాదీనామపి హరిశ్చ బ్రహ్మచ హరి బ్రహ్మణౌ తావేవాదీ యే
హంతే తేహమపీత్యర్థః. కర్తరిపస్తీ. అసులభం దర్శభం హేశంభో తవ తే
పదాంభోజ భజనం పాదారవిందసేవాం చిరం బాహుకాలికం యాచే
అభ్యర్థయే.

ఓరిపిచ్చివాడా! ఈదేవతలతో నీకేల? వీరెన్నడో ఫలమిచ్చెద
రట. అదియును కన్నులకుఁగానరాదు. ఇంతకన్న నొకరాజు నాశ్రయించ
రాదు? ప్రత్యక్షముగా వెంటనే ఫలమిచ్చును. అది మెఱుఁగు గదా అను
నభిప్రాయమును మనమునం గుంచుకొని యిట్లు చెప్పుచున్నారు:—

స్మృతౌ శాస్త్రే వైద్యే శకున కవితా గానఫణితౌ
పురాణే మంత్రే వా స్తుతి నటన హాస్యే వ్యచతురః,
కథం రాజ్ఞాం ప్రీతి ర్భవతి మయి కోఽహం పశుపతే
పశుం మాం సర్వజ్ఞ ప్రథితకృపయా పాలయ విభో. 5

టీ. స్మృతౌ = మనుస్మృతి మొదలగు స్మృతులయందుఁగానీ, శా
స్త్రే = తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రములయందుఁగానీ, వైద్యే = వైద్యము
నందుఁగానీ, శ...తా = శకున = శకునములు చెప్పట యందుఁగానీ, కవి
తా = కవిత్వముజెప్పి మెప్పించుటయందుఁగానీ, గాన ఫణితౌ సంగీతము
పాడి రంజింపఁజేయుట యందుఁగానీ, పురాణే = పురాణములు చెప్పట
యందుఁగానీ, మంత్రేవా = మంత్రశాస్త్రముందుఁగానీ, స్తు... షు -
స్తుతి = స్తోత్రములుచేసి యుద్వృంగించుటయందుఁగానీ, నటన = నా
ట్యము సర్పిమోహింపఁ జేయుటయందుఁగానీ, హాస్యేషు = హాస్యములు
చెప్పి నవ్వించుటయందుఁగానీ, అచతురః = నేర్పులేనివాఁడను, మయి =
(ఇట్టి) నాయందు, రాజ్ఞాం = రాజులకు, ప్రీతిః = ప్రేమ, కథం = ఎట్లు!
భవతి = కలుగును. (ఒకవేళ నిం దేదైన నేర్చినను నేర్తునుగాక వారి.

ప్రేమనలని లాభంబులమీఁద నాకిచ్చయు లేదు). (అతః = కనుక), ప్రథిత = వేదప్రసిద్ధుడవును, సర్వజ్ఞ = సమస్తము తెలిసిన వాఁడవును నగు, హేపశుపతే = ఓయి సర్వేశ్వరా? కోఁహం = నే నెవ్వఁడనో యెఱుంగని, పశుం = పశు ప్రాయుడనైన, మాం = నన్ను, కృపయా = దయతో, పాలయ = రక్షించుమా.

తా. సర్వజ్ఞుడనైన ఓయీశ్వరా? శాస్త్రపాండిత్యలేదు. వైద్యము చేతగాదు. కవిత్వము చెప్పనేరను. సంగీతము పాడరాను. పురాణము చదువలేను. మంత్రము లెఱుంగను. అటపాటలయందు నేర్వలేను. మెఱిమెచ్చులమాటలు మున్నగుననేవియుఁ జెప్పఁజాల నింక రాజులకు నామీఁద నెట్లు దయపచున్ను? నచ్చియు వారిచ్చు ఫలములునాకేల? ఎలదు నలదు. వేదవేద్యా? మహానుభావా? నన్ను నేనే యెఱుంగని పశువను. నీవు పశు పతివిగదా. దయచేసి నీవే నన్ను రక్షింపుము.

౬. పరోక్ష కాలాంతరభావి ఫలదాతృ దేవతానుసరణా తృప్తి తృత్య త్తాశు ఫలదాతృరాజాద్యనుసరణం వరమితి తేనై ఫలం సాధ్య మిత్వ త ఆహః—

వా. స్మృతావతి. స్మృతో మన్వాదిస్మృతో శాస్త్రే తర్కవ్యాకరణాదా వైద్యే భిషక్సాస్త్రే శకున కవితా గానఫణితో శకునం ప్రయాణాదికాలే కాక గరుడ జంబుకాది సవ్యాప సన్యగమనవిధినిషేధ శాస్త్రం కవితా కవేర్భావః కవితా ఛందోరూపేణ గద్య సవ్య రూపేణచ యసో చితార్థాభిలాషక శబ్దగుంభనం గానం సంగీతం తేషాం ఫణితిః సభాయాం వాచావిష్కరణం తిస్యాం పురాణే శైవవైష్ణవాత్మక గ్రంథ విశేషే మంత్రే మంత్రశాస్త్రే వేతి వికల్పాన్, స్తుతి నటన హాస్యేషు స్తుతిస్తోత్రం నటనం నాట్య హాస్యం పరేషాం హాసనానుకూల వ్యాపారః తే ష్వహ సుచతురః అనువిధ్యః సహితనాత్మాధుః. తస్మాత్ రాజ్ఞాం నృపతీనాం మయి ప్రీతిః ప్రేమా కథం కేన ప్రకారేణ భవతి స్యాత్ తత్ప్రీతిజన్యం ఫలంచాసీన్సిరం అతః హేపశుపతే హేసర్వజ్ఞ హేప్రథిత శ్రుతిప్రఖ్యాపిత హేవిభో

సర్వవ్యాపక పశుం పశుప్రాయం కోఽహ మిత్యజ్ఞానానం మాం కృపయా
కరుణయా పాలయ రక్ష.

ఇట్లు దేవుని వేడుకొని తనబుద్ధిని గుఱించి నీయలవాటు చొప్పున
సామాన్యమైన శాస్త్రములమీదికి పలుగలెత్తెద వది నరభ్యాసము సుమా!
ఇంకమానుము. శివభజనము చేయుము అని మెల్లగా నంతుఁజొప్పించు
చున్నాడు:—

ఘటో వా మృత్ప్రిండోఽప్యణు రపి చ ధూమోఽగ్ని రచలః
పటో వా తంతు ర్వా పరిహరతి కిం ఘోరశమనమ్,
వృథా కంఠక్షోభం వహసి తరసా తర్కవచసా
పదాంభోజం శంభో ర్భజ పరమసౌఖ్యం వ్రజ సుధీః. 6

టీ. సుధీః=ఓ మంచిబుద్ధి, ఘటోవా=కుండగానీ, మృత్ప్రిండోఽపి=
మట్టిముద్దగానీ, అణురపి=పరమాణువుగానీ, ధూమః=పొగగానీ, అగ్నిః=
నిప్పుగానీ, తంతుః=పర్వతముగానీ, పటోవా=పత్రముగానీ, తంతుర్వా=
దారముగానీ, ఘోరశమనం = భయంకరుడైన యముని, పరిహరతి కిం =
పోగొట్టునా యేమి? తర్కవచసా=(వైజ్ఞేషిక్) తర్కశాస్త్రమువలన
మాటలచేత, వృథా = వ్యర్థముగా, కంఠక్షోభం = కంఠమున కొయాస
మును, వహసి = కలిగించుకొనుచున్నావు. (అదిమాని), శంభోః =
శివునియొక్క, పదాంభోజం = పాదపద్మమును, భజ = నేమించుము,
తరసా = శ్రీఘ్రముగా, పరమసౌఖ్యం = మోక్షసామ్రాజ్యమును, వ్రజ=
పొందుము.

తా. కుండలు చేయుటకు మట్టి సాధనము, దానికి పరమాణువులు.
కారణము. కొండమీద పొగ కనబడుచున్నది గాన నిప్పుకలదును.
బట్టలు దారములవలన జనించును. ఈ తర్కశాస్త్ర వాక్యములలో నొక్క
టియు మృత్యువున కడ్డపడునదిగాదు. ఇవిపిడివేసి వర్ణించి కంఠక్షోభమేల
కలిగించు కొనియొదవు. ఎద్దు. శివభజన జేసి మోక్షము పొందుము.

ఆ. ఏవం సంప్రార్థ్య దురభ్యాస బలేన సామాన్య శాస్త్రే ధావ
మానాం బుద్ధిం నివార్య శివభజనం కుర్విత్యను నయతి:—

వ్యా. సుధీః హే శోభనబుద్ధే ఘటోవా కలశోవా మృత్పిండః మృద్వి
కాఠోఽపి అణుః పరమాణురపి ధూమః స్పష్టార్థః అగ్నిః సహ్నిః అచలః
పగ్వతః పటోవా వస్త్రంవా తింతుర్వా నూత్రంవా ఏతే న్యాయశాస్త్ర
వ్యవహరీయమాణా శ్చబ్దైః ఘోరశమనం ఘోరః కర్మశాస్త్రసౌ శ
మనః యమశ్చ, శమనో యమరాడ్యమ ఇత్యమరః. తం పరిహరతికిం దూరీ
కరోతి కింవేతి సర్వత్ర విఃల్పార్థః తర్క-వచసా న్యాయవాక్యేన వృథా
వ్యర్థం కంఠక్షోభం గర్భశ్రమం త్వంవహసి ప్రాప్నోసి శంభోః శం సుఖం
భవత్యస్తాదితీశంభుః తస్య పదాఢ్యోజం అంఘ్రి కమలం భజ సేవస్వ తర
సా ఝషితి పరమసౌఖ్యం మోక్ష సామ్రాజ్యం ప్రజ లభస్య.

ఇట్లుబుద్ధిని శివభక్తియందు జోన్పి మనస్సు మొదలగు నింద్రియము
లకుఁ గూడ నితరవిషయాన క్తి లేకుండ పరమశివ కైంకర్యాన క్తి గలుగునట్లు
ప్రార్థించుచున్నాడు:—

మన స్తే పాదాబ్జే నివసతు వచ స్తోత్రఫణితౌ

కర శ్చాభ్యర్చాయాం శ్రుతి రపి కథాకర్తృనవిధౌ,

తవ ధ్యానే బుద్ధి ర్నయనయుగళం మూర్తివిభవే

పరగ్రంథా నైర్వార్యా పరమశివ జానే పరమతః. 7

టీ. హే పరమశివ = ౧. పరమేశ్వరా, మనః = మనస్సు, తే = నీ
యొక్క, పాదాబ్జే = పాదపద్మమందును, వచః = వాక్కు (వాగింద్రి
యము), స్తోత్రఫణితౌ = స్తోత్రపాఠములు చదువుటయందును, కరః = చే
తులు (హస్తే)ంద్రియము), అభ్యర్చాయాంచ = పూజయందును, శ్రుతిః =
చెవులు. (శ్రవణేంద్రియము), కథాకర్తృనవిధౌ = చరిత్రలు విసటయందును,
బుద్ధిః = బుద్ధి. (నిశ్చయాత్మకమైన అంతఃకరణవృత్తి), తవ = నీయొక్క
ధ్యానే = ధ్యానమందును, నయనయుగళం = కన్నవోయి, మూర్తివి.

భవే = నీదివ్యమంగళ విగ్రహముయొక్క చక్కదనమందును, నిససతు = స్థిరపడియుండుటగాక, ఆతఃపరం = ఇంకమీద, కైర్వా = ఏయింద్రియములచేత, పరగ్రంథాత్ = నీకైంకర్యమునకు వ్యతిరీక్తములైన గ్రంథములను, జానే, = తెలిసి కొందును.

తా. మనస్సు, వాక్కు, హస్తము, శ్రవణము, బుద్ధి, నేత్రము అను నింద్రియము లాఱును సర్వకాల సర్వాస్థలయందును నీకైంకర్యము నందే మగ్నములై యున్నచో గ్రంథాంతరప్రసక్తి కలుగను. కావున అట్లు అను గ్రహింపుమని భావము.

ఆ. ఏనంబుద్ధి మనునీయ మన ఆదీనాం కరణానాం పరమశివకైంకర్య పరతాం తత్కైంకర్యా చ్ఛహిరంగభూత గ్రంథావలోక నాపన్నవేన ప్రార్థయతే:—

వ్యా. మనస్తేషతి. హేపరమశివ తెతవపాదాబ్జేచరణాంభోజైమనః చిత్తంనిసతు. పంచ వాగింద్రియం స్తోత్రఫణితో స్తూయతే అనేనీనీస్తోత్రం తావక్గ్రంథః ఫణితో తమచ్చరణే నిససతు చిరం తిష్ఠతు వాగింద్రియం శివస్తోత్రాభిలాషీ భవత్విత్వభిప్రాయః. కరఃహస్తేంద్రియం ఆభ్యర్చాయాం త్వత్పూజావిధానే నివసతుహస్తేంద్రియం త్వదభ్యర్చన పరంభవత్విత్వభిప్రాయః, చకారణానుక్తమపి శివగుణగణ శేఖనం సముచ్చీయతే, శ్రుతిః శ్రోత్రేంద్రియం కథాకర్ణనవిధా చరిత్రశ్రవణ విధానే నివసతు శ్రోత్రేంద్రియం తవ చరిత్ర శ్రవణేవ్యాప్రియతామితిభావః, బుద్ధిః నిశ్చయ్యాత్మకాంతః కగణవృత్తిః ధ్యానే త్వద్విషయక ప్రత్యయావృత్తై నివసతు త్వామేవ సదా ధ్యాయత్వితిభావః. నయనయుగళం నేత్రేంద్రియయుగ్మం ఏకస్యాపేంద్రియస్య యుగళ త్యాభిధానం గోళకాభిప్రాయేణ, మూర్తివిభవేతను శోభాతిశయే నిససతు దివ్యమంగళ విగ్రహరూపం పశ్యత్విత్వభిప్రాయః. ఉక్తరీత్యా పట్టు కరణేషు వ్యాప్రియమాణేషు ఆతః పరంశత ఉత్తరకాలంకైర్వాకరణైః, వాశబ్దః ప్రశ్నే పరగ్రంథాత్ ఉక్తార్థాద్వహిరంగభూతాత్

గ్రంథాఽజానెజ్ఞాస్యామి, వర్తమానసామిష్య ఇతి భవిష్యవర్ణేలన్, ఉక్త.
కరణజాతం సదా త్వవాదేశకరణం భవత్స్వతి స్పష్టార్థః.

నన్ను భజించుటచేతనే సర్వాభీప్తములు సిద్ధించునెడల కొందఱు తీత.
యల నేల సేవించు రనుప్రశ్నయం దిట్లు చెప్పచున్నారు:--

యథా బుద్ధి శ్శుక్తా రజత మితి కాచాశ్మని మణి
రజలే పైష్టే క్షీరం భవతి మృగతృష్ణాసు సలిలమ్,
తథా దేవభ్రాంత్యా భజతి భవదన్యం జడజనో
మహాదే వేశం త్వం మనసి చ న మత్వా పశుపతే.

టీ. మహాదేవ = ఓదేవదేవుడా! పశుపతే = సకల భూతాధిపతీ?
జడజనః = మూఢుఁడు, ఈశం సర్వనియంత్రవగు, త్వం = నిన్ను, మన
సి = హృదయమందు, నమత్వా = తలంచక (ఎఱుంగక), శుక్తా = ము
త్యవుఁజిప్పయందు, రజతమితి = మెండియనియు, కాచాశ్మని = గాజుతా
యియందు, మణి = మాణిక్యమనియు, పైష్టే = పిండిగలిపిన, రజలే =
నీటియందు, క్షీరం = పాలనియు, మృగతృష్ణాసు = ఎండమావులయందు,
సలిలం = జలమనియు, బుద్ధిః = మిథ్యాబుద్ధి, యథా = ఎట్లు, భవతి =
కలుగుచున్నదో, తథా = అట్లు, భవదన్యం = నీకంటె యితరుఁడైనట్టివానిని,
దేవభ్రాంత్యా = దేవుఁడను భ్రాంతిచేత, భజతి = సేవించుచున్నాఁడు.

తా. ముత్యవుఁజిప్పలను మెండియనియు గాజుతాలను మణులనియు
పిండినీళ్లను పాలనియు ఎండమావులను నీళ్లనియు భ్రమించునట్లుగా నిన్ను
దెలియ నేరనిమనుజుఁడు ఇతరుని దేవునిగా భ్రమించి సేవించుచున్నాఁడు.

ఆ. మద్యజనేనైవ సర్వాభీప్సిత సిద్ధాకేచన మదన్యం శతో భజంతి.
త్యతఃపా. —

వ్యా. యథాబుద్ధిరితి. హేమహాదేవ అపరిచ్ఛిన్నస్వప్రకాశరూప
హేపశుపతే సకలభూతాధిపతే జడజనః త్వత్స్వరూప మజానానో జనః

ఈశం సర్వనియంతారం త్వాం భవంతం మనసి హృదయే న మత్వా మ
నసా అనవబుధ్యేత్యర్థః. వేదే నానవబుధ్యేతిచార్థః. భవదన్యం త్వదన్యం
తథాత్వప్రకారయా దేవ ఇతిభ్రాంత్యా భవతీ నేవతే అధిష్ఠానాజ్ఞానస్యా
ధ్యానేహేతుత్వాదిభావః. కింప్రకారా భ్రాంతిరీత్యతః. — శుక్తా మాక్తి
కోత్పత్త్యాధారభూతే సాముద్రిక వస్తువిశేషే యథా యత్ప్రకారారజత
మితి దుర్వర్ణమితి బుద్ధిః జ్ఞానం భవతీ కాచాశ్శనిరత్నాభానే మణివత్ప్రకాశ
మాన తుండ్రశిలాయామిత్యర్థః. మణిరీతి మాణిక్య మితి బుద్ధిః పైష్టే పిష్టవికా
రే జలే శుద్ధకే క్షీరమితి ద్ధగమితి బుద్ధిః మృగపృష్ఠాసు మరుమరీచికాసు
సలిలమితి జలమితి బుద్ధిః యథా యత్ప్రకారా తత్ప్రకారయా భ్రాంత్యే
త్యన్వయః.

ఏయుపాయముచే నైనను ఈశ్వర ప్రసాదము సంపాదించ నలయు
నని చెప్పియున్నది. అందు సులభోపాయ మెద్దియో చెప్పుచున్నారు. —

గభీరే కాసారే విశతి విజనె ఘోరవిపినె

విశాలె శైలే చ భ్రమతి కుసుమార్థం జడమతిః,

సమ రైవ్యకం చేత స్మరసిజ ముమానాథ భవతె

సుఖే నావస్థాతుం జన ఇహ న జానాతి కి మహో. 9

టీ. జనః = మనుష్యుడు, జడమతిః = తెలివితక్కువవాడై, కుసు
మార్థం = పుష్పములకొఱకుగా, గభీరే = లోతైన, కాసారే = చెఱువు
నందు, విశతి = దిగుచున్నాడు, విజనె = జనులులేని, ఘోరవిపినె =
భయంకరారణ్య మంచును. విశాలె = విస్తీర్ణమైన, శైలేచ = పర్వతమం
చును, భ్రమతి = తిరుగులాడుచున్నాడు, హే శుమానాథ = ఓ. పాగ్నితీపతీ!
ఏకం = ఒక్క, చేతస్మరసిజం = మనస్సనియెడు పద్మమును, భవతే = నీ
కొఱకు, సమర్ప్య = సమర్పించి, ఇహ = ఇచ్చట, సుఖేన = సుఖముగా,
అవస్థాతుం = స్థిరపడెయిండుటకు, నజానాతి = ఎఱుగఁడు, కిమహో =
ఏమియాశ్చర్యము !

తా. అహహా ! మానవు లెంత వెఱులు ! పుష్పములకొఱకుఁ దా మటవులలోను కొండలలోను దిరుగులాడుచు లోఁతైనచెఱువులలో నీదులూ దునుం జిక్కులు ఏడుచున్నారు. తమతమ మనస్సును పద్యమును పరమేశ్వరుని పాదారవిందములయందు దర్శించిన యెడల నెంతి సుకరముగానుండును ?

అ. యేనకేనాప్యపాయేన భవత్ప్రసాద స్సంపాదనీయ ఇత్యుక్తం తత్ర సులభః ఉపాయః క ఇతి తత్రాహ. —

వ్యా. గభీరేఇతి. గభీరే అగాధే కాసార సరసి విజనె జనరహితే ఘోరవిహితే ఘోరే వ్యాఘ్రాదిభిర్భయంకరే విహితే అరణ్యే విశాలే విస్తీర్ణే శైలే పర్వతేచ, జడమతిః అసులభోపాయజ్ఞః కుసుమార్థం కుసుమం పుష్పం అర్థం ప్రయోజనం యస్మిన్మృగ్యణి తద్యథా భవతి తథా భ్రమతి సంపదతి హే ఉమానాథ సార్వతీపతే ఏవం సంబోధనం సకత్తికం మహాదేవ ముపాసనీయం ద్యోరయతి ఏకం ఏకత్వ సఖ్యాకం చేతస్సరసిజం చేత ఏవ సరసిజంపద్మం ఎన్యపుష్పపద్మమత్వాశ్రయసంపాదనత్వో న భవతీతిభావః. భవతే తుభ్యం సమర్ప్య ప్రదాయ జనః ఇహ ఏకత్ర అవిస్థాతుం నిశ్చలోభవీతుం నజానా నబుభ్య కిమహో కిమే రదాశ్చర్య కరమిత్సర్గః. దుఃఖక రాల్సఫలక బహుదే భ్రమజాపేక్షయా సుఖకరబహు ఫలకైకదేశావస్థానాజ్ఞాన మాశ్చర్యం జనయతీతి భావః.

ప్రసాదభి కర్మనశముచేత నేమేమిజన్మము వచ్చినను రానిమ్ముకాని అన్ని జన్మములయందును నీపాదారవింద స్మరణముమాత్రము కలుగునట్లగు గ్రహింపుము. అట్లయినఁ గదా చిత్తమును భవదాయత్తముఁ జేయఁగలుగుదును. అని ప్రాశ్నించుచు వున్నారు:—

సరత్వం దేవత్వం సగవనమృగత్వం మశకతా
పశుత్వం కీటత్వం భవతు విహగత్వాదిజననమ్,
సదా త్వత్పాదాబ్జ స్మరణపరమానందలహరీ
విహారాన క్తం చేద్ధృదయ మిహ కిం తెన వపుషా. 10

టీ. నరత్వం = మనుష్యుడుగాఁ గానీ, దేవత్వం = దేవుడుగాఁ గానీ, న...త్వం - నగ = పర్వతముగాఁ గానీ, వన = అడవిగాఁ గానీ, మృగత్వం = మృగముగాఁ గానీ, మశకతా = చోమగాఁ గానీ, పశుత్వం = పశువుగాఁ గానీ, కీటత్వం = పురుగుగాఁ గానీ, విహగత్వాది = పక్షులు మొదలగునవిగాఁ గానీ, జననం = పుట్టుక, భవతు = ఆగుఁగాక, హృదయం = మనస్సు, ఇహ = ఈపైజన్మములయందు, సదా = ఎల్లప్పుడు, త్వ...క్తం - త్వత్ = నీయొక్క, పాదాబ్జ = పాదపద్మములయొక్క, స్మరణ = స్మరించుట యనియెడు, పరమానంద = మహానందముయొక్క, లహరీ ప్రవాహమందలి, విహార = విహరించుటను, ఆసక్తం = ఆసక్తిక ల్గినది, భవతిచేత్ = ఆగునేని, తేన = ఆ, వపుషా = శరీరముచేత, కిం = ఏమిభంగము?

తా. మనస్సు పరమేశ్వరస్మరణము గలచై శివానందలహరియందు లోలలాడుచున్నచో నేజన్మ మెత్తినను కొడవ లేదని తార్పర్యము.

ఆ. ప్రార్థనాశీనతరతమభానాపన్నాని బహూని జన్మాని నివర్తంతి తత్ర చేతస్సమర్థుణం కథం ఘటిష్యత ఇ త్యాశంక్య రత్రాపి తత్పాదాబ్జస్మరణం ప్రార్థయతే..—

వ్యా. నరత్వమితి. విహగత్వాదిజననం ప్రార్థనాభక్తి భవతు అస్తు నరత్వం నరభావః. దేవత్వాదీనాం పదానామప్యేవమేవాధ్యః. హృదయం మమ చిత్తమిహ సరాదిభావేషు సదా సర్వదాత్వత్వా గాజ్ఞస్మరణ పరమానందలహరీ విహారాసక్తం త్వత్పాదాబ్జస్మరణమేవ పరమానందః జన్మజనకయోరభేద వివక్షయాస్మరణస్యానందత్వరూపణం తస్యలహరీ ఆనందస్ఫూర్ణి సాంతత్యంతత్రవిహారః ప్రవేశః తస్మిన్నాసక్తం భవతు ఏవంచేత్రన వపుషా కిం కిమపి నవిహన్యేత ఇతిభావః.

ఇ త్లేజన్మమెత్తినను విఘాతము లేదని చెప్పి చిత్త మీశ్వరాయత్తముగాక నిర్ణాశమాది భర్తము లేన్ని చేసినను నిష్ఫల మని చెప్పవచ్చును.—

వటు ర్వా గేహీ వా యతి రపి జటీ వా తదితరో
 నరో వా యః కశ్చి ద్భవతు భవ కిం తేన భవతి,
 యదీయం హృత్పద్మం యది భవదధీనం పశుపతే
 తదీయ స్త్వం శంభో భవసి భవభారం చ వహసి. 11

టీ. నరః = మానవుడు, వటుర్వా = బ్రహ్మచారియైనను, గేహీ
 వా = గృహస్థుడైనను, యతిరపి = సన్యాసియైనను, జటీవా = జటాధారి
 యైనను, తదితరః, యః, కశ్చిత్ = మఱియొక నెట్టివాడైనను, భవతు =
 కానిమ్ము, తేన = అందుచేత, హేభవ = ఓ యాశ్వరా? కిం భవతి = ఏమి
 యగును. (ఏమియు కార్యము లేదు) పశుపతే = సకలభూతనాయకా? య
 దీయం = ఎవనిసంబంధమైన, హృత్పద్మం = హృదయకమలము, భవద
 ధీనంయది = నీ యధీనమయినదిగానుండునో, తదీయః = వానిసంబంధు
 డవుగా, త్వం = నీవు, భవసి = ఆగుచువు, హేశంభో = ఓ శంకరా?
 భవభారంచ = వానిసంసారభారమును, వహసి = (నీవే)భరింతువు.

తా. ఏయేవర్ణములయందున్నను ఏయాశ్రమమందున్నను ఎన్నెన్ని
 జడలు పెంచుకొన్నను ఎంతవాడైనను సరే ఈశ్వరభక్తిలేనిదే లాభ మి
 మంతయు లేదు. హృదయపద్మమునందు నిన్ను ధ్యానించుచు మనస్సు నీ
 యం దర్పించి భజించువానికి సంబంధివై వానిభారమంతయు నీవై వేసికొని
 కాపాడుచువు. ఈశ్వరాయత్ర చిత్తం డగువాడు చతుర్విధపురుషార్థములను
 బాంది జ్ఞాన మరణ ప్రవాహమునుండి తొలగి పోవు నని తాత్పర్యము.

అ. ఉచ్చసీచజన్మభి స్స్వేష్టావిఘాత ముక్త్యా హృదయస్య శివాధీ
 నతా మంత్రేణ రత్నదాశ్రమధర్మం ప్రాప్యౌపి ఫలాభావ మాహః—

వ్యా. వటుర్వేతి. వటుర్వా బ్రహ్మచారివా గేహీవా గృహస్థావా
 యతి రపి సన్యాసీవా జటీవా జటాధారివా తదితరః తదన్యః యః కశ్చిద్వా
 నరః మర్త్యః భవతు ధూయాత్ తేనకారణేన హేభవ శంభో కిం కీదృశం
 కార్యం భవతి న కిమపీత్యర్థః. హేపశుపతే సకలభూతాధినాయక యదీ

యం యత్సంబంధి హృత్పద్యం హృదయకమలం భవదధీనం యది త్వత్సత్త్వాన్ని
 ధీనంచేత్ తదీయః తత్సంబంధీత్వం భవాక్ భవసి ఆసి హేశంభోత్వం భవ
 భారం చ సంసారభారం చ ఏహసి ధారయసి బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ చతు
 స్త్వయేఽపి జనః త్వయ్యర్చితమనాశ్చేత్తత్ఫలం లభతే నోచేన్నేత్యర్థః. యః
 పుమాక్ చిత్తం త్వదధీనం కరోతి తస్య చతుర్వర్గఫలం కరతలామలక మితి
 చ భవభారమిత్యనేన జననమరణప్రవాహరాహిత్యం భవతీతి చ మంత్రవ్యమ్.

ఇట్లు సర్వాశ్రమాదులకన్న శివభక్తి యుత్తమం బనిచెప్పి పర్యత గు
 హాదులయందలి నివాసముకన్నను శివభక్తియే మే లని చెప్పచున్నారు:—

గుహాయాం గేహే వా బహి రపి వనే వాద్రిశిఖరే
 జలే వా వహ్నా వా వసతు వసతేః కిం వద ఫలమ్,
 సదా య సైవ వాంతఃకరణ మపి శంభో తవ పదే
 స్థితం చేద్యోగోఽసౌ స చ పరమయోగీ స చ సుఖీ.

టీ. గుహాయాం = కొండగుహయందో, గేహేవా = స్వగృహ
 మందో, బహిరపి = బయట నెచ్చటనో, వనేవా = అడవియందో, ఆద్రి
 శిఖరే = పర్వతశిఖరమందో, జలేవా = నీటియందో, వహ్నావా = పం
 చాగ్ని మధ్యమందో, వసతు = నివసించుఁగాక, హేశంభో = సుఖకరుండ
 వగు నోయీశ్వరుఁడా, వసతేః = అట్లు నివసించిన మాత్రమున, కిం ఫలం =
 ఏమిఫలమో, వద = చెప్పము (ఏమియు ఫలములేదనుట), యస్య = అట్టి
 వానియొక్క, అంతఃకరణమపి = మనస్సుగూడ, సదా = ఎల్లప్పుడును,
 తవ = నీయొక్క, పదేవ = పాదమందే, స్థితంచేత్ = నిలచియున్నచో,
 అసౌ = ఇట్లు నిలుచుటయే, యోగః = శివయోగము, సచ = అట్టివాఁ
 డే, పరమయోగీ = నిర్వికల్పసమాధి గల పరమయోగియు, సచ = వాఁడే,
 సుఖీ = పరమానందము గలవాఁడు నగును.

తా. పర్యతగుహలు అరణ్యములు మున్నగువానియందు నివాసము
 చేసినంతమాత్రమున ఫలమేమియులేదు. అంతఃకరణముఁగూడ నీశ్వరధ్యాన

మందుఁ జొన్ని తడేకనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై యున్న యో శివయోగి యై పరమానంద
ముఁ బొందును.

అ. ఏవ మాక్రమచతుష్టయ శివభక్త్యో శ్చివభక్తే రేవ వైశిష్ట్య ము
క్త్వా శైలసుహగ్నిజలవాసాదిభ్యః శివపదారవిందార్పిత నిర్మలాంతఃకరణస్య
వైశిష్ట్యం సంపాదయ న్నాహః—

న్యా. గుహయామిత. గుహయాం గిరి గహ్వరే కేహేవాసద్భునివా
బహిః బాహ్యప్రదేశేఽపి వనేవా అరణ్యేవా అద్దిశిఖరే పర్వతాగ్రేవా జ
లేవా సలిలేవా వహ్నావా పంచాగ్నిమధ్యేవా యః పురుషఃవసతు వాసం
కరోతు వసతేః నివాసాత్ కిం ఫలం కింప్రయోజనం త్వం ఇదం నవ ఫల
అంరఃకరణమపి యస్యపురుష స్యాంతరింద్రియం పూర్వోక్తస్థానవాస యు
క్తం తదపిహేళంభో సదా సర్వదా తవ తే పదే చరణారవింద ఏన స్థితం
చేత్ అసౌ అయమేవయోగః శివయోగః సచపదారవిందే నిహితాంతః
కరణః జనః పరమయోగీ నిర్వికల్పసమాధిమాకాసచ సవసపురుషః సుఖీ పర
మానందభా గ్భవతీతి శేషః.

అట్టివాఁడను కాలేకి యున్న నన్ను జ్ఞాన మొసఁగి రక్షించుట నీ
భార మయి యున్నదని చెప్పచున్నారు:—

అసారే సంసారే నిజభజనదూరే జడధియా

భ్రమంతం మా మంధం పరమకృపయాపాతుముచితమ్,
మద్భస్యః కో దీనస్తవ కృపణరక్షాతినిపుణః
త్వద్భస్యః కో వా మే త్రిజగతి శరణ్యః పశుపతే. 13

టీ. హేపశుపతే = ఆత్మజ్ఞానమును పరిపాలించువాఁడా, ఆజ
డ = జడములైన దేహదులకిన్న విలక్షణమైన, పరమ = ఓపరాత్పరా ?
అసారే = సారములేనిదియు, నిజభజనదూరే = ఆత్మానుసంధానము దూరమై
నదియునగు, సంసారే = సంసారమందు, భ్రమంతం = కొట్టుకొను చున్న
ట్టియు, అంధం = ఆత్మానాత్మవివేకములేమి గ్రుడ్డివాఁడనై నట్టియు,

మాం = నన్ను, కృపయా = దయతో, ధియా = స్వరూపజ్ఞానము నిచ్చుటచేత, పాతుం = రక్షించుటకు, ఉచితం = యుక్తము. దీనః = సంసారతాపముచేత దీనుడైన, మదన్యః = నాకంటె మఱియొకఁడు, తపః = నీకు, కః = ఎవఁడున్నాఁడు? కృపణరక్షోతనిపుణః = దీనులను సంరక్షించుట యందు మిక్కిలి నేర్పుగలవాఁడును, మే = నాకు (నన్ను), శరణ్యః = రక్షించఁదగినవాఁడు, త్వదన్యః = నీకంటె మఱియొకఁడు, ప్రజగతి = ముల్లోకములయందును, కః = ఎవఁడున్నాఁడు.

తా. దేవా! ముల్లోకములయందును దీనరక్షోపరాయణుండవు నీ వొక్కఁడవే కలవు. నేనును ।సంసారసంతాపములను సైపలేక దీనుండనై నీవే దిక్కుగా నీపాలబడియున్నాను. నావంటిదీను లింకెందును గానరారు. కనుక దయచేసి ఆత్మజ్ఞాన మొసఁగి యీదీనుని సంసారతాపము నుండి కాచికొనుము.

ఆ. అనీదృశస్య మమ జ్ఞాన ప్రదానేన రక్షణవిధానం తవ యుక్తమి త్యాహః—

వ్యా. అసారేత. హేపశుపతే ఆత్మజ్ఞానపరిపాలక అజహ హేజహ దేహాదిభిన్న ఆతవీన పరమ పరాత్పర త్వేన ప్రసిద్ధ అసారే నవిద్యలే సారస్సుఖవిశేషో యస్మిక్ తస్మోక్తే నిజభజనమారే నిజస్వస్వస్వరూపస్య పరమేశ్వరస్య భజనచునుసంధానం దూరం విప్రకృష్టం యస్మిక్ తస్మిక్ సంసారే సమ్యక్సరతివిషయావసాధావత్సన్నితి సంసారః తస్మిక్ భ్రమంతం సారవతా భ్రమేణ చరంతం సారవత్తా భ్రమః కుతః తత్సత్తాహ—ఆతం ఆత్మా నాత్మవివేకశూన్యం మాం కృపయా కరుణయా ధియా వివిక్తస్వరూపజ్ఞాన ప్రదానేన పాతుం రక్షితు ముచితం యుక్తం అజ్ఞాతనిజస్వరూపం మారా ప్రాప్తాత్మలాభం కుర్వీతిభావః. సంసారతప్త శరణేన మాయాతాపాన్నినర్తనీయా. త్వదన్యే సంతి బహవః తన్నిచర్త కాశ్చ మదన్యే? పి సత్యమన్ని ర్భందేన తవ కిం ఫలమితిచేత్తత్యాహ— దీనః సంసారతాపతప్తః మత్మమత్తః ఆన్యతాపాన్నివర్తనీయస్తవకోఽస్తిమాదృశో న కోఽపి న్యాదికభా

సః. కృపణరక్షాతినిపుణః కృపణః ఆత్మానభిజ్ఞః తద్రక్షాయాం తదజ్ఞాననివర్తనే ఆతినిపుణః అతీవసమర్థః మే మామశరణ్యః రక్షణార్హః అత్రజగత్వస్మిక్త లోకే త్వదన్యః త్వతోభిన్నః లోవాస్తి.

వేదశాస్త్రముల నుల్లంఘించుటచేత నా యాజ్ఞమీటిలివి. కాన నీ నపరాధివి. నిన్ను రక్షించుటయెట్లు? అంచువేమో! నీ వాడను గనుక నా తప్పు త్నమించుము అనుచు బాంధవ్యమును జూపుచున్నారు.—

ప్రభు స్త్వం దీనానాం ఖలు పరమబంధుః పశుపతే
ప్రముఖ్యోఽహం తేషామపికిముత బంధుత్వ మనయోః,
త్వయైవ త్సంతవ్యా శివ మదపరాధా శ్చ సకలాః
ప్రయత్నాత్కర్తవ్యం మదవన మియం బంధుసరణిః.

టీ. షోపశుపతే = ఓపరమేశ్వరా? త్వం = నీవు, ప్రభుః = దైవము, బాపుటకు సమర్థుడవు (కనుకనే), దీనానాం = దీనులకు, పరమ బంధుః ఖలు = ముఖ్యబంధువుడవు గదా, అహం = నేను, తేషాం = ఆదీనులలో, ప్రముఖ్యః = మొట్టమొదటివాడను, అనయోః అపి = ఇట్టి మనకును, బంధుత్వం = చుట్టటికము, కిముత = (ఉన్నదనివేతే) చెప్పవలయునా, శివ = ఓ అనందస్వరూపుడా, సకలాః = సమస్త మైన, మదపరాధాః = నాతప్పులు, త్వయైవ = నీచేతనే, త్సంతవ్యాః = త్నమింపదగినవి, మదవనం = నారక్షణము, ప్రయత్నాత్ = ప్రయత్నమునకు, కర్తవ్యం = చేయదగినది, ఇయం = ఇది, బంధుసరణిః = బంధుసమర్పణ.

తా. మహాదేవా! నీవు దీనబంధువుడవు. నేను దీనుడను. ఇంక మనకు బాంధవ్యము కలదని వేతే చెప్ప నక్కఱలేదు గదా కాబట్టి నా తప్పులన్నియు మన్నించి తప్పక నన్ను నీవే కరుణించి రక్షించవలసి యున్నది. ఇదియే గదా బంధువుల పద్ధతి.

అ. శ్రుత్యాద్యుల్లంఘనరూపేణ మదాజ్ఞాభంగే నాపరాధినం త్వాం

కథం రక్షేయ మహ మితీచే ద్బంధుత్వా న్మ మాపరాధ సోధ్య ఇతి వదన్ బంధుతా ముపపాదయతి.

వ్యా. ప్రభు స్త్యమితి. హేపశుపతే త్వం ప్రభుః దీనభావనివర్తన సమర్థః ఆతపవ దీనానాం పరమబంధుఃఖలు ఆపన్నవర్తకః ఖల్విహి ప్రసిద్ధా తేహందీనానామహంప్రముఖ్యః అగ్రగణ్యః ఏనంచసతి ఆనయోరానయో రపి బంధుత్వమస్తీ కిముత వర్తవ్యంకిం హేశివ అనందరూప సకలాస్స ర్వే మదపరాధాః ఆష్టోల్లంఘనరూపాణి త్వదనిష్టా చరణా న్యా గాంసి త్సంత వ్యాః త్సమితం యోగ్యాః మదవనగ మద్రక్షణం ప్రయత్నా మనమహ మనోవ్యాపారాత్కర్తవ్యం కర్తం యోగ్యం ఇయం ఇయ మేన బంధుసంరక్షణః బంధూనాం పంథాః ఆతో బంధుత్వాద్ధేతోః మదపరాధం సర్వం సో ఘ్నో త్వయాహం సంరక్షణీయ ఇతి భావః.

ఈశ్వరుడు త న్ను పేక్షించు నేమోనని యట్లు కామంబు జెప్పు చున్నారు.—

ఉపేతా నో చే త్కిం న హరసి భవద్భ్యానవిముఖాం

దురాశాభూయిష్ఠాం విధిలిపి మశక్తో యది భవాన్,

శిర స్త ద్వైధాత్రం ననఖలు సువృత్తం పశుపతే

కథం వా నిర్యత్నం కరనఖముఖే నైవ లులితమ్. 15

టీ. పశుపతే = సర్వలోకాధీశ్వరా, ఉపేతానోచేత్ = (నన్ను రక్షించుటయందు నీ కుపేక్షకలదేమా) అట్లుపేక్ష లేనిచో, దురాశాభూ యిష్ఠాం = దుష్టములైన తలంపులతో నిండినదియు, భవద్భ్యానవిముఖాం = నీభ్యానమునుండి పరాజ్ఞుఖమైనదియు, విధిలిపి = (నాముఖముమీది) బ్రహ్మవ్రాతను, కింహరసి = ఎందుకు తుడిచివేయవు, భవాన్ = నీవు, అశక్తోయది = అశక్తుడవేని, ననఖలు = గోటితోఁగ్రుంచ నలవిగాని, తత్ = ఆ, సువృత్తం = మిక్కిలి దృఢమైన, వైధాత్రం = బ్రహ్మ సంబంధమైన, శిరః = విదవ శిరస్సును, నిర్యత్నం = ప్రయత్నమక్కలు

లేకుండ, కరనఖము ఖేనైవ=చేతిగోటికొనచేతనే, కథంవా=ఎట్లు, లులితం = త్రుంచివేయఁబడినది?

తా. సాంబశివా ! దురిచ్ఛలకును నిన్ను భ్యానించుటయం దాసక్తి లేమికిని మాచకముగా నానుదుట బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాత నుపేక్షించక తుడిచి వేయుము. నాచేతఁగాదని తప్పించుకొనుటకు వీలుగాదు. ఆబ్రహ్మ దేవుని యైదవతలను గోటితోనే త్రుంచితివి గదా.

అ.స్వస్మిక్ ఈశ్వర స్తోపేక్షా మా శంక్య తత్పరిహారా యాహ—
వాఙ్. ఉపేక్షేతి. హేపశుపతే మదవనే త వోపేక్షా భవతీతిప్రత్యే
మి ఏనంనోచేత్ దురాశాభూయిష్టాం చుష్టేషు విషయేషు ఆశా ఇచ్ఛా
తయా భూయిష్టాం తత్ప్రచురాంతదభివ్యంజకామితిభావః. అతఏవభవద్ధ్యా
నవిముఖాం భవతో ధ్యానం విజాతీయ ప్రత్యయానంతరితసజాతీయ ప్రత్య
యప్రవాహాతస్మాద్విముఖాంతదనభివ్యంజకామితిభావః. విధిలిపింబ్రహ్మ
ణఃలిపిం రేఖాయాపాంలలాటలిపింకిమితి నహరసి నమార్జయసి తత్రాహ
మశక్త ఇతి యదిబ్రూయతే భవాత్తత్ప్రసిద్ధం నకఖిలునఖేనలవితుంఛేత్తుం
యోగ్యంనఖిలు తన్నభవతీతిననఖిలు తత్త్వంకుతయిత్వత్రాహ— సున్యత్తం
సుతరాంస్యత్తిమత్ దృఢస్థిమత్ వైధాత్రం విధాతృసంబంధి శిరః పంచ
మముత్తమాంగం నిర్వత్నం యథాభవతి తథా త్వయా కరనఖముఖేనైవ హస్త
నఖాగ్రేనైవ కథంవా లులితం కేన ప్రకారేణ ఛిన్నం సర్వకర్తవ్యసమర్థ
త్వాన్మయపేక్షాపరిహరణీయేతి భావః. వాశబ్దా ప్రశ్నే.

భక్తుఁడు దీనసంరక్షకుఁడ వగునీకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడగుటకుఁ
గా బ్రహ్మదేవుఁడు వానినునుట దైన్యరేఖలు వ్రాయుచున్నాఁడు. పాప
మాతని యైదవతలఁ ద్రుంచినాఁడవు. కానిమ్ము దానితోపాటు తక్కిన
నాలుగుతలలను మాత్రము ఛేదింపకుము. ఇంక దీర్ఘాయుష్మంతునిగా నుండ
నిమ్ముని వేఁడుకొను చున్నాఁడు.—

విరించి దీర్ఘాయు ర్భవతు భవతా తత్పరశిర

శ్చతుష్కం సంరక్ష్యం సఖిలు భువి దైన్యం లిఖితవాః,

విచారః కో వా మాం విశదకృపయా పాతి నివ తే
కటాక్షవ్యాపారో స్వయ మపి చ నినావనపరః. 16

టీ. విశద = నిర్మలస్వరూపుడైన, తన = దీనభుక్త్యా, విచి-
చి = బ్రహ్మదేవుడు, దీర్ఘాయుః = చిరకాలజీవి, భవతా = నీచేత, తత్పరశిరశ్చతుష్కం = నిదవదిగాక తిక్కనవానినాలుగు
తలలు, సంరక్ష్యం = రక్షింపదగినది, సః = ఆబ్రహ్మ, భవవి-ధూలోక
మందు, దైన్యం = దీనభావమును, లిఖితవాన్ముఖం = (లలాటమున)
వ్రాసెను గదా, దీనావనపరః = దీనరక్షణము దానక్షీ గల, తే = నీ
యొక్క, కటాక్షవ్యాపారః = కటాక్షప్రసారము, స్వయమపి = తనం
తటతానే, కృపయా = దయతో, పాతి = రక్షించుచున్నది, విచారః =
(దైన్యమును వ్రాయటవలని) విచారము, కోనా-నీ మున్నది. (ఏమియు
లే దనుట).

తా. ఓసదాశివా! బ్రహ్మదేవుడు మాలాటచున్న స్వయము వ్రా-
యుచున్నాడు. అది మా కుపకారకముగా నున్నదిగాని విచారముకాదు
కాబట్టియే కదా దీనపోషకమగు మీకటాక్షమునకుఁ బాత్రులమగు
చున్నాము అయినదేమో అయిపోయినది. పోనిమ్ము. ఇది నాతనివల్లు
తలలు మాత్రము చేదింపకుము. ఆబ్రహ్మదేవుడు దీర్ఘాయుష్కుఁడై
యుండుఁ గాక.

ఆ. భక్తస్యదీనసంరక్షణ తత్పరమశివకటాక్ష విషయతాయా స్సం-
పాదనేన పరమోపకారకేదైన్యలేఖనే ఆధిక్యతస్య బ్రహ్మణః పరిణమతః
శ్చేదనప్రసక్తతదన్యశిరశ్చతుష్కచ్ఛేదనాకరణంతత్ప్రియు క్తదీర్ఘా ముష్టిన్యం
చ ప్రార్థయ తే—

వ్యా. పద్యస్య పూర్వదశేన దైన్యలేఖనస్య విచారమేనుత్సాహ్య
క్రొత్తప్రకారత్వం కథ మితిచే దుత్తరదశేన తద్విశదీకరణం. విచ. చిరి. హే
విశద. నిర్మలస్వరూప శివ అనందరూప విరించిః విధాతా దీర్ఘాయుః దీర్ఘ
జీవీ భవతు అస్తు భవతా త్వయా తత్పరశిరశ్చతుష్కం తస్మాత్పంచమ

శిరసాఽన్యత్ శిరసాంచతుష్కంసంరక్షితం శంఖముగిరివనానన్యత్రాన్యత్
తేతిభావః. ప్రార్థనామత ఇతిచేత్తత్రాహ—సంరక్షితం శంఖముగిరివనానన్యత్రాన్యత్
దీనభావంలిఖితవాక్ఖలుబలలాటేలిలేఖ ఖల్వితిప్రసిద్ధోయస్మాదేవం తస్మా
త్ప్రార్థనాయుక్తేతిభావః తద్దైన్యలేఖనస్యతస్మగ్శప్రార్థనాహేతుత్వంకథ
మితీచేద్యస్మా ద్దీనావనపరఃతేతనకటాక్షవ్యాపారఃమాంపాతీరక్షతితస్మా
న్మగ్శప్రార్థనాహేతుత్వమితిభావః. ఏవంచసతి దైన్యలేఖనస్య విచార
హేతుత్వమపినాస్తిలాభహేతుత్వాదితిభావః. త్వమివపరకటాక్షవ్యాపా
రోఽపి స్వయమపిమాంపాతీతిహేతోః దైన్యలేఖనప్రయుక్తవిచారో న
కరన్య ఇతి భావః.

దేవా నీపాదారవింద దర్శనముగానిదే యొనురుగా నీకటాక్షప్రసా
రము న్నాపైఁ గలుగ నేరదు. అదియును ప్రతిబంధక సామగ్రివలన దర్శభ
ముగా నున్నదని చెప్పుచున్నారు.—

ఘలా ద్వా పుణ్యానాం మయి కరుణయా వా త్వయి విభో
 ప్రసన్నేఽపి స్వామిః భవదమలపాదాబ్జయుగళమ్,
 కథం పశ్యేయం మాం స్థగయతి సమస్సంభ్రమజుషాం
 నిలింపానాం శ్రేణి ర్నిజకనకమాణిక్యమకుటైః. 17

టీ. విభో = ఓసర్వవ్యాపకుడవైన, సామిక్ = పరమేశ్వరా, మను = నాయొక్క, పుణ్యానాం = సుకృతములయొక్క, ఫలాద్వా = ఫలమువలననో, మేయి = నాయందు, కరుణయావా = దయచేతనో, త్వయి = నీవు, ప్రసన్నేఽపి = ప్రసన్నుడవైన, భవదమలపాదాబ్జయుగళం = నిర్మలమైన నీపాదపద్మములను, కథం = ఎట్లు, పశ్యేయం = చూతును, నమస్సంభ్రమజుహం = నమస్కారముచేయుటయందు తొందరపడుచున్న, నిలింపానాం = దేవతలయొక్క, క్రీడిణీ = ప్రియతమ, కనకమాణిక్యమకుటైః = తమతమ రత్నాలు చెక్కిన, తాం = నన్ను, మాం = నన్ను, స్థగయతి = అడ్డగించుచున్నది.

తా. సర్వవ్యాపకుండవైన ఓస్వామి? నాపుణ్యమువలననో నీదయా చేతనో నీవనుగ్రహించిన ననుగ్రహింతువుగాని నీపాదదర్శన మగుటయెట్లు? దేవతలందఱును గుంపులు గుంపులుగాఁగూడి నేను నేను నేనని ననుస్మరించుటకు సంతోషముతో తొందరపడుచు వారిరత్నాల కిరీటముల మీ పాదములయందు మోపుచు నా కడ్డమగుచున్నారు.

అ. త్వత్కృతాక్షపతనమాభిముఖ్యేన వి నా త్వత్పాదారవిందదర్శనం న ఘటిష్యతే తచ్చ దర్శనం విఘటకసామగ్రీబలాద్దుర్లభమిత్యాహః—

వ్యా. ఫలాద్వేతి. హేవిభో హేసర్వవ్యాపకమమేత్యధ్యాహరః. పుణ్యానాంసుకృతానాంఫలాద్వాకరుణయావాక్యిపయావాహేస్వామికో సకలదేవతాసార్వభౌమ్మమయి మయివిషయే త్వయి భవతి ప్రసన్నే సత్యపి ప్రత్యక్షతఃప్రసాదాభిముఖే సత్యపి భవదమలపాదాబ్జయుగళం భవతః తివ అమలంస్వచ్ఛంశుద్ధసత్త్వరూపమిత్యర్థః. పాదాబ్జేపాదావబ్జేషవేత్త్యపమిత సమాసః. తయోర్భ్యుగళం ద్వంద్వం త్వచ్ఛరణారవిందయుగళమిత్యర్థః. అహంకథంపశ్యేయమిక్షేయం నమస్సంభ్రమజుషాంసమసి నమస్కారే సంభ్రమః విదంపర్యం తజ్జుషాం తద్భాజాం నిలింపానాం సురాణాం శ్రేణిః పరంపరా నిజకనక మాణిక్యమమత్రైమాణికైః రత్నవిశేషైః ఖచితా నీతిమగ్యమ పదలోపః కనకాని కనకవికారాణిచతాని మాణిక్య ఖచితానిచ నిజాని స్వకీయానిచ తాని కనకమాణిక్య మమతూనిచ నిజకనకమాణిక్యమమతూని త్రైః మాం స్థగయత్యంతర్హితం కరోతి హేదేవ మమతనసాత్మాకారఃకథంభవేత్.

మోక్ష దాయకుఁ డగు నొక్క పరశివుఁడియే హృదయగ్రంథ వీడ వలయునని కోరుచున్నారు :—

త్వ మేకో లోకానాం పరమఫలదో దివ్యపదవీం

మహంత స్త్వన్మూలాం పున రపి భజంతే హరిముఖాః,

కియ ద్వా దాక్షిణ్యం తవ శివ మదాశా చ కీయతీ

కదా నా మద్రక్ష్యేం వహసి కరుణాపూరితదృశా. 18.

టీ. హేళివ = సుఖస్వరూపుడవైన యీశ్వరుడా, లోకానాం = జనులకు, పరమఫలదః = మోక్షఫలము నిచ్చువాడవు, త్వం = నీవు, ఏకః = ఒక్కడవే, హరిముఖాః = విష్ణువు మొదలగువారు, త్వన్మాత్రాం = నీవే కారణముగాఁ గలిగిన (నీవొసంగిన), దివ్యపదవీం = వైకుంఠము మొదలగు దివ్యస్థానమును, నహంతః = పొంచుచున్నవారై, పునరపి = మరల (ఉత్తమఫలప్రాప్తికై), భంజితే = (నిన్నే) నేవించుచున్నారు, తవ = నీయొక్క, దాక్షిణ్యం = భక్తాభిప్రాయానుసరణము, కియద్వా = ఎంత పరిమాణముకలది (పరిమితలేనిదనుట), మదాశాచ = నాయొక్క ఆశయు, కియతీ = ఎంతటిది? (ఇంతయని యెఱుఁగననుట), మద్రక్షం = మత్ = అహంకారముచుండి, రక్షం = నాసంరక్షణమును, కరుణాపూరితదృశా = సంపూర్ణకటాక్ష పీక్షణముతో, కదా = ఎన్నడు, వహసి = చేయుచువు.

తా. ఆనందస్వరూపుండవైన ఓమహాదేవా, మోక్షనిచ్చు మహానుభావుడవు నీవొక్కడవే. విష్ణుదులు నీదయచేతనే వైకుంఠ వాసులైరి. ఆయ్యును తనివి నొందక నీలన నున్నత పదవులను గోరుచు నేయుంచురు. ఆహా భక్తులమీఁద నీకెంతదయ? నాయాశ యెంత యని చెప్పుము. సాంబ శివా సంపూర్ణకటాక్షము గలిగి అహంభావమును బాపి నన్ను రక్షించుము.

అ. ఏకస్మా న్మోక్షప్రదా త్వరమశివా దాత్మనః హృదయగ్రంథి నివృత్తిం ప్రార్థయ తే. —

వాగ్. త్వమితి. హేళివ సుఖస్వరూప లోకానాం జనానాం పరమ ఫలదః పరమం ఆభ్యర్చితం త్రిభ్యఃపురుషార్థేభ్యోఽభ్యర్చితం ఫలంసాలోక్యాదికమిత్యర్థః. తద్దదాతీతి పరమఫలదః తాదృశ స్త్వమేకః కుతఇతిచేత్ హరిముఖాః హరిఃవిష్ణుః సఏవ ముఖం ప్రధమః యేషాం తే దేవాః త్వన్మాత్రాం త్వమేవ మూలం కారణంయస్యాస్సాతాం దివ్యపదవీం ఆమానుషం వైకుంఠాదిస్థానంవహంతఃప్రాప్తువంతెస్సంతస్తతత్ప్రప్తిమలభ్యాతతోఽభ్యర్చితఫలప్రాప్తయేత్వామేవ భజంతే నేనంతే యతః తస్మాదిత్యర్థః. తవతేదాక్షి

శ్లోభకౌభిప్రాయానువర్తనంకియత్ కింప్రమాణం ప్రమాణశూన్యమిత్యర్థః.
మదాశాచమమాపేక్షా కియతీ కియత్ప్రమాణా ఏతావదితి నజానఇతిభావః.
మత్ ఆహంకారాత్ రక్షంమామికాంరక్షం కరుణాపూరితదృశాపూర్ణకటా
క్షునీక్షణేనకదాపహసి కరోషి ధాతునామనేకార్థత్వాద్వహధాతోః కృష్ణ
ర్థత్వం పక్షముచితం మమహృదయగ్రంథిం చింధీతి ముఖ్యభావః.

తన్ను భజించువాడని యీశ్వరుడు బ్రహ్మ కొనర్చిన యుపక్రమిం
బరికించి యీశ్వరభజన చేయుటచే దామును కృతార్థులమైతి మని నిశ్చ
యించుచున్నాడు.—

దురాశాభూయిష్ఠే దురధిపగృహద్వారఘటకే

దురంతే సంసారే దురితనిలయే దుఃఖజనకే,

మదాయానం కిం న వ్యపనయసి క సోపకృతయే

వదేయం ప్రీతి శ్చేత్తవ శివకృతార్థాః ఖలు వయమ్.

టీ. దురాశాభూయిష్ఠే=దుష్టవిషయములయందలి యాశచే మిక్కు
టమైనదియు, దురధిపగృహద్వారఘటకే=దుష్టప్రభువుల మందిరద్వారము
లకుఁ జేర్చినదియు, దురంతే = దురవసానముగలదియు, దురితనిలయే =
పాపముల కునికిపట్టును, దుఃఖజనకే=దుఃఖ హేతువునైన, సంసారే=జనన
మరణప్రవాహరూపమైన సంసారమందు, మదాయానం=నాపరిశ్రమమును,
క=కన్య=బ్రహ్మదేవునియొక్క, ఉపకృతయే = ఉపకారము కొఱకు, నన్యపన
యనీకిం=పోగొట్టుటంటివాయేమి? నద = చెప్పము, ఇయం=ఈ (భక్తుల
యుపకారమును గుఱించిన), ప్రీతిః=ప్రేమ, తవ=నీకు, చేత్=కలిగియున్న
చో, వయమసి=(నిన్ను భజించుచున్న వారమైన) మేమును, కృతార్థాః ఖలు=
కృతార్థులమే గదా.

తా. మృత్యుంజయీ! దురాశలచేత దుష్టప్రభువుల గృహద్వార
ములయందుఁ బడి కొట్టుకొనుచు పలుదుఃఖముల పాలుగావలసిన తుదిలేని
సంసారమందలి నాపరిశ్రమల నేల నకింపఁజేయవు? నీ భక్తుఁడుగా నున్న.

బ్రహ్మదేవుని మీఁది వాత్సల్యముచేత నాతని చేతలు చెఱుపనొల్లమిఁ గా-
బోలు. సరే నీవు భక్తవత్సలుడవై నప్పుడు మాకేమి లోపము? నిన్ను
భజించి నేనును కృతార్థుడ నగుదుఁ గదా!

ఆ. పూర్వస్మిక్పద్యేహరిముఖాస్త్యాం భజంతఇత్యుక్తం భజమా
నాయబ్రహ్మణే ఈశ్వరేణ క్రియమాణా ముపకృతిం పర్యాలోచ్యభజమాన
స్యాత్సన్తోఽపి కృతార్థతాం నిశ్చినోతి:—

వ్యా. దురాశేతి. దూరాశాభూయిష్టే నిందితవిషయేషు ఆశాప్ర
వృత్తిః తయా భూయిష్టే బహుశే ఆతఏన దురధిపగృహద్వార ఘటకే దురధి-
పాః దుష్టవృత్తయః తేషాం గృహాణి మందిరాణి తేషాం ద్వారాణి ప్రవేశ
మార్గాః తాని ఘటయతీతి తద్ఘటకః తస్మిన్ దురంతే దుర్లభః అంతః ఆవ
సానం యస్యతస్మిన్ నుతనిలయే దురితానాం పాపానాం నిలయే స్థానే
ఆతఏన దుఃఖోత్పాదకే సంసారే జననమరణాది ప్రవాహరూపే మదాయా
సం ముపపరిభ్రమణరూపం ప్రయత్నం త్వద్విధేయస్య బ్రహ్మణః ఉపకృత-
యే తచ్చిక్షీర్ణ తానుల్లంఘనరూపాయై న వ్యపసయసి కిం నాపనుదసికిం కిమితి
ప్రశ్నే, ఏదః బ్రూహి ఇథమేవేతి చేత్రత్రాహ—ఇయం భక్తోపకరణవిషయి-
కాప్రీతిఃప్రేమా హేళివతప సిద్ధాచేత్ భజమానాః నయమపి కృతార్థాః లబ్ధ-
ప్రయోజనాః భవిష్యామః ఖల్వితినిశ్చయే. ఏకత్వే వినక్షీతేఽప్యస్మదోద్వ-
యోశ్చేతి ఏకత్వేన బహునచన మహం కృతార్థో భవిష్యామితిపర్యవసి-
తోఽర్థః.

ఇట్టిశ్వరప్రీతిని గోరికొని యిఁకఁ జాంచల్యము దొలగించి నా
చిత్తమును నీ యధీనము జేయు మని వేడుకొనుచున్నారు.—

సదా మోహాటవ్యాంచరతి యువతీనాం కుచగిరౌ

నట త్యాశాశాఖా స్వటతి ఝడితి స్వైర మభితః,

కపాలిక్ భిక్షో మే హృదయకపి మత్యంతచపలం

దృఢం భక్త్యా బద్ధ్వా శివ భవదధీనం కురు విభో. 20.

టీ. కపాలి = బ్రహ్మకపాలము ధరించినవాడవును, విభో = సర్వవ్యాపకవాడవును, శివ = అనందస్వరూపుడవును, భిక్షో = ఆదిభిక్షుడవు నగునోదేవా, సదా = ఎల్లప్పుడును, మోహటవ్యాం = సంసారవాంఛయును మహారణ్యమందు, చరతి = సంచరించుచున్నది, యువతీనాం = జవ్వనుల యొక్క, కుచగిరౌ = స్తనములనియెడు పర్వతమందు, నటతి = అటలాడుచున్నది, ఆశాశాఖాసు = దారపుత్రాదులయందలి ప్రేమయును కొమ్మలయందు, అటతి = దుముకులాడుచున్నది, ఝడితి = శీఘ్రముగా, అభితః = నలువంకలను, అటతి = పరుగులిడుచున్నది, అత్యంతచపలం = మిక్కిలి చంచలమైన, మే = నాయొక్క, హృదయకపిం = మనస్సనియెడు కోటిని, దృఢం = గట్టిగా, భక్త్యా = భక్తియనెడు త్రాటితో, బద్ధ్వా = కట్టి, భవదధీనం = నీ వశముగా, కురు = చేసికొనుము.

తా. కోటివలె సంసారారణ్యమందు చంచలముగాఁ దిరుగుచున్న నాచిత్తమును భక్తియను గట్టిత్రాటితో బిగియఁగట్టి నీ స్వాధీనపఱచుకొనుము. నాచిత్తమునకు త్వదేకశరణమైన భక్తి ననుగ్రహింపు మని భావము.

అ. ఏవ మిశ్వరప్రీతిం సంప్రార్థ్య మమ చిత్తచాపల్యం పరిహృత్య మచ్చిత్తం త్వదధీనం కురుష్వేతి ప్రార్థయ న్నాహః—

వ్యా. సదామోహేతి. భోవిభోసర్వవ్యాపక భోశివ సుఖస్వరూప భోకపాలి కపాలమస్యాస్తీతి తస్యసంబుద్ధిః భోభిక్షో హృదయకపిః సదా సర్వదా మోహటవ్యాంమోహః సంసారేచ్ఛా సవీమాటఫీ ఆరణ్యం తస్యాం చరతిసంచరతియువతీనాం నారీణాంకుచగిరౌ స్తనపర్వతేకుచావేగిరిః తస్మిన్ నటతినృత్యంకరోతి ఆశాశాఖాసు ఆశావనపుత్రదారాదిషు ప్రేమాః తా ఏవశాఖాః విటపాః తాస్వటతి సంచరతి ఝడితి శీఘ్రం అభితః ఇతస్తతః స్వైరం స్వేచ్ఛావిహరం యథాతథా అటతి సంచరతి అత్యంతచపలమచ పలం మే మమ హృదయకపిం హృదయమేవ కపిరితి రూపకం తం చిత్త వానరం దృఢం నితాతం భక్త్యాఖ్యాయా రజ్జ్వాబధ్వాచేష్టారహితం కృత్వా

భవదధీనం త్వద్వశం కురు కురుప్య సంసారనిమగ్నం మచ్చిత్రం సదాత్వజేక
శరణం కుర్వీతి తాత్పర్యమ్.

ఇట్లు మనస్సు నీశ్వరాయత్తముజేసి యింక దానిని కుటీరముగాఁ
జెప్పి యుచు నివసించు మని యీశ్వరుని వేడుకొనుచున్నారు.—

ధృతి స్తంభాధారాం దృఢగుణనిబద్ధాం సగమనాం
విచిత్రాం పద్మాఢ్యాం ప్రతిదివససన్తార్గఘటితామ్,
స్మరారే మచ్చేత స్ఫుటపటకుటీం ప్రాప్య విశదాం
జయ స్వామి శక్త్యా సహ శివగణై స్సేవిత విభో. 21

టీ. హేస్మరారే=కామునికి శత్రువయినవాఁడా, భోస్వామి=
సకలలోకములను వశపఱచుకొనినవాఁడా, గణైః= స్వరూపమును విమర్శిం
చెడు గణములచేత, సేవిత = ధ్యానింపఁ బడువాఁడా, హేవిభో = ఓ
సర్వవ్యాపకుఁడా, హేశివ=అఖండానంద స్వరూపుఁడవగు పరమేశ్వరా,
ధృ...రాం - ధృతి = ధైర్యమనియెడు, స్తంభ=నిట్రాడు, ఆధారాం=
ఆధారముగాఁగలదియు, దృ...ద్ధాం - దృఢ = దృఢమైన, గుణ = శ్రీ
గుణకార్యములగు దేహగుణనియెడు త్రాళ్లతో, నిబద్ధాం = నిలుపఁ బడిన
దియు, సగమనాం=ఎచ్చటికి కావలయునన్నను పోవునదియు, విచిత్రాం=
విచిత్ర (వాసనలనియెడు) నానారంగులుగలదియు, పద్మాఢ్యాం = లక్ష్మీ
యుక్తమును, పద్మములవంటి చిత్తరువులతో నొప్పవదియు, ప్ర...తాం -
ప్రతిదివస=ప్రతిదినమందును, సన్తార్గఘటితాం=బ్రహ్మవిచారమందు చేరిక
గలదియు, రాజమార్గమందమర్పఁ బడినదియు, విశదాం = నిర్మలమైనది
యు, మ...టీమ్-మచ్చేతః=నాచిత్తమనియెడు, స్ఫుటపటకుటీం = స్ఫుట
మైనదేరాను, ప్రాప్య = పొంది (ప్రవేశించి), శక్త్యాసహ=పార్వతీదేవి
తోఁగూడ, జయ = సర్వోత్కర్షతో నుండుము.

తా. కామజయము గలిగి సర్వస్వతంత్రుఁడవును సర్వవ్యాపకుఁడ
వును పరమానంద స్వరూపుఁడవును నగు నోపార్వతీ వల్లభా? నాచిత్త మి

పుడొక గుడారముగానున్నది. అదియెట్లన, గుడార మొక నిట్రాటికొయ్య పై నిలచి యుండును, నాచిత్తకుటీరమును విషయ నిత్యత్వావధారణ మనియె డునిట్రాటిపై నిలిచియున్నది. గుడారముత్రాళ్లతో బిగియఁగట్టి నిలుపఁబడు నుచిత్తమును సత్త్వరజస్తమోగుణములవలన జనించిన దేహదలతో నిలుపఁ బడియున్నది. గుడార మెక్కడకు కావలయునన్నను దీసికొని పోనచ్చును. చిత్త మచ్చటచ్చటకుఁ బోవుచుండును గదా! గుడార మనేక రంగులును పద్మములవంటి చిత్రములును గలిగి మంచి మంచి రాజమార్గములయందు దమ ర్పఁబడియుండును. నాచిత్తము నానావిధములగుజన్మాంతరదుర్వాసనలతోఁ గూడి నిరతము సంపదను గోరుచున్నది మఱియు బ్రహ్మవిచారమునందు ఘటించఁబడియున్నది. ఇట్టి నాచిత్తకుటీరమందు శక్తిసమేతుండవై నివసించి యుండుము.

అ. ఏవం చిత్తస్య తదధీనతాం సంప్రసాద్య ఇదానీం చేతసః కుటీర్వని. రూపణేన తత్ర తద్వాసం ప్రసాదయతే :-

వ్యా. ధృతిస్తంభేతి. హేస్మరాకే కామశత్రో అనేన జితస్వవిషయత్వం శివస్య నూచ్యతే భోస్వామిన్ వశీకృతసకలభువన గజై స్సేవితగజై స్స్వరూపం విమర్శద్భిః సేవితధ్యాత భో విభో సర్వవ్యాప్యశీత భోశివ ఆఖండానందస్వరూప పరమేశ్వర ధృతిస్తంభాధారాం ధృతిః విషయ నిత్యత్వావధారణంనైవ స్తంభః కుటీసీత్యాధారభూత మప్యప్రదేశస్థదారువిశేషః స ఏవ ఆధారం ఆలంబనం యస్యా స్తాం దృఢగుణవిబధ్ధాం దృఢై ర్బలఁద్భిః గుణైః గుణకార్యభూతైః దేహదిభిః నిబద్ధాం స్థాపితాం అన్యత్ర గుణైః రజ్జాభిః నిబద్ధా మాకృష్య క్లీప్తాం సగమనాం కేశాంతరగమన సహితాం విచిత్రాం వివిధదుర్వాసనా వానితా మన్యత్ర నానావర్ణాం పద్మాఢ్యాం పద్మయా లక్ష్మీప్రసాదనయా ఆధ్యాం పూర్ణా మన్యత్ర పద్మాకారచిత్రయుక్తాం ప్రతిదివససన్మార్గఘటితాం ప్రతిదివసం దివసే దివసే సతో బ్రహ్మణః మార్గే అన్వేషణే ఘటితాం యోజితా మన్యత్ర సన్మార్గే రాజమార్గసమీపే ఘటితాం కల్పితాం విశదాం నిర్మలాం మచ్చేతస్సున్నటపటకుటీం.

మచ్చేతపివ స్ఫుటపటకుటీ మభివ్యక్తపటగృహం ప్రా ప్యానుప్రవిశ్య జయ
సర్వోత్కర్షేణవర్తస్య పంచకోశాతిరేకేణ ప్రకాశస్వేతి భావః. అద్విమే
పంచభిర్విశేషణైః స్వధర్మసహితం చిత్తస్వరూపం పటకుటీచ ప్రతిపాద్యతే
షష్ఠేన విశేషణేన బ్రహ్మస్వేషణే చిత్తస్య యోజితత్వం విశదమిత్యేత
దైకరూపేణ చిత్తపటకుట్య రుభయత్రాస్వేతి. స్మరారే ఇత్యనేన శివస్య
జితకామత్వం బోధ్యతే స్వామి నిత్యనేన సర్వస్వాతంత్ర్యం విభో ఇత్య
నేన వ్యాపకస్వరూపతా శివ త్యనే నానందరూపతా ఆతో హేతోః
పూర్వోక్తప్రకారేణ పరమశివప్రార్థనా యుజ్యతే చిత్తపటే సర్వాణి విశే
షణాని లింగపరిణామేన యోజనీయాని.

ప్రయత్నపూర్వకముగా బ్రహ్మవిచారణయందుఁ జొనుపఁబడియు
దొంగవలె లోభమున ధనాకర్షణాసక్తమైన చిత్తము నొర్వక పట్టి దాని
తప్ప పోఁగొట్టుమని ఈశ్వరుని కిప్పించుచున్నార.—

ప్రలోభాద్వై రద్ధాహరణపరతంత్రో ధనిగృహే

ప్రవేశోద్యుక్త స్స స్థిమతి బహుధా తస్కరపతే,

ఇమం చేతశోచ్యరం కథ మిహ సహే శంకర విభో

త వాధీనం కృత్వా మయి నిరపరాధే కురు కృపామ్. 22

టీ. హేతస్కరపతే=చోరులకు ప్రభువైనవాఁడా, హేశంకర=
భక్తులకు సుఖముగలుగజేయువాఁడా, హేవిభో=ఓమహాప్రభో, ప్రలో
భాద్వైః=ఎశీకరణము మొదలగు నుపాయములచేత, అ...త్రః - అర్థా
హరణ=ధనాకర్షణమందు, పరతంత్రః=ఆసక్తిగలవాఁడై, చేతశోచ్యరః=చిత్త
మనియెడు దొంగ, ధనిగృహే=ధనవంతుని యింటియందు, ప్రవేశోద్యుక్త
స్స=ప్రవేశింప నుద్యుక్తుడగుచు, బహుధా=అనేక విధములుగా, తస్కరపతి
=తిరుగుచున్నాఁడు, ఇమం=ఈ, చేతశోచ్యరం=చిత్తమనియెడు దొంగను,
కథం=ఎట్లుగా, సహే=సహింతును, ఇహ=ఇప్పుడు, తవ, అధీనం, కృ
త్వా = నీవశము జేసికొని, నిరపరాధే = అపరాధములేనట్టి, మయి=నా
యందు, కృపాం=దయను, కురు=చేయుము. (దొంగను పట్టుట పక్కా

దొంగవలననే నెఱవేఱవలెను. కావున నా చిత్తవోరుని గడిదొంగనిగునీవే పట్టవలెననియు, దొంగ దొంగలజట్టులోనే యుండవలెగాని నీవే యుంచు కొమ్మనియుఁ జిత్రితము. దొంగను మంచిజేసికొనినచో దొంగలభయములేదు.)

తా. లేనిపోని కల్లబొల్లిమాటలు చెప్పి ధనికులచిత్తమును, నశపటచు కొనుట మున్నుగాఁ గొన్ని దుష్టోపాయములు పన్ని ధనాకర్షణమునకుఁగా ధనవంతుల యిండ్లఁ దూఱుచు తిరుగులాడుచున్న యీనాచిత్తం బనుచోరుని నే నోర్వలేను. నీ కప్పగించెదను. నీ వశముజేసికొని నిరపరాధి నగునన్ను దయతో రక్షింపుము.

అ. ప్రయత్న విశేషేణ బ్రహ్మ స్వేషణే ఘటిత మపి చోరన త్వ్రలో భాది నార్థాహరణ పరతంత్రం చిత్త మసహమానః తద్దోషపరిహారాయ తస్యశివాయత్తతాం ప్రార్థయతే :—

వ్యా. ప్రలోభేతి. భో తస్మరపతే తచ్చార్థం కుర్వంతీ తస్మై రాః తద్భృహతోఽతి సుఖ, తల్లోపశ్చ. తేషాం పతిః కర్మవిశేషణేన ప్రవర్తకా నివర్తకశ్చ తాదృశ శంకర భక్తసుఖదాయక భో విభో ప్రలోభాద్యైః ప్రలోభనం ధనికస్య మిథ్యాలాభ ప్రదర్శనేన తస్య మనోవిశీకరణం తదే వాద్యం యేషాం తైః దురుపాయైః ధనికే ప్రమత్తే తదర్థగ్రహణాఙ్గీప్రాయః, ఋణరూపేణ ధనికదత్తస్య ధనస్య ప్రత్యర్పణావసరే తద్దానాసలాపః ఏవమాదయ ఉపాయాః బహువచనే నాకృప్యంతే. అర్థాహరణ పరతంత్రః అర్థం ధనం తస్యాహరణ మాకర్షణం తస్మిన్ పరతంత్రః ఆసక్తః తద్వియే జాగరూక ఇత్యర్థః. ఆయం చేతశ్చోరః చేతశ్చిత్తమేవ చోరః తస్మై సః ధనిగృహే ధన మస్యాస్తీతి ధనీ తస్య గృహం గేహం తస్మిన్ ప్రవేశోద్వృత్తస్సన్ ప్రవేశః అంతర్గ్రహగమనం తదర్థ ముచ్యతస్సన్ ఉద్యోగీనః ప్రయత్నం కుర్వంత్యర్థః. బహుధా అనేకధా ప్రకారాణ్యే ఛాల్. భ్రమసి భ్రామ్యతి ఇమ మేతాదృశ పాపగుణవిశిష్టం చేతశ్చోరం చిత్తతస్మర మహ మిత్యధ్యాహర్యం. కథం సహే త్మమే ఇహేదానీం తం తే అధీనం స్వవశం కృత్యావిధాయ నిరపరాధే నిర్గతః అపరాధః ఆగః యస్మాత్తస్మిన్ మయి మ నోభిన్న త్వా తస్య నిరపరాధత్వ మితి భావః. కృపాం దయాం కురు కురుష్య.

శివపూజకు ఫలమగు బ్రహ్మత్వ విష్ణుత్వములు గూడ దోషయుక్తములు గాన అవి వలదని నిర్దుష్టమైన మోక్షానందమును గోరుచున్నారు.—

కరోమి త్వత్పూజాం సపది సుఖదో మే భవ విభో

విధిత్వం విష్ణుత్వం దిశసి ఖలు తస్యాః ఫల మితి,

పున శ్చ త్వాం ద్రష్టుం దివి భువి వహ్నా పక్షిమృగతా

మదృష్ట్యా తత్థేదం కథ మిహ సహే శంకర విభో. 23

టీ. హేవిభో = ఓమహాదేవా! త్వత్పూజాం=నీయారాధనమును, కరోమి=చేయుచును, సపది=తత్త్వము, భోశంకర=ఓసుఖకరమైనవాడా, మే=నాకొఱకు, సుఖదః=నిత్యసుఖము నిచ్చువాడవు, భవ=అగుము, తస్యాః=ఆపూజకు, విధిత్వం=బ్రహ్మయగుట, విష్ణుత్వం=విష్ణునగుట, ఫల మితి = ఫలమని, దిశసిఖలు = ఇత్తువుగదా, పునశ్చ=మరలనిటుమీఁదను, దివి=ఆకాశమందును, భువిచ=భూమియందును, త్వాం=నిన్ను, ద్రష్టుం=చూచుటకు, పక్షిమృగతాం = హంసపక్షిరూపముగానీ ఏరాహరూపముగానీ, వహ్నా=గరించుచు, అదృష్ట్యా=చూడలేక, తత్థేదం=పక్షిమృగములుగాఁ బుట్టుటవలని దుఃఖమును, కథం=ఎట్లుగా, సహే=సహింతును, విభో = మహాప్రభో.

తా. ఓసాంబశివా! నిన్ను రాధింతును. నాకు పూజాఫలముగా మోక్షానంద మొసంగుము. కాని బ్రహ్మత్వమో విష్ణుత్వమో దానికి ఫలమని మాత్రమీయవిద్దు. అక్కడనుండి హంసగానో పందిగానో బుట్టి నీపాదములను శిరస్సును కనుఁగొనుటకు పదునాలుగు లోకములుం దిరిగి శ్రమపడలేను. ఆమీఁద తుదకు నిన్ను కన్గొననేరక క్షుద్రజన్మలని యవమానమును సహింపనేరను. కాన బ్రహ్మవిష్ణులోకానందములకన్న నధికమైన సాయుజ్యముక్తి యను పరమానందము దయచేయు మని తాత్పర్యము.

ఆ. విధిత్వ విష్ణుత్వాదిక మపి శివపూజాయాః ఫలం దోషదర్శనే నాశ్వీకృత్య నిర్దోషం నిత్యసుఖం చ ప్రార్థయతే:—

వ్యా. కఠోమిత. భో విభో అహంతు త్వత్పుజాం తవాగ్న
నాదకం కఠోమి సపద్యవిలంబేనైవ భో శంకర మే మహ్యం నిర్దోష నిత్య
సుఖప్రదాతా భవ ఏది తస్యాః పూజాయాః విధిత్యం విధాతృత్వం విష్ణు
త్వం హరిత్వం వా ఫల మితి మత్వా దిశసి ఖలు దదాసిహి పునర్భవ ఇత
ఉత్తరస్మి న్కాలే దివి భువి చ త్వాం ద్రప్తుం వీక్షితుం పక్షిమృగతాం
పక్షితాం మాంసభావం మృగతాం వరాహభావం వా శహా త్వా మ
దృష్ట్వా తథేదం తద్వఃఖం పక్షిభావ మృగభావ ప్రయుక్త మనర్వనకృతం
శోకం చ కథం సహే కథం క్షమే పూర్వం కిల హరిబ్రహ్మణా వన్యో
న్యోత్కర్ష నస్కర్షానిశ్చయేన వివదమానా తన్నిర్ణయాయ పరమహంస
శరణం గతో సంతో తదాజ్ఞాయ తత్పాదశీర్షో ర్దర్శనాయ మృగపక్షిభావ
మచలంబ్య ప్రవృత్తై తవ దర్శనాదుభా నపి పరా భూతా విత్తి పురాణో
ప్రసిద్ధిః. విభో ఇతి పునర్వచన మాదరాగ్ః.

పైఁ జెప్పిన సాయుజ్యము క్తికి చేరిక సాధనమైన శివసాన్నిధ్యమున
గూర్చిన తత్తటపాటును జూపుచున్నారు. —

కదా వా కైలాసే కనకమణిసాధే సహ గజై

ర్వసన్ శంభో రగ్రే స్ఫుటఘటితమూర్ధాంజలిపుటః,

విభో సాంబ స్వామిన్ పరమశివ పా హీతి నిగదన్

విధాతృణాం కల్పాన్ క్షణ మివ వినేష్యామి సుఖతః.

టీ. కైలాసే = శివనివాసస్థానముగు కైలాసపుంస, కనకమణిసా
ధే = బంగారు రత్నాలమిడ్డమీద, గజైస్సహ = ప్రముఖగణములతోఁ
గూడ, శంభోః = పరమశివునియొక్క, అగ్రే = ముందర, ససన్ =
ఉన్నవాడనై, స్ఫు...టః - స్ఫుటఘటిత = దృఢముగా కూర్చబడిన,
మూర్ధాంజలిపుటః = శిరస్సునందలి అంజలిబంధముగలవాడనగుచు, భో
విభో, భోసాంబ, భోస్వామిన్, భోపరమశివ, పాహీ = రక్షింపుము,
ఇతి = ఇట్లు, నిగదన్ = పలుకుచున్నవాడనై, సుఖతః = అట్టియొనందాను.

భవమునలన, విధాత్మాణాం కల్పాన్ = అనేక బ్రహ్మకల్పములను, త్తామి = నిమేషమాత్రముగా, కదావా = ఎప్పుడు, వినేమ్యమి = గడుపుచునో.

తే. శిష్యానమైన కైలాసమునకుఁ జేరి స్రువభగణములతోఁ గూడ పరమేశ్వరుని యెదుట హే విభో, హే సాంబ, హే స్వామిన్, హే పరమశివ, సాహి, సాహి యని పలుకుదు సంతోషముతో అనేక బ్రహ్మకల్పములు నిమేషంబులుగాఁ గాలమెప్పుడు కడపుచునో గదా!

అ. శుద్ధసాయుజ్యం సంప్రార్థ్య తదంతరంగ సాధనధూరః స పరిజనసాంబసన్నిధివాసః కదా భవిష్యతీతి కాలవిలంబ మసహమా నోఽనుతపతి:—

వ్యా. కదానేతి. కైలాసే పరమశనివాసస్థానే తత్రాస్తే కిలేతి చిరంతనప్రసిద్ధ్యా కిలాసః పరమేశ్వరః కిలాస స్వామ్యం కైలాసః తస్మిన్ కనకమణిసాగ్రే సువర్ణమణిప్రచురే సుధానిర్మితే సుధయా దగ్ధశర్కరా దూర్ణేన నిర్మిత ఉపరిగృహే గణై స్సహ శంభో రత్రగే పరమశివ పురో భాగే ఐన్ వాసం కుర్వన్ స్ఫుటఘటితమూర్ధాంజలిపుటస్సన్ అంజలిః పుట మివాంజలిపుటం మూర్ధ్వింజలిపుటం మూర్ధాంజలిపుటం స్ఫుటం స్వక్తం ఘటితం యోజితం మూర్ధాంజలిపుటం యేన తథా ధూతస్సన్ భో విభో భో సాంబ భో స్వామిన్ భో పరమశివ సాహి రక్ష ఇత్యేవం నిగదన్ ఉచ్చైర్ఘోషైః సుఖితః ఏనం ధూతమచస్థాన మహం లబ్ధవా నితి సుఖానుభవాద్యేతోః విధాత్మాణాం బహూనాం బ్రహ్మణాం కల్పాన్ త త్తనవసీతి సమయాన్ త్తామిన త్తాకాలమివ కదావా వినేమ్యమి యాప యిస్యామి 'నన్' శంభో మూర్ధస్ఫుటఘటిత బద్ధాంజలిపుట' ఇతి పాతే త్వయ మన్వయక్రమః. శంభో ఇత్యస్య సంబుధ్యంతిత్వం బోధ్యం. శంభో సుఖజనక భో విభో నానాకారతయా విద్యమాన భో సాంబ అంబయా సహ వర్తత ఇతి సాంబః తస్య సం బుద్ధిః. భో స్వామిన్ సకలార్థక్ష భో పరమశివ 'నిరతిశయానందరూప అహం కైలాసే గణై స్సహ తేషాం భక్తైః

గణ్యత్వాత్ శివసామీప్య నివాస యోగ్యత్వాచ్చ తత్తుల్య సామీప్య
మోక్షానందం ప్రార్థయంతీతి పదప్రయోజనం. వసతి సతి పాపేషా నిగదత
ఉచ్చరత సత మూర్ధ్ని స్ఫుటఘటిత బద్ధాంజలిపుటః ఆంజలిః పుటమితి
బద్ధం చ తత్ ఆంజలిపుటః చ మూర్ధ్ని శిరసి స్ఫుటః స్వక్తం ఘటితం
యోజితం బద్ధాంజలిపుటంయేన తథావిధ స్సకానిమిషమివేతి పాశేపిఢా
త్మాణాం కల్పాన్ స్థితి సమయాత్ కదా నేహ్యమి యాపయిష్యమి త్య
న్వయః. 'వినేహ్యమి'తి పాశే విపూర్వస్య నీహ్నో ధాతోః వినయార్థత్వేన
ప్రకృతానుపయోగాత్ నిమిషమివ నేహ్య మితి పాతాంతరం సాధు త్వేన
స్వీకృతమ్.

అదియే మఱియొక విధముగాఁ జెప్పచున్నారు.—

స్తవైర్భ్రహ్మాదీనాం జయజయవచోభి ర్నియమినాం

గణానాం కేళీభి ర్మదకలమహోక్షస్య కకుది,

స్థితం నీలగ్రీవం త్రిణయన ముమాశ్లిష్టనపుషం

కదాత్వాం పశ్యేయం కరధృతమృగం ఖండపరశుమ్. 25

టీ. బ్రహ్మాదీనాం = బ్రహ్మమొదలగువారియొక్క, స్తవైః =
స్తోత్రములతోడను, నియమినాం = నియమవంతులగు మహర్షులయొక్క,
జయజయవచోభిః = జయజయధ్వనులతోడను, గణానాం = ప్రముఖుల
ములయొక్క, కేళీభిః = క్రీడలతోడను, మదకలమహోక్షస్య = సుఖో
హితశయమున సాంపుగా నున్నవైభవముయొక్క, కకుది = మోపురము
నందు, స్థితం = ఉన్నట్టివాఁడును, నీలగ్రీవం = నల్లనికంఠము గలవాఁడును,
త్రిణయనం = మూడుకన్నులు గలవాఁడును, ఉమాశ్లిష్టనపుషమ్ =
పార్వతీదేవిచేత నాలింగనము చేసికొనఁబడిన దేహము గలవాఁడును, కర
ధృతమృగం = చేతితో పట్టుకొనఁబడిన లేడిగలవాఁడును, ఖండపరశుం =
ఖండమైన గండ్రగొడ్డలి గలవాఁడును నగు, త్వాం = నిన్నును, కదావా =
ఎప్పుడు, పశ్యేయం = చూతును.

తా. స్తోత్రపాఠములతో బ్రహ్మములును జయజయస్వములతో మహర్షులును ఆటపాటలతో బ్రహ్మగణంబులును గొలువ | పార్వతీసమేతుండవై పృషభవాహనముమీఁద వేంచేసియున్న నీసందర్శనము జేయు భాగ్యము నాకెన్నఁడు లభించునో గదా.

అ. ప్రకారాంతరేణావస్థితం తమేవ స్తోత్రః—

వ్యా. స్తవైరితి. బ్రహ్మాదీనాం బ్రహ్మైవాదిర్యేషాం తేషాం సర్వేషాం దేవానామిత్యర్థః. స్తవైః స్తోత్రైః స్తుతిగ్రంథైః స్తుతం నియమినాం వేదోక్త నియమపరిపాలకానాం పృషీణాం జయజయచోభిః జయజయేతి శబ్దైః ప్రోత్సాహితం గణానాం నంది భృంగి చండీశ్వరాది ప్రమథగణానాం కేరీభిః తౌర్యత్రకాదివిలాసైః ప్రమోదితం మదకల మహోత్సవ్య మదేన హర్షాత్రిశయేన కలః మధురః మహంశ్చ సా వుత్తా చ మదకలమహోత్సవః అచతురేత్యాదినా నిపాతనా దదంతత్వం. తస్య కకుది పిండాకార మాంసోపలక్ష్మితప్రదేశే పృష్ఠసాన ఇతి యావత్. స్థిత మానేదివాంసం నీలగ్రీవం నీలా గ్రీవా కంఠః యస్య తం నీలగ్రీవం త్రిణయనం త్రిణి నయనాని యస్య త ముమాశ్లిష్ట నపుష ముమయా పార్వత్యా ఆశ్లిష్ట మాలింగితం ఎపుః దేహః యస్య తం కరగృతమ్మగం కరేణ ధృతః గృహీతః మృగః కురంగః యేన తు ఖండపరశుః ఖండః అర్ధితః పరశుః కుతారో యస్య త మేతాదృశ గుణవిశిష్టం త్వా మహా కదా కస్మిన్కాలే పశ్యేయం సాక్షాత్కుర్యాం స్పృశ్యార్థః.

అపరమేశ్వరునే యింకొకప్రకారముగాఁ బ్రార్థించుచున్నారు.—

కదా వా త్వాం దృష్ట్వా గిరిశ తవ భవ్యాంఘ్రియుగళం
గృహీత్వా హస్తాభ్యాం శిరసి నయనే పక్షసి వహన్,
సమాశ్లిష్యామ్యాయ స్ఫుటజలజగంధాన్ పరిమళా
నలభ్యాం బ్రహ్మద్యై ర్ముద మనుభవిష్యామి హృదయే.

టీ. హేగిరిశ = పర్వతశాయినగు నోయాశ్వరా త్వో = నిన్ను, దృష్ట్యై = చూచి, తవ = నీయొక్క, భవ్యాంఘ్రియుగళం = క్షేమకరమైన పాదములను, హస్తాభ్యాం = చేతులతో, గృహీత్వా = పట్టుకొని, శిరసి = శిరస్సునందును, నయనే = నేత్రములందును, వక్షసి = వక్షస్సులందును, వహాన్ = చేర్చుకొనుచున్నవాడనై, సమాశ్రిప్య కాగిలిచుకొని, స్ఫుటజలజగంధాన్ = వికసించిన పద్మములయొక్క సుగంధమునంతటి సుగంధముగల, పరిమళాన్ = పరిమళములను, అస్రూయ = మూర్ఖుని, బ్రహ్మదైత్యః = బ్రహ్మమొదలగువారిచేత, అలభ్యాం = పొందవలయుగాని, ముదం = సంతోషమును, హృదయే = హృదయమునందు, కదావా = ఎప్పుడు, అనుభవిష్యామి = అనుభవించును.

తా. దేవా! నినుఁ జూచి నీపాదములను చేతులతోఁ బట్టి శిరస్సునందును నేత్రములయందును తొమ్మనను జేర్చి కాగిలిచుకొని అందలిపద్మగంధముల నాఘ్రూణించి బ్రహ్మములకును దొరకని యానందము నెప్పుడు బొందుదునో గదా!

అ. తమేవ పరమేశ్వరం భంగ్యంతరేణ ప్రార్థయతే:—

వ్యా. హేగిరిశగిరశాయన త్వంభవంతం దృష్ట్యై తవ భవ్యాంఘ్రియుగళం క్షేమం కరపాదద్వయం హస్తాభ్యాం గృహీత్వా భృత్వా శిరసి మూర్ధ్ని నయనే నేత్రే వక్షస్సురసి చ వహాన్ సజ్జయ న్న హం సమాశ్రిప్య లింగ్య స్ఫుటజలజగంధాన్ స్ఫుటాని వికసితాని జలజాని పద్మాని స్ఫుటజలజాని తేహం గంధఞ్చ గంధో యేహం తాన్ పరిమళాన్ విమర్దోత్థగంధానాఘ్రాయ ఘ్రాణేంద్రియే జానుభూయ బ్రహ్మదైత్యః బ్రహ్మదిసురై రలభ్యాం లబ్ధ మశక్త్యాం ముదం ప్రీతిం హృదయే మనసి కదా కస్మిన్యా-లేఽనుభవిష్యామి తాత్పర్యం స్పష్టమ్.

సర్వసంపూర్ణుఁ డగుపరమేశ్వరున కీయవలసిన దొకటియు లేమింజేసి కీమనస్సు నర్పించుచున్నారు.—

కరస్థే హేమాద్రా గిరిశ నికటస్థే ధనపతౌ
 గృహస్థే స్వర్భాజామరసురభిచింతామణిగణే,
 శిరస్థే శీతాంశౌ చరణయుగళస్థేఽఖిలశుభే
 క మర్థం దాస్యేహం భవతు భవదర్థం మమ మనః. 27

టీ. హేగిరిశ = పర్వతకాయవగు నోయీశ్వరుడా ! హేమా
 ద్రా = మేరుపర్వతము (బంగారుకొండ), కరస్థే = చేతిలోనుండగా,
 ధనపతౌ = కుబేరుడు (ధనమింతుడు), నికటస్థే = దగ్గరనుండగా,
 స్వ...ణే - స్వర్భాజ = కల్పవృక్షములయొక్కయు, అమరసురభి = కామ
 ధేనువుయొక్కయు, చింతామణి = చింతామణులయొక్కయు, గణే =
 సమూహము, గృహస్థే = ఇంటిలోనుండగా, శీతాంశౌ = చంద్రుడు,
 శిరస్థే = శిరస్సుననుండగా, అఖిలశుభే = సమస్తశుభమును, చరణ
 యుగళస్థే = పాదద్వంద్వమందుండగా, కం = ఏ, అర్థం = ఇష్టార్థ
 మును, అహం = నేను, దాస్యే = మీకిత్తును, మమ = నాయొక్క, మనః =
 మనస్సు, భవదర్థం = నీకొఱకు, భవతు = లగుంగాక.

తా. కైలాసవాసా! మహాదేవా! బంగారుకొండ కోదండముగా
 నీచేతనున్నది. మహాధనమండగు కుబేరుడు మీతుడుగా నీపజ్జనున్న
 వాడు. కోరినమాత్రముననే యెల్లకోరికల నిచ్చు కల్పవృక్షములు కామధే
 నువు చింతామణులును నీయధీనములుగా నీయింటనున్నవి. అష్టాదశరుండగు
 చంద్రుండు భూపతింబుగా నీశిరస్సున నున్నవాడు. సమస్తశుభములును
 నీపాదములవలనన కలుగుచున్నవి. సాంబశివా! నేనొసంగదగిన దొండు
 ను గానరాదు గావున నాచిత్తము నర్పించెదఁ జేకొనుము.

అ. వత్సమాచారీత్యా పరమేశ్వరముద్దిశ్యసిద్ధత్వేన హేతునా దాత
 వ్య వస్తూనా మయోగాత్ స్వమనసః లేదధీనతాం ప్రార్థయ తే:—

వ్యా. భగిరీశ శివ హేమాద్రా స్వర్గగిరౌ కరస్థే కరతలస్థే సతితత్క
 రస్థత్వంన మేరుకోదండత్వాగతి భావః. ధనపతౌ రాజరాజే నికటస్థే సమీపస్థే

సతిసమీపసత్వం చ తస్య తత్సఖత్వా దితిభావః. స్వర్భూజామరసురభిః చింతా మణిగణే స్వర్భూజాః అమరతరవః అమరసురభిః కామభీనుః చింతామయః చింతితమాతృదాయినో మణయః తేషాం గణః సమూహః తస్మిన్ స్థితి హస్థే సతి ఈశ్వర స్యానంతక క్తిత్వా తేషాం తద్విధేయత్వేన తద్గ్రహణీతత్వం సంభవతీతి భావః. శీతాంకౌ చంద్రే శిరస్సేసతి శిరస్సిస్థితే సతి సుగ్రహ శేఖరత్వ ప్రసిద్ధే రితిభావః. అఖిలశుభే అఖండమంగళే సుగణయుగ శస్థే సతి పాదద్వంద్వగతే సతి తచ్ఛరణానాం సర్వమంగళసిద్ధి రితి భావః. పూర్వోక్తేభ్యో హేతుభ్యః కేనాపి సమూపచారేణ తవ ప్రయోజనాభావాత్ కంక్షి ద్యుగ్రిభమర్థం పదార్థం భవత్తోషకరమహం దాస్యే దాస్యామి అతో హే తోః మమ మనః త్వదర్థం త్వచ్ఛేషం భవతు భూయాత్ సర్వార్థసిద్ధిశ్చే నేతరానపేక్షణా ద్భోః తవ కర్తవ్య ముపచార మచశ్య స్సహం కేవలం మనస స్తద్దాయకతాం ప్రార్థయా మీతి భావః.

ఉ దాహరిపంబోవు హేతువులవలన నట్టిఫలంబులు చేకూఱుటంబట్టి తాను ధన్యుడనైతి ననుకొనుచున్నారు.—

సారూప్యం తవ పూజనే శివ మహాదే వేతి సంకీర్తనే
సామీప్యం శివభక్తిధుర్యజనతాసాంగత్యసంభాషణే,
సా లోక్యం చ చరాచరాత్మకతనుధ్యానే భవానీపతే
సాయుజ్యంమమసిద్ధమత్రభవతిస్వామిన్మృతార్థోఽస్త్వహమ్.

టీ. భోస్వామిన్ = ఓ సర్వాధ్యక్షుడా? తవ = నీయొక్క, పూజనే = పూజచేసినప్పుడు, సారూప్యం = సమానరూపముబొందుటయు, శివమహాదే వేతి సంకీర్తనే = హే శివా హేమహాదేవా అని యిట్లు కీర్తించినప్పుడు, సామీప్యం = సమీపమందుండుటయు, శివ...నే = శివభక్తి ధుర్య = ఈశ్వర భక్తియనుభారమును వహించుచున్న, జనతా = జనసమూహముయొక్క, సాంగత్యసంభాషణే = సమావాసము, సల్లాపమును గలిగినప్పుడు, సాలోక్యం = ఒక్కలోకమందునిక్కియు, హేభవానీపతే = ఓసాంబమూర్తి! చ...నే

చరాచరాత్మక=స్థావరజంగమరూపమైన, తను=మూర్తియొక్క, ధ్యానే= ధ్యానము చేసినప్పుడు, సాయుజ్యం = నీతోడనైక్యమును, మమ = నాకు, ఆత్ర=ఈజన్మమందు, సిద్ధం భవతి = సిద్ధించుచున్నది. (అతః = కనుక) ఆహం=నేను, కృతార్థః=ధన్యుడను, అస్మి=అగుచున్నాను.

తా. దేవా! నీపూజయందు సారూప్యమును, నీనామసంకీర్తన మందు సామీప్యము, నీభక్తులతోఁ గూడి కథాకాలక్షేపములు చేయుపట్లు సాలోక్యము, చరాచరాత్మకమైన నీమూర్తిధ్యానమందు సాయుజ్యమును గూడ నా కీలోకమందే దయచేయుచుంటివిగాన ధన్యుడనైతిని.

ఆ. వత్సమాణహేతుభి ర్వత్సమాణఫలసిద్ధే రాత్మనా కృతార్థ తా. స్మరతః—

వ్యా. సారూప్యమితి. భో స్వామి! సర్వాధ్యక్ష తప స్పూజనే కృతే సతి సారూప్యం సరూపతాసిద్ధి ర్భవతి భో శివ మహాదేవ ఇతి దేవసంకీర్తనే కృతేనఽతవ సామీప్యం సమీపవర్తిత్వం సిద్ధం భవతి సాంగత్యం సంగతస్యభావ స్సాంగత్య మేకాధికరణవర్తిత్వం చ సంభాషణం సమ్యగాలాపః తయో స్సమాహార స్సాంగత్య సంభాషణం శివేభక్తి శ్శివభక్తి పైసవ ధూః భార శ్శివభక్తిధూః తాం వహతీతి శివభక్తిఘర్యా జనానాం సముహో జనతా సాచ సాచ శివభక్తిఘర్వజనతా రస్యా స్సాంగత్యసంభాషణే కృతేనఽతి సాలోక్యం సమానో లోకో యస్యస లోక స్తస్యభావ స్సాలోక్యం సమానలోకవర్తిత్వమితి యావత్. తస్మిన్ భవతి భో భవానీ పతే భవస్యపత్నీ భవానీతి యాగిక్తార్థో న వివక్షితః, అన్యోన్యాశ్రయదోష ప్రసంగాత్, కిం తు రూఢ్యా అంబికా అర్థః. తస్మాః పతిః భవానీపతి స్తస్యసంబుద్ధిః భో భవానీపతేతవచరాచరాత్మకతమధ్యానే స్థావరజంగమ లక్షణమూర్తిధ్యానే కృతేన త్వ త్రాస్మిక్ జన్మని మమ సహ యుజ్యతే ఇతి సముక్త స్తస్య భావ స్సాయుజ్యం త చ్చ సిద్ధం భవత్యతోఽహం కృతార్థోఽస్మి కృతః ప్రాప్తః అర్థలాభో యస్యసోఽస్మి భవామి.

వేటాక తెఱఁగునఁ బ్రార్థించుచున్నాడు. —

త్వత్పాదాంబుజ మర్చయామి పరమం త్వాం చింతయా
మ్యన్వహం, త్వా మీశం శరణం వ్రజామి వచసా త్వా
మేవ యాచే విభో, వీక్షాం మే దిశ చాక్షుషీం సకరుణాం
దివ్యై శ్చిరం ప్రార్థితాం, శంభో లోకగురో మదీయమన
స సౌఖ్యోపదేశం కురు. 29

టీ. హేవిభో = ఓ సర్వవ్యాపకుడా! పరమం = సర్వోత్కృష్టమైన, త్వత్పాదాంబుజం = నీ పాదపద్మమును, అర్చయామి = పూజించుచున్నాను, అన్వహం = ప్రతీదినమును, త్వాం = నిన్ను, చింతయామి = తలఁచుచున్నాను, ఈశం = జగత్కర్తవగు, త్వాం = నిన్ను, శరణం = జననమరణములనుండి రక్షించు దిక్కుగా, వ్రజామి = పొందుచున్నాను, వచసా = వాక్కుచేత, త్వామేవ = నిన్నే, యాచే = (అభీష్టమును) యాచించుచున్నాను, దివ్యైః = దేవతలచేతను, చిరం = చాలకాలముగా, ప్రార్థితాం = ప్రార్థింపఁ బడినదియు, సకరుణాం = ప్రేమతోఁ గూడినదియు, చాక్షుషీం = నేత్రముల సంబంధమైన, వీక్షాం = కటాక్షప్రసారమును, మే = నాకు, దిశ = ఇమ్ము, శంభో = సుఖకరుడా, లోకగురో = భక్తలోకమునకు రహస్యార్థములను చెలియఁజేయువాడా, మదీయమనసః = నామనస్సునకు, సౌఖ్యోపదేశం = బ్రహ్మోపదేశమును, కురు = చేయుమా.

తా. పార్వతీమనోవల్లభా! నీపాదార్చనము చేయుచుఁ బ్రతీదినము నిన్ను దలంచుచు శరణుబొంది వేడుకొనియెద. దయచేసి నిఖిలదేవతా ప్రార్థనీయమైన నీకరుణాకటాక్షమును నాయందు రానిచ్చి జననమరణ క్షేణంబులఁ దొలగించుచు బ్రహ్మోపదేశ మొనర్చుము.

అ. పునః ప్రకారాంతరేణ తం ప్రార్థయ తేః—

వ్యా. త్వదితి. హే విభో వివిధేన ప్రకారేణ భవతీతి విభు స్తస్య సంబుద్ధిః సకలభువనవ్యాపకేత్యర్థః. పరమం సర్వోత్కృష్టం త్వత్పాదాం

బుజం తపపాదః అంబుజమీవే త్యుపమితసమాసః. తదర్చయామి పూజయా
 మ్యుర్చయాః కాయికత్వా ద్ధస్తాదిభిః పూజయామితి ఫలితోఽర్థః. అన్వ
 హం దినేదినే త్వా మేతాద్యశం భక్తపరాధీనం చింతయామి ధ్యాయా
 మ్యేవం పూజానంతరధ్యానం కృత్వా సంరక్షణం శరణం యాచతే—ఈశం
 జగత్కర్తారం త్వాం శరణం జననమరణభయనివారకం ప్రజామి ప్రపద్యే
 వచనా వాగింద్రియేణ త్వామేవ ఏకాకారేణ తదితరేషాం యాచ్ఛాకర్మ
 త్వం వ్యావర్త్యతే. ఇష్టం ధాతోద్వికర్మకత్వా నిష్ప్రమిత్యధ్యాహర్యం. యాచే
 ప్రార్థయే తదిష్టం కిమితి చే దాహ—దివ్యైర్దేవతాసమూహైః హే శంభో
 సుఖజనక లోకగురో లోకానాం భక్తజనానాం గురో రహస్యార్థప్రకాశ
 క మే మహ్యం దివ్యై ర్దివి భవై ర్దైవై శ్చిరం చిరకాలాత్ప్రార్థితాం సకరు
 ణాం కరుణా సహితా మత్రిప్రీత్యాననూపరత ఇతి సకరుణాం తాం చాక్షు
 షీం చక్షుస్సంబంధినీం కటాక్షవీక్షణరూపాం దిశ దేహి సుఖమేవ సౌఖ్యం
 స్వాధే తద్ధితః. సుఖస్వరూపం బ్రహ్మతస్యోపదేశం కు ర్వాత్మనః బ్రహ్మతా
 దాత్మ్యబోధనం కు ర్విత్యభిప్రాయః. మదీయమనసః మమసంబంధి మాన
 సస్య సౌఖ్యోపదేశం కురు కురుః విషయసుఖ స్యానిత్యే త్వేనయఃఖోత్తర
 త్వేన చ తనువేక్ష్య సౌఖ్యం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మపర్యంతానుధానం కృత
 మితి ధ్యేయమ్.

ఇప్పుడు నే నున్నస్థితితో నీశుశ్రూష చేయఁ జాల నని యనుచు.
 న్నారు.—

వస్త్రోద్ధూతవిధౌ సహస్రకరతా పుష్పార్చనే విష్ణుతా
 గంధే గంధవహాత్మ తాన్నపచనే బర్హిర్ముఖాధ్యక్షతా,
 పాత్రే కాంచనగర్భ తాస్తి మయి చే ద్బాలేందుచూడామణే
 శుశ్రూషాంకరవాణితే పశుపతే స్వామిక్ త్రిలోకీగురో.

టీ. హేబాలేందు చూడామణే = ఓచంద్రశేఖరుఁడా! హేపశుప
 ,తే = సంసారబంధమోచకుఁడా! హేస్వామిక్ = ఓసర్వశరీరాధ్యక్షా!

త్రిలోక్తిగురో = మూడులోకములకును రహస్యార్థములను ప్రకటించునాఁ
డా తే = నీయొక్క, వస్త్రోద్ధాతవిధా = వస్త్రోపచారము చేయుటయందు,
సహస్రకరతా = నూర్వ్యుడగుటయు (వేయికరములుగలుగుట), పుష్పార్చ
నే = పుష్పోపహారార్పణమందు, విష్ణుతా = విష్ణునగుటయు (వ్యాపకత్వము), గం
ధే = గంధోపచారమందు, గంధవహత్మతా = వాయురూపుడగుటయు, అన్నప
చనే = అన్నముపండుటయందు (హవిరుపచారము చేయుటయందు), బర్హి
ర్ముఖాధ్యక్షతా = ఇంద్రుడగుటయు (అగ్నిముఖుల కధ్యక్షుడగుట), పా
త్రే = పాత్రోపచారమందు (అర్ఘ్యవిధి), కాంచనగర్భతా = హిరణ్యగర్భు
డగుటయు (ధనపూర్ణుడగుట), మయి = నాయందు, అస్తిచేత్ = ఉన్నయెడల,
తే = నీయొక్క, శుశ్రూషాం = సేవను, కరవాణి = చేయజాలుదును.

తా. సర్వవ్యాపకా! నీకు వస్త్రోపచారము చేయుటకు వేయిచేతుల
వాడు గావలయు. నీకు పుష్పోపచారము జేయుటకు వ్యాపకుండు గావ
లయు. నీకు గంధోపచారము చేయుటకు గంధవహుండు గావలయు. పంట
చేసి నీకు హవిస్సు నివేదనజేయుట కగ్నిముఖాధ్యక్షుండు గావలయు.
నీ కర్ణ్యపాత్రము సమర్పించుట కా గర్భత్రీమంతుండు గావలయు. అట్టి
నూర్వ్యుండును, విష్ణువును, వాయుదేవుండును, దేవేంద్రుండును, హిరణ్య
గర్భుండును నైననేకాక నీ కుపచారముచేయ నాతరమా?

అ. ఈదృశస్య త వైవంధూతోఽహం శిశ్రూషాం కర్తుం న ప్రభవా
మి త్యాహ:—

వ్యా. వస్త్రోద్ధాతేతి. హే బాలేందుచూడామణే చంద్రకేఖర
హేపశుపతే పశూనాం సంసారబద్ధానాం పతే బంధవిమోచకస్వామిః
సర్వశరీరాధ్యక్ష నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుతేః. త్రిలోక్తిగురో లోకత్రయ
స్యాపి గూఢార్థప్రకాశక ప్రథమ తృతీయ సంబుద్ధిభ్యాం తస్యవ్యాపకతా
ప్రత్యాయితే. ద్వితీయచతుర్థాభ్యాం పాశవిమోచకత్వం రహస్యార్థబోధ
కత్వం చ ప్రత్యాయితే. ఏతాన్మహిమ్నస్తవ శిశ్రూషాం తదాకరవాణి
విరచయాని కదేతి చేత్ వస్త్రోద్ధాతవిధా వస్త్రోపచారవిధానే సహస్రకర

తానుర్యతా మయ్యస్తి చేత్ కరసహస్రస్యలోకత్రయవ్యాపకత్వేన వ్యాపకీభూతపరమేశ్వరాచ్చాదకత్వం సంభవతి నేతరస్యే త్యభిప్రే త్యాత్మని తత్తాసంభాషనం పుష్పార్చనే తదనంతరకర్తవ్యపుష్పపచారవిధానే విష్ణుతా విష్ణోర్భావః విష్ణుతా వ్యాపకత్వం విష్ణుసదృశవ్యాపకత్వమిత్యర్థః. మయ్యస్తిచేత్ గంధే గంధోపచారే గంధసహత్మతా వాయుస్వరూపతా విలక్షణగంధప్రాపకత్వశక్తేః వాయా విద్యమానత్వాత్. తత్తాసంభాషనమన్నపచనే పక్వహవిరుపచారే బర్హిర్యుఖాధ్యక్షతా బర్హిరగ్నిర్యుఖం యేషాం తేషా మధ్యక్షః ఇంద్రః తత్తాచ మయ్యస్తి చే త్రవ శుక్రూషాం తదాకరవాణిపాత్రే పాత్రోపచారే కాంచనగర్భతా హిరణ్యగర్భత్వం బ్రహ్మత్వ మగ్రపూర్ణత్వం స మయ్యస్తి చే త్రదా తవ శుక్రూషాం కరవాణీ త్యన్వయః.

పరమేశ్వరునియం దున్నలోకోత్తర మైనశక్తిని జూపుచున్నారు.—

నాలం వా పరమోపకారక మిదం త్వేకం పశూనాం పతే
పశ్యన్తుషీగతాః చరాచరగణాః బాహ్యాస్థితాః రక్షితుమ్,
సర్వామర్త్యపలాయనాషధ మతిజ్వాలాకరం భీకరం
నిక్షిప్తం గరళం గలేన గిలితం నోద్గిర్ణ మేవ త్వయా. 31

టీ. పాపశూనాంపతే=ఓభూతనాథా ! కుక్షిగతాః=కడుపులో నున్న, చరాచరగణాః=స్థావరజంగమసమూహములను, బాహ్యాస్థితాః=వెలుపలినున్న వారలను, రక్షితుం=కాపాడుటకు, పశ్యన్=అలోచించుచు, త్వయా=నీచేత, అతిజ్వాలాకరం=మిక్కిలి తాపము కలుగఁజేయునదియు, భీకరం=భయంకరమును నగు, గరళం=కొలకూటవిషము, స... ధం - సర్వామర్త్య = సమస్తదేవతలయొక్కయు, పలాయన = పాటి పోవుట యనియెడు రోగమునకు, ఔషధం = మందగునట్లుగా, గలే = కంఠమందు, నిక్షిప్తం = నిలుపఁబడినదై, నగిలితం = మ్రింగఁబడలేదు, నోద్గిర్ణమేవ = వెడల నుమియఁబడనులేదు, పరమోపకారకం = మిక్కిలి

యుపకారకమైన, ఇదం ఏకం=ఇది యొక్కటియే, నీలంవా = (నీమహిమ చలయుటకు) చాలదా.

తా. నిఖిల లోకభయంకరమై సంతాపకరమైన కాలసూటమును భయపడి పాటిపోవు దేవతల నూఱడించుటకుఁగా నీకంతమంచె యుంచుకొని ఉమియక మ్రింగక కడుపులోని వారలకును వెలుపలివారలకును బాస గలుగకుండ మహాపకార మొనర్చితివి దేవా నీమహిమ యెఱుంగుట కి దృష్టాంత మొక్కఁడు చాలదా !

అ. పరమేశ్వరనిన్ద్ర సర్వాతిశయశక్తిమత్త్వంప్రదర్శయితుమాహ:—

వ్యా. నేతి. భో పశూనాంపతే ఏవం సంబోధనేన జగతా మనశ్చ భరణీయత్వం నూచ్యతే. కుక్షీగతా సుదరస్థితాః చరాచరగణాః స్థావర జంగమసమూహాః బాహ్యాస్థితాం శ్చ తా న్రక్షీతుం నిర్భయా న్మర్త్యం పశ్యన్ పర్యాలోచయన్ భూ స్త్వ మిత్థం పర్యాలోచ్య త్వయా అతి జ్వాలాకార మత్యంతతాపకరం భీకరం భయజనకం గరళం కాలసూటం సర్వామర్త్యపలాయనౌషధం యథా తథా అమర్త్యాః ఆమరణధర్మకాః సర్వే దేవాః తేషాం పలాయనమసహనేన దిశి దిశి ధావనం తదేవ రోగః ఏక దేశవిపత్తిరూపకం తస్యౌషధం నివర్తకం యథా భవతి తథా గతే కంతే నిక్షిప్తం స్థాపిత మత్రసేన నగిళితం నభక్షితం నోద్గీర్ణం చ బహిర్లోత్సృప్తం నవాంతం చేత్సర్థః. ఏవకారశ్చార్థః. అవ్యయానా మనేకార్థత్వా దేకం పరమోపకారక మతిశయేనానుగ్రహాక మిద మిత్థంకరణం తవ మహిమావ గతయే నాలంవా నపర్యాప్తంవా వా శబ్దః కాకుస్వరనూచకః. తుశబ్దో ౭ న్యేషా మిదృశం మహిమానం వారయ తీత్యంకరణ మనితర సాధారణం త్వన్మహిమానం గమయతీతి భావః.

పరమశివుఁడు తీసికొనిన విషమును గూర్చి మూఁడువిధములఁ బ్రశ్నించుచున్నాడు. —

జ్వాలోగ్రస్పకలామరాతిభయదః క్షేప్తశః కథం వా త్వయా దృష్టః కించ కరే ధృతః కరతలేకిం పక్వజంబూఫలమ్,

జిహ్వాయాం నిహిత శ్చ సిద్ధఘటికా వా కంఠదేశే భృతః
కిం తే నీలమణి ర్విభూషణమయం శంభో మహాత్మనవద.

టీ. హేమహత్మక = సర్వజ్ఞుడవైన యీశ్వరుడా! జ్వాలా
గ్రఃమంటలచేత సహింపగూడనిదియు, స...దః సకలమర = అందఱు
దేవతలకు, అతిభయదః మిగుల భయంకరమునునగు, త్వేళః విషము, త్వ
యా = నీచేత, కథంవా = ఎట్లుగా, దృప్తః చూడబడినది? కించ = అంతియ
కాక, కరే = హస్తమందు, భృతః = భరించబడినది (చేతితో, దాచబడినది)?
కరతలే = అటచేతియందు, నిహితః = ఉంచుకొనబడినది? పక్వజంబూఫలం
కిం = సందిన నేరేడుపండా యేమి? జిహ్వాయాంచ = నాలుకయందును, నిహి
తః = వేసికొనబడినది, సిద్ధఘటికావా = సకలసిద్ధికారియగు నౌషధఘటిక
యా యేమి? కంఠదేశే = కంఠప్రదేశమందు, భృతః = భరింపబడినది. ఆ
యం = ఈకాలమాటవిషము, తే = నీకు, విభూషణం = అలంకారమైన, నీలమ
ణికిం = ఇంద్రనీలమాణిక్యమా యేమి? వద = చెప్పము.

తా. తీవ్రజ్వాలలు గ్రమ్ముచు సకలదేవతలకును భయంకరమైన యీ
కాలమాటవిషమును కన్నులతో గాంచుటయేకాక చేతితో యెత్తి అటచేతి
లో నుంచుకొంటి విది నేరేడుపండా ఏమి? ఇదిగాక నాలుకమీద వేసికొ
న్నావు. సిద్ధఘటికయా ఏమి? మఱియును కంఠమందటల నే యుంచు
కొంటి విది ఇంద్రనీలమాణిక్యమా ఏమి? చెప్పము.

ఆ సరమశిన పరిగృహీతం విషం త్రేధా వికల్ప్య పృచ్ఛతి:—

వ్యా. జ్వరేతి. భో మహాత్మక అపరిచ్ఛిన్నస్వరూప సర్వజ్ఞేతి యా
వత్. జ్వాలాగ్రః జ్వాలాభి స్సర్వతో వ్యాపినిభిః కీలాభిః వహ్ని
ర్వయోర్జ్వాలకీలా విద్యమరః. త్వేళస్యాపి వహ్నితుల్యత్వా జ్వాలానాం
గౌణ్యాన్నిత్యై తద్ధర్మత్వోపపత్తిః. ఉగ్రః అసహ్యః సకలమరాతిభయద
స్సకలదేవతాభయంకరః త్వేళః త్వయా కథం వా దృప్తః కించ కరేచ
భృతః గృహీతః కరతలే నిహితశ్చ అతః పక్వజంబూఫలం కిం సవవత్వే

శః జిహ్వాయాం నిహితశ్చ అతః సిద్ధఘటికావా సకలసిద్ధికారిణీ ఘటికా
ఘోషధగోలకంవా కంఠదేశే భృతశ్చా తోఽయంతే భూషణం నీలమణిః
కిం వద బ్రూహి కింవా శబ్దా సర్వత్ర ప్రక్షాల్నకా. స్పష్టాఙ్గోఽయమ్.

దిగువ నుదాహరింపఁబోవు సాధనములలో నేదేని యొక్కదానిచేత
మోక్షము సులభమగుట నూహించి యితరదేవతానుసరణము విఫల మను
చున్నారు.—

నాలం వా నకృ దేవ దేవ భవత స్సేవా నతి ర్వా నుతిః
పూజా వా స్మరణంకథాశ్రవణమప్యాలోకనంమాదృశామ్,
స్వామి స్తస్థిరదేవతానుసరణాయానేన కిం లభ్యతే
కావా ముక్తిరితః కుతో భవతిచే త్కిం ప్రార్థనీయం తదా. పిరి

టీ. హేస్వామిన్ = సర్వభూతాధ్యక్షుండ వైనదేవా ! భవతః =
నీయొక్క, నతిర్వా = కాయికమైననమస్కారమేని, నుతిర్వా = వాక్కుతోడి
స్తోత్రమేని, పూజావా = పూజయేని, స్మరణం = మనసులో స్మరించుట
యేని, కథాశ్రవణమపి = చెవులతో నీచరిత్రలు వినుటయేని, అలొకనం =
కన్నులతో నీమూర్తిఁ జూచుటయేని, సకృదేవ = ఒక్కమాటుమాత్రమే,
భవతః = నీయొక్క, సేవా = భజనము, మాదృశాం = నావంటివారలకు, నా
లంవా = (ముక్తియొసఁగ) చాలదా ? ఇతః = ఈపైయుపాయమును విడిచి,
ముక్తిః = మోక్షము, కావా = ఎట్టిది ? కుతోఽపి = పైయుపాయములలో నే
యొకదానినుండియైనను, భవతిచేత్ = ముక్తిగలుగునేని, తదా = అప్పుడు,
అ...న-అస్థిర = శాశ్వతముగాని, దేవతా = దేవతలయొక్క, అనుసరణాయా
నేన = ఆశ్రయించు ప్రయత్నముచేత, కింలభ్యతే = ఏమిలాభమగును, ప్రార్థ
నీయం = కోరఁదగినదియు, కిం = ఏమున్నది ?

తా. ఓస్వామి ! మహాదేవా ! కాయిక వాచిక మానసికంబు లగు
నమస్కారము, స్తోత్రము, స్మరణము మున్నగు నీనేవలయుం దొక్కొక్కటి
యు మోక్షమునకు సంపూర్ణసాధన మగును. ఈయుపాయములను వీడి వేఱు

మోక్షములేదు. అస్థిరులయిన యితరదేవతల ననుసరించి యేమిలాభము ?
వారిని కోరఁదగిన దే మున్నది ?

అ. పక్ష్యమాణానాం సాధనానా మన్యతమేన ముక్తి స్సులభేతి
మ త్వాన్యదేవతానుసరణే నై యర్హ్య మపపాదయతి:—

వ్యా. నాలమితి. హే స్వామిక్ సర్వభూతాధ్యక్ష దేవస్వప్రకాశ
స్వరూప భవత స్తవ సకృ త్సేవా అవృత్యా వినా భజనం కరణత్రయసాధా
రణమిదం. ఇదమేవ విశిష్టాహ—నతిర్వా నమస్కారోవా ఇదం కాయికం
నుతిః స్తోత్రం వా ఇదం సేవనం వాచికం పూజా వా సపర్యావా ఇదం చ
సర్వసాధారణం స్మరణం స్మృతిరిదం సేవనం మానసికం కథాశ్రవణ మపి
చక్షత్రశ్రుతిగమీదం శ్రౌత్ర మాలోకనం చ దర్శనం చ చాక్షుష మేతదేవ
ముక్తానా మన్యతమ త్వద్భజనం మాదృశా మస్మద్విధానాం ముక్తిప్రాప
ణే నాలం వా న పర్యాప్తం వా అంతిమో వాశబ్దః కాక్ష్వర్గః. ఆదిమాః
వానబ్దాః వికల్పార్థాః. ఇదమేవ పర్యాప్తమితి పర్యవసితోఽర్థః. ఇతః ఇమ
మన్యతమ ముపాయా విహాయ ప్రాప్త్యాముక్తిః కా వా కీదృశీతి స్రక్వా
ర్థే కాకుః నకాసీప్యర్థః. ఉక్తానాం మధ్యే కుతోఽప్యపాయా న్ముక్తిర్భవి
తీతిచేత్తదా అస్థిర దేవతానుసరణాయాసేన అస్థిరా యా దేవతాః ఉపాధ్య
భిమానప్రయుక్త మస్థిరత్వం తాసా మనుసరణం భజనం తస్య య ఆయాస
స్తదనుహలప్రయత్న విశేష స్తేన కిం లభ్యతే తతః ప్రార్థనీయం కిం స కిమ
వీత్యర్థః. ఉక్తానాం భజనానాం మధ్యే సకృత్కృత మప్యేకమేవ భజనం
ముక్తిప్రాపణే పర్యాప్తమితి భావః.

అపరమశివుని తెఱఁగు మఱి యేకకిని రా దని చెప్పచున్నారు.—

కిం బ్రూమ స్తవ సాహసం పశుపతే క స్వాస్తి శంభో భవ
ద్ధైర్యంచేదృశమాతృనస్థితిరియంచానైః కథంలభ్యతే,
భృశ్య దేవగణం త్రసన్మునిగణం నశ్య త్ప్రపంచం లయం
పశ్యన్నిర్భయ ఏకపవ విహరత్యానందసాంద్రోభవాన్.

తా. ప్రజలయోగక్షేమభారము విహించుట, సకల శ్రేయస్సుల నొసంగుచుండుట, విహికాముష్టికసాధనంబులైన యుపాయముల నుపదేశించుట, ఎక్కడఁ జూచినను తానయై నిండియుండుట, సర్వజ్ఞత్వము, ఎల్లరును దయతోఁ జూచుట, ఇవియన్నియు నీగుణములు గదా! పరమేశ్వరా! మహాదేవా! మహానుభావా! ఇంక నేనేమి తెలిసికొనవలయును? నీవే నాకు పరమాప్తుఁడ వని యెల్ల వేళలను దలంచును. అదియే నాకు శ్రేయస్కరమగుఁగాక.

ఆ. పరమశివస్య గుణాన్ విదిత ప్రాయా నృత్వా తస్య పరమాత్మ త్వస్మరణం ప్రతిజానీతే:—

వ్యా. యోగక్షేమఇతి. శంభో యోగక్షేమధురంధరస్య ధనతీ విహతీతి ధరః ధురోధరః ధురంధరః ఆలబ్ధస్య లాభో యోగః లబ్ధస్య పరిపాలనం క్షేమ స్తయో ధురంధరస్య సకలశ్రేయః ప్రదోద్యోగినః సకలాని చ తాని శ్రీయాంసి చ తాని ప్రదదాతీతి తత్ప్రద స్సచాసా వుద్యోగశ్చ సోఽస్యాస్తీతి సకలశ్రేయఃప్రదోద్యోగీ తస్య దృష్టాదృష్టమతోపదేశకృతినః దృష్ట మైహిక మదృష్ట మాముష్మిక మేతదుభయఫలకత్వే నాభీమతో య ఉపాయ స్త స్యాపదేశ స్తత్ర కృతిన స్సమర్థస్య బాహ్యంతరవ్యాపినః బహి ర్భవాని బాహ్య వ్యంతర్భవా న్యాంతర జీ తాని వ్యాప్నోతీతి వ్యాప్య తిష్ఠతీతి తద్వ్యాపిన స్సర్వజ్ఞస్య సర్వం జానాతీతి సర్వజ్ఞ స్తస్య దయాకరస్య కరోతీతి కరః దయాయాః కరః దయాకర స్తస్య భవతః భవ త్సంబంధి మయా వేదితవ్యం జ్ఞాతవ్యం కిం కిమస్తీతి శేషః. త్వం మే పరమాంతరంగ ఆత్మంతాప్తః ఇత్యన్యహ మనుదిన మహం చిత్తే స్మరామి సర్వదా త్వయి పరమాత్మత్వస్మరణం మమ శ్రేయస్కర మితి భావః.

భక్తో భక్తిగుణావృతే ముదమృతాపూర్ణే ప్రసన్నే మనః కుంభే సాంబ తవాంఘ్రిపల్లవయుగం సంస్థాప్య సంవిత్ఫలమ్, .
సత్త్వం మంత్ర ముదీరయన్ నిజశరీరాగారశుద్ధిం వహన్
పుణ్యాహం ప్రకటికరోమి రుచిరం కల్యాణ మాపాదయన్. .

టీ. హేసాంబ=ఓసాంబమూర్తీ ! భక్తః=భక్తుడనైన నేను, నిజ శరీర = స్వకీయశరీరమనునట్టి, అగారశుద్ధి=గృహముయొక్క పరిశుద్ధిని (దోషములు లేమి), వహక్=సంపాదించుచున్నవాడనై, రుచిరం = మనస్సున కింపైన, కల్యాణం=మంగళమనియెడు వివాహమంగళమును, అపాదయక్=సంపాదింపఁ బోవుచు, భక్తిగుణావృతే=భక్తియను నూలుపోగులతోఁ జుట్టఁబడినదియు, ముదమృతాపూర్ణే=సంతోషమనునట్టి యుదకములతో నిండించఁబడినదియు, ప్రసన్నే=స్వచ్ఛమైనదియు నగు, మనఃకుంభే=మనస్సును కలశమందు, తివ=నీయొక్క, అంఘ్రిపల్లవయుగం=పాదంబులను రెండు పల్లవములను, సంవిత్సలం=జ్ఞానంబను కొబ్బరిబొండుంబును, సంస్థాప్య=ఉనిచి, సత్త్వం=సత్త్వగుణ ప్రధానమైన, మంత్రం = తారకమంత్రమును, ఉదీరయక్=ఉచ్చరించుచు, పుణ్యాహం = పుణ్యాహవాచనమును, ప్రకటికరోమి=ప్రకాశింపఁజేయుచురు.

తా. ఓ సాంబమూర్తీ ! నేను భక్తుడనై నాశరీరం బనుగృహంబును నిర్దుష్టముగా శుద్ధపఱచికొని మనఃప్రియంబగు కల్యాణంబును గావింపఁబూని యందులకుగా భక్తియను నూలుపోగులు చుట్టి సంతోషమను జలంబుతో నించిన నామనస్సును కలశంబున నీపాదపల్లవములను, నీజ్ఞానంబను నారికేళఫలంబును జేర్చి కలశస్థాపనముచేసి తారకమంత్రోచ్ఛారణపూర్వకముగాఁ బుణ్యాహవాచనము నెఱవేర్తురు. ఎల్లవేళలను మనస్సుఘ్రిగా మీపాదపద్మములను స్మరించెద నని తాత్పర్యము.

అ. పదార్థరూపకేణ పరమశివం ప్రీణయతి:—

వాఙ్మ. భక్తశ్చి. హే సాంబ భక్తః నిజశరీరాగారశుద్ధిం వహక్ అహం నిజం ఆత్మీయం శరీరం త దేవాగారం గృహం తస్య శుద్ధిం దోషశూన్యతాం వహన్సంపాదయన్మహం రుచిరం మనః ప్రీయం కల్యాణం మంగళం త దేవ వివాహం మంగళ మాపాదయన్సంపాదయన్సభే శత్రుప్రత్యయః. కల్యాణఫలకఇత్యర్థః. తథా భూతస్సన్భక్తిగుణావృతే భక్తిరేవగుణస్తంతు నేనావృతే వేషితే ముదమృతాపూర్ణే మత్సంతోషస్సైవామృత

ముదకం తే నాపూర్ణే వ్యాప్తే ప్రసన్నే స్వచ్ఛే మనః కుంభే మనః మానస
మేవ కుంభః కలశస్తస్మిక్ తవాంఘ్రివ పల్లవే కిసలయే తయో ర్యుగం
యుగ్మం సంవిత్ఫలం సంవి దభివద్జ్ఞానమేవఫలం నారికేళఫలం తచ్చ సం
స్థాప్య నిశీప్య స్తత్త్వం స్తత్త్వగుణప్రధానం మంత్రం తారకమంత్ర ముదీరయ
న్నచ్చరక్ పుణ్యాహం పుణ్యాభ్యాహం కర్మ ప్రకటీ కరోమి ప్రకాశ
యామి మనసా త్వదంఘ్రియగళం సదా స్మరామితి భావః.

విద్వాంసులు వేదసముద్రము తరిచి యందు సారముగా నిమగ్నహిం
తు రనుచున్నారు.—

ఆమ్నాయాంబుధి మాదరేణసుమనస్సంఘాస్సముద్యన్మనో
మంథానం దృఢభక్తిరజ్ఞానహితం కృత్వా మథిత్యా తతః,
సోమం కల్పతరుం సుపర్వసురభిం చింతామణిం ధీమతాం
నిత్యానందసుధాం నిరంతరరమాసౌభాగ్య మాతన్వతే.

టీ. సుమనస్సంఘాః=పండితబృందములు (దేవబృందములు), సము
ద్యత్=గుణసముదాయముతో నొప్పుచున్న, మనః=మనస్సును, దృఢభక్తి
రజ్ఞానహితం=అచంచలభక్తి యనుత్రాడుతోఁ గూడిన, మంథానం=కన్వ
మునుగా, కృత్వా=చేసి, ఆమ్నాయాంబుధిం = వేదసముద్రమును, ఆదరే
ణ=ఆసక్తితో, మథిత్యా=తరిచి, తతః=దానివలన, సోమం=చంద్రుని, కల్ప
తరుం=కల్పవృక్షమును, సుపర్వసురభిం=కామధేనువును, చింతామణిం =
చింతామణిని, ధీమతాం=బుద్ధికి సమృత్తమైన, నిత్యానందసుధాం = శాశ్వ
తానందప్రదమైన యమృతిమును, నిరంతరరమాసౌభాగ్యం = అవిచ్ఛిన్న
లక్ష్మీసమృద్ధిని, ధీమతాం=బుద్ధిమంతులకు, కల్పద్రుమం = కల్పవృక్షము
వంటివాఁడును, సుపర్వసురభిం = కామధేనువువంటివాఁడును, చింతామ
ణిం=చింతామణివంటివాఁడును, నిత్యానందసుధాం = అమృతమువంటి ని
త్యానందస్వరూపుఁడును, నిరంతరరమాసౌభాగ్యం = మోక్షలక్ష్మీసమృద్ధి
రూపుఁడును నగు, సోమం=ఉమాసమేతుఁ డగుపరమేశ్వరుని, ఆతన్వతే=
విస్తరించి పొందుచున్నారు.

తా. దేవతలందఱును మందరగిరిని కవ్వముగాఁ జేసి సముద్రము మధించి కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణి, అమృతము, చంద్రుఁడు పీనిని సంపాదించినట్లు విద్వాంసులందఱు తమమనస్సును కవ్వముగాఁజేసి భక్తి యనుత్రాడు గట్టి వేదంబు లనియెడు మహాసముద్రమును తరిచి యందుండి భక్తికాలురకు కల్పవృక్ష చింతామణి కామధేనువులపంటివాఁడును నిత్యానందస్వరూపుఁడును మోక్షలక్ష్మీస్వరూపుఁడును నగు సోమేశ్వరుని సాధించుచున్నార.

అ. విపశ్చి త్సమూహః ఆమ్నాయసముద్రం మథిత్యా తజ్జన్యఫల భూతం త్వాం లభంత ఇత్యాహః—

వ్యా. ఆమ్నాయాంబుధిమితి. సుమన స్సంఘాః సుమనసాం విదుషాం సుష్ట శాస్త్రాభ్యాససంస్కృతం మనః యేషాం తేషాం విదుషాం సుపర్వాణా స్సుమనసఇతి కోశమహిమ్నా దేవానామపి సంఘాః సమూహః స్సముద్యత్ గుణసముదాయం ప్రాపువ న్మనః మానసం దృఢభక్తి రజ్జు సహితం దృఢభక్తి రచంచలాభక్తిస్సైవ రజ్జుస్తయాసహితం యుక్తం మంథానం కృత్వా మథనదండం కృత్వా తేన ఆమ్నాయాంబుధి మామ్నాయః వేదఏవాంబుధిః జలధి స్త మాదరేణాసక్త్యా మథిత్యా తత స్తస్మా త్తోమం కల్పతరుం సుపర్వ సురభిం చింతామణింధీమతాం నిత్యానందసుధాం నిరంతరరమాసౌభాగ్య మాతన్వతే విస్తరేణ లభంతే ధీమతాం బుద్ధికాలినా మర్థాంతరే నిత్యానందసుధా మిత్యస్య విశేషణం ధియః మతే రిష్టాం సప్త తాం కల్పద్రుమం దేవతరుసదృశం సుపర్వసురభిం కామధేనుసమానం చింతామణిసదృశం నిత్యానందసుధా మమృతతుల్య నిత్యానందస్వరూపం నిరంతరరమాసౌభాగ్యం కాశ్యతముక్తిలక్ష్మీసమృద్ధిరూపం సోమ ముమాస సహితం పరమేశ్వర మాతన్వతే విస్తరేణ లభంతే దేవసమూహః సముద్రం మథిత్యా చంద్రాదిపదార్థా న్యథా అలభంత తథా వేదా న్సంశోధ్య మథన జన్యసకలపదార్థ సమష్టిరూపం పరమశివం లభంత ఇతి భావః.

పరమశివశంక్రుని దర్శనముచేత ఆనందసముద్రము పొంగి యభివృద్ధి నొందును. అందు విబుధులకుఁ బ్రవృత్తి గలుగు నని చెప్పవచ్చును.—

ప్రాకృత్యాచలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః ప్రసన్న శ్శివ
స్సోమ స్సద్గణసేవితో మృగధరః పూర్ణస్తమోమోచకః,
చేతః పుష్కరలక్ష్మితో భవతి చే దానందపాథోనిధిః
ప్రాగల్భ్యేన విజృంభతే సుమనసాం వృత్తి స్తదా జాయతే.

టీ. ప్రా...ర్తి-ప్రాకృత్యాచల = పూర్వజన్మమందలి పుణ్యముల గుట్టయొక్క; తూర్పుదిక్కున నుండు పుణ్యకరమైన పర్వతము (ఉదయగిరి) యొక్క, మార్గ=మార్గమున, దర్శిత=చూపబడిన, సుధామూర్తిః=అమృత శరీరము (అమృతమయమగుబింబము) కలవాఁడు, ప్రసన్నః=స్వచ్ఛమైన వాఁడును, శివః=ఆనందస్వరూపుఁడు (అప్లాదకరమైనవాఁడు), సద్గణసేవితః=సజ్జనపుంజముచేఁ బూజింపబడినవాఁడు (నక్షత్రగణముచేఁ జుట్టుకొనిఁ బడినవాఁడు), మృగధరః=లేడినిదాల్చినవాఁడు, పూర్ణః=అంతటను నిండిన వాఁడు (పోషకకలాపరిపూర్ణఁడు), తమోమోచకః=అజ్ఞానము (చీకటి) బాపు వాఁడు, సోమః=ఈశ్వరుం డనుచుండుఁడు, ప్రాగల్భ్యేన=ప్రాధిమ్యచేత, చేతఃపుష్కరలక్ష్మితః = హృదయాకాశమందు చూడఁబడినవాఁడు, భవతి చేత్=అగు నేని, ఆనందపాథోనిధిః=ఆనందసముద్రము, విజృంభతే = ఉప్పొంగుచున్నది. తదా=అప్పుడు, సుమనసాం=సంస్కరింపబడిన చిత్తము గలవారలకు, వృత్తిః = (అం దోలలాడవలయునను) ప్రవృత్తి, జాయతే = కలుగుచున్నది.

తా. పురుషుఁడు పూర్వజన్మమందు సంపాదించుకొనిన యుదయ పర్వతప్రామం బగుపుణ్యము మీఁదుగాఁ దనయమృతశరీరంబు భక్తలోకం బులకుఁ గనుపఱచి ప్రసన్నుఁడు ఆనందమయుండు నయి నక్షత్రపుంజం బట్లు సాధుబృందంబులు చుట్టుకొని నేవింప మృగధరుండును పరిపూర్ణుఁ డును తమోనివారకుండు నగుచు చంద్రుఁడుంబోలె హృదయాకాశమందు

సోమేశ్వరుండు పరమప్రబోధముతో వెలుగొండెనేని ఆనందసముద్ర ము. ప్పొంగును. అప్పుడు శుద్ధతరంగు లగు విబుధులచిత్తము రంజిల్లును.

అ. పరమశివం చంద్రదర్శనే నానందసముద్రో వర్ధతే తత్ర సుమ. నసాం ప్రవృత్తి ర్జాయత ఇత్యాహ:—

వ్యా. ప్రాగితి. సోమఏవ సోమశ్చంద్ర స్స కథం భూతః ప్రాక్కు ణ్యాచలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః. అచలసదృశం పర్వతసదృశః పుణ్యం పుణ్యాచలః ప్రాక్పూర్వజన్మని సంభూతః పుణ్యాచలః ప్రాక్కుణ్యాచలః సఏవ ప్రాగ్దిగ్విత్తిపుణ్యపర్వతస్తస్య మార్గః పంథాః తేన దర్శితా ప్రద ర్శితా సుధా అమృతమయీమూర్తి శ్శరీరం యస్య స తథోక్తః. అన్యత్ర ప్రాక్తన పుణ్యాతిశయేన సంనూచితామృతశరీరఇత్యర్థః. ప్రసన్నస్వచ్ఛః ఉభయత్ర స్వచ్ఛత్వం తుల్యం. శివః ఆనందకరః అన్యత్ర సుఖస్వరూపః సద్గణేవితః సత్తత్రసమూహ పరిపృతః అన్యత్ర సాధుసంబోధాపూజితః మృగధరః ధరతీతి ధరః మృగస్య ధరః మృగధరః ఇదం సోభయత్ర స మానం. పూర్ణః షోడశభిః కలాభిః పూర్ణః పూర్తింగతః అన్యత్ర సర్వవ్యా పక స్తమో మోచకః తమః అంధకార స్తస్య మోచకః నివర్తకః అన్యత్ర జ్ఞానమోచకః ఏతాదృశ సోమః ప్రాగల్భ్యేన బోధనశక్త్యో చేతః పుష్క రలక్ష్మితః హృదయాకాశే లక్ష్మితః దృష్టః భవతి చే దానందపాథోనిధిః ఆనంద ఏవ పాథోనిధి స్సముద్రః స విజృంభతే వర్ధతే తదా సుమనసాం సంస్కృత్యచిత్తానాం వృత్తిః ప్రవృత్తి ర్జాయతే తస్మిన్నిమజ్జనబుద్ధి ర్జాయ త ఇతి భావః.

ఒక సగరమందు మంచిరా జుండుటంజేసి దేశంబునకు సర్వసమృద్ధి గలిగినట్లు హృదయపుండరీకమునందు పరమేశ్వరుండుండుటంజేసి నాకు సర్వసమృద్ధియుం గలిగిన దని చెప్పచున్నారు.—

ధర్మో మే చతురంఘ్రిక స్సుచరితః పాపం వినాశం గతం
కామక్రోధమదాదయో విగళితాః కాలాస్సుఖావిమృతాః.

జ్ఞానానంద మహాషధి స్సుఫలితా కైవల్యనాథే సదా
మాన్యే మానసపుండరీకనగరే రాజావతంసే స్థితే. 39

టీ. రాజావతంసే = చంద్రుడు శిరోభూషణముగాఁ గలవాఁడును (రాజశ్రేష్ఠుఁడును), మాన్యే = సర్వపూజ్యుఁడును (సర్వసమృద్ధుఁడును) నగు శివుఁడు (రాజు), మే = నాయొక్క, మానసపుండరీకనగరే = కమలమువంటి మనస్సనియెడు నగరమందు, కైవల్యనాథే = కైవల్యముతోఁ గూడినప్రభువై, స్థితే = ఉండఁగా, చతురంఘ్రికః = నాలుగుపాదములు గలిగిన, ధర్మః = ధర్మము, సుచరితః = సుఖముగా నాచరింపఁబడినది. సాపం = సాపము, వినాశం = నాశమును, గతం = పొందినది. కామక్రోధమదాదయః = కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము ననునవి, విగళితాః = తొలఁగిపోయినవి, కాలాః = పక్షము మాసము సంవత్సరము మొదలగు కాలములు, సుఖావిష్కృతః = సుఖమును ప్రకటించుచున్నవి. జ్ఞా...ధిః - జ్ఞానానంత్యే = జ్ఞానసాధనగ్రంథబాహుళ్య మనియెడు, మహాషధిః = సిద్ధి సాధనమయిన యోషధి, సదా = ఎల్లవేళలను, సుఫలితా = చక్కఁగా ఫలించినది. భవతి = అగుచున్నది.

తా. ధార్మికుఁ డైనరాజు స్వతంత్రాధీశ్వరుడై నగరియందుండి పరిపాలించుచుండఁగా దోషములన్నియుఁ దొలఁగిపోయి భూమి ఫలవంతమై సర్వసమృద్ధి గలిగినట్లు నాహృదయపుండరీకమందు పరమేశ్వరుఁడు మోక్షాధిపాక్షుఁడై నివసించియుండ నాకు కామక్రోధాద్యంతశ్శత్రువర్గము సాపములుఁ దొలఁగిపోయి జ్ఞానసాధనంబు లనియెడు నోపధులూ ఫలించి యెల్లవేళలను సుఖంబు సమకూఱినది.

అ. కస్మింశ్చ న్నగరే సురాజస్థిత్యా దేశస్య సర్వసమృద్ధివద్ధృత్పుండరీకే పరమేశ్వరస్థిత్యా మమ సర్వసమృద్ధి స్సంజాతేత్యాహః—

వ్యా. ధర్మశ్చరీ. రాజావతంసే రాజా చంద్రః అవతంసః శిరోభూషణం యస్య తస్మిన్ అన్య త్రావతంసశబ్దస్య త్రేవ్రవాచిత్యా ద్రాజశ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః. మాన్యే సర్వపూజ్యే అన్యత్ర సర్వసమృద్ధితే శివే రాజని చ మే

మమ మానస పుండరీకనగరే మానసం పుండరీక మివ మానసపుండరీకం
 తదేవనగరం పురం తస్మిక్ కైవల్యనాథే కేవలత్వ విశిష్టనాథే ఏకనాథః
 ఇత్యర్థః. అన్యత్ర లోకప్రసిద్ధపుర్యామివ స్థితే సతి కైవల్యనాథ ఇత్యేత
 ద్విధేయ విశేషణం. చతురంఘ్రిక శ్చత్వారీంఘ్రియో యస్య సధర్మః
 సుచరిత స్సుఖే నాచరితః అనుష్ఠితఇత్యర్థః. పాపం దురితం వినాశం గత
 మదర్శనం ప్రాప్తం కామక్రోధమదాదయ స్వడంత శ్శత్రవో విగళితాః
 బహి ర్నిర్గతాః కాలాః మాస పక్ష సంవత్సరాత్మకా స్సుఖా విష్కృత
 స్సుఖమేవా విష్కృర్వంతీతి ప్రకాశయంతీతి తథోక్తాః క్విబంతోఽయం
 శబ్దః. జ్ఞానానంత్యమహాషధిః జ్ఞానానాం జ్ఞానసాధనగ్రంథానా మానంత్యం
 బాహుళ్యం తదేవ మహాషధిః సిద్ధిసాధనాషధిః సదా సర్వస్మిన్నాతే
 సుఫలితా సుతరాం సంజాతఫలాభవతీ త్యధ్యాహరః. ధార్మికే రాజన్యేక
 నాథే కాసతి సతి దేశే సర్వదోషనివృత్తిః సర్వగుణసమృద్ధి శ్చ యథా
 భవతి జనానాం తథా మమ హృదయపుండరీకే పరమశివే వసతి సర్వగుణ
 సమృద్ధి సర్వదోషనివృత్తి శ్చ సంజాతేతి భావః.

ఉదాహరింపంబడు ఫలంబు బొందియున్నందున నాకు దుర్భిక్షము.
 వలని భయము లేదనుచున్నారు.—

ధీయంత్రేణ వచో ఘటేన కవితాకుల్యోపకుల్యాక్రమై

రానీతైశ్చ సదాశివస్య చరితాంభోరాశిదివ్యామృతైః.

హృత్కేదారయుతా శ్చ భక్తికలమా స్సాఫల్యమాతన్వతే.

మేర్భితౌ నమ్రమ సేవకస్య భగవన్విశ్వేశ భీతిః కుతః. 40

టీ. హే భగవన్ = పద్మజైశ్వర్య సంపన్నుడవైన, హేవిశ్వేశ = ఓ
 సకలభువనాధిపతీ, ధీయంత్రేణ = బుద్ధియును మోటతో, వచోఘటేన = వా
 క్కనుబొక్కచేత, కవితాకుల్యోపకుల్యాక్రమైః = కవిత్వమనియెడు కాలు
 వలు పిల్లకాలువలు మొదలగువానిగుండా, అనీతైః = (హృదయ మనుపొ
 లములొనికి) తేజుడిన, సదాశివస్య = పరమశివునియొక్క, చ...తైః = చరి
 తాంభోరాశి = చరిత్రలనియెడు సముద్రముయొక్క, దివ్యామృతైః = మంచి

నీళ్ళచేతను, హృత్కేదారయుతాః=హృదయం బనుపొలమునఁ బుట్టియున్న, భక్తికలమాః=భక్తి యను పరిపైరులు, సాఫల్యం=పంటను, ఆతన్వతే=విస్తరించుచున్నది. సేవకస్య=నీసేవకుఁడ నగు, మమ=నాను, దుర్భిక్షాత్=కఱవునలన, భీతిః=భయము, కుతః=ఎక్కడిది?

తా. హే భగవత్! విశ్వేశ్వరా! నీచరిత్రం బనుమహాసముద్రము లోని దివ్యామృతము కవిత్యం బనుకొలువలు పిల్లకొలువలు మొదలగువాని గుండ వా క్కనుగుండతో నాబుద్ధి యనుమోటవలన హృదయ మనుపొలములోనికి ప్రవహించి భక్తి యనుసస్యమును ఫలవంతముగాఁ జేయుచున్నది. ఇంక నెంతకఱవు వచ్చినను నాకేమి భయము. మీచరిత్రలు తలఁచుచు భక్తితో మిమ్మెప్పుడు సేవించు చుండు నని భావము.

ఆ. సత్యమాణ లక్షణస్య ఫలభాజో మమ న దుర్భిక్షా ద్భీతి రిత్యాహః—

వ్యా. హే భగవత్ సమగ్రైశ్వర్యాది సంపన్న విశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః, జ్ఞానవైరాగ్యయోజ్యైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా. ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిం, వేత్తి విద్యా మవిద్యాం చ భగవాన్ స ఇతి స్మృతః. ఇతి చ ప్రమాణాత్ హే విశ్వేశ సకలభవనాధిపతే త్వత్సేవకస్య మమ ధీయంత్రేణ ధీరేషు బుద్ధిరేషు యంత్రం ఘటియంత్రం తేన ఐహోఘటేన వాక్కులకేన కవితా కుల్యాపకుల్యా క్రమైః కవే ర్భావః కవితా సాహిత్యం నైవ కుల్యా ఉపకుల్యా చ తస్యాః క్రమై రానుపూర్వీభిః హృత్కేదారం ప్రాపిత్తైః హృదయతేత్రం ప్రాపిత్తై స్సదాశివస్య పరమశివస్య తవచరితాంభోరాశిదివ్యామృతైశ్చరితం చరిత్రమేవాంభోరాశి స్సముద్రస్తస్య దివ్యామృతై శ్శుద్ధోదకైః హృత్కేదారయుతా శ్చ హృత్ హృదయమేవ కేదారః తేత్రం తస్య క్తా శ్చ భక్తికలమాః భక్తయఏవ కలమాః శాలీ సస్యాని తే సాఫల్యం సఫలత్వ మాతన్వతే విస్తారయంతి ఆతన్వత ఇత్యత్ర వికరణభేదా ద్భవహవచన మితిగ్రాహ్యం. ఏవం సేవకస్య మమ దుర్భిక్షా త్నామకాలాత్ భీతి ర్భయం

మతః కాభీతి రిత్యర్థః. సార్వవిభక్తిక స్తసిః. మమ హృదయే సర్వదా త్వాం భజామి త్యభిప్రాయః.

ఈ క్రిందివిషయములయందు మూఁగతనము చెవిటితనము మున్నగు నవి రాకురిడఁ జేయు మని వేఁడుకొనుచున్నారు.—

సాహిత్యతవిమోచనాయరుచిరైశ్వర్యాయ మృత్యుంజయ
స్తోత్రధ్యాననతిప్రదక్షిణనపర్యాలోకనాకర్ణనే,
జహ్వాచిత్తశిరోంఘ్రిహస్తనయన శ్రోత్రైరహం ప్రార్థితో
మామాజ్ఞాపయతన్నిరూపయముహూర్తామేవమామేవచః.

టీ. హేమృత్యుంజయ = మృత్యువును జయించినవాఁడా! సాహిత్య
తాపవిమోచనాయ = సాపం బనునుత్పాతమును బాపుటకొఱును, రుచి
రైశ్వర్యాయ = ఇష్టమైన యైశ్వర్యముకొఱును, స్తో...నే-స్తోత్ర = (నిన్ను)
స్తోత్రముచేయుట, ధ్యాన = (నిన్ను) ధ్యానించుట, నతి = (నీకు) ననుస్మార
ము చేయుట, ప్రదక్షిణ = (నీ) ప్రదక్షిణముచేయుట, సపర్యా = (నీ) పూజ
సేయుట, ఆలోకన = (నిను) జూచుట, ఆకర్ణనే = (నీకథలు) వినుట-వీని
విషయమై, జి...త్రైః-జిహ్వ = నాలుకచేతను, చిత్త = మనస్సుచేతను, శిరః =
శిరస్సుచేతను, అంఘ్రి = పాదములచేతను, హస్త = చేతులచేతను, నయన =
కన్నులచేతను, శ్రోత్రైః = చెవులచేతను, అహం = నేను, ప్రార్థితః = ప్రార్థిం
పఁబడితిని. మాం = నన్ను, ఆజ్ఞాపయ = ఆజ్ఞాపింపుము (అట్లు చేయుమని శల
విమ్ము), శత = అష్టోత్రాదికమునుగూర్చి, మాం = నన్ను, ముహూర్త = మాటి
మాటికి, నిరూపయ = పురికొల్పుము. మే = నాకు, అవచః = మూఁగతనము,
మైన = కలుగ నీయకుము.

తా. ఓ మృత్యుంజయుఁడా! సాపములు బోయి యిష్టార్థము సిద్ధిం
చుటకుగా పరమేశ్వరుని స్తుతింపు మని నాలుకయు, ధ్యానింపు మని మన
మును, ననుస్మరింపు మని శిరస్సును, ప్రదక్షిణము చేయు మని పాదములు
ను, పూజించు మని చేతులును, చూడు మని కన్నులును, కథలు విను మని

చెవులును నన్ను కోరుచున్నవి. నీయాజ్ఞ లేనిచే ఆకారక నే నెట్లు తీర్పు గలుగుచును? నాకాజ్ఞయిచ్చి పలుమా అట్లు చేయుటకు నన్నలవణపుము. ఇందు నాకు మూఁగతనము మతిలేమి కుంటితనము గ్రుడ్డితనము మొదలగు నవి రాకుండఁ జూడుము. ప్రతిబంధక మేమియు లేకుండఁ జింతితార్థసిద్ధి యొసఁగు మని తాత్పర్యము.

అ. వత్సమాణార్థజాతే మూకత్వాదిదోషపరిహారార్థం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. పాపాత్పాతఇతి. హే మృత్యుంజయ మృత్యుః యమః తం జయతీతి మృత్యుంజయ స్తస్య సంబుద్ధిః పాపాత్పాతవిమోచనాయ పాప మే వోత్పాతః విపత్సూచక కాదాచి త్కనీమిత్రం తస్య విమోచనాయ పరిత్యాగాయ రుచిరైశ్వర్యాయ సర్వస్వాతంత్ర్యాయ స్తోత్రధ్యాననతిప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్ణనే స్తోత్రం చ ధ్యానం చ సతిశ్చ ప్రదక్షిణం చ సపర్యా చ ఆలోకనం చ ఆకర్ణం చ ఏతేషాం సమాహారే విషయే జిహ్వాచిత్త శిరోఁఘ్రిహస్తనయనశ్రోత్రైః సమాహరణుటక స్వస్వవిషయే యథా సంఖ్యం ప్రార్థితోఽహ మస్మి త్వదాజ్ఞాపనం వినా తత్ప్రార్థిత మర్థం నిర్వోధుం న శక్నోమి తస్మా న్మా మాజ్ఞాపయ ఏనం ప్రార్థిత మర్థం కుర్వీతి విధేహి తత్సమాహరపదార్థం మాం నిరూపయ ముహూః ప్రదక్షిణ మనుసంధాపయ మే మమ అవచః ఏచసోఽభావః మూకత్వమితి యావత్. ఏత చ్చ అధ్యాత్మత్వాదీనాం దోషాణా ముపలక్షణం. మూకత్వాదయో దోషాః మైవ భూవక్ మామేవ మామేవ చ ఇత్యత్ర మాం ఏవ మామే అవచః ఇతి ఛేదః. ప్రతిబంధకేన వినా ప్రార్థితార్థనిర్వాహో మమ భూయాదితి ప్రార్థయితు రభిప్రాయః.

ఈశ్వరుఁడు దుర్గాతిప్రియుఁడు గావునఁ దన మనోదుర్గమున నివసించు మని వేఁడుచున్నాడు.—

గాంభీర్యం పరిఖాపదం ఘనధృతిః ప్రాకార ఉద్యద్గుణ
స్తోమశ్చస్తబలం ఘనేంద్రియచయోద్వారాణి దేహస్థితః,

విద్యావస్తు సమృద్ధి రిత్యఖిలసామగ్రిసమేతే సదా
దుర్గాతిప్రియదేన మామకమనో దుర్గే నివాసం కురు. 42

టీ. హేదుర్గాతిప్రియ = పర్వతమగ్గమంచు మిగుల ప్రీతిగలిగిన, హేదేవ=ఓయిపరమశివుఁడా, పరిభాషదం=అగడ్తకు లక్షణమయిన, గాంభీర్యం=గాంభీర్యము (లోతు) ను, ఘనధృతిః=దిట్టమైన ధైర్యము, ప్రాకారః=కోటగోడయును, ఉద్యద్గుహస్తోమః=పుట్టుచున్న సద్గుణపుంజము, అప్తబలం = నమ్రకమైన బలమును, దేహస్థితః = శరీరమంచున్న, ఘనేంద్రియచయః=కన్న మొదలగు నింద్రియములు, ద్వారాణి = రాకపోకలకు ద్వారములును, విద్యా=ఈశ్వరునిగుఱించిన జ్ఞానము, వస్తుసమృద్ధిః=పదార్థ సంపత్తియును, ఇతి=ఇట్టి, అఖిలసామగ్రిసమేతే-దుర్గమునకుఁ గానలసిన పదార్థములన్నియు సమగ్రముగానున్న, మామకమనోదుర్గే నామనస్సును దుర్గమందు, సదా=ఎప్పుడును, నివాసం=నివాసము, కురు=చేయుము.

తా. మిగుల దుర్గమంబగు కైలాసపర్వతమునఁ బ్రీతితో నివసించుచున్న యోదేవా! నామనంబు గాంభీర్య మగడ్తగను, ధైర్యము ప్రాకారముగను, ఉదయించుగుణంబులు బలంబుగను, చక్షురాదీంద్రియములు ద్వారములుగను, పరమశివజ్ఞానము సర్వపదార్థసంపత్తిగను దుర్గలక్షణసమగ్రం బై యున్నది దుర్గప్రియుండవుగావున నీవింప నివసించుము.

అ. దుర్గాతిప్రియత్వేన హేతునా స్వమనో దుర్గే శివస్య వాసం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. గాంభీర్యమితి. హేదుర్గాతిప్రియదుర్గః దుఃఖేన గంతు మర్హః అచలః ఆత్యంతం ప్రీతిపిషయో యస్యసతతోక్త స్తస్య సంబుద్ధిః హేదేవ పరమశివ పరిభాషదం పరితః ఖాయతే అవదార్యత ఇతి పరిభాషలదుర్గ స్తస్యాః పదం లక్షణం గాంభీర్యం గంభీరభావం అగాధతేతి యావత్ ఘనధృతి స్సాంద్రధైర్యం తదేవ ప్రాకారస్సాలః. ని. 'ప్రాకారో వరణ స్సాల' ఇత్యమరః. ఉద్యద్గుహస్తోమః ఉద్యంతః ఉత్పద్యమానాః గుణా స్సాంధు

గుణాస్తేషాం స్తోమ స్సమూహ స్స ఏ వాప్రబల మాప్తం విశ్వసనీయం బల
మాపన్నివృత్తిసాధకం దేహాస్థితః దేహే విద్యమానఘనేంద్రియ చయః
ఘనేంద్రియాణి చక్షురాదీని తేషాం చయ స్సందోహ స్స ఏవ ద్వారాణి
గమాగమస్థానాని విద్యా శివవిషయకజ్ఞానం సైవ వస్తుసమృద్ధి ర్గోప్యపదార్థ
సంపదిత్యేవం భూతానాం దుర్గాపేక్షితాఖిలపదార్థానాం సామగ్రీసమగ్ర
భావః పౌష్కల్యం తయా సమేతే మామకమనోదుర్గే మమేదం మామకం
యన్తన ప్రదేవదుర్గం చుష్పివేశస్థానం తస్మిన్ త్వమిత్యధ్యాహారః సదా
సర్వదా నివాసం వసతిం కురు విధేహీతి పార్థనాయాం లోట్.

పరమశివుఁ డాదికిరాతమూర్తియగుట దలంచి కిరాతవాంఛితముల
న్నియు నాయందున్నవిగాన మఱిందును బోవలదని వేడుచున్నారు.—

మాగచ్ఛ స్త్వమిత స్తతో గిరిశ భో మయ్యేవ వాసం కురు
స్వామి న్నాదికిరాత మామకమనః కాంతార సీమాంతరే,
వర్తంతే బహుశో మృగామదజుషో మాత్సర్యమోహదయ
స్తాన్త త్వమృగయావినోదరుచితా లాభంచసంపాప్స్యసి.

టీ. హే ఆదికిరాత = ఓయాదికిరాతమూర్తి! భోగిరిశ=ఓకైలాస
వాసా! స్వామిన్=మహాప్రభో! త్వం=నీవు, ఇతస్తతః=ఇటునటు, మాగ
చ్ఛః=పోకుము. మయ్యేవ=నాయందే, వాసం=నివాసమును, కురు=చేయుము.
మామకమనః కాంతారసీమాంతరే=నాహృదయంబను గరణ్యపార్శ్వమున,
మదజుషః=(మ మైష్వరును జయింపలేరను) గర్వముతోఁగూడిన, మాత్సర్య
మోహదయః=మాత్సర్యము, మోహముమొదలగు, మృగాః = అడవిమృగ
ములు, బహుశః=అనేకములు గా, వర్తంతే=తిరుగుచున్నవి. తాన్=వానిని,
హత్వా=చంపి, మృగయావినోదరుచితాలాభంచ = వేటతో కాలముగడ
పుటయందలి తోరికయొక్క ఫలితమును, సంపాప్స్యసి = పొందఁగలవు.

తా. ఓ ఆదికిరాతమూర్తి! దేవా! నీవెందును బోక నామనమునంద
యందుము. నామనంబు మహారణ్యంబు. అందు కామక్రోధాదులు క్రూర

మృగంబులు మెండుగానున్నవి. వాని వేటాడి వేటయందలి నీయానం దము దీర్చికొందువు.

అ. సరమశినస్యాది కిరాతభావం సంభాష్య కిరాతలభ్యం ఫలం మయి సులభ మితి హేతో ర్మత్తోఽన్యత్ర గమనం మాఘా నితి పార్థయతే.

వ్యా. మాగచ్ఛఇతి. భో ఆదికిరాత ఆదివ్యాధ అతఏవ గిరి గిరౌశయాన స్వామిక్ సర్వాధ్యక్ష త్వ మితస్తతః మాగచ్ఛ మైనవ్రజ మయి వాసంకురు మల్లభ్యం ఫలమిహ నాస్తీతిచేదస్తీత్యాహ మామకమనఃకాంతారసీమాంతరే మదీయమనఏవ కాంతార మితరదర్శమో వసప్రదేశ స్తస్య సీమాంతరే మర్యాదామగ్నే మదజుషః అస్తాక్ జేతుం కోపి న సమర్థ ఇతి గర్వభాజః మా త్సర్యమోహాదయః మాత్సర్యం మత్సరభావః అన్యస్తి న్నకారణతః ప్రద్యేషః మోహః అనాత్మ న్యహం బుద్ధిరహంకారఇతి యావత్తదాదయో వోషః కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యాఖ్యా ఏవమృగాః వసజంతవః బహుశః బాహుశ్యేన ప్రసర్తంతే తాక్ హత్వా హింసిత్వా మృగయా వినోదరుచితాలాభం మృగార్థమటనం మృగయా తయా వినోదః కాలయా పనం తస్మిన్ రుచిరిచ్ఛాయస్య సః తస్యభావ స్తత్తా తస్యాః లాభః ఫలం మృగహననం తం చ సంపాదీప్యసి యథేచ్ఛం లప్స్యసి భవతః ఇష్టలా భాద్యేతోః మయ్యేవ వాసం కుర్వతి పార్థయితు స్తాత్పర్యం వినోద మచిరా దాగత్య సంపాదీప్యతి ఇతిపాతే ఆరా త్తిప్రమేవాగత్య ఏత్య మృగయా వినోదం సంపాదీప్యసీత్యర్థః.

43

మహాదేవుని సింహరూపముగా గొనియాడుచున్నాను.—

కరలగ్నమృగః కరీంద్ర భంగో

ఘనశార్దూలవిఖండనో స్త జంతుః,

గిరిశో విశదాకృతి శ్చ చేతః

కుహరే పంచముఖోఽస్తి మే కుతోభీః.

44

టీ. కరలగ్నమృగః = చేతనిఱికిన మృగముగలవాఁడును, కరీంద్ర
భంగః = గజాసురుని భంగపఱచినవాఁడును (ఏనుగులజంపునదియు), ఘన.
శార్దూలవిఖండనః = ప్రబలుఁడైన వ్యాఘ్రాసురుని ఖండించినవాఁడును (పెద్ద
పులులజంపునదియు), అస్తజంతుః = తనయందు లీనమగు పాణికోటిగలవాఁ
డును (జంతువులనిరసించునదియు), గిరిశః = పర్వతమందు శయనించువాఁ
డును, విశదాకృతిః = తెల్లని శరీరకాంతిగలవాఁడును, పంచముఖః = అయిదు
ముఖములుగలవాఁడును (తెలువఁబడిన ముఖముగలదియు) నగు పరమేశ్వ
రుఁడను సింహము, మేనాయొక్క, చేతఃకుహరే = చిత్తంబను గుహయందు,
అస్తి = కలను. మే = నాను, భీః = భయము, కుతః = ఎక్కడిని ?

తా. సింహమునకు మృగములు చేత జిక్కుచుండును. పరమేశ్వరుఁడు
మృగమును చేత నిరికించుకొనియె. అది వ్యాఘ్రముల ఖండించును. ఈయన
వ్యాఘ్రాసురుని ఖండించెను. దానిజూచి జంతువులన్నియుఁ గనపడకుండఁ
బాటిపోవును. ఆయనయందే జంతుజాలమంతయు లయించును. ఇరువుర
కును పర్వతమే వాసస్థలము, శరీరకాంతి తెలుపు, పంచముఖర్ష ముభయు
లకు నున్నది. అట్టి మహాదేవుఁడు సింహములాగున నా చిత్తకుహరమునందు
నిలసింబియున్నాఁడు. నాకేభీతియును లేదు.

ఆ. మహాదేవం సింహత్వనిరూపణేన స్తోత్రః—

వ్యా. కరలగ్న ఇతి. పంచముఖః ఏవంపంచముఖః పంచముఖాని యస్యేతి.
వృత్తత్యా పరమేశ్వరః అన్యత్ర పంచముఖః వ్యక్తముఖః సింహః పచిన్యక్తీ
కరణే ఇతిధాతోః కర్తర ఆచ్యుత్యయే పంచేతరూపసిద్ధిః మే మమ చేతః
కుహరేచేతఏవ చిత్తమేవ కుహరః గిరిగుహ తత్రాస్త్యేవం సతీ భీతి ర్భయం
కుతః కస్తా ద్భయం భవిష్యతి న కుతోపీత్యర్థః స కథంధూత ఇత్యాకాం
క్షాయామాహ—కరలగ్నమృగః కరే హస్తేలగ్నస్సంబద్ధో మృగో యస్యత
థోక్తః కరీంద్రభంగః కరీంద్రస్య కర్త్రేష్టస్సాస్యత్యత్య గజాసురస్య భంగో
యేన తథోక్తః వృద్ధికరణబహుప్రహిః ఘనశార్దూలవిఖండనః ఘనో బలవాన్
యశ్శార్దూలః వ్యాఘ్రః అన్యత్ర వ్యాఘ్రాసురః తం వివిధం ఖండయతి

భినత్తీ తథోక్తః అస్తజంతుః అస్తాః నిరస్తాః జంతవోయేన అన్యత్రాస్తాః
స్వరూపే లీనాః జంతవో యస్యతథోక్తః గిరిశః గిరౌ శయానః గిరిశత్వ
ముభయత్ర తుల్యమేన వికదాకృతి ర్వికదా ధవశౌ అకృతిర్యస్య ఇదమప్య
భయత్రాపి తుల్యమేన స్పష్టథో2యం.

సరమశివునియొక్క పాదద్వంద్వమును పక్షి గూటిలో తన చిత్త
పక్షి విహరించుటను గోరుచున్నాడు.—

ఛందశ్శాఖిఖాన్వితై ర్ద్విజవరై స్సంసేవితే శాశ్వతే
సౌఖ్యాపాదినిభేదభేదిని సుధాసారైః ఫలై ర్దీపితే,
చేతః పక్షి శిఖామణే త్యజ వృథా సంచార మన్యై రలం
నిత్యం శంకర పాదపద్మయుగళీ నీడే విహారం కురు. 45

టీ. హేచేతఃపక్షి శిఖామణే=మనస్సనియెడు పక్షిశ్రేష్ఠమా! ఛంద
శ్శాఖిఖాన్వితైః = వేదములనియెడు వృక్షములయొక్క కొమ్మలచివరలతో
(వేదాంతములతో), అన్వితైః=సంబంధించిన, ద్విజవరైః=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల
(పక్షిశ్రేష్ఠముల)చేత, సంసేవితే=ఆశ్రయింపఁబడినదియు, శాశ్వతే=నిత్యమైన
దియు, సౌఖ్యాపాదిని=సుఖముసంపాదించునదియు, సుధాసారైః=అమృత
రసముగల, ఫలైః=ఫలములతో, భేదభేదిని=సంసారముశిఖమును (అక్షలిని)
పోఁగొట్టునదియు, దీపితే=ప్రకాశసంతమైన, శంకర పాదపద్మయుగళీనీడే=
ఈశ్వరునియొక్క పాదపద్మద్వంద్వమును గూటియందు, విహారం=విహార
మును, కురు=చేయుము. అన్యైః=ఇతరములతో, అలం చాలును. వృథా=
నిష్ఫలమైన, సంచారం=సంచారమును, త్యజ=విడుపుము.

తా. ఓ చిత్తపక్షిసత్తమా! ఇటునటు దిరిగి యేల వృథా శ్రమపడి
యెదవు? పరమేశ్వరుని పాదద్వంద్వము చక్కని చిలుకగూడు. దాని
కెన్నడును చలనంబులేదు. అందు చక్కని వెలుతురుగలదు. అది మిగుల
సౌఖ్యాసహము. అమృతఫలముగలిగి సుఖనివారకమై యొప్పుచున్నది. అందు
విహరించి యానందింపుము. చూడు. అనేక ద్విజసత్తము లాయాశాఖల శిఖ

రంబులకు సంబంధించియుండి దాని నాశ్రయించుచుందురు. నామనస్సు పరమశివుని పాదారవిందములనుమాత్రము దలంచుచుండుఁగాక యని తాత్పర్యము.

అ. పరమశివపాదయుగళీనీడే చేతఃపక్షిసంచారం పార్థివ్యతే:-

వ్యా. హే చేతఃపక్షిశిఖామణే చేత శ్చిత్తమేన పక్షిశిఖామణిః పక్షి శ్రేష్ఠ స్తస్య సంబుద్ధి స్త్వం ఛందశ్శాఖిశిఖాన్వితై శ్శాఖాః ఏహం సతీతి శాఖిన శ్చందాన్యేన శాఖినః వృక్షైః స్తేహం శిఖావన శిఖాః ఉపనివద స్తాభి రన్వితై స్సంబుద్ధై స్తద్విద్భి రిత్యర్థః ద్విజవరైః బ్రాహ్మణోత్తమై స్తైరేవ పక్షి శ్రేష్ఠై స్సంనేవితే సమ్య గాశ్రితే శాశ్వతే నిత్యే నాశరహిత ఇత్యర్థః సాఖ్యాపాదని సుఖసంపాదని సుధాసారై స్సుధాయా ఇవ సాహో రసః యేహంతైః ఫలైః జ్ఞానవైరాగ్యాదిభి స్తైరేవ ఫలై ర్యుతే ఖేదభేదని ఖే దం సంసారదుఃఖం తద్భిన్నత్తి చిన్తీతి తద్భేదని అన్యత్ర తుధాజన్యశోకభేది ని దీప్తితే సంజాతప్రకారే శంకరపాదపద్మయుగళీనీడే పాదా పద్మే ఇవ పాదపద్మా శంకరస్య శివస్య పాదపద్మా శంకరపాదపద్మా తయోర్యు గళీ ద్వంద్వం నైవ నీడః కులాయ స్తస్మిన్ విహారం కురు సంచారం విధేహి అన్యై రితరదేవసంబంధిపాదయుగళీనీడే రలం తే ఉపేక్షణీయా ఇతి భావ స్తత్ర వృథా విఫలం సంచారం త్యజ పరిహర. పరమశివ పాదార వింద విషయమేవ మన్షనోఽస్త్వీతి తాత్పర్యం.

మానసరాజహంసకు గౌరీపతియొక్క పాదసాధాంతరాళమునందు నివాసము విధించుచున్నారు.

ఆకీర్ణే నఖరాజకాంతివిభవై రుద్యత్సుధావైభవై
రాధా తేఽపి చ పద్మరాగలలితే హంసవ్రజై రాశ్రితే,
నిత్యం భక్తివధూగణై శ్చ రహసి స్వేచ్ఛావిహారం కురు
స్థిత్యా మానసరాజహంస గిరిజా నాథాంఘ్రిసాధాంతరే.

టీ. హేమానసరాజహంస = ఓమనస్సనురాజహంసమా! నఖరాజా
కాంతివిభవైః=గోటివరుసలయొక్క కాంత్యతీతయములచేత, ఆకీర్ణే=నిండి
యున్నదియు, ఉద్యత్సృధావైభవైః = దినదినము వృద్ధిబొందుచున్నచం
ద్రునియమృతకిరణములు వ్యాపించుటచే (సున్నపుపూతలచే), ఆధాతే=శుభ్ర.
పడినదియు, అపిచ = మఱియును, పద్మరాగలలితే = పద్మములయొక్క
యెఱుపునంటి యెఱుపుతో నొప్పనదియు (పద్మరాగమణులు చెక్కిన
దియు), హంసప్రజైః=హంసమంత్రధాన్యపరుల సమూహములచేత (హంసల
గుంపులచేత), ఆక్రితే = నేవింపబడినదియు నగు, గిరిజానాథాంఘ్రి.
సౌధాంతరే = పార్వతీపతియొక్క పాదంబునుమేడలోపల, రహసి =
రహస్యమందు, భక్తినిధుగజైస్సహ = భక్తియను భార్యలతోగూడ,
నిత్యం = ఎప్పుడును, స్వేచ్ఛావిహారం = ఇష్టమైనసంచారమును, కురు =
చేయుము.

తా. ఓ నామానసరాజహంసమా! నీ వాపార్వతీకాంతుని పాదం
బను సౌధాంతరాళమునం దేకాగ్రముగ భక్తికాంతాసమేతవై స్వేచ్ఛా
విహారము ననుభవించి యానందింపుము. ఆపాదసౌధము గోళ్ళవరుసమె
ఱుంగునమృద్ధిగా వెలుంగ నాచంద్రశేఖరుని మస్తకంబున నిత్యోదితుండై
యుండుచంద్రుని యమృతకిరణప్రసారము సున్నపుబూతగను పద్మముల
వంటి రక్తిమ పద్మరాగముల చెక్కడముగను జెలువొంది యున్నది.
మఱియు హంస (హంసమంత్రము జపించువారియొక్క, హంసలయొక్క)
సముదాయములచే నిత్యము నాశ్రయింపబడుచున్నది.

అ. మానసరాజహంసస్య గౌరీ రమణాంఘ్రిసౌధాంతరే వాసం
విధత్తే:—

వ్యా. ఆకీర్ణఇతి. హే మానసరాజహంస హంసానాం రాజా
రాజహంసః రాజదంతాదిషుపరమిత్యుపసర్జనస్యోత్తరనిపాతః హంసశ్రేష్ఠ
ఇత్యర్థః మానసమేవ రాజహంస స్తస్య సంబుద్ధిః నఖరాజాకాంతివిభవై
ర్నఖానాం రాజః పంక్తిః తస్యైకాంతిః ద్యుతీస్తస్యై విభవై ర్విభూతిభి

స్వమృద్ధిభి రిత్వర్థః ఆకీర్ణే వ్యాప్తే ఉద్యత్సుధా వైశివై రుద్యతః నిత్యా
భ్యుదయం ప్రాప్నువతః మూర్ధ్ని స్థితస్య చంద్రస్య సుధాః ఆమృతమ
యశిరణా స్తాసాం వైభవై ర్వాప్తిప్తిభి రన్యత్ర సుధా ఏవ సుధాః పద్మక
ర్మరాచూర్ణాని తాసాం విభవై ర్వాప్తిప్తిభి రాధాతే ధవళితే ఆపిచ
కించ పద్మరాగలలితే పద్మస్య రాగ ఇవరాగః కాంశివిశేష స్సఏవ పద్మ
రాగాఖ్య రత్నవిశేష స్తేన లలితే ఖచితే హంసప్రజై రాశితే హంసాః
హంసమలతార్థధ్యానపరా స్తఏవ హంసాః హంసపక్షిణ స్తేషాం వజ్రై
స్సమూహై రాశితే ఉపాసితే ఆన్యత్రాశితే అక్రాంతే గిరిజానాథాంఘ్రి
సాధాంతరే గిరిజానాథస్య పార్వతీనాథస్యాంఘ్రిరేవ సాధః ప్రాసాదః
తస్యాంతరే అంతర్విద్యమానే గృహే తత్ర భవ ఇత్యర్థః. అదిస్సద్భిచ్ఛ
రహస్యావృతస్థానే భక్తివధూగజైస్సహ భక్తయ ఏవవధ్వః భార్యా స్తాసాం
గణా స్సంఘా స్తై స్సహ నిత్యం సదా స్వేచ్ఛాచిహారం స్వచ్ఛందక్రీడాం
కురు విధేహి మహాదేవస్య పాదారవింద సేవాజన్యసుఖం ప్రియతమాసంగ
జన్యసుఖ సదృశ మితీభావః.

46

శంభుధ్యానవసంతసంగిని హృదా రామేఽఘజీర్ణచ్ఛదా
స్స్రీస్తా భక్తిలతా చ్ఛటావిలసితా పుణ్యప్రవాళశ్రీతాః,
దీప్యంతే గుణకోరకాజపవచః పుష్పా శ్చ సద్వాసనాః
జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ సంవిత్ఫలాభ్యున్నతిః. 47

టీ. శంభుధ్యాన = ఈశ్వర ధ్యానంబను, వసంతసంగిని = వసంత
ర్తుపుసంబంధముగల, హృదారామే = హృదయం బను పూవులతోఁబు
యంగు, స్రీస్తాః = రాలిపోయిన, ఆఘజీర్ణచ్ఛదాః = పాపంబులనునట్టి
పండుటాకులును; విలసితాః = శోభమానములైన, పుణ్యప్రవాళశ్రీతాః =
పుణ్యములనునట్టి చిగురుటాకులను బొందినవియు, గుణకోరకాః = సద్గుణము
లనునట్టి మొగ్గలుగలవియు, జపవచఃపుష్పాః = జపవాక్కులనునట్టి పుష్ప
ములు గలవియు, సద్వాసనాః = సత్కర్మ సంస్కారములనునట్టి సువాసనలు

గలవియు నగు, భక్తిలతాచ్ఛటాః = భక్తియను తీవజొంపములును; జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ = జ్ఞానము, ఆనందము నను అమృతమకరందముల యొక్క ప్రవాహము; సంవిత్ఫలాభ్యున్నతిః = బ్రహ్మజ్ఞానమును ఫలాభివృద్ధియును, దీప్యంతే = ప్రకాశించుచున్నది.

తా. దేవా ! మీ ధ్యానంబు వసంతకాలముగా సంప్రాప్తమగుట వలన నాహృదయంబను పూలతోటలో పాపములన్నియు పండుటాకులుగా రాలిపోయినవి. పుణ్యములు చిగురుటాకులుగా మొలకలెత్తినవి. వాని మీఁద సద్గుణములు మొగ్గలుగా బయలుదేసినవి. నవనవలాడుచు మీ భక్తి తీపిలు సాగుచున్నది. అందు జపవచనంబులు పుష్పములుగ నుదయించినవి. సత్కర్మసంస్కారములు సువాసన వెదజల్లుచున్నవి. జ్ఞానానందము అమృతమకరందములుగాఁ బాటుచున్నవి. బ్రహ్మజ్ఞానము ఫలంబుగా స్ఫురించుచున్నది. ఇట్లు నాహృదయ ముద్యానగుణంబు లన్నియుఁగల్గి యొప్పారుచున్నది. కనుకనే హృదయారామ మనఁదగియున్నదని తాత్పర్యము.

అ. హృదయారామే ఆరామలక్షణాని సం తీత్యాహః—

వ్యా. శంభుధ్యానఇతి. శంభుధ్యానవసంతసంగిని శంభుధ్యానమేవ వసంతః వసంతసమయ స్తేన సంగ స్సంబంధోస్యాస్తీతి తస్మాత్తే హృదారామే హృదయోద్యానే సప్రాప్తాః పుతాః అఘజీర్ణచ్చదాః అఘాని పాపాన్యేవ జీర్ణప్రతాణి తే విలసితా శ్శోభమానాః పుణ్యప్రవాళక్రితాః పుణ్యాన్యేవ ప్రవాళాని కిసలయాని తాని క్రితాః ప్రాప్తాః ద్వితీయాక్రితేత్యాది నా ద్వితీయాతత్పురుషః గుణకోరకౌ స్సద్గుణా ఏవకోరకాః కుట్టలాః యాసాంతాః జపవచాని వ్యక్తపణ్ణోచ్చారణాని తాన్యేవ పుష్పాణి యాసాంతా స్సద్వాసనా స్సతాం సాధుకర్తృణాం వాసనా సంస్కారైస్సైవ వాసనాగంధో యాసాంతాః భక్తిలతాచ్ఛటాః భక్తయఏవ లతాః వ్రతతయస్తాసాం ఫలా స్సంఘాస్తాశ్చ జ్ఞానానంద సుధామరందలహరీ జ్ఞానం చానంద శ్చ జ్ఞానానందౌ సుధామృతంమరందం మధుసాచ సచ తౌ జ్ఞానానం

దావేష సుధామరందా తయో ర్లహరీ ప్రవాహ స్సాచ సంవిత్స్థలాభ్యున్నతి స్సంవిద్భిక్షాజ్ఞానం తదేవఫలం తస్యాభ్యున్నతి ర్వృద్ధి స్సా చైతే సర్వే దీప్యంతే ప్రకాశంతే మమ హృదయ ముద్యానసర్వగుణసంపన్న మితిభావః.

47

పరశివధ్యాన ముత్తమఫలదాయకమని బోధించి యితరదేవతాశ్రయణమునుండి మనస్సును మరలించుచున్నారు.—

నిత్యానందరసాలయం సురమునిస్వాంతాంబుజాతాశ్రయం
స్వచ్ఛం సద్విజనేవితం కలుషహృత్సద్వాసనావిష్కృతమ్,
శంభుధ్యానసరోవరం వ్రజ మనో హంసావతంసస్థిరం

కిం త్సుద్రాశ్రయపల్వలభ్రమణసంజాతశ్రమం ప్రాప్స్యసి. 48

టీ. హేమనోహంసావతంసః ఓమానసరాజహంసమా ! ని...యం—
నిత్యానందః శాశ్వతానందమను, రస = ఉదకమునకు, ఆలయం = ఉనికి పట్టును, సు...యం - సుర = దేవతలయొక్కయు, ముని = పరమహంసలయొక్కయు, స్వాంత = హృదయములను, ఆంబుజాత = పద్మములకు, ఆశ్రయం = ఆధారమును, స్వచ్ఛం = నిర్మలమును, సద్విజనేవితం = యోగులయిన ద్విజుల (రాజహంసల) చేత నేవింపబడినదియు, కలుషహృత్ = పాపహరమును, స...తం - సద్వాసనా = సత్కీర్తనాసనల చేత (సువాసనలచేత), ఆవిష్కృతం = ప్రకటింపబడినదియునగు, శం...రం-శంభుధ్యాన = ఈశ్వరధ్యానంబను, సరోవరం = మంచిసరస్సును, స్థిరం = స్థిరమైనదానిని, వ్రజ = పొందుమా, త్సు...మం-త్సుద్రాశ్రయ = ఆల్పల నాశ్రయించుటయను, పల్వలభ్రమణ = పడియలనుగుఱించిన త్రిప్పటచేత, సంజాత = పుట్టిన, శ్రమం = ఆయాసమును, కిం = ఏల, త్సుద్రాశ్రయిని త్సుద్రాశ్రయిని.

హేమనోహంసావతంసమా ! త్సుద్రదేవతల నాశ్రయించుట పల్ల కొన్ని పాపములు తొలగినఁ దొలఁగుఁగాక. శాశ్వతానందము చేకూ

అను. అది కేవలము నీరునీలిచెడు చిన్న చిన్న గుంటలకెల్లఁబోయి శ్రమజెందుటగాని వేఱుకొడు. అట్టి ఎట్టియాయాస మేలపడియెదవు? శంభుధ్యానము చేయుము. అది మహాసరోవరము. అందు శాశ్వతానందము జలముగను, దేవతలు, మనులు మున్నగువారిచిత్తములు కమలములుగను స్థిరముగా నిండియుండును. బ్రాహ్మణక్షత్రియవలగు పెద్దలెల్లరును హంసాదిపక్షులుగా నిత్యము సేవించుచుండురు. అది పాపములెల్లఁ బాపును. సత్కర్మ సంస్కారమునగాని లభింపదు. మంచిమంచివాసనలను వెదజల్లుచుండును. తక్కినచెఱుపులనలె నది యొకప్పుడును తఱుఁగునది కొడు. బహిరంగ సాధనములను విడిచి యంతరంగ సాధనము నవలంబింపుమని ముఖ్యాభిప్రాయము.

అ చుననుఁ శివధ్యానాశ్రయణమేవ సర్వోత్తమఫలదాయక మితి. నిర్ణీయాన్యదేవతాశ్రయణవ్యాప్యైర్ని కుర్వన్నాహ. —

వ్యా. నిత్యానందభితి. హే మనోహంసావరంస హంసానా మనతం స శ్రేష్ఠః రాజహంసః మనవీవ హంసావరంస స్తస్య సంబుద్ధిః నిత్యానంద రసాలయం నిత్యానంద శ్వాశ్వతానంద స్సవీవ రసః ఉదకం తస్యాలయం స్థానం సురమునిస్వాంతాంబుజాతాశ్రయం సురా శ్చ దేవా శ్చ మునయ శ్చ పరమహంసా శ్చ తేషాం స్వాంతాని హృదయాని తా న్యేవాంబుజాతాని జలజాని తేషా మాశ్రయం మాలయం స్వచ్ఛం మలరహిత మన్యత్ర విజాతీయప్రత్యయానంతరితం సద్విజనేవితం సంత శ్చ తే ద్విజాః బ్రాహ్మణాదయః శ్రుయోవర్ణా నై స్సేవిత మన్యత్ర సద్విజాః రాజహంసా నై స్సేవితం కలుషహృత్కలుషాణి పాపాని హరతీత కలుషహృత్ అన్యత్రాపి సమానమేవ సద్వాసనావిష్కృతం సతాం సాధుకర్మణాం వాసనయా సంస్కారేణావిష్కృతం ప్రకటిత మన్యత్ర సద్వాసనా సుగంధ స్తేనావిష్కృతం ప్రకటితం శంభుధ్యానసరోవరం శంభో ర్ధ్యానం విజాతీయ ప్రత్యయానంతరిత సజాతీయప్రత్యయప్రవాహ తత్త్వం సర ఇత్యేకః తత్త్వం వ్రజ గచ్ఛ స్థిరం గచ్ఛతాత్మకం సరః అస్థిర మితిభావః క్షుద్రాశ్రయపల్వలభిముఖ సంజాతశ్రుత్యంతరము

ఉభయతారతమ్యా నభిజ్ఞా స్తేషా మాశ్రయః పాపేభ్య స్తారణసమర్థం న
ముక్తిద మిత్యర్థః తాదృశం యత్పల్వలం శంభుధ్యానసరోవరాదల్పం తదు
ద్దిశ్య యద్భిమణం సంచార స్తేన జాతాయ శృమి స్తం కిం కిమర్థం ప్రా
ప్యసి గమిష్యసి బహిరంగసాధనం పరిత్యజ్యంతరంగసాధనం మనుత్థేషేతి
భావః.

శివభక్తిలభ్యమగు ఫలమును గోరుచున్నారు.—

ఆనందామృతపూరితాహరపదాంభోజాంబాలోద్యతా
స్థైర్యోపఘ్న ముపేత్య భక్తిలతికా శాఖోపశాఖాన్వితా,
ఉచ్చైర్మానసకాయమానపటలీ మాక్రమ్య నిష్కల్మషా
నిత్యాభీష్టఫలప్రదా భవతు మే సత్కర్మ సంవర్ధితా. 49

టీ. ఆ...తా-ఆనందా= (శివభక్తియందలి) ప్రేమయను, అమృత=
ఉదకముతో, పూరితా=నింపఁబడినదియు, హ...తా-హర=శివునియొక్క,
పదాంభోజ = పాదపద్మమును, అలవాలం = పాదునుండి, ఉద్యతా =
పుట్టిపెరిగినదియు, స్థై...ఘ్న-స్థైర్య = చిత్తస్థైర్యంబను, ఉపఘ్నం =
ప్రాచును, ఉపేత్య=పొంది, శాఖోపశాఖాన్వితా=చిలవలు పలవలు పొందు
కొనినదియు, ఉచ్చైః = ఉన్నతమైన, మా...లీం-మానస = మనస్సును,
కాయమాన = పదిశ్యయొక్క, పటలీం = సమూహమును, అక్రమ్య =
అలముకొని, నిష్కల్మషా=చీడమొదలగువానిచే శిథిలముగాక, సత్కర్మ-
సంవర్ధితా= పురాకృత పుణ్యకర్మముల (దోహదక్రియల) చేత వృద్ధిబొంది
పఁబడినదియు నగు, భక్తిలతికా=భక్తియనుతీగ, మే=నాకు, నిత్యాభీష్టఫల
ప్రదా = శాశ్వతమైన నాయభీష్టఫలము నిచ్చునది, భవతు = అగుగాక.

తా. పరమేశ్వర సేవానురక్తి నీరుపోతగను పరశివచరణకమలము
పాదుగను జిత్తస్థైర్యము ప్రాచుడుకంపగను నమరఁ బయలుదేరి చిలవల
పలవల నల్లుకొనుచు గ్రమముగా నున్నతమైన నామనస్సనియొకుపంది యం

తట నలముకొని చీడమున్నగు దోషములచే శిథిలము గాకుండనున్న యీభక్తిలతామతల్లి పురాకృత పుణ్యకర్తమను దోహదక్రియలచేఁ బెంపొంది నామనోభీష్టమగు శాశ్వతఫలంబును ఫలించుగాత.

ఆ. శివభక్తిసాధ్యం ఫలం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. అనందామృతఇతి. అనందామృతపూరితా అనందః శివభక్తాప్రీతి స్సవీవామృతమంభస్తేనపూరితా సంతర్పితా హరపదాంభోజాలవాలోద్యతా శివపదాంభోజమే వాలవాలః ఆశ్రయభూమి స్తస్మాదుద్యతా ఊర్ధ్వం ప్రసృతా వృద్ధిం గతేత్యర్థః సైర్లోపఘ్నం స్థైర్యం స్థిరభావ స్సవీవోపఘ్నః ఆశయః ఉపప్తంభదారువిశేష స్తముపే త్యావప్తభ్య శాఖోపశాఖాన్వితా శాఖాః మహాశాఖాః ఉపశాఖాః అల్పశాఖా అవయవవిశేషా ఇత్యర్థ స్తాభి రన్వితా సంయుతా ఉచ్చై ర్మానసకాయమానపటలీ ఉత్కృష్టాని చ తాని మానసాని చ త్యానేవ కాయామానాని లతాలోహణార్థం కల్పితఛదీంషి. (అంధ్రీభాషాయాం పందిళ్ళు) తేషాం పటలీ సమాహ స్తా మాక్రమ్యూయహ్య నిష్కలమః శైథిల్యాదిరహితా సత్కర్మప్రవర్ధితా సత్కర్మభిః పురాకృత పుణ్యవిశేషై సంసర్ధితా వృద్ధిం ప్రాపితాన్యత్ర దోహదాదిభి ర్వర్ధితా ఓషధివర్ధక సంస్కారై రిత్వర్థః భక్తిలతాకా భక్తిసేవా సైవ లతి. కాలతాస్వాధేకః మే మమ నిత్యాభీష్టఫలప్రదా అభీష్టఫల మైచ్ఛికఫలం నిత్యం శాశ్వతం చ తదభీష్టఫలం చ తత్ప్రకర్షే దదాతీ సా భవత్వస్తు.

ఇహుడు శ్రీశైలవాసియగు భ్రమరాంబికాసమేత మల్లికార్జును భజించుచున్నాడు.—

సంధ్యారంభవిజృంభితం శ్రుతిశిరస్థానాంతరాధిష్ఠితం
సప్రేమభ్రమరాభిరామ మసకృ త్సద్వాసనాశోభితమ్,
భోగీంద్రాభరణం సమస్తసుమనఃపూజ్యం గుణావిష్కృతం;
సేవే శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం శివాలింగితమ్. 50

టీ. సం...తం-సంధ్యారంభ = సాయంకాలమును, విజృంభితం = తాండవనృత్యమునవిజృంభించునట్టియు (పుష్పములు వికసించునదియు), శృ... తం-శృతిశిరస్థానాంతర = వేదములకు శిరస్థానము లైనయొపనిషత్తులను నితరస్థలమందు (చెవులయందును, తలమీదను), అధిష్ఠితం = బోధ్యముగా నున్నదియు (అలంకారముగానున్నదియు), స..మం-సప్రేమ=ప్రేమతోఁ గూడిన, భ్రమరా(ర) = భ్రమరాంబిక చేతను (తుమ్మెదల చేతను), అభిరామం = మనోహరమైనట్టియు, అసకృత్ = ఎల్లప్పుడును, సం...తం-సద్వాసనా = సాధువులయొక్క భావనచేత (మంచిసువాసనచేత), శోభితం = ఒప్పునట్టియు, భో...ణం-భోగీంద్ర = వాసుకి (భోగవంతులకు), ఆభరణం=భూషణముగాఁ గలిగినట్టియు (భూషణమైనట్టియు), స...జ్యం-సమస్తసుమనః=ఎల్ల దేవతల (విద్వాంసుల) చేతను (సకలపుష్పములకంటెను), పూజ్యం = పూజింపఁదగినట్టియు, గు...తం-గుణ = సత్గుణముచేత (సుగంధగుణముచేత), ఆవిష్కృతం=ప్రకటితమైనట్టియు, శివాలింగితం= పార్వతీదేవితేతఁ గాఁగలించుకొనఁబడిన, శ్రీ...గం-శ్రీగిరి=శ్రీశైలమందున్న, మల్లికార్జున = మల్లెతీరయల్లుకొన్న మద్దిచెట్టుంబోలిన, మహాలింగం= పరమాత్మనూచకమైన మహాలింగమును, నేవే = భజించుచున్నాను.

తా. శ్రీశైలపర్వతమందు వేంచేసి యున్న మల్లికార్జునమహాలింగము మల్లెతీరయల్లుకొన్న మద్దిచెట్టుతోబోల్చి వర్ణింపఁబడినది. యెట్లన, ఈశ్వరుఁడు సాయంకాలమందు తాండవనృత్యముతో భక్తుల నానందపఱచును. అది పుష్పవికాసములతో నట్లుచేయును. అతఁడు శ్రీశైలమందుగాక శ్రుతిశిరస్సులనగా ఉపనిషత్తులయందునుండును. దానిపుష్పములు శ్రవణములయందును శిరస్సులయందు నలంకారములుగా నుండును. మల్లికార్జునుఁడు భ్రమరాంబితోడను అర్జునవృక్షము భ్రమరములతోడను గూడి యొప్పును. ఈశ్వరునికి సద్వాసనయనగా సాధుభావనయొక్క శోభయు దానికి సువాసనయొక్క శోభయు గలదు. భోగీంద్రుఁడు (శేషాహి) శంకరుని కాభరణము. భోగీంద్రులనగా మహాభోగవంతులకు దాని పుష్పము లలంకారములు. పర

మేశ్వరుఁడు సుమనఃపూజ్యుఁడు అనఁగా సర్వదేవతలచేతనుఁ బూజింపఁ బడువాఁడు. దానిపుష్పంబు లన్ని పుష్పములకంటెను మిగుల క్లాఘునీయములు. భగవంతుఁడు సత్వమువలన చెలియఁబడును. అయ్యది సుగంధగుణంబునఁ చెలియనగును. ఇట్లు శ్రీశైలపర్వతంబున పరమాత్మసూచకంబుగా నవతరించియున్న మల్లికార్జునమహాలింగమూర్తిని భజించెద సని తాత్పర్యము.

ఆ. అధునా శ్రీశైలవాసినం శివం భజతే:—

వ్యా. సంధ్యారంభఇతి. శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం శ్రీగిరా శ్రీశైలే విద్యమానం మల్లికార్జునమహాలింగం మల్లికాపల్ల్యా సంక్లిష్టైర్జనవృక్షసదృశం మహాలింగం లీనం నూత్నం పరమాత్మానం గమయతీతి లింగమత ఏవ మహత్తల్లింగమహంసేనే భజే ఇతి క్రియాన్వయః. తత్ప్రదృశం శివాలింగితం శివయా పార్వత్యా ఆలింగితం పీఠికారూపయా శక్త్యా ఆవిష్టమితి భావః ఉభయో రుపమానోపమేయ భూతయో రర్జునమహాలింగయో ర్ధర్మాకప్రతిపాదయితం శిష్టవిశేషణై రర్జునమహాలింగే విశిష్ట సంధ్యారంభ విజృంభితం సంధ్యాయా స్నాయంసంధ్యాకాలస్వారంభే ప్రాచుర్భావే విజృంభితం నర్తనప్రకటనేన భక్తానుగ్రాహక మన్యత్ర పుష్పవికసనేన శోభితం శ్రుతిశిరస్థానాంతరాధిష్ఠితం శ్రుతీనాం వేదానాం శిరస్థానా న్యుపనిషదన్వేలా దన్యాని స్థానాని స్థానాంతరాణ్య స్వపదవిగ్రహస్తాన్యధిష్ఠాయాభిధేయతా సంబంధేన స్థితిం కర్తరి క్తః ఆన్యత్ర శ్రుతిశ్చ శిరశ్చ శ్రుతీరసీకర్ణమూర్ధానా తయోస్థానాంతరం స్థానభేదస్తదధిష్ఠాయస్థితం స్వావయవైః పుష్పైరిత్యర్థః సప్రేమభగిమరాభిరామం ప్రేమయుక్తయా భ్రమరయా భగిమరాంబికయా భిన్నశక్త్యాభిరామం మనోజ్ఞ మన్యత్ర ప్రేమసహిత చంచరీకై రభిరామ మసకృత్సర్వదాసతాం సాధూనాం వాసనయా భావనయా శోభితం వ్యాప్త మన్యత్ర సద్వాసనయా సాధుగంధేన శోభితం భోగింద్రాభరణం సర్పభూషణ మన్యత్ర భోగః ఏషా మస్త్రీతి భోగినస్తేషా మింద్రాశ్శ్రేష్ఠాః విషయానుభవితారస్తేషా మాభరణం భూషణం

సమస్తసమనఃపూజ్యం సమస్తై స్సుమనోభి ర్దేవైర్భిశ్చ ర్విద పూజ్య
మన్యత్ర సర్వేభ్యః పుష్పేభ్యః పూజ్యం పూజ్యకుసుమవిశిష్టం గుణావిష్టు
తం గుణే సత్వగుణసంబంధేనావిష్కృతం ప్రకాశిత మన్యత్ర గంధాదిగుణై
రావిష్కృతం ప్రకాశిత మేతాదృశం లింగం సేవేఇతి క్రియాయా మన్వ
యః మల్లికార్జునమితీ విభక్తిపరిణామేన విశేషణానాం తత్రా ప్యన్వయః
స్పష్టాఢోఽయం.

భృమరాంబాపతిని భృమరపతిగా నిరూపించి తన మానసకమలమునం
దు విహరించుటకు వేడుకొనుచున్నాడు.—

భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః కరిమదగ్రాహీ స్ఫురన్మాధవా
హ్లాదో నాదయుతో మహాసిత పపూః పంచేషుణా చాదృతః,
సత్పక్ష స్సుమనోవనేషు సపున స్సాక్షాన్మదీయే మనో
రాజీవే భృమరాధిపో విహరతాం శ్రీశైలవాసీ విభుః. 51

టీ. భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః-భృంగి(గీ) = భృంగియను ప్రమథుని
యొక్క (భృంగజాతీయొక్క), ఇచ్ఛా=అభిప్రాయముచేత (అపేక్షలను),
నటన=వర్తించుటయందు (అనుకరించుటయందు), ఉత్కటః=ఉత్కటేచ్ఛ
లిగినగట్టియు, క...హీ-కరిమద=గజాసురుని బలగర్వమును (ఏనుగుమద
ము), గ్రాహీ=అణచిపట్టినట్టియు (గ్రహించుస్వభావముగలిగినట్టియు),
స్ఫు...దః-స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్న, మాధవ = మోహినీరూపుడైన
మాధవునియందు (వసంతమందు), ఆహ్లాదః = ఆనందముగలిగినట్టియు, నాద
యుతః = ప్రణవనాదప్రతిపాద్యుడైనట్టియు (ఘంకారధ్వనితోఁ గూడి
నట్టియు), మహత్=గొప్ప, (అ) సితపపూః = తెల్లనిశరీరము గలిగినట్టియు
(నల్లనిశరీరము గలిగినట్టియు), పంచేషుణా = మన్మథునిచేత, ఆదృతః =
బాణలక్ష్యముగను(సహాయముగను) ఆదరింపబడినట్టియు, సుమనోఽవనేషు-
సుమనః=దేవతల (విద్వాంసుల) యొక్క, అవనేషు=సంరక్షణములయందు
(సుమనోవనేషు=పూలతోటలయందు), సత్పక్షః=ఉన్న యభిమానము గలిగి

నట్టియు, సాక్షాత్ = కన్నులయొక్క నన్నట్టియు, శ్రీశైలవాసీ = శ్రీశైలమందు భక్తుల ననుగ్రహింప లింగరూపమున నున్నట్టియు, విభుః = పలువిధరూపంబు లగుచున్నట్టియు, భృమరాధిపః = భృమరాంబాపతియనట్టి భృంగశ్రేష్ఠము, మదీయే = నాసంబంధమైన, మనోరాజీవే = మానసకమలమందు, విహరతాం = విహరించుఁగాక.

తా. హేవిభో! శ్రీశైలవాసా! భ్రమరాంబాధిపతీ! నీవు భ్రమరాధిపతివి అనఁగా తుమ్మెదఁజేడుగావున నాచిత్తకమలంబున విహరింపుము. అది యెట్లున, నీవు నీభక్తుఁడగు భృంగీశ్వరుని యిచ్చానుగుణముగా నర్తింపఁజూతువు, తుమ్మెదఁజేడు భృంగియనఁగా తుమ్మెదలజాతి, దానియపేక్ష ననుసరించి ప్రవర్తించును. నీవు గజాసురుమదమును నిగ్రహించితివి, అది గజముల మదజలము గ్రహించును. నీకు మోహినీరూపము ధరించిన మాధవుని యం దాహ్లాదము స్ఫురించినదిగాదా దానికి (మాధవ అనఁగా) వసంతమునం దాహ్లాదము ప్రస్ఫురించును. నీకు ప్రహరనాదము, గానికి ఝంకారనాదము. మన్మథుఁడు నిన్ను పుష్పబాణముతో నాదరించెను, దానిని సహాయముగా నాదరించెను. నీకు సుమనోఽవనము = విబుధరక్షణమం దభిమానము, దానికి సుమనోననము = పుష్పవనమం దభిమానము. కాఁబట్టి నాచిత్తకమలమం దెడబాయకయుండుట సహజమేగదా యని తాత్పర్యము. 51

ఆ. భృమరాధిపతిత్వ నిరూపణేన స్వమనోరాజీవే విహరణం ప్రార్థయతే:—

వాగ్. వివిధం భవతీతి విభుః సోకామయత బహుస్యామితి శ్రుతేః శ్రీశైలవాసీ భక్తానుగ్రహాయ లింగరూపేణ శ్రీశైలవాసీ భృమరాధిపః భృమరాంబాయాః అధిపః సఏష భృమరాధిపః భృంగరాజః మన్మదవీర రాజీనం పద్మం తస్మిన్విహరతాం సంచరతు భృంగాణాం రాజీవవాసస్సాన్వ భావ్యాదిభిభావః తమేవ శ్లిష్టవిశేషజ్ఞై ర్విశినష్టి భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః భృంగిణః భక్తవిశేషస్యేచ్ఛయా నటనేనర్తనే ఉత్కటః ఉత్కటేచ్ఛ అన్యత్ర భృంగజాతే రిచ్ఛాయా ఆపేక్షయాః నటనేననుకరణే.

ఉత్కటః ఉత్కటేచ్ఛః కరిమదగ్రాహీ కరిణో గజాసురస్య మదః బలవ
త్తాభిమాన స్తం గృహ్లాతి తత్సంహరణేనహంతీతి తథోక్తః అన్యత్ర కరిణాం
గజానాం మదః మదజలం తద్గ్రహణశీలస్తా చ్ఛేత్సే ణి నిః స్ఫురన్తాథవా
హ్లాదః మాధవే మోహినీ రూపాపన్నే ఆహ్లాదః ప్రవృత్త్యైత్సుక్యం స్ఫుర
న్ప్రకాశమానః మాధవాహ్లాదో యస్యాన్యత్ర మాధవే వసంతే ఆహ్లాదః
అనందః స్ఫురన్మాధవాహ్లాదో యస్య నాదయుతః ప్రతిపాద్యత్వసంబంధేన
ప్రణవనాదసహితః అన్యత్ర ఝంకారధ్వనియుతః మహానితవపు స్సీతం
శుభ్రం వపు ర్యస్యసః మహంశ్చాసా నితవపుశ్చేతి తథోక్త మన్యత్రానితం
నీలం వపు ర్యస్య మహంశ్చాసా నీలవపు శ్చ తథోక్తం పంచేషుణాచా
దృతః పంచేషుణా మన్మథేనాదృత స్వబాణలక్ష్మ్యత్యేన నిశ్చితః అన్య
త్రాదృత స్వసహాయత్యేన నిశ్చిత స్సుమనోవనేషు సత్పక్ష స్సుమనసాం
దేవానా మవనేషు రక్షణేషు సత్పక్ష స్సత్పక్షోభిమానో యస్య తథోక్తః
అన్యత్ర సుమనసాం పుష్పాణాం వనేషుద్యానాదిషు సక విద్యమానః
పక్షోభిమానో యస్య తథోక్త స్సాక్షా చ్చతురాదీంద్రియవిషయః ఉభ
యత్ర తుల్యార్థక మిదమేవం భూత స్స శ్రీశైలవాసీ భృమరాధిపతి ర్విహ
రతామిత పూర్వేశాన్వయః సర్వదా మనస్యాత్మ్యంతికసంయోగేన తిష్ఠత్వితి
భావః.

మేఘముగా భావించిన శంకరుని నాచిత్రచాతకంబు కోరుచున్నది
యని చెప్పుచున్నాడు.—

కారుణ్యామృతవర్షిణం ఘనవిపద్దీప్తచ్ఛిదాకర్మరం
విద్యాసస్య ఫలోదయాయ సుమన స్సంసేవ్య మిచ్ఛాకృతిమ్,
నృత్యద్భక్తమయూర మద్రినిలయం చంచజ్జటామండలం
శంభో వాంఛతి నీలకంధర సదా త్వాం మే మన శ్చాతకః.

టీ. హేశంభో = సుఖోత్పత్తికారణమైనవాఁడా! హేనీలకంధర =
నల్లనికంఠముగలవాఁడా, (నీల=నల్లని, కంఠ=జలము, ధర = ధరించినవాఁడు,

మేఘుఁడా!) మే = నాయొక్క, మనశ్చాతకః = మనస్సును చాతకపక్షి, కారు
 శ్యామృతేవర్షిః = దయయును నమృతమును వర్షించునట్టియు (కనికరమువల్ల
 జలమునువర్షించునట్టియు), ఘ...శంఘన - గొప్పదియగు, విపత్ = అపదయును
 (సస్యనాశము మున్న గువిపత్తుగలిగిన), గ్రీష్మ = అతితాపమును (గ్రీష్మమును),
 ఛిదా = ఛేదించుటకు, కర్మభం = సమర్థమైనట్టియు, వి...య - విద్యాసస్య = విద్య
 యను పైరుయొక్క, ఫలోదయా = ఫలము (బ్రహ్మనందానభవము) జనిం
 చుటకొఱకు, సుమనస్సంసేవ్యం = దేవతలచేతను, పండితులచేతను (కర్మకుల
 చేతను), ఆశ్రయింపఁదగినట్టియు, ఇచ్ఛాకృత్తిం = కామరూపమైనట్టియు, నృ
 త్యద్భక్తమయూరం - నృత్యత్ = నాట్యముచేయుచున్న, భక్త = భక్తులనియెడు
 (మేఘమంచు ప్రీతిగల), మయూరం = నెమళ్లుగలిగినట్టియు, అద్రినిలయం =
 పర్వతము నివాసస్థలముగాఁ గలిగినట్టియు, చం...లం - చంచత్ = చలించు
 చున్న, జటా = జడలయొక్క (మెఱుపులయొక్క), మండలం = సమా
 హము గలిగినట్టియు, త్వాం = నిన్ను, సదా = ఎల్లప్పుడును, వాంఛశి =
 కోరుచున్నది.

తా. హేశంభో! నీలకంధరా! నాచిత్తచాతకంబు నీలమేఘంబునుం
 బోలె వాంఛితసిద్ధికై నిన్ను దర్శింప వేచియున్నది. మేఘంబు కరుణతో జలం
 బును వర్షించును, నీవుకరుణామృతంబునువర్షింతువు. అది సస్యాదుల నెండిం
 పఁజేయు గ్రీష్మమును దొలఁగింపఁగలదు, నీవు మహావిపత్సంతాపములను తొ
 లఁగింతువు. అది సస్యములు చక్కగా ఫలింపఁజేయును, నీవును విద్యయును
 సస్యమునకు బ్రహ్మనందానభవమును ఫలముగాఁ గలిగించెదవు. దేవతలు పం
 డితులు మున్న గువారందరు సుమనస్కులై నిన్ను భజించెదరు, కర్మకులెల్ల
 శుభప్రదమైన సస్యఫలమంచు మనస్సుగలవారై మేఘునపేక్షింతురు. మయూ
 రంబులు మేఘునిజూచి ప్రీతిమంతములై నాట్యముసేయును, భక్తులట్లు నీ
 యెదుర నాట్యముసల్పుదురు. నీవు కైలాసపర్వతమున నివసించువు, మేఘుఁ
 డును పర్వతంబున నివసించును. కామరూపంబును జటావల్లియు నుభయుం
 కుం గలదు. (మేఘపక్షియును జట యనఁగా మెఱుపు).

అ. మేఘుల్వేన నిరూప్యమాణం శంకరం మే మనశ్చాతతో వాంఛ
తీత్యాహః—

వ్యా. కారుణ్యామృతఇతి. మే నీలకంధర నీలః కంధరః గ్రీవాయ
స్య తస్య సంబుద్ధిరన్యత్ర ధరతీతి ధరః కస్య జలస్య ధరః కంధరః మేఘః
నీలశ్చాసౌ కంధరశ్చ నీలకంధరః తస్య సంబుద్ధి శ్శంభోః సుఖోత్పత్తికార
ణభూత త్వాం భవంతం సదా సర్వదా మే మమ మనశ్చేతవన చాతకః
పతన్మేఘునిరుభిక్షణః పక్షివిశేషః నాంఛతీచ్ఛతి త్వద్దృశ్యేన వాంఛిత
మగ్ధం ప్రాప్తు మిచ్ఛతీతి భావః కథం భూతంత్యా మిత్యాకాంతాయాం
కారుణ్యామృతవర్షణం కారుణ్యమేవామృతం తద్వర్షణ శీల మన్యత్ర కారు
ణ్యా దమృత ముదకం వర్షతి తచ్ఛీలమస్యేతి కారుణ్యామృతవర్షణం ఘన
విపద్ధిష్మచ్ఛిదాకర్మణం ఘనామహతీ విపత్క్షయదుగళం పైవ గ్రీష్మః అతి
తాప స్తస్యచ్ఛిదాచేదనం భిదాదిభ్యోఽజిత్యక్షప్రత్యయః. శ్రీలింగతాచ
తస్యాం కర్మణం కర్మ శూరం తచ్ఛేదన సమగ్ధమిత్యర్థః అన్యత్ర ఘనామహతీ
విపత్సన్యాదిశోపదారూపాయస్యసః ఘనవిపత్సచాసౌ గ్రీష్మస్తస్య చిదాచే
దనం తస్యాం కర్మణం తచ్ఛేదనసమగ్ధమిత్యర్థః విద్యాసస్యఫలోదయాయ
విద్యైవ సస్యం తస్యఫలం బ్రహ్మనందామభవ స్తస్యోదయః ఉత్పత్తి
స్తస్యై సుమన స్సంసేవ్యం సుమనోభి ర్దేవై ర్విద్యద్భిశ్చ సంసేవ్యం సమ్య
క్సేవితు మర్హ మన్యత్ర సస్యఫలోదయాయ సుమనోభి శ్శోభనే సన్యాది
ఫలే మనః యేషాంతే సుమనసః కర్మకాస్తై స్సంసేవ్యం సమ్యగపేక్షితు
మర్హ మిచ్ఛాకృతం స్వేచ్ఛయా ప్రాప్యోకార ముభయత్ర సమానఘేవేదం
నృత్యద్భక్తమయూరం భక్తావప మయూరారాః కేకినః నృత్యంతో భక్తమ
యూరారాః యస్య దర్శనేన తథోక్త మన్యత్ర భక్తాః మేఘేప్రీతిమంతః
అర్హఅదిభ్యోజితి భక్తిశబ్దా దచ్చరిత్యయః యేమయూరారాః భక్తా శ్చ తే మ
యూరాశ్చ భక్తమయూరారాః నృత్యంతో భక్తమయూరారాః యస్య పురత
స్స తథోక్తః అద్రినిలయ మద్రిః కైలాసస్సవీవ నిలయో నివాసో యస్య
తథోక్త మన్యత్ర చ ఏష ఏవార్థః వర్షాకాలే అత్ర మేఘానా మవిస్థానస్య

ప్రత్యక్షదృష్టత్వా ద్వినిలయత్వోపపత్తిః చంచజ్జటామండలం జటానాం
కేశపాశానాం మండలః చంచక జటామండలః యస్య తస్మాక్త మన్యత్ర
జటానాం విన్యతాం మండల శ్చంచక జటామండలో యస్య తస్మాక్త
మేతాదృశం త్యామితి క్రియాయా మన్వయః ఈశ్వరస్య మేఘత్వేన స్తుతిః.

అకాశేన శిఖిసమస్తఫణినాం నేత్రా కలాపీనతా
నుగ్రాహి ప్రణవోపదేశనినదైః కేకీతి యోగీయతే,
శ్యామాంశైలపముద్భవాంఘనరుచిందృష్ట్యాసటంతంముదా
వేదాంతోపవనే విహారరసికం తం నీలకంఠం భజే. 53

టీ. యః=ఏశివుడు (ఏనెమలి), అకాశేన=అకాశముచేత, శిఖి=
శిఖావంతుడు అనగా వ్యోమకేశుడనుట (శిఖండకముగలిగిననెమలి), సమ
స్తఫణినాం=సకలసర్పములకును, నేత్రా=నాయకుడైన వాసుకిచేత, కలా
పీ=భూషణవంతుడు (పింఛముగల నెమలి), న... ప్రైః=నతః=నమ్మిలైనవారిని,
అనుగ్రాహి = అనుగ్రహించుస్వభావముగల, ప్రణవ = ప్రణవమంత్రము
యొక్క, ఉపదేశ=ఉపదేశమందలి, నినదైః=ధ్వనులచేత, కేకీతిచ=కేకా
ధ్వనిగలవాడు అనియును (కేకాధ్వనిగల నెమలి), గీయతే=గానముచేయబడు
చున్నాడో, శ్యామాం=శామవర్ణమైనట్టియు, ఘనరుచిం=మేఘకాంతివంటి
కాంతిగల, శైలపముద్భవాం=పార్వతీని (పర్వతమందు బయలుదేరినమేఘ
కాంతిని), దృష్ట్యా=చూచి, నటంతం=నాట్యము చేయునట్టియు, వేదాంతో
పవనే=వేదాంతమును నుద్ఘాతనమందు, విహారరసికం=సంచరించుటయందు
రసికుడైనట్టియు, తం=ఆ, నీలకంఠం=నల్లనికంఠముగల యీశ్వరుడను నెమ
లిని, ముదా=సంతోషముతో, భజే=సేవించుచున్నాను.

తా. నెమలి శిఖండము, కలాపము (పింఛము)గలది గనుక శిఖియు,
కలాపియు, కేకాధ్వనిచేయునది గనుక కేకియునని పేరుపడసెను. దేవా నీవును
అకాశముచేత శిఖి (శిఖిగలవాడు)యు, వాసుకిచేత కలాపి (భూషణముగల
వాడు)యు భక్తానుగ్రహార్థమైన ప్రణవనాదముచేత కేకియు నయితిని. ఇది

గాక యదిపర్వతమంచుబుట్టిన మేఘకాంతిజూచి యానందముతో నృత్యము సేయును, నీవును హిమవత్పర్వతమం దుదయించి మేఘకాంతితో నొప్పుచు న్ని యాశ్వామలాంబునుజూచి యానందనృత్యము సల్పుదువు. అది యుద్వా నవనమందును దేవరయుపనిషదుద్వానవనమందు నానందసంచారము చేయుదురు. నీలకంఠశబ్దము భయార్థకమేగదా! వ్యోమకేశుండును నాగయజ్ఞోపవీతుండును ప్రహవోపదేశముచేత భక్తుల ననుగ్రహించువాఁడును సార్వత్రివల్లభుండును వేదాంతవేద్యుండునునగు నీలకంఠుని భజించెదనని తాత్పర్యము.

అ. మహాదేవం మయూరత్వ నిరూపణేన స్తోత్రః—

వ్యా. ఆకాశేతి. నీలకంఠం నీలః కంఠో యస్యే త్యుభయత్రాపి తుల్యావృత్పత్తిః నీలకంఠమేవ నీలకంఠం మయూరం భజే కథం భూతం నీలకంఠ మిత్యాకాంక్షాయా మాహయః మయూరత్వేన నిరూపితః ఆకాశేన శిఖిశిఖాస్యాస్తీతి శిఖి ఆకాశేన శిఖి వ్యోమకేశత్వా త్నమప్రపణినాం నేత్రాసమస్తసర్పాణా మధిపతినా అదికేషేణ కలాపీ కలాపోస్యాస్తీతి కలాపీ కలాపో భూషణే బర్హ ఇత్యమరః. నతానుగ్రాహిప్రణవోపదేశనినదైర్వతానంతః ప్రవణమనస్కా ననుగృహ్లాతి తచ్ఛీల మస్యేతి వృత్పత్త్యాన తానుగ్రాహీనతానుగ్రహణశీల ఇత్యర్థః స చాసా ప్రణవశ్చ తస్యోపదేశో విజ్ఞాపనం తజ్జన్యనినదైర్ధ్వనిభిః కేకీతి చ గీయతే త్రిభి ర్విశేషణై శ్శిఖిత్య కలాపిత్య కేకీత్వరూపధర్మాః పరమశివే ఉపపాద్యంత ఇతిభావః శ్యామాం శ్యామలవర్ణాం ఘనరుచిం ఘనస్య మేఘస్యేవ రుచిః కాంతి ర్యస్యా స్తాం శైలస్సముద్భవాం శైలస్సముద్భవిః ఉత్పత్తిహేతు ర్యస్యా స్తాం దృష్ట్యా ముదా సంతోషేణ నటంతం నృత్యంతం ఘనరుచిం మేఘశోభాం దృష్ట్యా నటంతమితి మయూరపక్షే వేదాంతోపవనే వేదాంతః ఉపనిషత్సంప్రదానం క్రీడావనం తస్మి నివిహారరసికం సరసంతం నీలకంఠం మహం భజే ఇతి శ్రియాయా మన్వయః స్పష్టార్థోఽయం.

పార్వతీ పరమేశ్వరులను మయూరీమయూరములుగా నిరూపించి ప్రార్థించుచున్నారు.—

సంధ్యాఘృదినాత్యయో హరికరాఘాతప్రభూతానక
ధ్వానోవారిదగర్జితం దివిషదాం దృష్టిచ్ఛటాచంచలా,
భక్తానాం పరితోషబాష్పవితతి ర్వృష్టి ర్మయూరీ శివా
యస్మి న్నుజ్జ్వలతాండవం విజయతే తం నీలకంఠం భజే.

టీ. సంధ్యా=సాయంకాలము, ఘృదినాత్యయః=వర్షారంభకాలము
గను, హ...నః=హరి=విష్ణుమూర్తియొక్క, కర=హస్తముల చేతనైన, ఆఘాత=
వాయింపుచేత, ప్రభూత=పుట్టిన, ఆనక=మద్దలయొక్క, ధ్వానః=ధ్వని,
వారిదగర్జితం=ఉరుముగను, దివిషదాం = దేవతలయొక్క, దృష్టిచ్ఛటా=
చూపులపరంపర, చంచలా=మెఱుపుగను, భక్తానాం=భక్తులయొక్క, పరి
తోషబాష్పవితతిః=అనందాశ్రుధార, వృష్టిః=వర్షముగను, శివా=పార్వతీ
దేవి, మయూరీ=ఆడనెమలిగను, యస్మిక్=ఏనీలకంఠుడను నెమలియంచు,
ఉ...వం=ఉజ్జ్వల=ప్రకాశమానమైన, తాండవం=తాండవమునునృత్యము,
విజయతే = సర్వోత్కృష్టముగానున్నదో, తం=ఆం, నీలకంఠం = శివుని,
భజే=కొలుచుచున్నాను.

తా. ప్రదోషకాలమును వర్షాకాలంబున శ్రీహరివాయింపు మద్దల
చప్పు డుఱుముగను సంతరిక్షమందుండి చూచుచున్న దేవతలచూడ్కులు
మెఱుపులగును భక్తుల యానందబాష్పధార ధారావృష్టిగను జెలువొంద పర
మానందముతోఁ దాము మయూరీమయూరముగాఁ దాండవనృత్యక్రీడా
భిరతులైన పార్వతీపరమేశ్వరుల నాశ్రయింతును. 54

అ. పార్వతీపరమేశ్వరౌ మయూరీమయూరత్వనిరూపణేనస్తాతి.—

వ్యా. సంధ్యాఇతి. సంధ్యాసాయంకాలసమయఏవ ఘృదినాత్య
యః ఘృదినాని గ్రీష్మర్దుదివసాస్తా నృత్యయంతి యస్మిక్ సః ఘృదినా
త్యయః మేఘప్రచుర్భావకాలఇత్యర్థః— హరికరాఘాతప్రభూతానకధ్వా
నః హరే ర్విష్టాః కరాభ్యాం య ఆఘాతస్తాండవం తేన ప్రభూతః ప్రకష్ణే
జోత్పన్నః అనకస్య వాద్యవిశేషస్య ధ్వానః ధ్వని స్సవన వారిదగర్జితం

మేఘస్తనితం దివిషదాం దేవానాం దృష్టిచ్ఛటాదృష్టినాం వీక్షణానాం
 ఛటాసమూహస్త్వైవ చంచలావిమృద్భక్తానాం సేవమానానాం పరితోష
 బాహుః ఆనందాశ్రూణి తేషాం వితతి ధారానైవ పృష్టిర్జలాత్సగ శ్శివా
 పార్వతీ సామయూరీ పుండ్రోగే జీవ నీలకంఠవన నీలకంఠః పుమాన్మ
 యూరస్తం భజే యస్మిన్నీలకంఠే ఉజ్జ్వలతాండవ ముజ్జ్వలం ప్రకాశమానం
 తాండవనటనం విజయతే సర్వోత్కృష్టేణ వర్తతే స్వలింగసహితో వర్తర్తు
 ర్యథామయూరాణామానందతాండవ హేతు కేవల సంధ్యాసమయః పార్వతీ
 పతేరానందతాండవహేతు రితి భావ స్తస్యమయే తస్య సాయంనటత్వప్రసిద్ధే
 ర్నీలకంఠే మయూరత్వారోపణమాత్రేణ ప్రకృతాలంకారపూర్తా సత్యాం
 శివాయాం మయూరీత్వారోపణం తస్యా అపి స్తుతకోటిప్రవేశం ద్యోత
 యతి శివాయాః యద్యపి భజనక్రియాయాం నాన్వయ స్తథాపి తస్యాః
 పృథగ్జయూరీత్వారోపణే స్తుతవిషయతాం వినా అన్యత్ఫలం నపశ్యామః.

ఆద్యాయామిత తేజసే శ్రుతిపదై ర్వేద్యాయసాధ్యాయతే
 విద్యానందమయాత్మనే త్రిజగత స్సంరక్షణోద్యోగినే,
 ధ్యేయాయాఖిలయోగిభి స్సర్వగణై ర్గేయాయమాయావినే
 సమ్యక్తాండవసంభ్రమాయజటినే సేయం నతి శ్శంభవే. 55

శీ. ఆద్యాయ=ప్రపంచమునకు మొదటివాఁడును, అమితతేజసే=
 మితిలేని తేజస్వరూపముగలవాఁడును, శ్రుతిపదైః = వేదవాక్యములచేత,
 వేద్యాయ=తెలియఁదగినవాఁడును, సాధ్యాయ = భక్తాదుగ్రహముకొఱకు
 ప్రతిమాదిరూపమునఁ బ్రోక్షింపఁబడినవాఁడును, విద్యానందమయాత్మినే =
 చిదానందమయమైన యాత్మస్వరూపుఁడును, త్రిజగతిః=ముల్లోకముయొక్క,
 సం...నే=సంరక్షణ=కాపాడుటయందు, ఉద్యోగినే=ప్రవృత్తిగలవాఁడు
 ను, అఖిలయోగిభిః = యోగులందఱిచేతను, ధ్యేయాయ=ధ్యానించఁదగిన
 వాఁడును, సర్వగణైః=దేవగణములచేతను, గేయాయ = గానమునీయఁదగిన
 వాఁడును, మాయావినే=చిచ్ఛక్తితోఁగూడినవాఁడును, సమ్యక్తాండవసంభ్ర

మాయ=చక్కనితాండవనృత్యమందు తొందరగలవాడును, జటి=జడలు
దాల్చినవాడును, శంభవే = సుఖకరుండునునగు, తే=నీకొఱకు, సా=ఆ,
ఇయం=ఈ, సతి=నమస్కారము అగుగాక.

తా. ఎవరెనిరి నుద్దేశించి చేసిననమస్కారమైనను సర్వజగత్కార
ణుండును సర్వాంతర్వామియునగు శుద్ధస్వరూపుడైన యాపరమశివునికే
చెందుగాక యని తాత్పర్యము.

అ. శుద్ధరూపం శంభుం నమస్కరోతి:—

వాఙ్మ. ఆద్యాయేతి. శంభవే శం సుఖ మస్తాదృశతీతి శంభుస్తస్మై
సా యా సతి స్మర్వోద్దేశ్యాకాభాతిలోకే సేయం సతి శ్శంభవే శంభూద్దేశ్య
కాభవ త్పీతి ప్రార్థనా స్వర్వోద్దేశ్యాకాయాః సతే శ్శంభుమాత్రోద్దేశ్యక
త్ప్రార్థనాకథం ఘటతే ఇతిచే త్తస్యైవ కృత్సజగత్కారణత్వేన
సర్వాత్తత్వాప్లుటం ఇత్యాహ ఆద్యాయకృత్సజగదత్పత్తేః పూర్వం
విద్యమానాయ నిత్యాయేత్పరః తత్కుత్రైతి చేదాహ అమితలేజనే అమిత
మపరిచ్ఛిన్నం తేజః జ్యోతి స్తత్స్వరూపాయ తత్కేనవేద్యతే ఇతిచే
దాహ శ్రుతిపక్షే ర్వేదవాక్యై ర్వేద్యాయ బోధ్యాయ అర్పదిరూపేణ
కథం దృశ్యతే ఇతిచేదాహ సాధ్యాయ భక్తాసుగ్రహార్థం ప్రతిష్ఠాప్యాయ
తత్స్వరూపం కిమితి చేదాహ విద్యానందమయాత్తనే విద్యాచిత్ ఆనంద
స్సుఖం తన్నయా తదభిన్న ఆత్మస్వరూపం యస్యతీస్యే స్వాధే మయతో
తస్య లీలామయం వ్యావారమాహ త్రిజగత స్సంరక్షణోద్యోగినే త్రయా
ణాం జగతాం సమాహర త్త్రిజగత్తస్యసంరక్షణో ఉద్యోగినే ప్రవృత్తిమతే
సః యోగైః గమ్య ఇత్యాహ అఖిలయోగిభి రఖిలై ర్యోగిభి స్సమాధిమద్భి
ర్ధ్యేయాయ ధ్యాతుమర్హాయ ఏవంభూతః కైర్గీయత ఇతిచేదాహ సురగణై
ర్దేవసంఘై ర్గేయాయగాతుం యోగ్యాయ తస్య నిత్యశక్తియోగమాహ
మాయావినే మాయాచిచ్ఛక్తి స్సాస్మాస్తీతి మాయావీ అస్తాయామేధాప్ర
జోవినిరితి వినిః సమ్యక్తాండవ సంభ్రమాయ సమ్యక్తాండవం సమీచీననర్త
నం తస్మి న్సంభ్రమస్త్యరాయస్య తస్మై జటినే జటాః అస్య సంతీతి జటి

తస్మై భక్తానుగ్రహార్థం మునిరూప మాశ్రయమాణాయేత్యర్థః తస్మై నతిరితి
క్రియాన్వయః. స్పష్టోఽర్థః.

సకలప్రపంచస్వరూపుఁడగు పరమశివుని కొనియాడుచున్నారు.—

నిత్యాయ త్రిగుణాత్మనే పురజితే కాత్యాయినీ శ్రేయసే
సత్యాయాదికుటుంబినే ముని మనఃప్రత్యక్షచిన్మూర్తయే,
మాయాసృష్టజగత్త్రియాయ సకలామ్నాయాంతసంచారిణే
సాయం తాండవసంభ్రమాయ జటినే నేయంనతిశ్శంభవే.

టీ. నిత్యాయ=నిత్యుండును (చలనములేనివాఁడు), త్రిగుణాత్మనే=
సత్వరజస్తమోగుణములు శరీరములుగాఁ గలవాఁడును (బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర
స్వరూపుఁడు), పురజితే=స్థూలనూత్మకారణశరీరములను, లేక త్రిపురాసు-
రులను జయించినవాఁడును, కాత్యాయినీ శ్రేయసే = పార్వతీదేవియొక్క-
తపఃఫలమైనవాఁడును, సత్యాయ=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములు మా-
టియందును బాధలేనివాఁడును, అదికుటుంబినే=మొట్టమొదటి సంసారియైన
వాఁడును, ము...యే=మునిమనః=మునీశ్వరులయొక్క మనస్సులకు, ప్రత్యక్ష=
గోచరమైన, చిన్మూర్తయే = చిత్స్వరూపముగలవాఁడును, మా...య=మా-
యా=మాయాశక్తిచేత, సృష్ట=సృజింపఁబడిన, జగత్త్రియాయ=ముల్లోకము-
లు గలవాఁడును, స...ణే=సకల=సమస్తమైన, అమ్నాయాంత=ఉపనిషత్తుల-
యందును, సంచారిణే=సంచరించువాఁడును (ఉపనిషద్వాక్యములచే బోధింపఁ-
బడువాఁడు), సాయం=సాయంకాలమున, తాండవసంభ్రమాయ=తాండవ-
మాడుతొందరగలవాఁడును, జటినే=జడలుదాల్చినవాఁడును, శంభవే=సు-
ఖోత్పత్తికారణమైనవాఁడును నగు పరమేశ్వరునికొఱకు, సా=ఆ, ఇయం=
ఈ, నతిః=నమస్కారము అగుగాక.

తా. నిత్యుండును, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రరూపములు గలవాఁడును, త్రిపుర
విజయియు, కాత్యాయినీమనోహరుండును, సత్వస్వరూపుఁడును, మునుల
మనంబులకు గోచరమగు చిత్స్వరూపుఁడును, మాయవలన ముల్లోకములు

గల్పించువాఁడును, వేదాంతవేష్యుండును, తాండవనృత్యమునందు పరమా-
నందము నొందువాఁడును, జటాజూటముగలవాఁడును, మొట్టమొదటి సంసా-
రియునగు శివునికి నానమస్కారము.

ఆ. సకలప్రపంచరూపిణిం పరమశివం స్తూతః—

వ్యా. నిత్యాయ ధ్రువాయ చలనరహితాయేత్యర్థః. త్రిగుణాత్మనే.
త్రయోగుణా స్సత్వరజస్తమాం స్యాత్తాన శ్చరీరాణి యస్య తస్మై బ్రహ్మ
విష్ణురుద్రాత్మనే ఇత్యర్థః పురజితే పురాణి స్థూలనూత్నకారణాఖ్యశరీరాణి
తాని జయతీ త్యభిభవతీతి పురజితే తస్మై అథవా ప్రసిద్ధాని త్రిణి పురాణి.
'తేహ మసురాణా మి'త్యర్థవాదసిద్ధాని తాని జయతీ త్యభిభవతీతి పురజి-
తస్మై కాత్యాయనీ శ్రేయసే కాత్యాయన్యః పార్వత్యా శ్చేయసే
తపః ఫలరూపాయ సత్యాయ కాలత్రయాబాధ్యాయ ఆదికుటుంబినే ప్రాథ-
మికసంసారిణే భక్తానుగ్రహాయ కుటుంబవేషధారిణే ఇత్యర్థః మునిమనః-
ప్రత్యక్షచిన్మూర్తయే మునీనాం మనాంసి తేహం ప్రత్యక్షోగోచరః చిన్మూర్తి-
శ్చ చిచ్ఛరీరస్య తస్మై మాయాసృష్టజగత్రయాయ జగతాం త్రయం జగ-
త్రయం మాయయాసృష్టం మాయాసృష్టం మాయాసృష్టం జగత్రయం
యేన తస్మై సకలామ్నాయంతసంచారిణే సకలోపనివత్ప్రతిపాద్యాయేతి-
భావః సాయం తాండవ సంభ్రమాయ తురీయపాదస్య పూర్వవదేవార్థః.
స్వప్రోర్థః.

56

సేవించుటయందు నేర్పులేనివాఁడనైనను నన్ను తప్పక సంక్షీంచ
వలయునని సహేతుకముగాఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.—

నిత్యం స్వోదరపోషణాయ సకలా నుద్దిశ్య విత్తాశయా
వ్యర్థం పర్యటనం కరోమి భవత స్సేవాం నజానే విభో,
మజ్జన్మాంతరపుణ్యపాకబలత స్త్వంశర్వసర్వాంతర
స్తిష్ఠ స్సేవహి తేన వా పశుపతే తే రక్షణీయోఽన్యహమ్.

టీ. నిత్యం=అనుదినమును, 'స్వోదరపోషణాయ'=తనపొట్టపోషింకొ-
నుటకొఱకు, విత్తాశయా=ధనలోభముతో, సర్వాన్=ధనముగలవారినంద

అను, ఉద్దిశ్య=గుఱించి, వ్యర్థం=నిష్ప్రయోజనముగా, పర్యటనం=సంచారమును, కరోమి=చేయుచున్నాను. హేవిభో=సర్వవ్యాపకఉద్దేశయోదేవా! భవతః=నీయొక్క, సేవాం=భజనమును, నజానే=ఎఱుగను. హేపశుపతే=సర్వప్రపంచపాలకుండవును, హేశర్య=భక్తపాపధ్వంసకుండవునగు పరమేశ్వరా, మ...తః=మజ్జన్మాంతరపుణ్యం=నాపూర్వజన్మాభివృద్ధిపుణ్యముయొక్క, పాకబలతః=పరిపాకవశమువలన, త్వం=నీవు, సర్వాంతరంగ=అన్నియు యాదకోశములన్నిటికంటెను నూత్నరూపుడవై యంతర్యామివిగా నాయంతరంగమున, తిష్ఠస్యేహి=ఉన్నావుగదా తేనవా - అహేతువుచేత నైనను, తే=నీకు, అహం=నేను, రక్షణీయః=గర్హింపఁబడినవాడను, అస్మి=అగుచును.

57

తా. దేవా! పొట్టపోసికొనుటకు భవంతో భవంతుల నెందఱునో యాశ్రయించి తిరుగుచుంటినేగాని నినుసేవించుట యంతమాత్రమెఱుంగకయుంటిని. ఇంతమాత్రముతో నన్ను సేక్షించి యూరకుండకుము. పూర్వజన్మమందేదో యిండుక పుణ్యముచేసికొంటిని గావుననే గదా సర్వాంతర్యామివగు నీవు నాయందును పంచకోశవిలక్షణుండవై యున్నావు! కాననన్ను రక్షించుభారము నీమీఁద నున్నదని తాత్పర్యము.

అ. సేవాపరిజ్ఞానశూన్యోపదేశాంతే అవశ్యం సంరక్షణీయ ఇత్యుక్త హేతుమానః—

వా. నిత్యమితి. నిత్య మనవరతం స్వోదరపోషణాయ స్వోదరం కుక్షీస్తస్య పోషణాయ తదాదిసర్వాంగానాం పుష్టికారణాయ విత్తాశయా భవవాంఛయా సకలానుద్దిశ్య సర్వాన్విత్తతః నిమిత్తకృత్యవ్యర్థం నిష్ప్రయోజనం పర్యటనం పరితస్సంచరణం కరోమి రచయామి మత్సేవాకరణేన సప్రయోజనం క్రియతామితిచేత్తత్రాహ - హే విభో సర్వవ్యాపక ఉద్దేశశస్య భవత్సేవాం భజనం నజానే త్త్వా కిం కర్తవ్యమితి ప్రార్థయనే ఇతిచేత్తత్రాహ. హే పశుపతే పశూనాం బ్రహ్మదినామాంతానాం సర్వేషాం పతే పాలకహి యస్మా న్మజ్జన్మాంతరపుణ్యపాకబలతః మమ జన్మాంతరే

ప్రసక్తేషు జన్మసుకృతాని యాని పుణ్యాని తేషాం పాకబలతః పాకసఫల ప్రదానోన్ముఖత్వం తద్వశాత్ హే శర్వ భక్తపాపహింసకః శ్వం సర్వాం తరః అన్నమయాదిభ్యః కోశేభ్యః అంతరః సూక్ష్మ త్వేనాంతర్యామితయా తిష్ఠ స్థేని స్థితిం కరోమ్యేష తేన వా హేతునా తే త్వయా కర్తరి షష్ఠీ అహం రక్షణీయోఽస్మి. రక్షీతుం యోగ్యో భవామి. స్పష్టార్థోఽయం.

. అజ్ఞానమును తెర దొలగించి సాక్షాత్కరింపుమని పరమేశ్వరుని వేడుకొనుచున్నారు:—

ఏకోవారిజబాంధవః క్షీతినభో వ్యాప్తం తమోమండలం
భిత్వా లోచనగోచరోపి భవతి త్వం కోటిసూర్యప్రభః,
వేద్యః కిం నభవ స్యహా ఘనతరం కీదృగ్భవే నృత్తమ
స్తత్సర్వం వ్యపసీయమే పశుపతే సాక్షాత్ప్రసన్నో భవ.

టీ. హేపశుపతే=ఓయిపరమేశ్వరా! వారిజబాంధవః=పద్మబాంధవుడైన సూర్యుడు, ఏకః=ఒక్కడయ్యును, క్షీతినభోవ్యాప్తం=భూమ్యం తరిక్షములు నిండిన, తమోమండలం = అంధకారరాశిని, భిత్వా=భేదించి, లోచనగోచరోఽపి = కన్నులకగుపడుచున్నవాడును, భవతి = ఆగుచున్నాడు. త్వం=నీవు, కోటిసూర్యప్రభః=కోటికొలది సూర్యులయొక్క కాంతిగలవాడవు, వేద్యః=తెలిసికొనదగినవాడవు, కింనభవసి=ఏలకావు? అనా= ఎంతవంత! ఘనతరం=మిగులదట్టమైనది యయ్యును, మత్తమః= నాయజ్ఞానాంధకారము, కీదృక్ = ఏసాటిది, భవేత్ = ఆగును? తత్ = కనుక, సర్వం=ఆయజ్ఞానమునంతను, వ్యపసీయ=తొలగించి, సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షమై, ప్రసన్నః = అనుగ్రహించువాడవు, భవ=ఆగుమా.

తా. దేవా! మహాదేవా! ఒక్కసూర్యుడే భూమి అకాశమునిండిన చీకటినిబోగొట్టి కన్నులకగపడుచున్నాడు. కోటిసూర్యుల వెలుగొందుచున్నాడవు. నీవేల ప్రత్యక్షముగావు? ఎంతదట్టముగానున్నను నాయజ్ఞానాంధకారము దొలగించుట నీకొకలెక్కయా? కాదుకాదు. నాయజ్ఞానము బాపి సాక్షాత్కరించి యనుగ్రహింపుము.

ఆ. అజ్ఞానరూపప్రతిబంధభేదనపూర్వకం పశుపతి సాక్షాత్కారం
ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ఏకతీ. హే పశుపతే అజ్ఞానవారకవారిజబాంధవః పద్మబంధు
రేణోఽద్వితీయస్సౌ క్షీతి నభోవ్యాప్తం క్షీతి ర్భూమిః నభ ఆకాశంచ
క్షీతినభసీతే వ్యాప్తం వ్యాప్యస్థితం తమోమండల మంధకారసమాహం
భిత్వా లోచనగోచరోపి చక్షుర్విపయోపి భవతి త్వం తు కోటిసూర్యప్ర
భః అపరిమితసూర్యాణాం ప్రభేవ ప్రభా యస్య తథోక్త స్త్వం వేద్యః
జ్ఞానవిషయః కిం నభవసి కిమితి నభవసి ఘనతరమతిశయేన సాంద్రమపి మత్త
మః మమాజ్ఞానరూపం తమః కీదృక్తవ కియతీత్యర్థః తత్తస్మా త్సర్వం కృ
త్స్వం పూర్వోక్తం తమః వ్యపసీయాపనోద్య సాక్షాత్ ప్రత్యక్షః ప్రస
న్నః అనుగ్రాహక శ్చ భవ ఏధి. ఏకస్మిన్నేవ సూర్యే సకలజనప్రత్యక్షే
సమస్తతమోభేది చ సతి తత్కోటిసదృశ స్త్వ మప్రత్యక్షః అతమో
భేదే చ భవసీతి య త్తచ్చిత్రం తస్మా త్ప్రత్యక్ష స్తమో నివర్తక శ్చ భవేతి
భావః.

ఆయ్యైతేఽఽగున నీపాదారవింద భజనముసేయ నాచిత్తము గోరుచు
న్నది అనుచున్నారు.—

హంసః పద్మవనం సమిచ్ఛతి యథా నీలాంబుదం చాతకః
కోకః కోకనదప్రియం ప్రితిదినం చంద్రం చకోర స్తథా,
చేతో వాంఛతి మామకం పశుపతే చిన్తార్గమృగ్యం విభో
గారీనాథభవత్పదాబ్జయుగళం కై వల్యసౌఖ్యప్రదమ్. 59

టీ. హే పశుపతే = సకలభూతములకునధిపతియు, హే విభో = సర్వవ్యా
పకుడవునగు, హే గౌరీనాథ = ఓ పార్వతీపతి! హంసః = హంసపక్షి, పద్మ
వనం = కమలములగుంపును, చాతకః = చాతకపక్షి, నీలాంబుదం = నల్లముబ్బు
ను, కోకః = చక్రవాకపక్షి, కోకనదప్రియం = సూర్యుని, చకోరః = చకోరపక్షి,
ప్రతిదినం = దినదినమును, చంద్రం = చంద్రునిని, యథా = ఏప్రకారముగా,

సమిచ్చతి=కోరుచున్నదో, తథా=అప్రకారముగా, మామకం=నాసంబంధమైన, చేతః=చిత్తము, చిన్తార్థమృగ్యం=ఉపనిషత్తులయందు వెదుకఁదగిన, కైవల్యసౌఖ్యప్రదం=కేవలనిర్గుణపరబ్రహ్మభావంబను సౌఖ్యంబొసఁగునట్టి, భవత్పదాబ్జయుగళం=మీపాదపద్మద్వంద్వమును, వాంఛతి=కోరుచున్నది.

తా. పార్వతీవల్లభా! హంస పద్మములను, చాతకము వర్షాకాలమే ఘమును, చక్రవాకము సూర్యుని, చకోరము చంద్రునిగోరినట్లు, ఉపనిషద్వేద్యమై కైవల్యసౌఖ్యము నొసఁగునట్టి నీపాదకమలమును నాచిత్తము కోరుచున్నది.

ఆ. సోపమానం త్వత్పదారవిందభజనం మన్తనః వాంఛతీతి ప్రార్థయతే:—

వ్యా. హంసఇతి. హే పశుపతే హే విభో హే గౌరీనాథ హంసః పద్మవనం కమలపండం యథా సమిచ్చతి వాంఛతి చాతకః జలదోత్సృజ్యమానోదకబిందూనపేక్షమాణః పక్షివిశేషః నీలాంబుదం వర్షకమేఘం యథా వాంఛతి సమిచ్చతి కోక శ్చక్రవాకః కోకనదప్రియం పద్మబంధుం సూర్యమిత్యర్థః యథా చకోరశ్చంద్రకిరణ భుక్పక్షివిశేషశ్చంద్రం సమిచ్చతి తథా మామకం మదీయం చేతశ్చిత్తం చిన్తార్థమృగ్యం చిన్తార్థేషూపనిషత్సు మృగ్య మన్వేషణీయం కైవల్య సౌఖ్యప్రదం కైవల్యం కేవలం నిర్గుణం బ్రహ్మ తస్య భావస్తత్త్వం తదేవ సౌఖ్యం సుఖంతత్ప్రేరదదాతీతి తత్ప్రేరదం భవత్పదాబ్జయుగళం భవతః పదేభ్యే ఇవ భవత్పదాబ్జే తయోర్యుగళం వాంఛతి ఆభిలషతి స్పృహతోఽయం.

తనమనమును శంకరుపాదసేవచేయుమని నియమించుచున్నారు.—

రోధ స్తాయహృత శ్రృమేణపథిక శ్చాయాంతరోర్వృప్తితో భీత స్స్వస్థగృహం గృహస్థ మతిథి ర్ద్వీనః పృథుం ధార్మికమ్, దీపం సంతమసాకుల శ్చ శిఖినం శీతావృత స్తవ్విం తథా చేత స్సర్వభయాపహం వ్రజసుఖం శంభోః పదాంభోరుహమ్.

టీ. హేచేతః=ఓమానసమా! తోయహృతః=నీటివేగమున కొట్టుకొని పోవువాడు, రోధః=తీరమును, పథిః=బాటసారి, శ్రమేణ=అలసటచేత, తరోః=చెట్టుయొక్క, ఛాయా=నీడను, వృష్టితః=వర్షమువలన, భీతః=భయపడినవాడు, స్వస్థగృహం=సుఖమైనయిల్లును, ఆశీథిః=భోజనసమయమునకు పోయగూరుమండి వచ్చినవాడు, గృహస్థం=సంసారిని, దీనః=దరిద్రుడు, ధార్మికం=ధర్మాత్ముడైన, ప్రభుం=రాజును, సంతమసాకులః=చీకటిలోకొట్టుకొనుచున్నవాడు, దీపం=దీపమును, శీతావృతః=చలిపట్టుకొన్నవాడు, శిఖిరం=అగ్నిహోత్రమునున్న, యథా=ఏప్రకారముగా (అశ్రయించునో), తథా=అప్రకారముగా, త్వం=నీవు, సర్వభయాపహం=ఎల్లభయములను బాపునదియు, సుఖం=సుఖకరమైనదియునగు, శంభోః=శివునియొక్క, పదాంభోరుహం=పాదకమలమును, వ్రజ=అశ్రయింపుము.

తా. చెట్టునీడ నడకవలనిబడలికమాత్రము దీర్చును. గట్టియిల్లు వానకు తడియకుండ నాపును. ఏటియొడ్డు ప్రవాహవేగమున కొట్టుకొనిపోకుండ సహాయమగును. గృహస్థు ఆశీథియొక్క ఆకలినిమాత్రము తీర్చును. ధర్మాత్ముడైన ప్రభువు దారిద్ర్యముమాత్రము తొలగించును. దీపము చీకటికలబాపి వెలుతురునిచ్చును. నిప్పుదగ్గఱకుఁబోయిన చలిపోనాడు. ఓచిత్తమా పరమేశ్వరుని పాదపద్మము సంసారమందలి సమస్తభయములను పోగొట్టును. నీ పితృరపాదకమలము నాశ్రయించి సుఖంబు గనుము. 60

అ. చేతస స్సోపమానం శంభోః పాదాంబుజభజనం విగతైః—

వ్యా. రోధః. హేచేతః మానసతోయహృత స్తోయేన వేగవతా జలేన హృతః ఆకృష్టః పురుషః రోధః తీరం యథావ్రజ పథిః మార్గగామీ శ్రమేణ గ్లానాశ్చిత్రోర్వృక్షస్య ఛాయామనాతపం యథావృష్టితః వర్షా ద్భీతః భయం ప్రాప్తః పురుషః స్వస్థగృహం స్వరిత్యన్యాయం సుఖేన తిష్ఠం త్యస్తిన్నితి స్వస్థం సుఖానసానాదికరణం గృహాయథా ఆశీథి రైవశ్వదేవాంతే అన్నాపేక్షయా గ్రామాంతరా దాగచ్ఛ పురుషః గృహస్థం గార్హస్థ్యధర్మయుక్తం సంసారిణం యథాదీనః దాద్ర్యతత్త్వః పురుషః ధార్మి

కఁ ధర్మానుసారిణం ప్రభుం దానసమర్థం పురుషం యథా సంతమసాకుల
స్సంతమసేన గాఢాంధకారేణ పీడ్యమానః దీపం యథా శీతావృత శ్శీతేన
హిమేన అవృతః వ్యాప్తః పురుషః శిఖిన మగ్నిం యథాతథా త్వం సర్వభ
యాపహం సకలభయఘ్నం సుఖం సుఖకరం శంభో శ్శీనస్య పదాంభోరు
హం బ్రజ పాఘ్నుహి దృష్టాంతభూతార్థజాతం తత్తత్సంకటమాత్రనివర్త
కం దార్ధ్యాంతికం పదాంభోరుహం తు సంకటసుఖయో ర్నివర్తన ప్రవ
ర్తన హేతుత్వా దనశ్యగమ్య మితిభావః.

భక్తిస్వరూపము నిర్ణయించుచున్నారు.—

అంకోలం నిజబీజసంతతి రయస్కాంతోపలం సూచికా
సాధ్వీ నైజవిభుం లతాక్షీతిరుహం సింధుస్సరిద్వల్లభమ్,
ప్రాప్నోతీహ యథా తథా పశుపతేః పాదారవిందద్వయం
చేతోవృత్తి రుపేత్య తిష్ఠతి సదా సా భక్తి రిత్యుచ్యతే. 61

టీ. ఇహ=ఈలోకమును, నిజబీజసంతతిః = తనగింజలరాశి, అంకో
లం=ఉడుగు చెట్టును, సూచికా=సూది, అయస్కాంతోపలం=సూదంటు
తాయినీ, సాధ్వీ=పతివ్రత, నైజవిభుం=తనభర్తను, లతా=తీగ, క్షీతిరు
హం=వృక్షమును, సింధుః=నది, సరిద్వల్లభం=సముద్రమును, యథా=ఏప్ర
కారముగా (తనంతట తానే), ప్రాప్నోతి=పొందుచున్నదో, తథా=అప్ర
కారముగా, చేతోవృత్తిః=చిత్తవృత్తి, పశుపతేః=ఈశ్వరునియొక్క, పా
దారవిందద్వయం = పాదకమలయుగళమును, సదా=ఎల్లప్పుడును, ఉపే
త్య=పొంది, తిష్ఠతి=ఉండుట ఏదికలదో, సా=అది, భక్తిరితి=భక్తియని,
ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది.

తా. ఉడుగుగింజలుపండి నేలరాలిపోయి మరల వానికవియే యా
చెట్ల నంటుకొనిపోవును. సూది సూదంటుతాయినదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి
దానినంటుకొనును. పతివ్రత యెడబాయక యెన్నడుఁ దనపతిని వెంటడించి
యుండును. తీగ దానికదియే చెట్టునల్లకొని పెనవైచుకొనును. నచులు

దొరలిదొరలిపోయి సముద్రముతో నేకమగును. అట్లు మనోవృత్తి శివుని చరణకమలములయందుఁ జొచ్చియుండుటయే భక్తి (పరమశివసాయుజ్యము వలయుననుప్రీతి) యని పెద్దలుచెప్పుదురు.

అ. భక్తిస్వరూపం నిశ్చినోతి :—

వ్యా. అంకోలమితి. నిజబీజసంతతి ర్నిజాని చ తాని బీజాని చ తేషాం సంతతి స్సమాహః అంకోల మంకోలః పృథ్వీశేష స్తం యథా స్వయమేవ ప్రాప్నోత్యస్య పృథ్వీశేషస్య బీజాని పరిపాకకాలే భూమా పతిత్వా పురుషప్రయత్నం వినైన పునస్స్వస్థానం ప్రవిశంతీతి ప్రసిద్ధిః సూచికా అయో మయా నూత్మకలాకికా అయస్కాంతోపల మయస్కాంత స్వయం లోహకర్షణశక్తోపలవిశేష స్తం యథా సాధ్వీ పతివ్రతా నైజ మాత్మీయం విభుం భర్తారం యథా స్వయం లతా వ్రతతిః క్షీతిరుహం పృథుం యథా స్వయం సింధు స్సరిత్సరిద్వల్లభం నదీపతి మిహాత్ర యథా ప్రాప్నోతి చేతోవృత్తిః చిత్తస్య వ్యావృత్తిః పశుపతే ర్మహాదేవస్య పాదారవిందవ్యయం చరణపద్మయుగళం స్వయ ముపేత్య సదా సార్వదా తథా తిష్ఠతీతి యత్ సా భక్తిః పరమశివేప్రీతి స్తత్సాయుజ్యం మే భూయాదితి ప్రీతి రిత్యుచ్యతే అభిధీయతే భక్తిరేతాదృశీతి నిశ్చినోమితి భాషః.

తల్లి బిడ్డను పోషించునట్లు భక్తిభక్తుని కాపాడునని చెప్పుచున్నారు.

ఆనందాశ్రుభి రాతనోతి పులకం నైర్మల్యత శ్చాదనం
వాచాశబ్దముఖస్థితై శ్చ జఠరాపూర్తిం చరిత్రామృతైః,
రుద్రాక్షై ర్భసితేన దేవ వపుషో రక్షాం భవదాభవనా
పర్యజ్ఞే వినివేశ్య భక్తిజననీ భక్తార్భకం రక్షతి. 62

టీ. హేదేవ=స్వయంప్రకాశస్వరూపుడవైన ఓపరమేశ్వరుడా!
భక్తిజననీ=నీభక్తియనియెడు తల్లి, ఆనందాశ్రుభిః=ఆనందబాష్పములచేత,
పులకం=రోమాంచమును, అతనోతి=విస్తరింపఁజేయును. నైర్మల్యతః=నిర్మలత్వముచేత, శ్చాదనం (ఆతనోతి)=(ఈగులు దోమలు చలి మొదలగు బాధ

లేకుండ) బట్టకప్పుటయు నొనర్చును. వాచాశంఖముఖస్థితైః=వేదవాక్కును శంఖముయొక్క ముఖమందున్నట్టి, చ...తైః=చరిత్ర=నీచరిత్రము లనియెడు, అమృతైః=పాలతో, జఘరాపూర్తిం (అతనోతి)=కడుపునిండఁ జేయును. రుద్రాక్షైః = రుద్రాక్షలచేతను, భసితేన=విభూతిచేతను, వపుషః=శరీరము యొక్క, రక్షం (అతనోతి)=సంరక్షణము చేయును. భవద్భావనాపర్యంకే= నీతల్పంపనియెడు మంచమందు, వినివేశ్య=పరుండఁబెట్టి, భక్తార్చకం= భక్తుండను శిశువును, రక్షతి=కాపాడును.

తా. ఓమహాదేవా ! తల్లి ప్రేమవల్ల నానందబాష్పములూలుక బిడ్డను కేరదీసి రోమాంచితగాత్రుని చేయునట్లు భక్తిరసము భక్తుని కానందబాష్పము లూలికించి యొడలుపులకించి యుహ్పంగఁజేయును. తల్లి బిడ్డకు ఈఁ గలు, దోమలు, చలి మున్నగు బాధలేకుండ బట్టకప్పినట్లు భక్తినిర్మలభావము నానందింపఁజేయును. తల్లి శంఖములూఁ బోసి కడుపార పాలుగుడిపినట్లు భక్తివేదాది వాక్యముఖముగా నీ చరిత్రామృతములు తనివిదీర నాస్వాదింపఁ జేయును. రుద్రాక్షములు ధరింపఁజేసి విభూతి పెట్టించి యంగరక్ష గావించును. తల్లి బిడ్డను మంచమున బరుండఁబెట్టి కాపాడుచుండినట్లు భక్తి మనమునం దీశ్వరధారణయు మంచమునఁ బ్రవేశపెట్టి పరిపాలించును. భక్త రక్షకము భక్తిగాక వేటొండు లేదని తాత్పర్యము.

అ. జననివదభక్తి ర్భక్తార్చకం రక్షతీత్యాహ.—

వ్యా. ఆనందాశ్రుభి రతి. హేదేవ స్వప్రకాశ స్వరూప భక్తిజననీ తవ భక్తిరేవ మాతా సా భక్తార్చకం భక్తవార్చక శ్శిశుస్తంభవద్భావనా పర్యంకే భవతః భావనామనసిధారణం సైవ పర్యంకః మంచః తస్మిన్వినివేశ్య కాయయిత్వా రక్షత్యవతి రక్షణప్రకారమాహ ఆనందాశ్రుభి స్సంతోషబాష్పజలైః పులకం రోమాంచం శిశుశరీరే అతనోతి విస్తారయతి యథామాతా శిశుప్రేమజన్యనేత్రసలిలై శ్శిశుశరీరపతితై శ్శిశుశరీరే పులకముత్పాదయతి తథా స్వాశ్రయనిష్ఠచక్షుర్గతై స్తచ్చరీరపతీతైః పులకం జనయతీతి భావః స్వాశ్రయభక్త్యో రభేదో వివక్షితః సైర్గుల్మతః భక్తశిశునిష్ఠ

నిర్మలభావేన ఛాదనం శీతమశకాదిపీడానివర్తకం వస్త్రరూపకం విచన
మాతనోతి నైర్మల్యత ఇత్యత్ర సార్వవిభక్తికస్తసిః వాచాశంఖ ముఖస్థితైః
వాచా వేదాదివాక్ హలంతానాం వాగురేర్దునే రాజంతత్వస్యేష్టత్వా
ద్వాచాశబ్దో నశంకాస్పదః 'పట్టివాగురిల్లోప' మిత కాఠికాత్రప్రమాణం
వైవ శంఖ స్తస్మఖస్థితై స్తస్మిష్టై శ్చరిత్రామృతై ర్భవ చ్చరిత్రాణ్యేవామృ
తానిశీరాణి తైర్జ్వలరామూర్తిం జఠరస్యోదరస్యామూర్తిం సమంతాత్పూరణ
మాతనోతి యథా శంఖస్థితేన పయసా శిశూదరం పూరయతి తథా భక్త
జననీ పూర్వోక్తలక్షణై స్త్యచ్ఛరిత్రామృతై శ్శిశోః త్సథానివృత్తిం సం
పాదయతీతి భావః రుద్రాక్షై ర్భవితేన భస్మనా చ విప్రుష శ్శరీరస్య రక్షా
మాతనోతీతి సర్వతామ్రపజ్యతే భక్తరక్షణవిషయే భక్తికుల్యాన్యారక్షీ
కానాస్తీ భావః.

62

శివభక్తియొక్క వైచిత్ర్యము వర్ణించుచున్నాడు.—

మార్గావర్తితసాదుకాపశుపతే రంగస్య కూర్చాయతే
గంధూషాంబునిషేచనం పురరిపో ద్వివ్యాభిషేచాయతే,
కించి దృఢీతమాంసశేషకబళం నవ్యోపహారాయతే
భక్తిః కిం నకరో త్యహో వనచరో భక్తావతంసాయతే. 63

టీ. పశుపతేః=శివునియొక్క, అంగస్య=అవయవమునకు, మార్గావ
ర్తితసాదుకా=పలుమారు దారినడచిన ప్రాతఃచెప్పు, కూర్చాయతే=కనుబొ
మలనడుమైనది. పురరిపోః = త్రిపురాంతకునికి, గంధూషాంబునిషేచనం =
పుక్కిలించిన నీరుచల్లుట, దివ్యాభిషేచాయతే=గంగాజలముతోడియభిషే
కమయినది. కించిదృఢీతమాంసశేషకబళం=కొంచెముతినంగా మిగిలినమాం
సపుతునక, నవ్యోపహారాయతే = శ్రోత్రనివేదనద్రవ్య మగుచున్నది. వన
చరః = కిరాతుఁడు, భక్తావతంసాయతే = ఉత్తమభక్తుఁ డగుచున్నాఁడు,
భక్తిః=భక్తి, కిం నకరోతి=ఏమిచేయదు? అహో=ఎంతవిచిత్రము!

తా. అహహ! ఏమి శివభక్తిమహిమ చమత్కారము? చిరకాలము దారినడచి ప్రాతగిలిపోయిన కాలిచెప్పు అకాశహస్తీశ్వరునకు * కనుబొమలనడిమివోటుగాఁ జేర్చినయ్యె. ఒకభక్తుఁడు పుక్కిలించి యుమిసిననీరు, అత్రిపురహరునకు గంగాజలాభిషేకమయినది. సగముకొటికితినగా మిగిలిన మాంసఖండము అజగదీశ్వరునకు మహానివేదనద్రవ్యముగా నుపయోగపడినది. అడవులందెరుగుచు మృగాదహింసకుండైన కిరాతుండు భక్తగ్రాహ్యుండయ్యె. ఇంతయేల? భక్తివిల్ల ఏమేమి కానోపదు?

అ. శివభక్తై రైవచిత్ర్యం వర్ణయతి:—

వాగ్. మాగ్గేతి. పశుపతే శివసంబంధినః అంగస్యావయవ్య మార్గావర్తితపాదుకా మాగ్గే స్వధ్వస్వావర్తితా సకృదనుభూతా పాదుకా పాదరక్షా కూర్చాయతే భూమిమధ్యస్థానాయతే భూమిమధ్యస్థానమివాచరతి పురరిపో శ్రీపురాంతకస్యాంగస్య గంధూషాంబునిషేచనం ముఖప్రవేశితజలవిషేచనం దివ్యాభిషేచాయతే దివ్యాంబునః గంగాజలస్యాభిషేక ఇవాచరతి కించి దృక్షిత మాంసశేషకబళం శించీ దీప దృక్షితం ఖాదితం మాంసఫలం తస్య శేషః అవశిష్టాంశ ఏవకబళం గ్రాసస్తన్నవ్యోపహారాయతే నవ్యః నూతనః ఉపహారః నివేద్య ద్రవ్యం సఇవాచరతి వసచరః వ్యాధః భక్తావతంసాయతే భక్తశ్రేష్ఠఇవాచరతి సర్వత్రాచారాగ్రే కృచ్ఛక్తిః కిం నకరోతి సర్వం కరోత్యేవేతి భావః. స్పష్టోఽర్థః. పాదుకాకూర్చాయత ఇత్యస్య కశ్చన భక్తః ఆరబ్ధ కాశహస్తీశ్వరపూజనః భక్త్యతిశయేన మహాదేవస్య ప్రసాదసిద్ధయే భక్తదృఢతరభక్తి పరీక్షకాయ స్వముఖస్థయో ర్నేత్రయో స్సాశ్రుణోః ప్రకటితయో స్సతోస్తత్సానే ప్రకస్తే స్వీయనేత్రే ఉత్పాట్యదిత్సు స్తన్నేత్రస్థానప్రత్యభిజ్ఞానాయ స్వపాదుకాం భువిోర్మధ్యస్థానే నిచిక్షేపేతి పురాణప్రసిద్ధి బలాదుపపత్తిః.

* ఒకభక్తుఁడు, భక్తిదార్ధ్యము పరీక్షించుటకు భగవంతుఁడు కన్నులనీరు దెచ్చుకొనఁగా అదితీసి తనమంచికన్ను లమర్చబోయి గుఱుతునకుగా తన కాలిచెప్పును దేవునికనుబొమలనడుమ నుంచినాడని పురాణప్రసిద్ధము.

దేవా! నాచి త్రపాదుకలు దొడిగికొని విహరింపుము. అని వేడుకొనుచున్నాను. —

వత్స స్తాడన మంతకస్య కఠినాపస్మారసంమర్దనం
భూభృత్పర్యటనం నమ త్సురశిరః కోటిరసంఘర్షణమ్,
కర్మేదం మృదుశస్య తావకపదద్వంద్వస్య శౌరీపతే
మచ్ఛేతో మణిపాదుకావిహరణం శంభో సదాంగీకురు. 64

టీ. శౌరీపతే = పార్వతీవల్లభా! శంభో = మంగళశకరుడ! అంతకస్య = యమునియొక్క, వత్స స్తాడనం = తొమ్మిదన్నటయు, క...నం - కఠినం = కఠినమైన (భేదింపరాని), అపస్తార = స్వయాపాజ్ఞానముయొక్క, సంమర్దనం = నిగ్రహించుటయు (చితుకద్రొక్కట), భూభృత్పర్యటనం = వెండికొండయందు సంచరించుటయు, న...ణం-నమత్ = నమస్కరించుచున్న, సుర = దేవతలయొక్క, శిరః = శిరస్సులయందలి, కోటిర = కిరీటములయందు, సంఘర్షణం = ఒరయుటయు, ఇదం = ఈనాలుగును, మృదులస్య = మార్దవయుక్తమైన, తావక పదద్వంద్వస్య = నీపాదములయొక్క, కర్మ = వ్యాపారము. మచ్ఛేతో మణిపాదుకావిహరణం - మత్ = నాయొక్క, చేతః = చిత్తమనియెడు, మణిపాదుకావిహరణం = మణిమయమైన పాదుకలతో సంచారమును, సదా = ఎల్లప్పుడును, అంగీకురు = అంగీకరింపుము.

తా. పార్వతీవల్లభా! యమునితోఁము తన్నవలెను. అతిశోరమైన యపస్తార మణికద్రొక్కవలెను. కొండమీదఁ దిరుగవలెను. నమస్కరింపవచ్చిన దేవతామల కిరీటములరాపిడి శోర్వనలెను. ఇదియంతయు మిగుల కఠినకృత్యము. నీపాదము లతిశోమలములు. నాచి త్రంబను నున్నని మణిపాదుకలను దొడిగికొనుటకు దయచేసి యంగీకరింపుము. నామనస్సున మీ పాదములు నిలిపి నన్ను రక్షింపుడని తాత్పర్యము.

అ. స్వచేతః పాదుకావిహరణం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. వక్ష స్తాడన మితి. అంతకస్య యమస్య వక్ష స్తాడనం వక్ష స్సురసి తాడనం పాదేన ప్రహరణం కఠినాపస్తారసంమర్దనం కఠినః దుర్భేదః యోపస్తారః స్వరూపప్రత్యయస్తస్య సమృద్ధననిగ్రహణం భూభృత్పర్యటనం భూభృతి రజతాద్రా పర్యటనం పరిభ్రమణం నమ త్సురశ్శిరః కోటిరసంఘర్షణం నమతాం సురాణాం శిరాఃని తదలంకారభూతేషు కోటిరేషు సంఘర్షణం సంస్పర్శనం హే గౌరీపతే పార్వతీపతే హే శంభో సుఖదాయక ఇద మేతత్రయం మృగుశస్య మార్దవయుక్తస్య తావకపదద్వంద్వస్య తవేదం తావకం పదయో ర్ద్వంద్వం తచ్చ తథోక్తం తస్య కర్తవ్యాపారస్త్యం మచ్ఛేతో మణిపాదుకా విహరణం మణేః పాదుకా మణిపాదుకా మణిమయా పామకేత్యర్థః చుచ్ఛేతః మమ చిత్తమేవ మణిపాదుకాతయా విహరణం మచ్ఛేతోమణిపాదుకా విహరణం సదానవరత మంగీకురు స్వీకరు పూర్వోక్తకఠినవక్ష ఆద్యకసంఘర్షణ జన్యపీడానివృతయే అతి మృదుశమామకచిత్తమణిపాదుకావిహరణ మంగీకృత్య మాంత్రాయస్వేతి ప్రార్థయితు రభిప్రాయః.

పరమశివుని పాదారవిందములు సేవించువానికి దుర్లభమేమియు లేదని రూఢిగాఁ జెప్పచున్నారు.—

వక్ష స్తాడనశంకయా విచలితో వైవస్వతో నిర్జరాః
కోటిరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికా నీరాజనం కుర్వతే,
దృష్ట్వా ముక్తివధూ స్తనోతి నిభృతా క్లేషం భవానీపతే
యచ్ఛేత స్తవ పాదపద్మ భజనం తస్యేహకిందుర్లభమ్. ౧౭

టీ. హేభవానీపతే=ఓపార్వతీవల్లభా! యచ్ఛేతః=ఏపురుషునియొక్కచిత్తము, తవ=నీయొక్క, పాదపద్మభజనం = పాదకమలము సేవచేయునో, దృష్ట్వా=వానిఁజూచి, వైవస్వతః=యముఁడు, వక్ష స్తాడనశంకయా=టొముతన్ననను భయముచేత, విచలితః=పాతీపోవుచున్నాఁడు. నిర్జ

రాజు=దేవతలు, కో...నం=కోటిర=కిరీటములయందు, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించు
చున్న, రత్న దీప=దీపములవంటి రత్నములయొక్క, కలికా=అంకురముల
చేత, నీరాజనం=నీరాజనమును, కుర్వతే=చేయుచున్నారు. ముక్తిసాధనము
క్రికాంత, నిభృతాశ్లేపం = గాఢాలింగనమును, తనోతి = చేయుచున్నది.
తస్య = అభక్తునికి, ఇహ = ఈలోకమందు, దుర్లభం = లభ్యముకొనిది,
కిం=ఏది ?

తా. పార్వతీమనోహరా! చంద్రశేఖర ! మీపాదసేవకునిజూచి
మునుపటియట్లే తొమ్మనఁ దన్నునువేమోయని భయపడి యముఁడు పాటి
పోవును. దేవతలందఱు కాళ్ళమీఁదఁబడి మొక్కి తమకిరీటములయందలి
మాణిక్యదీపములతో నీరాజనము లిత్తురు. ముక్తికాంత తనంతఁ దానచ్చి
గాఢాలింగనమొనఁగును. ఇంక నీభక్తునకేమి దుర్లభము? సర్వము సులభము
యనితాత్పర్యము.

అ. పరమశివపాదపద్మం భజమానస్య దుర్లభరాహిత్యం ప్రతిజానీతే.-

వ్యా. వక్షేతి. హే భవానీపతే పార్వతీరమణయచ్చేతః యస్య పురు
షస్య చేతశ్చిత్తం తవ పాదపద్మభజనం భవతి తవ తే పాదపద్మభజనం
పాదపద్మ సేవకం భవతి జాయతేతం దృష్ట్వా వైవిస్వతః యమః పక్షస్తాడన
శంకయా శివభక్తద్రోహేణ పూర్వవ న్నమ పక్షః పరమశివ స్తాడయిష్య
తీతి శంకయా విచరితః దూరం పలాయితో భవతి నిర్జరాః వార్ధకశూన్యాః
దేవాః కోటికోజ్జ్వలరత్న దీపకలికా నీరాజనం కోటిరేషు కిరీటే ఘాజ్జ్వ
లాః ప్రకాశమానాః రత్నాని దీపాఇన రత్నదీపాః కోటికోజ్జ్వలాశ్చ
తే రత్నదీపా శ్చ తేషాం కలికాభి రంకురై ర్నీరాజనం కోటికోజ్జ్వల
రత్నదీపకలికానీరాజనం తత్తస్య కుర్వతే విరచయంతి ముక్తివధూ ర్ముక్తి
రేవ వధూ రంగనాతస్య నిభృతాశ్లేపం దృఢాలింగనం తనోతి విస్తరేణ
కరోతి తత స్తస్య భక్తస్యేహస్తికా లోకే కిం కిం ఫలం తదుర్లభం లబ్ధు
మశక్యం సర్వం సులభమేవేతి భావః శివపాదారవిందాద్విత్తితస్య సర్వం
సులభమేవేతి భావః.

‘నన్ను రక్షింపుము’ అని వేడుకొనుచున్నారు.—

క్రీడార్థం సృజసి ప్రపంచ మఖిలం క్రీడామృగా న్నే జనాః
యత్కర్తాచరితం మయా చ భవతః ప్రీత్యై భవ త్యేవ తత్,
శంభో స్వస్య కుతూహలస్య కరణం మచ్ఛేష్టితం నిశ్చితం
తస్మా న్నామకరక్షణం పశుపతే క ర్తవ్య మేవ త్వయా. 66

టీ. శంభో = సుఖకరుండవైన పరమేశ్వరుడా! అఖిలం = సమస్తమైన, ప్రపంచం = లోకమును, క్రీడార్థం = లీలామాత్రఫలముగా, సృజసి = సృజించుచున్నావు. తే = నీకు, జనాః = ప్రజలు, క్రీడామృగాః = విలాసార్థమైన జంతువులు, మయా = నాచేత, యత్ = ఏ, కర్త = కర్తము, ఆచరితం = ఆచరింపఁ బడినదో, తత్ = ఆకర్తము, భవతః = నీయొక్క, ప్రీత్యై = ప్రేమకొఱకు, భవత్యేవ = అగుచున్నది. మచ్ఛేష్టితం = నావ్యాపారము, స్వస్య = నీసంబంధమైన, కుతూహలస్య = ఇష్టమునకు, కరణం = సాధకమైనది, నిశ్చితం = నిశ్చయము. తస్మాత్ = కాబట్టి, హేపశుపతే = ఓ పరమశివుడా! మామకరక్షణం = నాసంరక్షణము, త్వయా = నీచేత, కర్తవ్యమేవ = చేయఁదగినదియ.

తా. పరమేశ్వరా! నీ ప్రపంచమంతయు సృజించుట లీలార్థముగదా! ఈ ప్రజలందఱు నీవినోదార్థమైన జంతువులుగదా! వారివారి పెంపుడుజంతువుల నడపడులు వారికి ప్రేమాస్పదములగుట జగత్ప్రసిద్ధమే. కావున శ్నేహముసత్కర్మములుగాని యుష్కర్మములుగాని యేచ్ఛలేననునీకు తృప్తికరములగును. కాన నన్ను రక్షింపవలసినవాడ వగుచున్నావు.

అ. ఆత్మరక్షణం కర్తవ్యమితి ప్రార్థయతే:—

వ్యా. క్రీడార్థమితి. హే శంభో ఇదం పరిదృశ్యమాన మఖిలం ప్రపంచం క్రీడార్థం క్రీడాల్లీలా అర్థః ప్రయోజనం యస్మి న్మర్త్యణి తద్యథా భవతి తథా సృజసి నిర్దాసి ఆత్మసర్వకామస్య తవ వినా క్రీడయా నాన్యత్ప్రయోజనం పశ్యామః తే తవే మే జనాః క్రీడామృగాః క్రీడాయై లీలాయై నిర్మ

తామృగాః భవంతి మయా యత్కర్తాచరితం యద్యత్కర్తాచరితం కృతం చకారః అసాధుకర్త సముచ్చినోతి తత్సర్వం భవత స్తవ ప్రీత్యై ప్రేక్షే భవత్యేవ ఏవకారః అప్రీతిం వ్యవచ్చినత్తి మచ్ఛేష్టితం మద్వ్యాపారః స్వస్య భవ త్సంబంధినః కుతూహలస్య కుతూహలవిషయస్య కరణ మమృతాన రూపం భవతీదం నిశ్చితం నిశ్చయ ఇత్యర్థ స్తస్మాత్ హే పశుపతే మామక రక్షణం మదీయరక్షణం త్వయా భవతా కర్తవ్యమేవ ఏవకారేణాకర్త వ్యతాయాః వృద్ధానః లోకే క్రీడా మృగకృతం సర్వం క్రీడయిచు రిప్తాయ యథా భవతి తథాఽస్తత్కృతం సర్వం భవదిష్టాయ భవ త్వతి ప్రార్థయితు ర్భావః.

ఈశ్వరధ్యానము శరణుజేసికొనియెడ ననుచున్నారు.—

బహువిధపరితోష బాష్పపూర

స్ఫుటపులకాంకితచారుభోగభూమిమ్,

చిరపదఫలకాంక్షీ సేవ్యమానాం

పరమసదాశివభావనాం ప్రపద్యే.

67

టీ. బ...మిం-బహువిధ = నానాప్రకారములైన, పరితోషబాష్ప పూర = ఆనందబాష్పములయొక్క ప్రవాహమునకు, స్ఫుట = వ్యక్తపడిన, పులకాంకిత = రోమాంచరూపమైన, భక్తిచిహ్న = భక్తియొక్క గుణుతునకు, చారు = రమ్యమైన, భోగభూమిం = భోగస్థానమును, చి...నాం—చిరపద=కాశ్వత కైలాసస్థానమనెడు, ఫల=ఫలమును, కాంక్షీ = ఆపేక్షించువారిచే, సేవ్యమానాం = సేవింపబడునదియు, పరమసదాశివ భావనాం = సర్వోత్కృష్టమైనదిగు, సాంబశివుని ధ్యానమును, ప్రపద్యే = శరణుపొందుచున్నాను.

తా. ఆనందబాష్పములు రోమాంచము మొదలగు భక్తిభావముల కాలవాలమై నిరంతరము కైలాసవాసము గోరువారి కాశ్రయణీయమైన యీశ్వరధ్యానము చేయుచుండునని తాత్పర్యము.

ఆ. శివభావనాం ప్రపద్య ఇతి నివేదయతి:—

వా. బహ్వితి. బహువిధపరితోషబాష్పపూరస్ఫుటపులకాంకితచా. రుభోగభూమిం పరితోషబాష్పజ్ఞానందాశ్రూణి బహువిధాని బహుప్రకారాణి చ తా న్యానందాశ్రూణి చ తేషాం పూరః ప్రవాహస్తస్య చ స్ఫుటం స్పష్టం పులకాంకితం పులకరూపం భక్తిచిహ్నం తస్య చ చారుభోగభూమిం రమణీయభోగస్థానం చిరపదఫలకాంక్షీ సేవ్యమానాం చిరపదం శాశ్వతస్థానం కైలాస ఇత్యర్థః తదేన ఫలం ప్రయోజనం తత్కాంతతే. అపేక్షంత ఇతి తత్కాంతక్షీణస్తై సేవ్యమానా మాశ్రయమాణాం పరమసదాశివభావనాం సదాశివః నిత్యానందస్వరూపః పరమ శ్చ సర్వేభ్యః ఉత్కృష్టస్తథాభూతస్య భావనాం ధ్యానం ప్రపద్యే శరణీ కుర్వే సర్వదా శివధ్యానపరోభవామీ త్యభిప్రాయః.

తన కావుపాలు కావలసి యావును మేపుకొనలేనివాఁడంచలకుగాఁజాల పశువులుగలవాని నాశ్రయించినట్లు తనభక్తిగోవుయొక్కపుష్టికై పశుపతియగు పరమశివుని ప్రార్థించుచున్నాఁడు.—

అమితముదమృతం ముహూర్దుహంతీం

విమలభవత్పదగోష్ఠ మావసంతీమ్,

సదయ పశుపతే సుపుణ్యపాకాం

మమ పరిపాలయ భక్తిధేను మేకామ్.

98.

టీ. సదయ=దయతోఁగూడినవాఁడా! పశుపతే = ఒకపశుపాలకుఁడా! అమితముదమృతం=అపరిమితానందంబనుపాలు, ముహూః = మాటిమాటికి, దుహంతీం=పితృకనిచ్చునదియు, వి..ష్ఠం=విమల = నిర్మలంబగు, భవత్పద=నీపాదంబులనెడు, గోష్ఠం = పశువులచావడిని, అవసంతీం=నివసించునదియు, సుపుణ్యపాకాం = మంచిపుణ్యములకు ఫలమైనదియునగు, మమ=నాయొక్క, భక్తిధేనుం = భక్తియనుగోవును, ఏకాం = ఒక్కదానిని, పరిపాలయ=కాపాడుము.

తా. పశుపతీ! పరమేశ్వరా! నీవపారమైన దయగలవాడవు. ఎంత యోపుణ్యము ఫలింపఁబట్టి నాకీభక్తియనుగోవు లభించినది. ఇది యపరిమితానందరూపమైనపాలు పడేపడే యిచ్చును. నీపాదరూపమైన పశువులచావడిలోఁ గట్టికొననిచ్చి యీయావు నొక్కటిఁ గాచిపెట్టుము.

ఆ. భక్తిపరిపాలనం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. అమితమితి. హే సదయదయాసహిత పశుపతే పశుపాలక అమితముదమృతం అమితముదపరిచ్చిన్నానందస్నేహమృతం క్షీరం తద్దహంతీం ప్రపూరయంతీం విమలభవ త్వదగోష్ఠం భవతః పదమేవగోష్ఠం గోష్ఠానం విమలం చ తత్ భవత్పదగోష్ఠం చ తదావసంతీం తత్రవాసంకుర్వంతీమిత్యర్థః ఉపాన్యధ్యాజ్వల ఇత్యాధారస్య కర్తృసంజ్ఞయా ద్వితీయా సుపుణ్య పాకాం విమలపుణ్యఫలధూతామేవం భూతాం మమ మే భక్తిధేనుం భక్తిరేవ ధేనుస్తామేకాం పరిపాలయ పుష్ప్య యథా వా లోకేశ్వర ధేనుజన్యఫలం భోక్తు కామ స్తద్రక్షణా సమర్థ స్సౌ తద్రక్షణసమర్థం కంచ న గోమంతం దయాళుం ధేనురక్షణాయ ప్రార్థయతే తద్వత్త్వద్విషయక మస్థితీపరిపాలనాసమర్థ స్తత్ఫలభోగకామః అహం భక్తిపోషణసమర్థం త్వం తత్పిష్టిం సంపాదయేతి ప్రార్థయామితి ప్రార్థయితు ర్భావః.

దేవా! నేననేకదోషముల కాటపట్టెనను చంద్రునివలె నన్నును జేకొనుమని వేడుచున్నారు.—

జడతా పశుతా కళంకితా

కుటిలచరత్వం చ నాస్తి మయి దేవ,
అస్తే యది రాజమాళే

భవ దాభరణస్య నాస్తి కిం పాత్రమ్.

69

టీ. జడతా=మూఢత్వము (జలమయుడగుట), పశుతా=వివేకము లేమి (పశువగుట), కళంకితా=కళంకము గలిగియుండుట, కుటిలచరత్వం=కుటిలముగా సంచరించుటయు, మయి=నాయనము, నాస్తి=లేదు. దేవ=

మహాదేవా ! రాజమాళే = చంద్రశేఖర ! అస్తియది = ఉన్న యెడల, భవదాభిరణస్య = నీయలంకారమునకు, పాత్రం = తగినవాడను, నాస్మి కిం = కానా ?

తా. దేవా ! జడత్వము, పశుత్వము, కళంకము, కుటిల సంచారము నాకులేవు. ఇవియన్నియు చంద్రుని కున్నవి. అతను జలమునఁ బుట్టినాఁడు గనుక జడుఁడు. గురుపత్నిగమనము సేసినాఁడుగనుక పశువు. కళంకము గలవాఁడు గనుక కళంకి. వంకరగానున్న బింబముతోఁ దిరుగువాఁడు గనుక కుటిలచరుఁడు. అట్టిచంద్రుని శిరస్సునఁ బెట్టికొను చంద్రశేఖరుడవైతివి. 'ఓచంద్రశేఖరా ! ననుగూర్చి ఈలక్షణములు నీకునుఁ గలవు. నీవు మూఁడుడవు గనుక జడుఁడవు. వివేకము లేనివాడవు గనుక పశువు. పాపములచేత కళంకివి. కుటిలప్రవర్తనవలన కుటిలచరుడవు' నని యందు వాయేమి ? అట్లయినచో భూషణముగా నన్నేల గ్రహింపవు ? గ్రహింప వలసినదే. అందుకు దగినవాడనే యగుచును. మేధావులు దోషశాలురను దరికి జేయనీయురు. నీవు దయతో నట్టివారలను పైతము చేరఁదీసి కాపాడుచువని నీతలమీఁది చంద్రునిమూలమున దెలిసికొంటిని. కాబట్టి చన్నును రక్షింపుమని తాత్పర్యము.

అ. దోషాశ్రయ మపి మాం చంద్రమివ భూషణాయ స్వీకుర్వీతి.
ప్రార్థయతే:—

వా. జడేతి. జడతామాధ్యం జలాత్తతా చ ప్రకాశా నాశ్రయత్వం త్వమేవ మాధ్యం సూర్యతేజసాభిభవాచ్చంద్రస్య ప్రకాశా నాశ్రయత్వం తదా మాయాంసం భవతి పశుపతా పశుపి ద్వివేకాభావః పశుతా సా చ గురుపత్నిగ్రహణేన ప్రసిద్ధా కళంకితా కళంకలింగత్వం కుటిలచరత్వం బింబకాటిల్లేన సంచరిష్ణత్వం ఏతేషాం దోషాణాం సముదాయ శృంఢేస్తే న మయి మే దేవ మే రాజమాళే చంద్రశేఖరభవదాభిరణస్య భవతః భూషణత్వేన గ్రహణస్య కిమితి పాత్రంనాస్మి యద్యపి దోషవద్గ్రహణం బుద్ధికాలినో న సమన్వతే త్వంతు దయావశా త్తదపి సమన్వసే దోషయుక్తచం

ద్రపరిగృహదేవం ప్రత్యేమితస్తాన్తద్గ్రహణమపి యుక్తమేవేతి ప్రార్థయితు
రభిప్రాయః.

శివుఁ డెల్లప్పుడును నా హృదయమందేకలఁడు గాన పూజించుట
:సులభమని చెప్పచున్నారు.—

అరహసి రహసి స్వతంత్రబుధ్యా

పరివసితుం సులభః ప్రసన్నమూర్తిః,

అగణితఫలదాయకః ప్రభు ర్మే

జగదధికో హృది రాజశేఖరోఽస్తి.

70

టీ. ప్రసన్నమూర్తిః=సుముఖమైన మూర్తిగలవాఁడును, అ...క...
అగణితః=ఎంచఁ దరముగాని, ఫలః=వాంఛితమునకు, దాయకః=దాతయు,
ప్రభుః=సర్వసమర్థుఁడును, జగదధికః=జగత్తుకన్న నెక్కువవాఁడును నగు,
రాజశేఖరః=చంద్రశేఖరుఁడు, మే = నాయొక్క, హృది = హృదయ
మందు, అస్తి = కలఁడు. అరహసి = బహిరంగమునను, రహసి=ఏకాంత
మందును, స్వతంత్రబుధ్యా=స్వాధీనమనుతలంపుతో, పరివసితుం=పరిచర్య
సేయుటకు, సులభః=సులభమైనవాఁడు, భవతి=అగును.

తా. స్వాధీనుడైన సార్వభౌముని తన యిష్టము సచ్చిసచోటికిఁ
గానిపోయి తనయభీష్టము సాధించుకొనుట సులభమైనట్లు సుముఖుడై
యెల్లకోర్కెలు దీర్చుచు సర్వసమర్థుడై జగదతీతుఁడుగానున్న యీరాజ
శేఖరుఁడు నాహృదయమందేయున్నవాఁడు గనుక యేకాంతముగను బహి
రంగముగను గూడ స్వతంత్రముగాఁ బూజింప నచ్చును.

అ. సర్వదా మమ హృదయస్థిత్యా త్పూజయితుం సులభ
ఇత్యాహ :—

వ్యా. అరహసీతి. ప్రసన్నమూర్తిః ప్రసాదోస్తుభిమూర్తి గ్యస్య
తథోక్తః అగణితఫలదాయకః అగణితం సంఖ్యారహితం ఫలం మనో
వాంఛితం తస్య దాయకః ప్రధాతా ప్రభుః ప్రభవతి సృష్ట్యాదికర్త కర్తం

శశ్వత్వీతి ప్రభుః అభిలషితకర్తకరణసమర్థ ఇత్యర్థః జగదధికః జగతోధి
కః చిద్రూపత్వేన జగద్విలక్షణ ఇతియావత్ జగదధిపతి పాతే సర్వేషాం
జగతాం సర్వేషు కర్తృసు ప్రేరకః యస్స సర్వేషు భూతేష్విత్వంతర్యామి
బ్రాహ్మణమంత్రప్రమాణ మేవంభూతః రాజశేఖరః చంద్రమాళి స్సార్వభౌ
మఇతి చ ధ్వన్యతే మమ హృది మనస్య సిస్థిరీభవత్యతః కౌగణాత్సః అరహసి
బహిఃప్రదేశే అంతఃకరణాభిన్నదేశ ఇత్యర్థః. రహస్యంతఃకరణప్రదేశే చ
మనఃస్థితిః స్వతంత్రబుధ్యా స్వాంత్యైతి బుధ్యావరిసేతుం పరిచరితుం
సులభః అనాయాసలభ్యః భవతీత్యధ్యాహరః. యథాలోకే స్వాంత్యైః ప్రసా
దాదపూర్వోక్తగుణోపేత స్సార్వభౌమ స్వాంత్యైః ప్రదేశం ప్రాప్
య్యస్వేచ్ఛం సాధయితుం సులభ స్తథాయమపి సులభో భవతీతి భావః.

ఈశ్వరస్మరణములచేత పాపములు నిర్మూలమైపోయి విద్వద్వర్జితుం
డు శివసారూప్యము పొందునని చెప్పచున్నాడు.

ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాప

యుక్తైశ్చివస్మరణబాణగణై రమోహైః,

నిర్జిత్య కిల్బిషరిపూ నివిజయిసుధీంద్ర

స్థానంద మావహతి సుస్థిరరాజలక్ష్మీమ్.

71

టీ. సుధీంద్రః=విద్వద్వర్జితుండు, ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాప
యుక్తైః - ఆరూఢ=పాదుకొనిన, భక్తి=భక్తియను, గుణ=అల్లెతాటిచేత,
కుంచిత = సంఘటిన, భావ = అంతఃకరణంబను, చాప=ధనుస్సునందు,
యుక్తైః = కూర్చుంటున్న, అమోహైః = విఫలములుగాని, శివస్మరణచాప
గణైః - శివ = ఈశ్వరునియొక్క, స్మరణ = స్మరణమును, బాణగణైః =
బాణపుంజములతో, కిల్బిషరిపూ = పాపంబులనెడు శత్రువులను, నిర్జిత్య =
నిశ్చేషముగా జయించి, విజయి = జయముగలవాడగుచు, స్థానందం =
ఆనందముతో గూడునట్లుగా, సుస్థిరరాజలక్ష్మీమ్ = స్థిరులైన బ్రహ్మాదులకు
రాజైన పరమశివునియొక్క సారూప్యమును స్థిరమైన రాజలక్ష్మిని, ఆవ
హతి = పొందును.

తా. లోకముం దొకరాజు ధనుర్బాణములతో శత్రురాజుల జయించి ఆరాజులక్షిని పొంది సార్వభౌముడైనట్లు విద్యద్వరిష్ఠుఁడు ఆరూఢభక్తి యులైతాడుగను అంతఃకరణవృత్తి ధనుస్సుగను నమర్చికొని అం దీశ్వరస్మరణము బాణముగా నెక్కుపెట్టి పాపంబులను శత్రువులనెల్ల జయించి పరమానందముతో పరమేశ్వర సారూప్యలక్షిని పొంది దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనరూపముగా సర్వకాసకుఁ డగును.

అ. శివస్తరణైః పాపాని నిర్మూలీకృత్య విద్యద్వరిష్ఠ శ్శివసారూప్యలక్షిం ప్రాప్నోతీత్యాహః—

వ్యా. ఆరూఢేతి. సుధీంద్రః బుద్ధి మద్వరిష్ఠః ఆరూఢభక్తిగుణకుంచిత భావచాపయుక్తై రారూఢా అభివ్యాప్తో త్వన్నా భక్తిస్సైవి గుణః జ్యోధనుగ్గణ ఇత్యర్థః తేన కుంచితః సమీకృతః భావః అంతఃకరణవృత్తిరూపా బుద్ధి స్సవిన చాపసకోదండః కుంచిత శ్చాసౌ భావచాప శ్చ తత్ర యుక్తై ర్యోజితై ర్యోజన మంతర్భావితణిజర్థః అమోఘై రవిఫలై శ్శివస్మరణబాణగణై శ్శివస్మరణాన్యేవ బాణాస్తేషాం గణైః పుంజైః కిల్బిషరిపూక్ కిల్బిషాన్యేవ రిపవ శ్శుభ్రవ స్తాక్ నిర్జిత్య నిశ్శేషం జిత్వా విజయా సక్ విజయవాక్ సన్ సానంద మానందసహితం యథాతథా సుస్థిరరాజలక్షిం రాజ్ఞోలక్షిః రాజలక్షిః దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనరూపా లక్షి స్సర్వకాసనమితి యావదిత్యర్థాంతరం సుతరాం స్థిరాః బ్రహ్మాదయ స్తేషాం రాజా సుస్థిరరాజాపరమశివ స్తస్య లక్షి స్సారూప్యలక్షి స్తా మావహతి ప్రాప్నోతి యథాలోకే కశ్చ న భూపతి ర్బుజై స్సర్వాక్ రిపూక్ జిత్వా రిపురాజలక్షిం ప్రాప్నోత్యేవం భక్తః భక్తిపూర్వకశివస్మరణైః కిల్బిషజయపూర్వకం శివసాయుజ్యం ప్రాప్నోతీతి భావః.

శివభక్తులు ధన్యులని చెప్పచున్నారు. —

ధ్యానాంజనేన సమవేక్ష్య తమః ప్రదేశం

భిత్వా మహాబలిభి రీశ్వరనామమంత్రైః,

దివ్యాశ్రితం భుజగభూషణ ముద్వహంతి

యేపాదపద్మ మిహ తే శివ తే కృతార్థాః.

72

టీ. శివ=సాంబశివుడా ! ధ్యానాంజనేన = ధ్యానంబనుకొంటుక
చేత, సమవేక్ష్య = లెస్సగా కనిపెట్టి, ఈశ్వరనామమంత్రైః=ఈశ్వరుని
యొక్క నామమంత్రములనియెడు, మహాబలిభిః=గొప్పపూజోపకరణముల
చేత, తమఃప్రదేశం = ఆజ్ఞానంబను స్థలమును, భిత్వా = త్రవ్వి, యే=ఏ
భక్తులు, దివ్యాశ్రితం = దేవతలచేత పొందఁబడిన, భుజగభూషణం = సర్ప
మాభరణముగాఁ గలిగిన, తే = నీయొక్క, పాదపద్మం = పాదకమల
మును, ఇహ = ఈజన్మమును, ఉన్వహంతి = ఎత్తికొనుచున్నారో,
తే = వారు, కృతార్థాః = జన్మసాఫల్యము బొందినవారు.

తా. నిధులు వెనుకవఁడు కన్నుల కంజనము వేసికొని యది కనిపెట్టి
యాచోట నిధిరక్షక దేవతలం బూడించి త్రవ్వి యానిధిగొని ముదహందినట్లు
భక్తుఁడు ధ్యానాంజనముతో మీపాదపద్మనిధిం గనుఁగొని మీనామమంత్ర
ముతో మహాబలియొనర్చి అవరణమైన యజ్ఞానము దొలఁగించి దేవతాశ్రిత
మును భుజగభూషితమునగు మీపాదపద్మములంగొని కొల్చి జన్మసాఫల్యము
గాఁ బరమానంద మొందునని తాత్పర్యము.

ఆ. శివపాదభక్తనేనకౌనాం కార్తార్థమాహ :—

వ్యా. హే శివ ధ్యానాంజనేన ధ్యానమేవాంజన మంతఃస్థాపిత ప
రోక్షపస్తుప్రకాశనసమర్థ మాషధం తేన సమవేక్ష్య సమ్యగంతస్థిం శివ
పాదపద్మరూపం సస్తుజ్ఞాత్వా ఈశ్వరనామమంత్రైరేవ మహాబలిభి ర్నిధి
పరిపాలకదేవతాప్రసాదజననసమర్థైః పూజోపకరణైస్తమః ప్రదేశంతమః
పదపద్మా జ్ఞానమేవ ప్రదేశః వస్తావారకస్థలవిశేషస్తంభిత్యా ఖాత్వాయే
భిక్తాః దివ్యాశ్రితం దివి భవాః దివ్యా స్ఫురైస్తై రాశ్రితం ప్రాప్తం భుజగ
భూషణం భుజగ స్సర్పౌ భూషణం యస్య తథోక్తం తే పాదపద్మ మి
హాస్మిక్ జన్మమ్యుద్వహంత్యుద్ధృత్యానుభవంతి తే కృతార్థాః ప్రాప్తజన్మ

ఫలాభసంతి లోకే యదా కశ్చి దంజనవిశేషాక్తే నేత్రే కృత్వా నిక్షేపప్ర
దేశం జ్ఞాత్వా నిక్షేపరక్షకదేవతాం బల్యాదిభి స్సాస్వియత్రీకృత్యావారక
ప్రదేశభేదనేన తత్రత్యం నిధిం లభ్యా ముదమనుభవతి తథా భక్తౌఽపి ధ్యా
నాదిపూర్వోక్తోపాయై స్త్వ త్పదారవిందం సాక్షాత్కృత్యానన్యసులభం
తేజనిత మానంద మనుభవంతీతి భావః.

శివపాదభజన మక్రమయైన దనుచున్నారు.—

భూదారతా ముదవహ ద్యదపేక్షయాశ్రీ
భూదారపవ కి మత స్సుమతే లభన్వ,
కేదార మాకలితము క్తిమహాపథీనాం
పాదారవిందభజనం పరమేశ్వరస్య.

73

టీ. హేసుమతే = ఓసద్బుద్ధి! యదపేక్షయా = దేనియపేక్షచేత,
శ్రీభూదారపవ=లక్ష్మీయు భూమియు భార్యలుగాఁగల మహావిష్ణువే, భూ
దారతాం=వరాహరూపమును, ఉదవహత్ = తాల్చెనో, కిం=ఇది సుప్ర
సిద్ధమేకద! అతః=కనుక, ఆకలితముక్తిమహాపథీనాం-ఆకలిత = అపేక్షీ
తములైన, ముక్తి=సాలోక్య సామిప్య సారూప్య సాయుజ్యముక్తులనియె
డు, మహాపథీనాం = గొప్పమూలికలకు, కేదారం = పంటపొలమైన,
పరమేశ్వరస్య=మహాదేవునియొక్క, పాదారవిందభజనం = పాదకమల
సేవను, లభన్వ = పొందుము.

తా. ఓసుబుద్ధి! చూచితివా! లోకవంశ్యుఁడైన యామహావిష్ణువు నైత
మా మహాదేవుని పాదసందర్శనమునకై వరాహరూపమెత్తి పలువిధముల
పరిశ్రమముల కొర్చినాఁడు! నీవాపరమేశ్వర పాదభజనముసేయుము. దాని
వలన సాలోక్యము సామిప్యము సారూప్యము సాయుజ్యము నను ముక్తులు
పంటనేలయం దోషధులు ఫలించినట్లు ఫలించును.

అ. పాదారవిందభజనస్యావశ్యకతామాహః—

వ్యా. హే సుమతే శోభనా చ సా చుతి శ్చ తస్యా స్సంబుద్ధిర్యద
 పేక్షయా యత్పాదారవిందదర్శనాపేక్షయా శ్రీ భూదార శ్రీ శ్చ భూ
 శ్చ శ్రీ భువా తే దారాః యస్య సః విష్ణురేవ భూదారతాం సరాహభావ
 ముదనహత్ ప్రాప్నోత్ కిం కిమి ప్రసిద్ధౌ అతః కారణాదాకలితముక్తి
 మసాక్షాదీనా మాకలితాః అంశితాః ముక్తయ స్సాలోక్యాద్యా శ్చతు
 ర్విధాః తా ఏవ ఓంధయ స్తాసాం కేదార ముత్పాదకం పరమేశ్వరస్య
 తత్పాదారవిందభజనం పాదారవిందయో ర్భజనం సేవాం లభస్వ ప్రాప్ను
 హి యతః కారణాల్లోకసంద్యో మహావిష్ణురేవ స్వాభిలషితపూర్తయే సరా
 హీ భూయ శివపాదారవిందదర్శన మైచ్చ త్తావృశం భజనం త్వమపి
 మరుష్యేతి ప్రార్థయితు ర్భూషః హరిబ్రహ్మణౌ పరస్పరత్రైప్త్య నిర్ధారణప
 రా శివపాదమూర్ధదిదృక్షయా వరాహహంసరూపం ప్రాప్తౌ ఇతి పురాణ
 ప్రసిద్ధిః.

అశాపాశక్లేశదుర్వాసనాది

భేదోద్వృక్తైర్దివ్యగంధై రమందైః,

అశాశాటీ కస్య పాదారవిందం

చేతఃపేటీం వాసితా మ్మే తనోతు.

74

టీ. అశాశాటీకస్య = దిగంబరుడైన యాశ్వరునియొక్క, పాదా
 రవిందం = పాదపద్మము, మే=నాయొక్క, చేతఃపేటీం = చిత్తమనుచె
 ట్టెను, అశాపాశక్లేశదుర్వాసనాదిభేదోద్వృక్తైః-అశాపాశ = పాశమువలె
 బంధకమైన యాశయు, క్లేశ = అవిద్య, అస్మితే, రాగము, ద్వేషము, అభి
 నివేశ మను పంచక్లేశములు ననియెడు, దుర్వాసనాది = చెడ్డసంస్కారము
 (దుర్గంధము) లను, భేద = భేదించుటయందు, ఉద్వృక్తైః=ప్రవృత్తము
 లైన, అమందైః=కొలదిగాని, దివ్యగంధైః = దివ్యమైన పరిమళములచేత,
 వాసితాం = సువాసనగల్గదానిగా, తనోతు = చేయుంగాక.

తా. దిగంబరుండగు పరమేశ్వరునియొక్క పాదకమలము నాచిత్త పేటికయందలి యాశాపాశములు పంచక్షేపములు మున్నగు దుర్వాసనల నణచి దివ్యమైన సువాసనలతో నింపుగాక. ఈశ్వరపాదపద్మము నాచిత్త ముం దెడబాయక యుండుగాక యని తాత్పర్యము.

అ. స్వచేతః పేటీ సౌగంధ్యం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ఆశాపాశఇతి. ఆశాశాటికస్య ఆశా దిక్పాటీ అంబరం యస్య బహువ్రీహశా కప్రత్యయః ఆశాశాటికస్య దిగంబరస్యేత్యర్థః తస్య పాదార విందం పాదపీవారవిందం పద్మం తస్మై మమ చేతః పేటీం చేతశ్చిత్తమేవ పేటీ మంజూషా తా మాశాపాశక్షేపదుర్వాసనాదిభేదోఽప్యుక్తై రాశావిషయ తృప్త్యా అలం బుద్ధివిరహరూపా సాపాశ ఇవ రజ్జురివ పాశసాదృశ్యం చ ఆశాయాః బంధక త్వేన ఆశాపాశః ఉపమానోత్తరపదకర్మధారయః క్షేతాః పంచ అవిద్యాస్మితా రాగద్వేషాభినివేశాః అవిద్యా స్వరూపాజ్ఞాన మస్మి తా అస్మీత్యస్యభావః అస్మితా దేహే అహ మిత్యభిమానః రాగః విషయే అనురక్తి ద్వేషః అనిష్టవిషయే అప్రీతి రభినివేశః వ్యర్థేషు కర్మసు కర్తవ్య త్యాగ్రహః క్లిశ్యంతేజనాః ఏభిరితి క్షేతాః అవిద్యాదయః ఆశాపాశ శ్చ క్షేతా శ్చ ఆశాపాశక్షేతా స్తవీవ దుర్వాసనాః దుస్సంస్కారాః దుర్గంధా శ్చ తాసాం భేదేభేదనే ఉద్యుక్తైః ప్రవృత్తై రమందై రనలై ర్దివ్యగంధై ర్దేవయోగ్యపరిమళై ర్వాసితాం సంజాతవాసనాం వాసశబ్దాది తచ్ఛ్రీత్యయ స్తనోతుకతోతు మమ చేతసి దిగంబరస్య పాదారవిందం సదా తిష్ఠత్వీతి భావః.

కల్యాణినం సరసచిత్రగతిం నవేగం

సర్వేంగితజ్ఞ మనఘం ధుివలక్షణాధ్యమ్,

చేతస్తురంగ మధిరుహ్య చర స్మరారే

నేత స్సమస్తజగతాం వృషభాధిరూఢ.

75

టీ. వృషభాధిరూఢ=నందివాహన మెక్కువాఁడా! సమస్తజగతాం= ఎల్లలోకములకును, నేతః=నాయకుఁడా! స్మరారే=కామవైరీ! కల్యాణినం=

శుభలక్షణములు గలదియు, సరసచిత్రగతిం = సరసముగాఁ జిత్రములైన
యాస్కందితము మున్నగు నడకలుగలదియు, సవేగం = వేగముతోఁగూడి
నదియు, సర్వేంగితజ్ఞం = అందఱి యింగితంబులు నెఱిఁగినదియు, అనఘం =
నిర్దుష్టమైనదియు, ధృవలక్షణాధ్యం = (సుల్లమొదలగు) స్థిరమైన చిహ్న
ములుగలదియునగు, చేతస్తురంగం = (నా) చిత్తంబను గుఱుంబను, ఆరున్యా
= ఎక్కి, చర = సంచరింపుము.

తా. సకల జగన్నాయకా ! మహాదేవా ! నీకు వృషభముగదా
వాహనము ? అంతకన్నగుఱుము మెఱుంగుగాదు ? ఇదిగోచూడు. ఇప్పుడు
నామన స్సౌక గుఱుముగానున్నది. దీనినెక్కి చక్కగా స్వారిచేయుము.
ఇదికల్యాణి. యజమానికి శుభసూచకములైన లక్షణములు కలిగియున్నవి.
సరసమైనది. అనురాగముఁ జూపుచుఁ బోవును. దీనిపోకలు పలు తెఱఁగులు.
కదము మున్నగు నడకలన్నియు నడచును. మిగుల వేగమైనది. ఇంగితముకని
పెట్టి ప్రవర్తించును. ఏదోషములు లేవు. స్థిరమైన లక్షణములున్నవి. అనఁగా
సుల్లమంచివి. నీవు జగన్నాయకుడవు గనుక గుఱుమునెక్కి సంచరించుట
యుక్తమైనది. నిత్యము నామనస్సనండు నీస్మరణము గలుగునట్లుగుగ్రహింపు
మని తాత్పర్యము.

అ. తదేవ భంగ్యంతరేణ స్త్రాతి :—

వ్యా. కల్యాణిన మితి. హే వృషభాధిరూఢ హే సమస్తజగతాం
నేతః సమస్తజగత్ప్రభో స్తరాశే కామరిపో చేతస్తురంగం చేత ఏవాశ్వః
అశ్వసాదృశ్యా దశ్వస్త మధిరుహ్యరుహ్య చర భ్రమ చేతస్తురంగం కశ్యా.
ణిన మిత్యాది విశేషజ్ఞై ర్విశిషి కల్యాణినం కల్యాణాఖ్యలక్షణయుక్తం.
యజమానస్వాశ్వపతే శ్శుభసూచక మివ్యపి ద్యోత్యతే సరసం చిత్రగతిం
సరసా సానురాగా చిత్రాబహుప్రకారా చ గతిర్యస్య తం తథోక్తమా
స్కందితం ఛారితకం రేచితం వల్లితం ప్లుత మిత్యేవం రూపాగతిః సవేగం
వేగసహితం సర్వేంగితజ్ఞం సర్వేషా మింగిత మంతర్గతం భావం జానాతీతి
తజ్జ మనఘం నిర్దోషం ధృవలక్షణాధ్యం రేఖారూపావర్తనాది స్థిరలక్షణ

సహితం చేతః పక్షే విషయపరిత్యాగేన ఈశ్వరే స్థిరస్థితిత్వం లక్షణం నిర్వలమనసః లక్షణమేతత్ చేతసి తురంగత్వాలోపణస్య ఛేతస్తురంగయో స్సాదృశ్యం వివా అనాచిత్యాదిమాని విశేషణాని చేతస్యపి యోజనీయాని తురంగస్య వృషాధిక గుణత్వా జగన్నేతృత్వా త్తవ తురంగాధిరోహణేన సంచరణం యుక్తమితి భావః.

జన్మసాఫల్యముచ వేటొకవిధముగాఁ జెప్పుచున్నారు.—

భక్తి ర్మహేశ పదపుష్కర మావనంతీ

కాదంబినీవ కురు తే పరితోషవర్షమ్,

సంపూరితో భవతి యస్య మన స్తటాక

స్తజ్జన్మనస్య మఖిలం సఫలం చ నాన్యత్.

76

టీ. భక్తిః=సేన, మహేశపదపుష్కరం = ఈశ్వరపాదరూపమైన యాకాశమున, ఆనంతీ = స్థిరముగానున్నదై, కాదంబినీవ = మేఘమాల యుంబోలె, పరితోషవర్షం = ఆనందవృష్టిని, కురుతే = కలిగించుచున్నది, (తేన=ఆవర్ణముచేత) యస్య = ఏపురుషునియొక్క, మన స్తటాకః = మన స్సనుచేటువు, సంపూరితః=నిండిపడెడినది, భవతి=అగునో, రజ్జన్మనస్యం= వానిజన్మముపైరు, అఖిలం = నిశ్శేషముగా, సఫలం = ఫలవంతమైనది (అగును), తదితరంచ=అదిగాక తక్కినదిమాత్రము, న=(సఫలము) కాదు.

తా. భక్తిమేఘమాలికబోలె మహాదేవుని పాదపద్మంబను గగనంబునంబు వ్యాపించినదియై యానందవర్షము కురియును. అట్టి యావర్షమున కేపురుషుని మానససరోవరమంతయు నిండునో వానిజన్మంబను సస్యంబు సఫలమైచది యగునుగాని తక్కినది కాదు. ఈశ్వర చరణారవిందభక్తి లేక యానందము కలుగుట యర్హభమని తాత్పర్యము.

ఆ. జన్మసాఫల్యం భంగ్యంతరేణాహః—

వ్యా. భక్తి రతి. భక్తి సేవా మహేశ పదపుష్కరం మహేశస్య పద పుష్కరం చరణాకాశం. ని. 'వ్యోమపుష్కర ముంబర' మిత్యమరః. అవ

సంతీ సతీ తత్ర స్థిరా భవంతీ సతీత్యర్థః కాదంబినీస మేఘమాలేవ పరితోష
వర్ష మానందస్పృష్టిం కురు తే జనయతి యస్య పురుషస్య మనస్తటాకః మన
ఏవ తటాకస్తేన సంపూరితో భవతి సంధితో భవతి తజ్జన్త సస్యం తస్య
పురుషస్య జన్తత్యత్పత్తి స్తదేవ సస్య మోషధి రఖిలం నిశ్శేషం యథాభవతి
తథాసఫలం ఫలవ ద్భవ చ్యేన్యచ్చాన్యత్తదివర జన్త సస్యం వోత్పత్తి సస్యం
న సఫలం చ శబ్దోఽయం తు స్థాననివేశీ పూర్వపక్షవాప్యప్తిప్రయోజనః.
ఈశ్వరచరణారవిందభక్తి వినా ఆనందో దుర్లభఇతి భావః.

ఇంక చెండుల్లోకములలో పలుదెఱుగుల విచారపడుచున్న బుద్ధి
యొక్క విచారము బాపుమని వేడుకొనుచున్నాడు. —

బుద్ధి స్థిరా భవతు మీశ్వరపాదపద్మ
సక్తా వధూ ర్విరహిణీవ సదా స్మరంతీ,
సద్భావనా స్మరణదర్శనకీర్తనాది
సమోహితైవ శివమంత్రజపేన వింతే.

77

టీ. హే ఈశ్వర=నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుడవైన ఓదేవా ! విరహిణీ
=భర్తృవియోగముబొందిన, వధూరీ = భార్యనలె, పాదపద్మసక్తా=
(మీ) పాదకసులములయం దాసక్తికలిగినది గనుకనే, సదా=ఎల్లప్పుడును,
స్మరంతీ=తలచుచున్న, బుద్ధిః=అంతఃకరణవృత్తి, శివమంత్రజపేన = 'శివ'
అను మీనామమంత్రముయొక్క జపముచేత, సమోహితైవ = మోహపడి
నదియేయగుచు, స్థిరా=స్థైర్యము గలిగినది, భవతుం=అగుటకు, సద్భావనా
స్మరణదర్శనకీర్తనాది - సత్ = సత్యమైన మీపాదపద్మముయొక్క, భావ
నా=ధ్యానము, స్మరణ=స్మరణము, దర్శన=దర్శనము, కీర్తన=కీర్తనము,
ఆది=మున్నగువానిగూర్చి, వింతే=విచారపడుచున్నది.

తా. కరుణాసముద్రుండవైన మహాదేవా ! మీపాదపద్మములయం
దాసక్తి గలిగియున్న నాబుద్ధి భర్తృవియోగముఁ బొందినభార్యనలె నిరంత
రముధ్యానముచేయుచు 'శివ' యను మీనామమంత్రము జపించుచు మోహ

ము నొందినదియై స్థైర్యముకొఱకు మీ పాదధ్యానము, మీ పాదస్మరణము, మీ పాదసందర్శనము, మీ పాదసంకీర్తనము, మీ పాదపూజనము మొదలగు వానిఁగూర్చి విచారించుచున్నయన. దీని సుద్ధరింపుము.

అ. అనేకధా విచారయంతీం బుద్ధిం విచారా త్సముద్ధరేతి ద్వాభ్యాం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. బుద్ధీతి. హే ఈశ్వరకర్తృ మకర్తృ మన్యథాకర్తృ చ సమర్థ విరహిణీ వధూరివ విరహిణీ భర్తృవియోగం ప్రాప్నువతీ సధూరివ భాక్యేవ పాదపద్మసక్తాతవ పాదపద్మే సక్తా ఆసక్తిమత్ ఆతమి సదా సర్వదా స్మరంతీ ధ్యాయంతీ బుద్ధి రంతఃకరణవృత్తి శ్చవమంత్రజపేన శివభితి మంత్ర స్తస్య జపే నావృత్త్యా సమైహితై వేదం కర్తస్య మిదం నేతి విచారం ప్రాప్తితైవ సతీ స్థిరాస్వయమేకత్ర స్థైర్యశాలినీ భవతుం సద్భావనా స్మరణదర్శన కీర్తనాది ప్రతి సతః సత్యస్య పాదపద్మస్య భావనాధ్యానం చ స్మరణ మనుభూతానుసంధానం చ దర్శనం తద్విషయకచాతుపజ్ఞానం చ కీర్తనం త దభిలాషక శబ్దోచ్ఛార శ్చ తా న్యేవాదయో యస్య తత్ప్రీతి వింతే విచార యతి విచారణార్థోఽయంశ్చ మి కరణస్థో వివధాతు స్సత్తాయాం విద్యతే జ్ఞానేవేత్తి వింతే విచారణే విందతే విందతి ప్రాప్తౌ శ్యక్ లుక్కుంశ్యేయంక్రమాత్.

ధ్యానము మున్నగు వ్యాపారములయందేమి చేయుననని సంశయ పడుచున్న యీనాబుద్ధికి శ్రేష్ఠగుణము లుపదేశించి విచారము దొలఁగింపుమని వేడుకొనుచున్నారు.—

సదుపచారవిధి వ్యనుబోధితాం

సవినయాం సుహృదం సముపాశ్రితామ్,

మమ సముద్ధర బుద్ధి మిమాం ప్రభో

వరగుణేన నవోధవధూ మివ.

టీ. ప్రభో=సమర్థుడవైన పరమేశ్వరా ! సమపచారవిధిషు - సత్ =సత్యమైన మీపాదపద్మముయొక్క, ఉపచారవిధిషు=పూజావిధానముల యందు, అనుబోధితాం = క్రమముగా సుశిక్షితమైనదియు, సవినయాం = విధేయమైనదియు, సుహృదం=శుద్ధమైన మనస్సుగలదియు, సమపాశ్రితాం =మంచియాశ్రయణము గలదియునగు, మమ=నాయొక్క, ఇమాం=ఈ, బుద్ధిం=బుద్ధిని, ఎరగుణేన=శ్రేష్ఠమైనగుణము నుపదేశించుటచేత, నవోధ వధూమివ=క్రొత్తగాఁబెండ్లాడిన భార్యనుంబోలె, సముద్ధర=ఉద్ధరింపుము.

తా. సర్వార్థ సిద్ధిదాయకుడవగు పరమేశ్వరా ! మీపాదపూజ యందు సుశిక్షితమై వినయముతోఁగూడి పరిశుద్ధభావముతోఁ బెద్దలయాశ్రయణముచేయు నాబుద్ధికి, ఉపచారము చేయుటయందు సుశిక్షితురాలును, వినయవంతురాలును, శుద్ధాంతరంగము గలిగినదియు, ఆశ్రయించి యున్నది యు నగు క్రొత్తగాఁబెండ్లిచేసికొనిన భార్యకుంబోలె సద్గుణముల నుపదేశించి సంశయము దీర్చి చెకొనుము.

అ. భాసనాదిషు వ్యాపారేషు కిం కుర్యామితి సందిహానామిమాం పూర్వోక్తం బుద్ధిం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన విచారా త్సముద్ధరేతి ప్రార్థయతే:—

వ్యా. సమపచారేతి. హే ప్రభో సర్వార్థఘటనసమర్థ సమపచార విధిషు సరస్త్వత్పాదపద్మసోపచారవిధిషు పూజావిధానే ష్వనుబోధితా మనుక్రమేణ బోధితాం శిక్షితాం సవినయాం సన్ననాం సరణయుక్తాం సు హృదం శుద్ధమనస్కం సంతముపాశ్రితా మాశ్రయమాణాం కర్తరి క్తః మమ మే ఇమాం బుద్ధిం ఎరగుణేన శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన నవోధవధూమివ ననం యథాతథా ఊధాపత్ని త్వేన స్వీకృతా సా స సా వధూశ్చతా మివ సముద్ధరోద్ధమయ ప్రకృతసందేహం పరిహరేతి భావః యథా కశ్చిద్వర స్సద్వ్యో వివాహసంస్కృతాం భార్యాం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన సంశయా దుద్ధరతి తథే మాం బుద్ధిం సంశయా త్సముద్ధరేతి భావః.

ఈశ్వరపాదప్రత్యక్షముఁ గోరుచున్నాడు.—

నిత్యం యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమ స్త్యత్క్రిమ
శ్శంభో తేన కథం కఠోరయమరాడ్వక్షః కవాటక్షతిః,
అత్యంతంమృదులంత్వదంఘ్రియుగళంహా మేమనశ్చింతయ
త్యేతల్లోచనగోచరం కురు విభో హస్తేన సంవాహయే. 79

టీ. హే శంభో = ఓయీశ్వరుడా! త్యత్క్రిమః = మీపాద
విన్యాసము, నిత్యం = ఎల్లప్పుడును, యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమః -
యోగిమనః = యోగీశ్వరులయొక్క మనస్సనియెడు, సరోజ = పద్మము
యొక్క, దళ = రేకులతోఁ గూడ, సంచార = కూడితిరుగుటయందు, క్ష
మః = సమర్థమైనది. తేన = అట్టిమృదువైన మీపాదముతో, కఠోరయ
మరాడ్వక్షఃకవాటక్షతిః - కఠోర = మిక్కిలికఠినమైన, యమరాట్ = యమ
ధర్మరాజుయొక్క, వక్షఃకవాట = తలుపువంటితొమ్ముయొక్క, క్షతిః =
భేదనము(తన్నుట), కథం = ఎట్లు? అత్యంతం = మిక్కిలి, మృదులం =
మార్దవముగలిగిన, త్వదంఘ్రియుగళం = మీపాదయుగ్మమును గూర్చి, మే
= నాయొక్క, మనః = మనస్సు, చింతయతి = చింతిల్లుచున్నది, హా = ఆ
య్యా! ఏతత్ = ఈపాదయుగ్మమును, లోచనగోచరం = కన్నుల కగ
పడుదానిగా, కురు = చేయుము. హస్తేన = చేతితో, సంవాహయే = పట్టి
యొత్తెదను.

తా. దేవా! యోగిమానసపద్మములయందు సంచరింపఁదగిన మీ
పాదములతోనా? మొద్దుతేలంపువలె కఠోరమైనయాయమనితోమ్ము ద
న్నుట! మీపాదములు మిగుల కఠిమలమైనవి. అన్నన్నా! నామనస్సునకు
మిగుల విచారముగా నున్నది. దేవా! నాకన్నులకగపడునట్లుచేయుము నా
చేతులతో మీ యడుగులొత్తి నేవించెదను.

ఆ. శివపాదాపరోక్ష్యుల ప్రార్థయతే:—

న్యాయ. హే శంభో త్యత్క్రిమ స్త్యత్ప్రదవిన్యాసః నిత్యం సదా
యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమః, యోగిమనఃఏవ సరోజం పద్మం తస్య

దత్తైచ్చదై స్సహ సంచారోఽఘటనం తత్ర త్తమ స్సమర్థస్తేన మృదుశేన
పదేన కతోరయమరాడ్వత్కాకవాటత్తతి ర్యమరా ధ్వరూజ స్తస్యవత్క
ఉరః కతోర మకతినం తచ్చ తత్ తత్కవాటఇన కవాటసదృశం
తస్య త్తతిర్భేదనం కథ మాసీదితి చిత్ర మత్యంతం మృదులం త్వదంఘ్రి
యుగళం మే మనశ్చింతయతి హా కష్టం హే విభో ఏతత్పదయుగళం మే
లోచనగోచరం నేత్రవిషయం కురు, తద్ధస్తేన క రేణ సంవాహయే పీడయా
మి. స్పష్టోభావః

ఏవ్య త్యేష జనిం మనోస్య కతినం తస్మి న్నటా సీతి మ
ద్రక్షాయై గిరిసీమ్ని కోమలపదన్యాసః పురాభ్యాసితః,
నోచే ద్వివ్యగృహంతరేషు సుమనస్తల్పేషు వేద్యాదిషు
ప్రాయ స్సత్సు శిలాతలేషు నటనం శంభో కిమర్థం తవ. 80

టీ. హేశంభో = ఓశంకరుడా! ఏవ = వీడు, జనిం = ఉత్ప
త్తిని, ఏవ్యతి = పాండవోవుచున్నాడు. అస్య = వీనియొక్క, మనః =
మనస్సు, కతినం = కతోరమైనది. తస్మిక్ = దానియందు, ఆటాని = సం
చరింపవలసినవాడను, ఇతి = అని, మద్రక్షాయై = నాసంరక్షణముకొఱ
కు, కోమలపదన్యాసః = మృదువైనయడుగులు వెట్టట, గిరిసీమ్ని = పర్వత
ప్రదేశమందు, పురా = (నేనుపుట్టక) మునుపు, అభ్యాసితః = అలవాటు
చేయుబడినది. నోచేత్ = అట్లుకాదేని, ద్వివ్యగృహంతరేషు = రమ్యమైన
గృహములయొక్క మధ్యప్రదేశములును, సుమనస్తల్పేషు = పూవుల పాస్పు
లును, వేద్యాదిషు = అరుగులు మొదలగునవియు, ప్రాయః = బాహు
శ్యముగా, సత్సు = ఉండఁగా, శిలాతలేషు = తాళినేలలయందు, తవ =
నీకు, నటనం = నాట్యము, కిమర్థం = ఎందుకొఱకు?

తా. ఓకైలాసవాసా! సాంబశివ! నీవునన్నుగూర్చి యీపురుషుఁడు
భూమిలోఁ బుట్టఁబోవును. వీనిమనస్సు మిగుల కతినముగానుండును. అప్పుడు
నాకు దానియందు సంచరింపవలసినచున్నది. అని యాలోచించి నాసంరక్షణ

మునకై నేను పుట్టకపూర్వమే కొండలమీఁద నీకోమలపాదములతో నడచుట కలవాటుచేసితిని. లేకపోయినచో మిద్దెలు, మేడలు, పూలపాన్పులు, మంచిమంచియరుగులు నుండఁగా నీకేల యీతొల్లమీఁద నాట్యముచేయవలసివచ్చినది?

అ. ప్రకారాంతరేణ స్తోత్రః—

వ్యా. ఏష్యతీతి. హే శంభో ఏషజనః జని ముత్పత్తి మేష్యతీ లప్స్యతీతేఅస్యమనః కఠినం కఠోరం తస్మిన్నటాని సంచ రాణీతి హేతునా ముద్రతాయై మమ త్రాణాయ కోమలపదన్యాసః మృదులపదయో ర్విన్యాసః గిరి సీమ్ని పర్వతమధ్య పదేశే పురా మజ్జననా త్పూర్వ మభ్యాసితః, అపరితః నోచేన్నైవం యది దివ్యగృహాంతరేషు రమణీయగృహమధ్యేషు సుమనస్తర్పేషు పుష్పసమానశయనెషు వేద్యాదిషు వేదికాప్రభృతిషు చ స్థానేషు ప్రాయస్సత్సు శిలాతరేషు పాషాణప్రదేశేషు తప నటనం నాట్యం కిమర్థం కిం ఫలకం స్వప్తోఽర్థః.

ఇట్టిలక్షణములుగలవాఁడు జీనమృక్తుఁడగునని చెప్పుచున్నారు.—

కంచితక్మల ముమామహేశ భవతః పాదారవిందార్చనైః
కంచిధ్యానసమాధిభిశ్చ నతిభిః కంచి త్కథాకర్తృనైః,
కంచి త్కంచి దవేక్షణైశ్చ నతిభిః కంచి ద్దశా మీదృశీం
యఃప్రాప్నోతి ముదా త్వదర్పితమనా జీవన్ సముక్తః ఖలు.

టీ. హే ఉమామహేశ = పార్వతీప్రాణవల్లభుఁడవైన ఓమహాదేవా! కంచితక్మలం = కొంతనేపు, భవతః = నీయొక్క, పాదారవిందార్చనైః = కమలములవంటి పాదములపూజలతోడను, కంచిత్ = కొంతనేపు, ధ్యానసమాధిభిశ్చ = నిరంతరధ్యానముయొక్క నియమములతోడను, కంచిత్ = కొంతనేపు, నతిభిః = నమస్కారములతోడను, కంచిత్ = కొంతనేపు, కథాకర్తృనైః = చరిత్రలు వినుటతోడను, కంచిత్ = కొంతనేపు, అవేక్షణైశ్చ = దర్శనములతోడను, కంచిత్ = కొంతనేపు, నతిభిః = స్తోత్రముల

తోడనుంగూడి, ముదా = సంతోషముతో, త్వదర్పితమనాః = నీయందు నిలుపఁబడిన మనస్సుగలవాడై, ఈదృశీం = ఇట్టి, దశాం = స్థితిని, యః = ఏపురుషుఁడు, ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, జీనన్ = జీవించియున్నవాడగుచునే, ముక్తఃఖలు=మోక్షము బొందినవాఁడగును గదా!

తా. ఉమామహేశ్వరా! మీయందుమనసు నిలిపి యెడతెటిపిలేక యొకప్పుడు మీ పాదపూజలును, వేటొకప్పుడు నియతమైన మీనిరంతర ధ్యానంబులును, మఱియొకప్పుడు మీ పాదపంధనములును ఇంకొకప్పుడు శివకథలువినుటయు, కొన్ని వేళల మీదర్శనములును జేయుచు సంతోషము నొందువాఁడు జీవన్ముక్తఁడగును.

అ. ఏనంభూతో జీవన్ముక్తో భవతీత్యాహః—

వ్యా. కంచిదితి. హే ఉమామహేశ మహంశ్చాసావీశ శ్చ మహేశః ఉమయాపార్వత్యాసహితో మహేశః మధ్యమపదలోపీసమాస స్తస్య సంబుద్ధిః కంచిత్కాలం కంచిత్సమయా భవత స్తవ పాదారవిందార్చనై రరవిందసదృశపాదపూజాభిః కంచిత్కాలం ధ్యానసమాధిభి ర్ధ్యానం నిరంతరం భవచ్ఛింతనం, తస్య సమాధిభి ర్నియమైః కంచిత్కాలం నతిభి ర్నమస్కారైః కంచిత్కాలం కథాకర్ణనైః కథాశ్రవణైః కంచిత్కాలం మక్షేణై ర్దర్శనైః కంచిత్కాలం నతిభి స్తోత్రైశ్చ సహితః ముదా సంతోషేణ త్వ దర్పితమనాస్తస్య నిహితచిత్తః యః యీదృశీం దశాం పూర్వోక్తార్చనాదియుక్త త్వేనావస్థితిం ప్రాప్నోతి లభతే సః జీవన్ముక్షేవ ముక్తః ఖలుమోక్షంప్రాప్తవేవ భవతీ త్యధ్యాహర్యం పూర్వోక్తై స్తృతీ యాంతవిశేషజై ర్భవత ఇత్యస్యాన్వయః కాల మిత్యస్యాధ్యాహృతసహిత పదార్థే నాన్వయః.

శివునియనుగ్రహమునలన నె విష్ణుమూర్తి మిగుల పూజ్యం డయ్యెనని చెప్పుచున్నాఁడు.—

బాణత్వం వృషభత్వ మర్ధవపుషా భార్యా త్వ మార్యాపతే
ఘోణిత్వం సఖితామృదంగవహతా చేత్యాదిరూపం దధౌ,
త్వత్వాదే నయనార్పణం చ కృతవాక్ త్వద్దేహభాగో హరిః
పూజ్యా త్పూజ్యతర స్సపవ హి న చే త్కోవా తదన్యోధికః.

టీ. ఆర్యాపతే=ఓపార్వతీపతీ ! హి = ఏకారణముచలన, హరిః=
విష్ణుమూర్తి, బాణత్వం=(నీకు) బాణమగుటయు, వృషభత్వం=(నీయొక్క)
నందివాహన మగుటయు, అర్ధవపుషా=సగముశరీరముతో, భార్యా
త్వం=(నీ) భార్యయగుటయు, ఘోణిత్వం=(నీపాదదర్శనమునకై) వరాహ
మగుటయు, సఖితా=(మోహినీరూపముతో) మిత్రమగుటయు, మృదంగ
వహతాచ=(తాండవమప్పుడు) మద్దెలగాండగుటయు, ఇత్యాదిరూపం=
ఈమొదలగు నాకారమును, దధౌ=ధరించెనో, త్వత్వాదే=నీపాదము
నందు, నయనార్పణంచ=(కమలములుపూజించునప్పుడు వేయింటిపూర్తికి
గా) నేత్రమును సమర్పించుటయు, కృతవాక్=చేసినవాండ్రయ్యెనో, చ=
ఇంతియకాక, త్వద్దేహభాగః=నీ దేహమందొక్కభాగము గలవాడు
నయ్యెనో (అందువలన), సపవ=అవిష్ణువే, పూజ్యాత్=పూజ్యులైనబ్రహ్మగుల
కన్న, పూజ్యతరః=ఎక్కువగాఁ బూజింపఁదగినవాడు. నోచేత్=అటుల
కాదేని, తదన్యః=అవిష్ణువుదక్క-మఱియొక్కఁడు, అధికః=ఎక్కువవాఁ
డు, తోవా=ఎవ్వఁడు ?

తా. ఓపార్వతీనల్లభా ! శ్రీమహావిష్ణువు త్రిపురసంహారకాలమందు
నీకు బాణమయ్యె. వృషభరూపమై నీకు వాహనముగానుండె. ఆర్యరూపం
బుతో నీయర్ధాంగంబున భార్యయై యొప్పారె. నీపాదసందర్శనమునకై
వరాహరూపమైతై. జగన్మోహినీరూపంబున నీవల్లభ్యంబునడసె. నీవానంద
తాండవమాడుచో మద్దెల వాయించుదు మెలఁగె. తాను సహస్రకమలూ
ర్చనము చేయునప్పు డొక్కకమలము తక్కువగాఁగఁ దననేత్రంబును మీ
పాదములయందర్పించియుండె నిటుల మీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుండై

మీయర్థాంగసంగి యగుటంబట్టియేగదా బ్రహ్మము లందఱకంటెచుఁ బూజ్యతరుండయ్యెను. కానినో వానియంతవాఁ డింకెవ్వఁడైనఁగలఁడా? దీనిచే బ్రహ్మములు పూజ్యులనియు విష్ణువు పూజ్యతరుండనియు శివుఁడు పూజ్యతముఁ డనియుఁ దాత్పర్యము లేలుచున్నది. 82

అ. శివప్రసాదాదేన విష్ణోః పూజ్యతరత్వం సిద్ధ మిత్యాహః—

వ్యా. హే ఆర్యాపతే పార్వతీపతే ఇదం చ సంబోధన మార్యా యా విష్ణ్వభేదం సూచయతి తత్సూచిత మర్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ విన్యతోతి హరిః విష్ణుః హి యస్మా త్కారణాత్తన బాహత్వం శరభావః పృషభత్వం వృషభావహనభావః అర్ధసపుషకరీరాధేన భార్యాత్వం కశత్రభావః ఘోషిత్వం వరాహతా మహాదేవస్య పాదదర్శనాయ వరాహరూప స్త్రీకారాదితి భావః సఖితాసఖిత్వం మోహినీరూపాపన్న విష్ణో శ్చేనవా లభ్య ప్రసిద్ధే రితి భావః మృదంగవహతా మృదంగవాద్యవాదిత్రత్వ మానందతాం డనకాదే తత్ప్రసిద్ధే రితిభావః ఏవ మాదిరూపం చ దధా దధార త్వత్వాదే నయనార్పణం చ సేతార్పణం చ కృతవా నాచరితవాక్ సహస్రకమలార్చనవేశాయాం సహస్రతమసంఖ్యాపూరకత్వా త్తే స్నేత్రకమలస్యేతి భావః కిం చ ర్వద్దేహభాగ స్తుదేహే భాగో యస్య సతథోక్త స్తస్మాత్సపవ పూజ్యాత్ బ్రహ్మదిసమూహ త్పూజ్యతరః అతిశయేన పూజయితు మర్హః అభవత్ నచే దేవం నో యది తదన్యః విష్ణోరితరః అధికః కోవా న కోపీత్యర్థః ఏతేన బ్రహ్మదయః పూజ్యాః హరిః పూజ్యతర స్త్వం పూజ్యతమః. ఇత్యర్థోలభ్యతే.

ఇతరదేవతలను నేవించుటచే సుఖము లభింపదనియు శివునినేవించుట చేత పరమసౌఖ్యము లభించుననియుఁ జెప్పచున్నారు.—

జననమృతియుతానాం నేవయా దేవతానాం

నభవతి సుఖలేశ స్సంశయో నా స్తి తత్ర,

అజని మమృతరూపం సాంబ మీశం భజంతే

య ఇహ పరమసౌఖ్యం తే హి ధన్యా లభంతే. 83

టీ. జననమృతియుతానాం=చావుపుట్టుకలతోఁగూడిన, దేవతానాం=దేవతలయొక్క, సేవయా=భజనముచేత, సుఖలేశః=సుఖము లేకమైనను (విషయసుఖమైనను), నభవతి=కలుగదు. తత్ర=అక్కడ, సంశయః=సందేహము, నాస్తి=లేదు, యే=ఏపురుషులు, అజనిం=ఉత్పత్తికూన్యఁడును, అమృతరూపం=మరణరహితమైన రూపముగలవాఁడును, సాంబం=జగత్కర్తయగు శక్తితోఁగూడినవాఁడును, ఈశం=నిరతిశయానందము నిచ్చుటకు సమర్థుఁడునునైన శివుని, ఇహ = ఈశరీర ముండియుండఁగనే, భజంతే=సేవించుచున్నారో, తే=వారు, ధన్యాః=కృతార్థులై, పరమసౌఖ్యం=మోక్షానందమును, లభంతే=పొందుదురు.

తా. ఇతరదేవతలందఱును జననమరణములుగలవారు. అట్టిక్షేత్రములు గలవారిని సేవించువారలకు విషయానందమైనను దృష్టిగాఁగలుగదు. ఇది నిశ్చయము. పార్వతీసమేతుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు జననమరణములు లేనివాఁడును బరమసౌఖ్యప్రసండునుగావున శరీరవంతులై యుండఁగనే శివుని సేవించువారు గృతార్థులై మోక్షానందము బొందుదురు.

ఆ. శివేతరదేవతానాం సేవయా సుఖాలాభ శ్చివసేవయా సౌఖ్యం చ భవతీత్యాహః—

వ్యా. జననఇతి. జననమృతియుతానా ముత్పత్తిమరణభాజాం దేవతానాం సేవయా భజనేన* సుఖలేశః సుఖస్య లేశోపీతి లేశపదమహిమ్నా విషయసుఖమపీతి గమ్యతే నభవతి నజాయతే స్వయం నుదాఖవతీనాం తాసాం సేవయా సేవకస్య సుఖంభవతీతి న వక్తవ్య మితి భావః అత్ర సంశయో నాస్తి యే త్వ జనిం జననకూన్య మమృతరూపం మరణరహితం రూపం యస్య తం తథోక్తం సాంబ మంబయాసహిత మతఏవేశం నిరతిశయసుఖదానసమర్థం శివమివాదేహే సత్వేన భజంతే సేవంతే తే ధన్యాః కృతార్థా స్సంతః పరమసౌఖ్యం మోక్షం లభంతే సర్వోత్తమత్వా చ్ఛివసకాకా నోక్తిప్రాప్తా న సంశయలేశోపీతి భావః.

హృదయమందు బుద్ధితోగూడ విడువకయుండఁగోరుచున్నాను. -
 శివ తవ పరిచర్యా సన్నిధానాయ గౌర్యా
 భవ మమగుణధుర్యాం బుద్ధికన్యాం ప్రదాస్యే,
 సకలభువనబంధో సచ్చిదానందసింధో
 నదయ హృదయగేహే సర్వదా సంవస త్వమ్. 84

టీ. శివ=ఓ శుభప్రసాదా! భవ = ఓసర్వోత్పాదకుఁడా! సకల
 భువనబంధో=సమస్తలోకములకు బంధువైనవాఁడా! సచ్చిదానందసింధో
 =సచ్చిదానందములకు సముగ్రుండైనవాఁడా! నదయ=దయావంతుఁడా!
 గౌర్యా=పార్శ్వతీరదేవితోగూడ, తన = నీయొక్క, పరిచర్యాసన్నిధానా
 య=సేవిండుటకై సమీపమందుండఁటకొఱకు, మమ=నాయొక్క, గుణధు
 ర్యాం=సకలగుణములను నహించిన, బుద్ధియనుకన్యకను, ప్రదాస్యే = దాన
 ముచేసెదను, త్వం=నీవు, హృదయగేహే=(నా) హృదయమను గృహ
 మందు, సర్వదా=ఎల్లపుడును, సంవస=సుఖముగా నివసించుము.

తా. మహాదేవా! నీవు సకలసౌభాగ్యదాయకుఁడవు గాన కన్యకిచ్చు
 గలిగించువుం స్త్రగుణంబును, సకలప్రపంచోత్పాదకుండువుగాన సంతానో
 త్పాదకత్వగుణంబును, సకలలోకబాంధవుఁడవుగాన బంధుమత్వగుణంబును,
 సత్స్విరూపుఁడవుగాన సాధుకాంత్యగుణమును, చిత్స్వరూపుఁడవుగాన శ్రుత
 సత్త్వగుణంబును, ఆనందస్వరూపుఁడవుగాన నీరోగత్వాదిగుణంబులును, నద
 యుండవుగాన దయాభువ్వంబును మొదలుగా సర్వగుణంబులన్నియు నీయందు
 గన్పట్టుచున్నవి. నీవు తగినవరుఁడవు. బుద్ధియనునాకన్యయు శాస్త్రోక్తంబైన
 యెల్లగుణంబులుం గలిగి గుంధుర్య యైయున్నది. గౌరీదేవితోగూడ నీకు
 పరిచర్యచేయుచు నీయొద్దనుండునట్లుగా దీని కన్యాప్రదానము చేసెదను.
 బ్రాహ్మ పీనాహపిధితోఁ బరిగ్రహించి చాతుర్యముతోడ నీయుభయపత్నుల
 పును సామర్యము సంపాదించుచు నాహృదయ గేహముఁ జెప్పడును
 గృహస్థువై సుఖముగా నివసించుము. నాబుద్ధి యెప్పుడును శివుని విడువక

యుండుగాక యనియు నిట్లు శివునికిమామగాకనై యానందించెన ననియుఁ
దాత్పర్యము.

అ. హృదయే బుధ్యా స హావి నాభావం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. శివఇతి. హే శివ భవ సకలభవనబంధో సచ్చిదానందసింధో
సదయ శివే త్యనేన కన్యాయా మిచ్ఛాజనకపుంస్త్ర్యాభ్యో గుణస్సూచ్యతే
భవే త్యనేన భవ త్యస్మా త్సర్వమితి పుత్రత్యా సంతానోత్పాదకత్వాభ్యో
గుణః సకలభవనబంధో ఇత్యనేన బంధుమత్వాభ్యో గుణః సచ్చిదానంద
సింధో ఇత్యనేన సదిత్యస్య సత్వమర్థః భావప్రధానో నిర్దేశః అనేన సాధు
కారిత్యం నూచ్యతే చి దిత్యనేన శ్రుతసత్వాభ్యో గుణః ఆనందే త్యనేన
ఆరోగత్వగుణః సదయ ఇత్యనేన దయాశుత్వ మేభి ర్వరగుణాః నిర్ణయంతే
గుణధుర్యా మిత్యనేన శాస్త్రబోధ్యా స్సర్వేగుణా ఉచ్యంతే ఇత్థం జహూ
వరగుణాః మనసి దృఢీకృత్య కన్యాం దాస్యామిత్యాహ సచ్చిదానంద
సింధో సత్యం చ చిచ్ఛ ఆనందశ్చ తేషాం సింధో నదీనాం సింధువదాస్పదీ
భూతపూర్వోక్త యావద్గుణ విశిష్ట గౌర్యా సహ పార్వత్యాసహ తన పరి
చర్యాసన్నిధానాయ పరిచర్యార్థం సమీపస్థితయే పూర్వోక్తగుణవిశిష్టాం
మమ మే బుద్ధికన్యాం బుద్ధిరేవ కన్యాతాం ప్రదాస్యే దాశిదానే ఇత్యస్మిన్
ధాతో ప్రేత్యుపసర్గసాహిత్యేన బ్రాహ్మో వివాహ ఇతి గమ్యతే ఉభయోః
పత్నీ స్యమరసతా సంపాదనచతురత్వా చ్ఛివస్య గౌర్యాసహేతుక్త
మిమాం వివాహ్యా త్వం హృదయగేహే హృదయమేవ గేహ మంతర్గ
హం తస్మి న్నర్వదా అనైరాశ్యేన సంపన సుఖేన వసేత్యర్థః బుద్ధే శ్శివా
వినా భూతత్వం భవ త్వీతి భావః. శివ శ్వశురతాం ప్రాప్య మోదిష్యే
ఇతి చ భావః.

నీకుఁగావలసిన యుపచారములు నేను సమకూర్చఁజాలనని నేటొక
తెఱఁగున ననుచున్నారు.—

జలధిమథనదత్తో నైవ పాతాళభేదీ

నచ వనమృగయాయా నైవ లుబ్ధః ప్రవీణః,

అశనకుసుమభూషా వస్త్రముఖ్యాం సపర్యాం

కథయ కథ మహం తే కల్పయా నీంచుమాళే. 85

టీ. ఇంచుమాళే = చంద్రుని శిరస్సునందు ధరించినవాడూ !
తే=నీకు, అశన...ఖ్యాం, అశన=అహారము, కుసుమ=పుష్పము, భూషా=భూషణము, వస్త్ర = వస్త్రమును, ముఖ్యాం = ప్రధానములుగాఁ గలిగిన, సపర్యాం=పూజోపచారమును, కథం=ఎట్లుగా, కల్పయాని=కల్పించెదను? కథయ=చెప్పుము. అహం=నేను, జలధిమథనదక్షః - జలధి=సముద్రమును, మథన = తరుచుటకు, దక్షః = చాలినవాడను, నైవ=కాను. పా... వీ-పాతాళ=పాతాళలోకమును, భేదీ = భేదించువాడను, నచ = కాను. చ...యాం-నన=అడవియందు, మృగయాయాం=వేటాడుటయందు, ప్రవీణః = నేర్పుగల, లుబ్ధః=బోయవాడను, నైవ=కాను.

తా. చంద్రశేఖరా! సముద్రము మధింపజూలిన వాడనా కాను. నీ కిట్టమైన కాలకూటాహారముగాని పుష్పమువలె శిరోభూషణంబుగ చంద్రుని గాని యెట్లీ నేర్తును? పాతాళలోకము భేదించువాడనైనఁ గాను. నీ కిట్టమైన భుజగభూషణ మెట్లు గల్పించఁగలను? అడవులలో మృగముల వేటాడ నేర్చిన బోయవాడనైనఁగాను. నీకభిమతంబైన గజచర్మవస్త్ర మెట్లీయఁగలను? దేవా ! నిన్ను నే నెట్లు పూజింపఁగలుగుదునో చెప్పుము?

అ. తవేష్యమాణాం సపర్యాం కర్తుం నాహం సమర్థ ఇతి భంగ్య తరేణాహః—

వ్యా. జలధీతి. హే ఇంచుమాళే చంద్రశేఖర తే తవాశనకుసుమ భూషావస్త్రముఖ్యామశనం చ కుసుమం చ తయో స్సమాహారః అశనకుసుమం తచ్చ భూషాభూషణం చ వస్త్రం వసనం చ ఏతాని ముఖ్యాని యస్యాంతాం సపర్యా ముపచారం కథం కేనప్రకారేణ కల్పయాని కరవాణి కథయ వద కల్పయితు మనమర్థ ఇతిభావః. కురేఇతి చై దనేపం భూతత్వా దిత్వా హ. అహం జలధిమథనదక్ష స్సముద్రమథనసమర్థో నైవ భవామి తథాశ్వే

త్వదభిమత విమరూపాశనచంద్రరూపమసుమప్రదానే సమర్థస్సాన్యం న చ
పాతాళభేదీ పాతాళం భినత్తి తచ్చీల మన్యేతి పాతాళభేదీ తథాత్వే
తవాభిమత భుజంగభూషణం కల్పయితుం సమర్థస్సాన్యం ననమృగయా
యాం నిపుణ సమర్థః లుభిః మృగహింసకః నభవామి తథా త్వే త్వదభి
మతగజచర్యాఖ్యవస్త్రం కల్పయితుం సమర్థస్సాన్య మనేవం ఘాతత్వాత్
త్వదభిమత ముపచారం కర్తు మనమగ్నోఽహ మితి భావః.

పూజాసామగ్రియున్నను పూజాస్థానము తెలియక పోవుట నలనఁ
బూజింప సమర్థుడనుగా ననుచున్నారు.—

పూజాద్రవ్యసమృద్ధయో విరచితాః పూజాం కథం కుర్మహే
పక్షిత్వం న చ వాకిటిత్వ మపినప్రాప్తం మయా దుర్లభం,
జానే మస్తక మంఘ్రిపల్లవ ముమాజానేన తేహం విభో
నజ్ఞాతం హి పితామహేన హరిణా తత్వేన తద్రూపిణా. 86

టీ. ఉమాజానే=పార్వతీదేవిభార్యగాఁ గలవాఁడా! పూ...యః=పూజాద్రవ్యం=పూజించుటకుఁ గావలసిన వస్తువులయొక్క, సమృద్ధయః=అతీతయములు, విరచితాః=సమకూర్పబడినవి. పూజాం=పూజను, కథం=ఎట్లుగా, కుర్మహే=చేయుదుము? దుర్లభం=పొందఁగలకముగాని, పక్షిత్వం=హంసపక్షిరూపమగుటయు, న-చ-వా=లేనిచో, కిటిత్వమపి=వరాహరూపమగుటయైనను, మయా=నాచేత, నప్రాప్తం=పొందఁబడలేదు. అహం=నేను, తే=నీ యొక్క, మస్తకం=శిరస్సును, అంఘ్రిపల్లవం=చిగురునంటిపాదమును, నజానే=ఎఱుంగను. విభో=సర్వవ్యాపకఁడా! తద్రూపిణా=హంసకిటిరూపములు బొందిన, పితామహేన=బ్రహ్మదేవునిచేతను, హరిణా=విష్ణుమూర్తిచేతను, తత్వేన=యథార్థముగా, నజ్ఞాతంహి=తెలియఁబడలేదుగాదా!

తా. పార్వతీ మనోహరా! పూజాద్రవ్యములు విశేషముగా ననుకూర్పబడియుండ నిమ్ము. అపుడుమాత్రము భిన్నుపూజించుట యెట్లు?

నీ విరస్సును తెలియదు. నీ పాదములును తెలియవు. హంసరూపము, నరూహరూపమును దుర్లభములు. అవి నాకుఁ గలిగినవి కావు. ఆరూపములు వచ్చిన బ్రహ్మాదేవుడు, విష్ణుమూర్తియు మాత్ర మేపాటి తెలిసికొనఁ గలిగిరి? యధార్థము తెలియనేలేదు గదా!

అట్టిబ్రహ్మవిష్ణువులే తెలిసికొనలేక పోయిన పూజాస్థానముగు మీ మస్తకమును పాదపల్లవమునుఁ తెలిసికొని నే నెట్లు పూజింపఁగలుగునునని తాత్పర్యము.

అ. పూజాసామగ్ర్యాం సత్కృత్యపి పూజాస్థానా పఞ్జానాత్ పూజాం కర్తు మసమర్థ ఇత్యాహ :—

వ్యా. హే శుమాజానే శుమా పార్వతీ జాయా యస్య తస్య సంబుద్ధి రుమాజానే యవ్యపి పూజాద్రవ్య సమృద్ధయః పూజాయాః ద్రవ్యాణి పూజాసాధనపన్నుని తేహం సమృద్ధయః ఆత్మయాః విరచితా స్సంపాదితా స్తథాపి పూజాం పూజనం కథం మర్మహే నకథ మపీత్యర్థః - ముర్లభం మస్త్రిపం పక్షీత్వం పక్షిభావః కించ నవానో వా కిటిత్వమపి వరాహభావోపి మయా సప్రాప్తం నాలంబిత మతస్తే తవ మస్తకమంఘ్రిపల్లవం చాంఘ్రిః పల్లవమివే త్యుపమితసమాసః హే విభో వ్యాపకనజానేహి యస్మాత్తత్వేన యథాస్థేన తద్రూపిణా సక్షిరూపిణా కిటిరూపిణా చ పితామహేన బ్రహ్మణా హరిణా విష్ణునాచ న జ్ఞాతం నవిదితం తస్మాదహంరం నజాన ఇతి కిముత పూజాద్రవ్యసంపత్తిషు సత్కృత్యపి బ్రహ్మపాపన్నేన బ్రహ్మణా విష్ణునా చా నవగతం పూజాస్థానం మస్తక మంఘ్రిపల్లవఇచ్చ జ్ఞాత్వా కథమహం పూజాం కర్తుం కర్మయా మితి భావః.

శివపాదభక్తిమాత్రము కావలె నని కోరుచున్నారు.—

అశనం గరళం ఫణికలాపా

నసనం చర్మ చ వాహనం మహోక్షః,

మమ దాస్యసి కిం కి మ స్తి శంభో

తవ పాదాంబుజభక్తిమేవ దేహి.

87

టీ. శంభో=ఓ శంకరుడా! తవ=నీకు, అశనం = భోజనము, గరళం=విషము. కలాపః = భూషణము, ఫణి=పాము. వసనం = వస్త్రము, చర్మ=వనుగుతోలు. వాహనంచ=వాహనమును, మహోక్షః=ముసలియొద్దు. కిం=ఏమి, దాస్యసి=ఇచ్చెదవు? మమ=నాకు గావలసినది, కిం=ఏమి, ఆస్తి=ఉన్నది? తవ=నీయొక్క, పాదాంబుజభక్తిమేవ - పాదాంబుజ = పాద పద్మములయందు, భక్తిమేవ=భక్తిమాత్రమే, దేహి=ఇమ్ము.

తా. సౌఖ్యనిధి! నీవు భుజించునది విషము. అలంకరించు కొనునది పాము. కట్టుకొనునది యేనుగుతోలు. ఎక్కితిరుగు నాహనము ముసలియొద్దు. ఇంక నాకిట్టమైనది నీయొద్ద నేమియున్నది? నీవేమి యిచ్చెదవు? నీ పాదభక్తి యొక్కటేచాలు నది యిమ్ము.

ఇచ్చట పరమేశ్వరుని నిందించినట్లు తోచును. కాని దాని పర్యవసానము స్తుతియేగాని నిందగాదు. “ఏవత్రాపహతపాష్టా” శ్రుతి. ఈశ్వరుడు సర్వదోషవర్జితుడు. గరళము భోజనమనుట భక్తిరక్షణాభిప్రాయముచేతను, పాముభూషణమనుట అభయండు అనునభిప్రాయముచేతను, గజచర్మము వస్త్రమనుట నిస్పృహుడను నభిప్రాయముచేతను, నాకు గావలసినదేదియు నీయొద్దలేదనుట ‘నేను నిస్పృహుడను’ అను నభిప్రాయముచేతను నని ఎక్కయొక్క తాత్పర్యమును గమనింపవలయును. కావుననే భక్తియొనఁగుమని వేడుకొనుటయు సమంజసమగు.

ఆ. శివపాదాంబుజభక్తిమేవ యాచతే:—

వ్యా. అశనమితి. హే శంభో సుఖనిధే భక్తాశ్చక్షుమాణం దేయం త్వయి నాస్తీ త్యాహ తవాశనం భక్షణం గరళం హాలాహలం కలాపోభూషణం ఫణిభుజగః వసనం వస్త్రం చర్మకృత్పివేశేషః వాహనం చ చస్తవ్యర్థః మహోక్షః వృద్ధవృషభః అతో హేతోర్భక్తాభీష్టం కిం దాస్యసి మమ ప్రా

ర్థనీయం తవ కి మ స్తి కిమపి నా స్తీత్యర్థః- తథాపి దేయం కించి ద స్తీతిమత్వా
హ- తత్కిమితి చే త్తత్రాహ. తప పాదాంబుజభక్తిమేవ దేహినాన్యదస్య
వేక్షిత మితిభావః- ఈశ్వరే భాసమానా నిందా స్తుతీపర్యవసాయి నీ ఈశ్వ
రస్తు “ఏష ఆత్మాపహత పాపే”త్యాదిశ్రుత్యా సర్వదోషశూన్యఃప్రతీయ
తే ఆశనే గరళత్వప్రతిజ్ఞానం భక్తరక్షణాభిప్రాయేణ ఫణినిభూషణత్వ ప్ర
తిజ్ఞాన మభయత్వాభిప్రాయేణ వసనే చరమత్వకల్పనం నిస్పృహత్వాభి
ప్రాయేణ దుష్టనిగ్రాహకత్వ నూచనాభిప్రాయేణ వాచనే మహాత్మత్వ
కథనం మమ ప్రార్థనీయం కిమ స్తీ త్యనేన స్వస్య వైస్పృహ్యం ద్యోత్యతే
ఇతి వక్తృతాత్పర్యం.

ఇట్టివాఁక సగుణు నేని నీయగ్నము, స్తోత్రము, ధ్యానముంజేయ
సమర్థుడ నగుచును. అని చెప్పచున్నారు.—

యదాకృతాంభోనిధిసేతుబంధనః

కరస్థలాధఃకృతపర్వతాధిపః,

భవాని తే లంఘితపద్మసంభవ

స్తదాశివార్చాస్తవ భావనక్షమః.

88.

టీ. శివ=ఓ సాంబమూర్తీ యదా = ఎప్పుడు, కృ...నః - కృత=
చేయఁబడిన, అంభోనిధి=సముద్రమందు, సేతుబంధనః = వారధినిర్మాణము
గలవాడను, కర...పః - కరస్థల = అణచేతీతో, అధఃకృత=దిగువకణచఁ
బడిన, పర్వతాధిపః = వింధ్యపర్వతముగలవాడను, లంఘి...పః-లంఘిత=
అతీరియింపఁబడిన, పద్మసంభవః=బ్రహ్మదేవుఁడు గలవాడను, (అగుచునో)
తదా=అప్పుడు, తే=నీయుక్క, అర్చా...మః - అర్చా = పూజయందును,
స్తవ=స్తోత్రమందును, భావన=ధ్యానమందును, క్షమః=సమర్థుడను, భవా
ని=అగుచును.

తా. సాంబశివా! సముద్రమునకు వారధి గట్టిన శ్రీరాములును అణ
చేతీతో వింధ్యపర్వతము నేలకణచిన యగస్త్యులును, బ్రహ్మదేవునికన్న

నెక్కువవాడును నే నగునునేని క్రమముగా నీపూజాస్తోత్ర ధ్యానములు చేయుటకు సమర్థుడనుగా నుందును.

అ. ఏవంభూత శ్చే త్తవార్చాస్తోత్రభావనా త్తమస్సాన్యమిత్యాహ:-

వ్యా. యదాకృతఇతి. హే శివ యదా యస్మిక్ కాలే కృతాం భోనిధినేతుబంధనః అంభసాం నిధిస్థానం సముద్రస్తస్మిక్ సేతుబంధనం సేతుర్వారివారకమృత్కూటవిశేష స్తస్య బంధనం నిర్మాణం కృతిః యేన తథోక్తః కరస్థలాధఃకృతపర్వతాధిపః కరస్థలేన హస్తప్రదేశే నా భగకృతః ధూమా నిమజ్జితః పర్వతాధిపః వింధ్యాద్రిర్యేన తథోక్తః లంఘితపద్మసంభవః లంఘితః అతిశయితః పద్మసంభవః బ్రహ్మయేన తథోక్త ఏవంభూతో భవిష్యమి తదా తే తవార్చాస్తవభావనత్తమః అర్చా అర్చనం స్తవస్తుతి గాభవనం ధ్యానం తేషు త్తమస్సమర్థః భవాని శ్రీరామః అగస్త్యః బ్రహ్మతః యది భవిష్యా మ్యుక్తేషు శ్రీష్వరేషు తదా సమర్థో భవామితి భావః.

ఈశ్వరునికి పూజనమును తాడనమునుగూడ ప్రియమైనది అనియెడిది గి తానాచరించుటకు 'అందెక్కువప్రియమైనది ఏది ?' అని అడుగుచున్నాడు.—

నతిభి ర్నుతిభి స్త్వ మిశపూజా

విధిభి ర్ధ్యానసమాధిభి ర్నతుష్టః,

ధనుషా ముసలేన చాశ్మభిర్వా

నదతే ప్రీతికరం తథాకరోమి.

89

టీ. ఈశ=ఓఈశ్వరుడా! త్వం=నీవు, నతిభిః = నమస్కారముల చేతను, నుతిభిః=స్తోత్రముల చేతను, పూజావిధిభిః=పూజావిధానములచేతను, ధ్యానసమాధిభిః=ధ్యానసమాధులచేతను, ధనుషా = వింటి దెబ్బలచేతను, ముసలేన=రోకలిపోట్లచేతను, అశ్మభిర్వా=తాళ్లు దువ్వుటచేతనుంబలె,

తుష్టః=సంతోషించినవాడవు, న=కావు. తే=నీకు, ప్రీతికరం=(పైఠెం
టిలో) ప్రియమైనది, వద=చెప్పము. తథా=అట్లు, కరోమి=చేయుదును.

తా. పరమేశ్వరా! నమస్కారములు, స్తోత్రములు, పూజలు,
ధ్యానములు, సమాధులు మున్నగువానితోఁ దృప్తినొందక వింటిచెబ్బలు,
లోకలిప్తోట్లు, తాత్పర్యపుట మొదలగువానితోఁ బరమప్రీతి నొందితివని
పురాణగాధలువింటిని. ఇందు నీకేది ప్రియమో చెప్ప మట్లుచేయుదును.

కొందఱు భక్తులు భక్తిపరీక్షయందు ధైర్యశాలురై వింటిచెబ్బలుము
న్నగువానితో శివుని సంతోషపఱచి తమమనోరథముల నీడేర్చుకొనిరి. అని
అర్జునాదులక ఫల పురాణప్రసిద్ధముగా నున్నవి.

అ. శివస్య పూజనతాడనయో రుభయోరపి ప్రీతికరత్వం బుధ్వా
స్వానుష్ఠానాయ తత్రాతిశయేన ప్రీతికరం పృచ్ఛతి:—

వ్యా. నతిభిరితి. హే ఈశత్వం నతిభి ర్ముమస్కారై ర్నుతిభి స్తో
త్రైః పూజావిధిభి స్సపర్యవిధానై ర్ధ్యాన సమాధిభి స్సమాధి ర్విషయిణి
సర్వకారణే కృత్స్న విషయ విలాసనం ధ్యానం మనసః ధ్యేయైకరూపతా
తస్మై సమాధయః ధ్యానసమాదయ స్తై స్తథా నతుష్టః ధనుషా కార్ముకతా
డనేన ముసలేన ముసలప్రహరేణాశ్మభిః పాషాణప్రక్షేపైర్వా యథా తుష్టః
ఇత్థం పురాణకథాశ్రవణేన జానా మ్యుభయో ర్మధ్యే యదతిప్రీతికరం తం
తద్వద తత్కరోమి విదధే కేచన భక్తాః భక్తిపరీక్షణే భృతిం విందంతః
ధనుస్తాడనాదిభి శ్శివం సంతోష్యన్వేష్యం ప్రాపురితి పురాణప్రసిద్ధిః.

శక్తికొలఁది త్రికరణశుద్ధిగా నిన్ను నేవెందును, అనుచున్నారు.—

వచనా చరితం వదామి శంభో

రహ ముద్యోగవిధాను తేఽప్రసక్తః,

మనసా కృతి మీశ్వరస్య నేవే

శిరసాచైవ సదాశివం నమామి.

టీ. అహం=నేను, తే=నీయొక్క, ఉ...సు-ఉద్యోగ = ఉన్నత యోగములయొక్క, విధాను=విధానములయందు, అప్రసక్త=పరిచయము లేనివాడను, వచసా=వాక్కుచేత, శంభోః=సుఖస్వరూపుడవగు, తే=నీయొక్క, చరితం=చరిత్రమును, వదామి = చెప్పచున్నాను. మనసా=మనస్సుచేత, ఈశ్వరస్య=ఈశ్వరుడవైన, తన = నీయొక్క, ఆకృతిం=ఆకారమును, సేవే=సేవించుచున్నాను. శిరసా = శిరస్సుచేత, సదాశివం=నిత్యసుఖస్వరూపుడవైన, త్వామేవ=నిన్నే, నమామిచ = నమస్కరించుచున్నాను.

తా. దేవా! ఉత్తమంబులైన శివయోగంబుల యందు పరిచయము లేను. చిత్తమంత స్థిరముగా నిలువగు కావున వాక్కుతో మీచరిత్రంబులు పలుకుచు మనస్సున మీయాకృతిధ్యానించుచు శిరస్సుతో మీపాదపద్మములకు నమస్కరించుచు శక్తివంచనలేక సేవించెదను.

అ. త్రిభిఃకరణై ర్యథోచితం త్వాం సేవే ఇత్యాహ:-

వ్యా. అహం తే తవోద్యోగవిధా నూచైచ్చోగఉద్యోగః స్థిరతయా చిత్త సమర్పణం తస్య విధానుప్రకారేష్వప్రసక్తఃప్రసక్తిః పరిచితిస్తద్రహితః, అర్హాదిత్వా దచ్చిత్తయః. అతఃకారణా ద్వచసా వాచా శంభోసుఖస్వరూపస్యతే తవ చరిత్రం వదామి వచ్చి మనసా ఈశ్వరస్య తవాకృతి మాకారం సేవే ధ్యాయామి శిరసా మూర్ధ్నా సదాశివం సదా సుఖస్వరూపం త్వామేవ నమామి చనమస్కారోమి, స్పష్టోఽర్థః.

ఆద్యా విద్యా హృద్గతా నిర్గతానీ

ద్విద్యా హృద్గతా హృద్గతా త్వత్ప్రసాదాత్,

సేవే నిత్యం శ్రీకరం త్వత్పదాబ్జం

భావే ముక్తే రాజనం రాజమాళే.

91

టీ. రాజమాళే=ఓచంద్రశేఖరా! త్వత్ప్రసాదాత్ = నీయనుగ్రహమునలర, హృద్గతా=హృదయము నంటియున్న, ఆద్యా=మొట్టమొదటిది

యగు, అవిద్యా = అజ్ఞానము, నిర్గతా = తొలగిపోయినది, అసీత్ = అయ్యెను. యా = ఏజ్ఞానము, హృత్ = హృదయగ్రంథిని హరించునదియో, (సా = ఆ), విద్యా = జ్ఞానము, హృద్యా = హృదయమునఁ బ్రవేశించిన (వయ్యెను). శ్రీకరం = సంపత్కరమును, ముక్తే = మోక్షమునకు, భాజనం = ఆధారమైనదియునగు, త్వత్పదాబ్జం = నీపాదపద్మమును, భావే = మనస్సునందు, నిత్యం = ఎప్పుడును, సేవే = ధ్యానించుచున్నాను.

తా. సాంబశివా ! నీ యనుగ్రహమువలన నాయజ్ఞానము తొలగిపోయి హృదయగ్రంథిభేదకం బగుసుజ్ఞానంబు గలిగినది. లక్ష్మీకరంబును మోక్షప్రదంబునునగు నీపాదయుగ్మము సేవించెదను.

ఆ. త్వత్పదాబ్జం సేవిత్యాహ :—

వా. హే రాజమా శేచంద్రశేఖర త్వత్ప్రసాదా త్తవానుగ్రహం ధృన్గతామానసంప్రాప్తా ఆద్యా ఆదౌ భవా ఆద్యా అనాదిభూతేత్వర్థః అవిద్యా అజ్ఞానం నిర్గతా మనసః నివృత్తా ఆసీ దభూ ధృద్వా హృత్యేతి చెదః యా హరతి హృదయగ్రంథిం నాశయతీతి హృ త్సా విద్యా జ్ఞానం విద్యతే ఆస్తి తస్మా చ్ఛ్రీకరం సంపత్కరం ముక్తే రాభిజనం మోక్షస్య కారణం తే తన పదాబ్జం భావే మనసి నిత్యం సేవే సదా ధ్యాయామి.

తన నీ సంసారి సాగరమునుండి కడతేర్చు మని వేడుకొనుచున్నాడు. —

దూరీకృతాని దురితాని దురక్షరాణి

దౌర్భాగ్యదుఃఖదురహంకృతిదుర్వచాంసి,

సారం త్వదీయచరితం నితరాం పిబంతం

గౌరీశ మా మిహ సముద్ధర సత్కటాక్షైః.

92

టీ. గౌరీశ = ఓ పారవర్తిరమణా ! దురక్షరాణి = బ్రహ్మ లలాటమందు వ్రాసిన గుప్తలిపిసూచకములును, దురితాని = పాపకర్తృముచేతఁ గలిగినవియు, దౌ...సి = దౌర్భాగ్య = దుర్దృష్టము, దుఃఖ = దుఃఖము, దురహంకృతి =

చుష్టములగు దేహగులయందు 'అహం' అనునభిమానమును, దుర్వచాంసి = పరుషభాషణమును, సత్కృత్యాత్మై = నీకడకంటె చూపులచేత, మారీకృతాని = మారముగాఁబోఁగొట్టఁబడినవి. సారం = సారమైన, త్వదీయచరితం = నీచరిత్రను, నితరాం = మిక్కిలి, పిబంతం = వినుచున్న, మాం = నన్ను, ఇహ = ఈజన్మమందు, సముద్ధరం = ఉద్ధరింపుము.

తా. సాంబశివా! ఉత్పత్తికాలమున బ్రహ్మ సుగుట వ్రాసినవ్రాతలకు నూచకంబులై పాపకర్తమువలన గలిగిన దురదృష్టము, దుఃఖము, దురహంకారమును నీకటాక్ష వీక్షణముచేఁ బ్రాసినవి. ఇంక సారభూతమైన నీచరిత్రంబులు వినుచుందును. నన్నీ జన్మముచుండి తరింపఁజేయుము.

అ. సంసారా దాత్తన సముద్ధరణం ప్రార్థయతే :—

మారీకృత ఇతి. హే గౌరీశ ఉమారమణ దురక్షరాణి బ్రహ్మకృత దుర్దిపిసూచకాని నూచ్యనూచకయో రభేదవినక్షయా తద్విశేషణత్వేన నిర్దేశః దురితాని దోషేణ ప్రాప్తాని దౌర్భాగ్యదుఃఖ దురహంకృతి దుర్వచాంసి దుఃఖదః భగః అధర్మోయస్యసః దుర్భగః తస్యభావః దౌర్భాగ్యం దురదృష్టమితి యావత్ దుఃఖం సర్వప్రతికూలతయా వేద్యోంతకరణ స్పృతివిశేషః దురహంకృతిః చుష్టే దేహదావహా మిత్యభిమానకరణం దుర్వచః ఘనహృక్తి రేతాని త్వత్కృత్యాత్మై స్వదపాంగ పాతై ర్దురీ కృతాని దూరస్థానికృతాని వ్యుదస్తానీతి యావత్ త్వచ్ఛరితం తవ చరితమేవ సార మితరచరిత్రేభ్యో బలవత్త్వదీయ చరితం తవ సంబంధిచరిత్రం పిబంతం శ్రుణ్వంతం మామిహాస్మిన్నేవ జన్మని సముద్ధర పునరావృత్తిరహితం యథాతథా సంసార సాగరా దుత్తరయేతి భావః.

సోమకళాధరమాళౌ

కోమలఘనకంధరే మహామహసి,

స్వామిని గిరిజానాథే

మామకహృదయం నిరంతరం రమతామ్.

టీ. మామకహృదయం = నామనస్సు, సోమకళాధరమాళౌ = శిరస్సున చంద్రకళ ధరించినట్టియు, కో...కే-కోమల = కోమలమైన, ఘన=మేఘమువంటి, కంధరే=మెడగలిగినట్టియు, స్వామిని = సర్వనియామకమైనట్టియు, గిరిజానాథే = పార్వతీపతిరూపమైన, మహామహాసి = మహాజ్యోతియందు, నిరంతరం=ఎల్లప్పుడును, రమతాం=క్రీడించుగాక.

తా. శిరస్సున చంద్రరేఖ, కోమలమైన మేఘమునంటి కంఠమున గలిగి సర్వనియంతయు పార్వతీ పరమేశ్వర రూపముతో వెలయుచున్న పరజ్యోతిస్సరూపమైన పరబ్రహ్మమునందు నాచిత్తమెప్పుడును విహరించుచుండుగాక.

అ. మనోరమం పార్థయతే:—

వాఙ్మ. సోమకళాధరఇతి. మామకహృదయం మత్సంబంధి చేత సోమకళాధరమాళౌ - ధరతీతి ధరః సోమకళాయాః ధరసోమకళాధరస్యః మాళౌ యస్య తథోక్తే కోమలఘనకంధరే కోమలః మృదుళః ఘనః నీరదః స ఇవ కంఠరే గ్రీవాయస్య తథోక్తే గ్రీవాయః కంధరత్వేన ఘనసాదృశ్యం వైలేనవా స్వామిని సర్వనియంతరిగిజానాథే పార్వతీనాథే మహామహాసి మహామహాసి జ్యోతిషాం జ్యోతిః బ్రహ్మణి నిరంతరం రమతాం రశిం ప్రాప్నోతు.

నాటక మొదలగునవి యీశ్వరాయ త్తము లగుటచేతనే సాఫల్యంబు నొందునని చెప్పచున్నాడు.—

సారసనా తే నయనే తావేవకరా స ఏవ కృతకృత్యః,
యాయే యా యో భర్గం వదతీ యే తే సదార్పణఃస్మరతి.

టీ. యా=ఏనాటక, భర్గం=పరమశివునిబోధించు 'భర్గ' శబ్దమును, వదతి=పలుకు చుండునో, యే=ఏకన్నులు, భర్గం=శివుని, ఈక్షేలే=చూచుచుండునో, యా=ఏచేతులు, భర్గం=శివుని, సదా=ఎల్లప్పుడును, అర్చితః=పూజించుచుండునో, యః=ఏభిక్షుడు, భర్గం=శివుని, స్మరతి = తలంచు

మండునో, సా=అదియే, రసనా=నాలుక, తే=అవియే, నయనే=కన్నులు, తావేవ=అవియే, కరా=చేతులు, సఏవ = వాడే, కృతకృత్యం=కృతార్థం.

ఎల్లప్పడీశ్వరనామముచ్చరించుచుండు నాలుకయేనాలుక. ఎల్లవేశాలనీశ్వరుని చూచుచుండు కన్నులేకన్నులు. ప్రతిదినమీశ్వరుని పూజించుచుండు చేతులేచేతులు. నిరంతరము పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండు భక్తుడే కృతకృత్యుండునగును. తక్కినవి నిరర్థకములని తాత్పర్యము.

అ. రసనాదీనాం తదేకవిషయత్వేన సాఫల్యమాచా :—

వ్యా. సఇతి యారసనాభగ్గం పరమశివనాచకం భగ్గనామవదతి యేనయనే భగ్గం శివమీక్షేతే పశ్యతః యా కరా భగ్గ మర్చతః పూజయతః, యః భక్తః భగ్గం స్మరతి చింతయతి సదేతి సర్వత్రాస్వేతి సారసనా నాన్యేత్యర్థః సఏవ కృతకృత్యః ప్రాప్తకర్తవ్యః నాన్యఇత్యర్థః స్పష్టోఽర్థః.

మిగులకఠినంబగు ప్రదేశమందు సంచరింపసలినవచ్చె సనుసంశయము విడుపుమని వేడుకొను చున్నారు —

అతిమృదుశౌ మమ చరణా వతికఠినం తే మనోభవా నీశ,
ఇతి విచికిత్సాం సంత్యజ శివకథ మాసీద్గిరౌ తథా ప్రవేశః.

టీ. శివ = ఓమంగళ స్వరూపుడా! భవానీపతేఃఓపార్వతీపతీ ! మమ = నాయొక్క, చరణౌ=పాదములు, అతిమృదుశౌ = మిగులకఠినమైనవి, తే = నీయొక్క, మనః = మనస్సు, అతికఠినం = మిక్కిలి కఠినమైనది, ఇతి = అని, విచికిత్సాం = సంశయమును, సంత్యజ = విడుపుము. తథా = అట్టి, గిరౌ = పర్వతముమీద, ప్రవేశః = సంచారము, కథం = ఎట్లు, అసీత్ = అయ్యెను ?

తా. దేవా! భవానీసనాథా ఈభిక్తునిచిత్తము మిక్కిలి కఠోరముగా నుండును. కోమలమైన నాపాదములతో దానియందు సంచరించుటయెట్లని

మీరు సగళయింపఁ బనిలేదు. అంతక తోరముగా నుండు పర్వతముమీఁదఁ గౌరీసమేతులై మీరుసంచరించుటలేదా?

అ. అతికఠిన ప్రదేశసంచార విచికిత్సాం సంత్యజేతి ప్రార్థయతే:-

వ్యా. అతీతి. హే శివమంగళస్వరూప హేభవానీశ భవాన్యాః పార్వత్యాః ఈశ రమణ భవానీపతే ర్మమచరణౌ చాతిమృదులాపతి మాద్దని వంతౌ తే తవ భక్తస్య మనః అతికఠిన మతి కర్కశ మిత్యేవం ప్రకాశేణ విచికిత్సాం సంశయం సంత్యజ నిశ్శేషం పరిహర దోషః కథం సుపరిహర ఇతిచే దభ్యస్తకఠినప్రదేశసంచరణత్వా త్తవ నవోఽయిత్యాహ తథా భూతే కఠినే గిరా ప్రదేశ స్సంచరణం కథమాసీ దభూత్ భవాన్యాసహ కఠినగిరా సంచరణార్థతోః కఠినే మమ మనసి సంచరణం యుక్తమేవేతి భావః.

ఈశ్వర పాదమందు తన మనస్సును నిర్బంధింప వేడుకొను చు న్నారు.—

ధైర్యాంకుశేన నిభృతం

రభసా దాకృష్ట భక్తిశృంఖలయా,

పురహరచరిణాలానే

హృదయ మదేభం బధానచిద్యంత్రైః.

96

టీ. పురహర=త్రిపురములు జయించినవాఁడా! హృదయమదేభం= (నా)మనస్సును మదపుటేనుఁగును, ధైర్యాంకుశేన = ధైర్యంబునెడి యంకు శముతో, రభసాత్ = వేగమునలన, దాకృష్ట = వెశపఱచుకొని, భక్తిశృంఖలయా = భక్తియునుగొలుసుతో, చరణాలానే = మీపాదంబుల యేనిక కట్రాడునందు, చిద్యంత్రైః = ఈశ్వరమహిమజ్ఞానంబుల నెడి యంత్రములతో, నిభృతం = కదలకుండ, బధాన = బంధింపుము.

తా. పురహరండవైన ఓమహాదేవా! త్రిపురంబులు జయించినరాజు మత్తగజంబుల నంకుశంబుతో వెశపఱచుకొని గొలుసులతో బిగించి యు

పాయమున కట్టుగంటంబులం గట్టియుంచున్నట్లు నామనోగజంబును నైర్వ్యమంకుశముగా నీవశము చేసికొని భక్తియును సంకలతో నీమహత్త్వజ్ఞానము ముడివెట్టి నీపాదంబున బంధింపుము.

అ. ఈశ్వరచరణే స్వమనోబంధం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ధైర్యాంకుశ ఇతి. హే పురహర త్రిపురజయిక్ త్వం హృదయమేన మదేభః మత్తగజః మవోస్యాస్తీతి మదః, అర్చ ఆదిత్వా న్నత్వన్ధీ యోచ్చిత్వయః, మదవత్వ సామాన్యాద్భవయే మదేభత్వా రోపస్తథా ధైర్యాంకుశేన ధీరస్య భావో ధైర్యం త్వయి స్థితా నిశ్చయరూపం తదేవాంకుశస్తేన రభసా ద్వేగా దాకృష్యస్వాస్తీకృత్య భక్తిశృంఖలయా భక్త్యాఖ్యయా శృంఖలయా అగ్రశేన చరణాలానే చరణమేవాహనం గజబంధనస్తంభ స్తస్మిక్ చిద్యంత్రై శ్చిదః ఈశ్వరమహిమవిషయకజ్ఞానాని తా ఏన యంత్రాణి గజనియమనోపాయా స్తైర్నిశ్చలం నిశ్చలం యథా తథా బధాన బద్ధం కురు రిపుపురహ్యతోరాజ్ఞః మత్తేభనశికరణవ త్తవేదం యుక్తమేవేతి భావః.

మనసునకు ఈశ్వర పదవి మ్మని వేడుకొనుచున్నార.—

ప్రచర త్యభితః ప్రగల్భవృత్త్యా

మదవా నేమ మనఃకరీగరీయాక్,

పరిగృహ్య నయేన భక్తిరజ్ఞా

పరమస్థాణుపదం దృఢం నయాయుమ్.

97

టీ. పరమ=ఓంపరిచ్ఛిన్న స్వరూపుడా! మదవా=మదముగలిగిన, గరీయాక్ = గొప్పదియగు, ఏమః = ఈ, మనఃకరీ = చిత్తగజము, ప్రగల్భవృత్త్యా = అపరానిగమనముతో, అభితః = అంతటను, ప్రచరతి = సంచరించుచున్నది, అముం = దీనిని, భక్తిరజ్ఞా = భక్తియునుత్రాడుతో, నయేన = అనునయముతో, పరిగృహ్య = పట్టుకొని, స్థాణు = స్థిరమయిన పదం = స్థానమును, దృఢం = మరలతిరిగిరాకుండ, నయ=పొందింపుము.

తా. ఓఅపరిచ్ఛిన్నానందమూర్తి! ఈనామానసమత్తగజము నిలుపుటకు వీలుపడని గమనముతో నలువంకలఁ బరువు లిడుచున్నది. దీని నీభక్తియను త్రాడుతో గట్టి మెల్లగాఁబట్టుకొని పునరావృత్తి రహితముగా స్థిరమైన బ్రహ్మపదము జేర్చుము.

సగుణోపాసనము చేయునాత్మ పర్యవసానమున నిర్గుణభావమునొందుఁగాన మనస్సునకు బ్రహ్మకారత్వము గలిగింపుమని వేడుకొనుట గ్రంథాంతమందు సమంజసముగా నున్నది. దీనికిఫలము నిర్విశేషానందావిర్భావము అని తాత్పర్యము.

అ. మనసశ్చాశ్వతపదప్రాప్తిం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ప్రచరతీత్యట. హే పరమ ఆపరిచ్ఛిన్నస్వరూప మదవాన్తదోస్మాత్తీతి మదవాక్ గరియానేహాయం మనసకరి చిత్తగజః ప్రగల్భవృత్త్యాదుర్నివారవ్యాపారేణాభిత స్పర్వత శ్చరణ సంఘరతి తథా సంఘరత మముం మనసకరిణం భక్తిరశ్చా భక్తిచేస రజ్జాః పాశస్తయానయేనానునయేనానుకాసనే నేతృర్థః పరిగృహ్య స్వీయత్వేన గృహీత్వా స్థాణుస్థాపరం పదం స్థానం బ్రహ్మపదం దృఢ మపునరావృత్తి యథా తథా సయప్రాపయ సగుణోపాసనస్మాత్తనః నిర్గుణభావపర్యవసాయిత్వా దిహ మనసః బ్రహ్మకారతాప్రార్థనం నిర్విశేషఫలకం గ్రంథాంతే సమంజస మితి భావః.

కవి కన్యగా భావించినతనకవితను గౌరీప్రియుండగు పరమేశ్వరున కర్పించుచున్నాడు.—

సర్వాలంకారయుక్తాం సరళపదయుతాం సాధువృత్తాం సువర్ణాం, సద్భి స్సంస్తూయమానాం సరసగుణయుతాం లక్ష్మీతాం లక్షణాఘ్నాం, ఉద్యద్భూషావిశేషా ముపగతవినయాం ద్యోతమానార్థరేఖాం, కల్యాణీం దేవ గౌరీప్రియ మామ కవితా కన్యకాం త్వం గృహీణ.

98

టీ. గౌరీప్రియ = గౌరీదేవి ప్రియురాలుగాఁగల, దేవా = మహాదేవా ! స...క్తాం-సర్వ = సమస్తమైన, అలంకార = ఉపమ, ఉత్ప్రేక్ష మొదలగు అలంకారములతోడను (భూషణములతోడను), యుక్తాం = కూడినదియు, స...తాం-సరళ = మృదువైన, లేక, సుబోధమైన (మందమగు) పద = శబ్దములతో (నడకలతో), యుతాం = కూడినదియు, సాధువృత్తాం = సలక్షణమైన ఆర్యావృత్తము మొదలగువృత్తములు గలదియు (మంచినడత గలదియు), సువర్ణాం = పరుషములుగాని అక్షరములుగలదియు (చక్కనిరూపముగలదియు), సద్భిః = కావ్యలక్షణము (శరీరలక్షణము) చెలిసిన పెద్దలచేత, సంస్తాయమానాం = కొనియాడఁబడుచున్నదియు, సరసగుణయుతాం = శృంగారాదిరసములు మాధుర్యాదిగుణములు వీనితోఁగూడినదియు (భగ్తకిష్టంబగు గుణములతోఁగూడినదియు), లక్ష్మీతాం = ప్రతిపాద్యవస్తువుగలదియు (పరిపఁదగినదిగా నెన్నఁబడినదియు), లక్షణాఢ్యాం = సర్వలక్షణములనొప్పనదియు, ఉ...షాం-ఉద్యత్ = ఎక్కువగా బ్రకాశించుచున్న, భూషావిశేషాం = అలంకారవిశేషముగలదియు (సుశీలత్వముగలదియు), ఉపగతవినయాం-ఉపగత = తెలియఁబడిన, వినయాం = (కవియొక్క) వినయముగలదియు (పొందఁబడిన సమ్రతగలదియు), దో...ఖాం-ద్యోతమాన = స్పష్టముగా స్ఫురించుచున్న, అర్థరేఖాం = అర్థములపరంపరగలదియు (భాగ్యరేఖగలదియు), కల్యాణీం = అర్థపుష్టిగాభాషించునదియు నగు, మమ = నాయొక్క, కవితాకన్యకాం = కవితయనుకన్యకను, త్వం = నీవు, గృహాణ = స్వీకరింపుము.

తా. గౌరియందు ప్రేమగలవాఁడవైన ఓమహాదేవా ! ఈనాకపితాకన్యకన్యకాలక్షణంబులు గలిగి కల్యాణమునకుఁ దగియున్నది. లోకమందు కన్యకన్యకసర్వాభరణంబులు గలిగియుండును. ఇయ్యదియు సర్వాలంకారములఁ గలిగియున్నది. కన్యక సరళపదంబు (మందగమనంబు)ల నొప్పారు. ఇయ్యదియు మృదువై సుబోధంబులగు పదంబులతో సొంపు నింపుచున్నది. కన్యక సాధువృత్తి (సత్కర్మములయందు ప్రవర్తించునది) యగును. ఇయ్యదియు లక్షణ విరుద్ధముగాని వృత్తములు గలిగియున్నది. 'సువర్ణ' మనఁగా కన్యకు

సురూపంబును గవితకుఁ బరుషంబులుగాని యక్షరములుం గలవు. శరీరలక్షణమెఱిగిన వారాకన్యను మెచ్చుకొందురు కావ్యలక్షణ నేర్తల్లీ కవితనుఁ గొనియాడుచున్నారు. కన్యకు సరసమైన గుణములుండును. దీనికి శృంగారాది రసంబులును మాధుర్యాది గుణంబులుం గలవు. కన్యవరుల యెన్ని కవడసినట్లు లియ్యుడియు నొక్కొకయంశమును గూర్చిన యెన్ని కగలదియై యున్నది. సర్వలక్షణసంపత్తి యిరువురకుం గలదు కన్య వినయము గలదియగును. కవితయుఁ గవినయముఁ దెలుపఁగలిగి యున్నది. కన్యకు సుశీలత్వము అభరణ విశేషముగాఁ బ్రకాశించును. కవితయందును విశేషాలంకారములు ప్రకాశించుచున్నవి. కన్యయం దగ్ధరేఖలనఁగా భాగ్యరేఖలు స్ఫురించుచుండును కవితయందును పవార్థపరంపర స్ఫురించుచున్నది. అర్థపుష్టి గలిగిన భాషణము సాధారణముగాఁగలదు. ఇట్టి నాకవితాకన్యను నీకిచ్చెదం బ్రతిగ్రహింపుము.

అ. కన్యాత్వేన భావితాం కవితాం ప్రబంధం గౌరీప్రియాయ ప్రియస్సతి.

వా. హే దేవక్రిడాసమర్థ గౌరీప్రియ గౌరీపార్యతీ ప్రియాఇష్ట భార్యాయస్య తథోక్త స్వర్వాలంకారయంత్రం సర్వే ఉపమాదయః అలంకారాస్తై ర్యుక్తా మన్యత్ర సర్వభూషణభూషితాం సరళపదయితాం సరళాని మృదుని సుబోధార్థానివా పదాని తై ర్యుతా మన్యత్ర సరళం మందం పదం పదవిన్యాస స్తేన యంత్రం హంసగామినీ మితీ యానత్ సాధువృత్తాం సాధుసలక్షణం వృత్త మారాధికం యస్యాం తా మన్యత్ర సాధుష కర్మసు వృత్తాం ప్రవర్తమానాం కర్తరిక్తః సుస్థా మపరుషాణి వర్ణా న్యకారాదీని యస్యాం తా మన్యత్ర సురూపాం సుస్థా కావ్యలక్షణ విద్భి రన్యత్ర శరీరలక్షణవిద్భి స్సంస్తూయమానాం సమ్యక్ జ్ఞాఘమానాం సరసగుణయుతాం శృంగారాది రసమాధుర్యాది గుణయుతా మన్యత్ర భర్త్యుమణిగుణయుతాం లక్ష్మీతాం సంజాతలక్షణం ప్రతిపాద్యసమహితా మితీ యానత్ అన్యత్ర కన్యార్థిభి ర్లక్ష్మీతాం సరణీయత్వేన

నిశ్చితా మిత్యర్థః లక్షణాధ్యానం సర్వలక్షణసంపన్నా ముద్యద్భూషానిశేషా
ముద్యద్భూషానిశేషా భూషానిశేషః అలంకారవిశేషః యస్యాంతా మన్య
త్ర సుశీలతాసంపన్నా ముపగతవినయా ముపగతం జ్ఞాతం కవివినయః య
స్యాంతా మన్యత్ర పరిపాత్తవినయాం ప్రహ్వత్వం ద్యోతమానార్థరేఖా
మర్థానాం రేఖా పరంపరా ద్యోతమానా యుడిత స్ఫురంతీ అర్థరేఖాయ
స్యాంతా మన్యత్ర ద్యోతమానా అర్థరేఖాభాగ్యనూనకరేఖాయస్యాం త
థోక్తాంకాంత్యణిం తాం మమ కవితాకన్యా సాహితీకన్యాం త్వం గృహణ
ప్రతిగృహీష్యసి.

హరిబ్రహ్మచలమంగూడ గోచరముగాని నీవునాకెట్లు ప్రసన్నుడవగు
నువో దేవా? యని ప్రార్థించుచున్నాడు. —

ఇదం తే యుక్తం నా పరమశివకారుణ్యజలధే

గతౌ తిర్యగ్రూపంతవ పదశిరో దర్శనధియా,

హరిబ్రహ్మణౌ తౌ దివి భువి చరంతౌ శ్రమయంతౌ

కథం శంభో స్వామి న్కథయ మమ వేద్యోసి పురతః. 99

టీ. పరమశివ=సకలజీనతా సార్వభౌముడవైన శివుడా! కారుణ్య
జలధే=కరుణాసముద్రుడా! తవి=నీయొక్క, పదశిరోదర్శనధియా=పాద
ములను, శిరస్సును గనుగొనవలయునను బుద్ధితో, తిర్యగ్రూపం=తిర్య
గ్జంతువు (పంది, హంస) ల రూపమును, గతౌ=పొందిన, తౌ=ఆ, హరి
బ్రహ్మణౌ=విష్ణుమూర్తియు, బ్రహ్మజేవుడను, దివి=ఆకాశమందును, భువి=
భూమియందును, చరంతౌ=సంచరించుచున్న వారలై, శ్రమయంతౌ=ఆయా
సముతోఁ గూడినవారలు, (స్వాతాం=అయిదు.) శంభో=సుఖప్రదుడా!
స్వామిన్=సర్వలోకాధినాథా! మమ=నాయొక్క, పురతః=ముందరను,
వేద్యః=కనుగొనఁదగినవాడవు, కథం=ఎట్లుగా, అసి=అగుచువు? కథయ
=చెప్పుము. ఇదం=ఇది, తే=నీకు, యుక్తంవా=తగునా?

తా. పరమశివా! మీపాదదర్శనమునకై పందిరూపముదాల్చి శ్రీహ
రియు శిరోదర్శనమునకై హంసరూపముదాల్చి బ్రహ్మయుఁ బాపమిట్లు తిర్య

గ్జంతువు లగుటయేగాక ధూమ్యంతరిక్షము లందంతటఁ దిరిగి పలువిధములఁ బాటుపడికేకాని ఫలము లభింపరైరి. ఓశంకరా! స్వామి! సరియే? ఇప్పుడు మీరు నాయెదుట ప్రసన్నులై నాకెట్లు తెలియనగుమో చలవిండు. శివుఁడు భక్తపరాధీనుఁడుగాన హరిబ్రహ్మల కలవిగాని తనదర్శనమును భక్తుల కొసంగునని ముఖ్యాభిప్రాయము.

అ. హరిబ్రహ్మణో రప్యగోచర స్త్వం మమ కథం ప్రసన్నో భవిష్య నీతి ప్రార్థయన్నాహః—

వ్యా. ఇద మితి. హే పరమశివ సకలదేవతాసార్వభౌమా హేకారుణ్యజలభీకరుణాసముద్ర తవ తే పదశిరో దర్శనధియా పాదమస్తకయోర్దర్శన మవలోకనం తస్మిక్ ధీ ర్బుద్ధి స్తయా తిర్యగ్రూపం పశుపక్షిస్వరూపం గతా ప్రాప్నువంతౌ తా ప్రసిద్ధౌ హరిబ్రహ్మణౌ హరి ర్విష్ణుః బ్రహ్మ ధాతా చ తౌ దివ్యాకాశే భువి భూమ్యాంచ చరంతౌ భ్రమంతౌ సంతౌ శ్రమయుతౌ శ్రమేణాయాసేనయుతౌ సంయుక్తౌ స్వాతా మిత్యేధ్యాహర్యం మహాదేవ హరిబ్రహ్మణౌ పాదశిరోదర్శనా సమర్థత్వా ద్దృఢభితా విత్యేర్థః అత శృంభో సుఖప్రదాయక స్వామిక్ సర్వలోకప్రభో మమ మే పురతోగ్రే వేత్తుం యోగ్యః వేద్యః కథం కేన ప్రకారేణాసి కథయసద ఇద మేతత్కార్యం తే తవ యుక్తం యోగ్యంవా అనేన శివస్య భక్తపరాధీనత్వా ద్విష్ణుబ్రహ్మణో రప్యదర్శితం స్వస్వరూపం భక్తానాం దర్శయతీతి భావః.

శ్రీ పరశివ పరబ్రహ్మమునందును సకల దేవతాస్తోత్రములకు నర్హతయు సకలదేవతలకన్న నెక్కుడగు మాహాత్మ్యమునుఁ గలదని తెలుపుచున్నారు. —

స్తోత్రేణాల మహం ప్రవచ్ఛినమృషా దేవావిరించాదయస్తుత్యానాం గణనా ప్రసంగసమయేత్వా మగ్రగణ్యం విదుః, మాహాత్మ్యాగ్రవిచారణప్రకరణే ధానాతుషస్తోమవద్ధూతాస్తాన్ విదురుత్తమోత్తమఫలంశంభోభవ త్యేవకాః.

టీ. శంభో=సుఖకారణమైనవాడా! భవత్సేవకాః=నీభక్తులయిన, విరించాదయః=బ్రహ్మలగు, దేవాః=దేవతలు, స్తుత్యానాం=స్తుతింపఁదగిన వారలయొక్క, గణనాప్రసంగసమయే=లెక్కనుగుఱించిచర్చించునప్పుడు, త్వం=నిన్ను, అగ్రగణ్యం=మొదటగణింపఁదగినవానిగా, విమః=తెలిసికొనుచున్నారు. మా...ణే=మాహాత్మ్య=సృష్టిసిథిలయసామర్థ్యముచూర్చిన, అగ్రపీఠారణ=మొదటిచర్చను, ప్రకరణే=చేయునప్పుడును, ధానాతుః. స్తోమవత్=సారములేని ధాన్యమునందలిపొట్టంతయుంబోలె, ధూతాః=కదలిపోయినవారలై, త్వం=నిన్ను, ఉత్తమోత్తమఫలం=మిగుల సారమైన ధాన్యముగా, విమః=తెలిసికొనుచున్నారు. స్తోత్రేః=స్తుతిచేత, ఆలం=చాలును, ఆహం=నేను, వృషా=అసత్యము, నప్రవచిత్ర=చెప్పను.

తా. శంభో! మహాదేవ! బ్రహ్మలగు ముప్పదిమూడుకోట్లదేవతలును స్తోత్రార్థులను లెక్కించునప్పుడు నిన్ను మొట్టమొదటివానిగా లెక్కపెట్టుచున్నారు. సృష్టిసిథిలయసామర్థ్యరూపమైన మాహాత్మ్యమును గుఱించి చర్చించునప్పుడు, ధాన్యపురాకి యెగురబట్టునప్పుడు పొట్టంతయు దూరముగాఁ బోయినట్లు తామందరు దూరమైపోయి సారమైన ధాన్యమునట్లు నిన్ను ఉత్తమోత్తమనిగాఁ గనుఁగొనుచున్నారు. దేవా! ఇవి ఐక్యస్థితిపాతములు గావు. నేను చెప్పినదంతయు నిజముగాని యిసుమంతయు నసత్యముగాదు. సకల శ్రుతిస్తోతి ప్రసిద్ధము. స్వామీ! బ్రహ్మలందఱు మీసేవకులే గదా!

ఇది శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యవिरचित శివానందలహరిమీఁద విద్యానంద శ్రీశ్రీపాద నరసింహశాస్త్రిచే వ్రాయబడిన 'మరందనివ్యంద' మను అంధ్రీటీకాతాత్పర్యము ముగిసెను.

అ. శివే పరబ్రహ్మణి సకలదేవతా స్తోత్రార్హతా తదధికమాహాత్మ్యే చ ప్రతిపాదయన్నాహః—

వ్యా. స్తోత్రే శేతి. శంభో శం సుఖ మస్తా ద్భవతీతి శంభు స్తస్య సంబుద్ధిః హే శంభో భవత్సేవకాస్తవ సేవకాః భక్తాః విరించాదయః విరించక బహువిరించః కథుభాసన ఇత్యమరకోశా. దదంతత్వమిదం తత్వేన

పాతస్తు సకలజీవకార సమతయే వసయేవాదిర్యమం తే దేవా త్రిషు
 లోకేషు యే ప్రసిద్ధాః బ్రహ్మణి త్రయత్రింశత్కోటిదేవా ఇత్యర్థః కర్తా
 రః స్తుత్యానాం స్తోతుం యోగ్యా స్తుత్యాస్తేషాం గణనా ప్రసంగసమయే
 గణనా సంఖ్యాతస్యాః ప్రసంగ శ్చర్చితత్వమయే స్తోత్రార్హ దేవతా విచా
 రణసమయ ఇత్యర్థః త్వా మగ్రగణ్యం గణయితుం సంఖ్యాతుంయోగ్యః గ
 ణ్యఃఅగ్రగణనా ప్రారంభే గణ్యస్తం త్రిషు లోకేషు త్వమేవాదిమస్తోత్రార్హ
 దేవతేతి యావత్ తాదృశంవితు ర్జానంతి,కించ మాహత్వైగ్ర విచారణప్రక
 రణేమాహత్యైగ్ర-మహత్త్వా బుద్ధి ర్యేషాంతేషాం భావస్తత్వం సృష్టిస్థిత్యం
 త సామర్థ్యమితి భావ స్తస్యాగ్రవిచారణా పాఠ్యమికచర్చితస్యాః ప్రకర
 ణం ప్రకర్షణకరణం, క్రియా తస్మిన్ ధానాతుషస్తోమస ధూతాః ధానాః
 తుద్రప్రహయః ఆసారప త్సుధాన్యేషు ధానాలాజేషు చ త్రియామితి
 వైజయంతీ తాసాం తుష స్త్వచః 'ధాన్యత్వచితుషః పుమాని'త్యమరః.
 తేషాం స్తోమ ససూచా స్తద్వద్ధూతాః పలాయితా సంతస్త్యాము త్తమా
 త్తమఫలం సర్వోత్తమాంతస్సారప్రీహితద్విగుర్జానంతి - యథాఖలే ధాన్య
 శుభ్రీకరణే వాతాహతతుషాః దూరీభవంతి తద్వత్త్వదన్యదేవతాః మాహ
 ల్యవిచారణకారే దూరీకృతా ఇతిఫలితార్థః స్తోత్రేణాలంస్తోత్రేణ సాధ్యం
 నాస్తీత్యర్థః మృషా అన్యతం నప్రసచ్చినవదామియన్తయా స్తుతం తత్సత్య
 మితి శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధ మితిచ అన్యమతాకాంతా సాధ్యమితిచ ఎత్తు రభి
 ప్రాయస్య గమ్యమానత్వా త్సకలలోకసమ్మతోఽయమర్థఇతి రాధాంతః.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపంచాగ్రజకాచార్య శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య
 విరచిత వివానందలహరీ సంపూర్ణమాసీత్.

సంస్కృతగ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రు. అ.

బాలరామాయణము, సటీక	...	0	2
అధ్యాత్మరామాయణము, మూలము, చిన్ననైజ	...	0	12
సుందరకాండము, మూలము, చిన్ననైజ	...	0	12
డిటో ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము, మూలముప్రతిము	...	1	4
శ్రీమద్రామాయణము, మూలము, చక్కలికూర్పు	...	1	12
డిటో హేలు ప్రతి	...	4	0
మాఘపురాణము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	1	8
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, పురుషసూక్తము, శ్రీసూక్తము, ఆంధ్రశ్రీకాతాత్పర్యసహితము, చిన్ననైజ, మంచికాగితములు.	0	4	
పితృతర్పణము, చిన్ననైజ	...	0	1
వ్రతచూడామణి 360 వ్రతములు, మంచిప్రతి	...	1	4
యాజుషపూర్వప్రయోగచంద్రిక, సస్వరము, అనేకవిషయములఁ జేర్చి యాంధ్ర మహాజనసంప్రదాయానురూపముగఁ బరిష్కరించి ముద్రించి యున్నాము. సాధారణప్రతి	...	1	4
డిటో మంచిప్రతి	...	1	12
ఋగ్వేదత్రాద్ధప్రయోగము, చిన్ననైజ	...	0	4
వ్రతరత్నాకరము, వ్రథమభాగము.—వ్రతసంకల్పము మొదలు పూజము గియు వఱకు చేయవలసినవిధులు తెల్పి ప్రాంతప్రతిష్ఠ, కలశపూజ, గణాధిపతిపూజ, పోడశోపచారశ్లోకములు మొదలగువానిని తాత్పర్యము తోడ ముద్రించినారము. ఇందు వినాయకవ్రతము, సరలక్ష్మీవ్రతము, సరస్వతీవ్రతము, అనంతవ్రతము, కేదారేశ్వరవ్రతము, గరుడపంచమీ వ్రతము, ఈ 6 వ్రతములు గలవు.	...	0	6

నతరత్నాకరము, ద్వితీయభాగము.— ఇందు ఋషిపంచమీ, మథన
ద్వాదశీ, అమావాస్యసోమనతీ, కృష్ణాష్టమీ, శ్రీరామనవమీ, అముక్తా
భరణసప్తమీ, భక్తేశ్వర, గతవర్తి, లక్షవర్తి, శ్రీరాత్రి, చిత్రగుప్త,
క్షీరాబ్ధిశయన, సావిత్రిగౌరి, సంపదగౌరి, సత్యనారాయణ, రథసప్తమీ,
సంకటచతుర్థి, ఏకాదశీగురువారము, శ్రీవణద్వాదశీ, శరన్నవరాత్రి,
నృసింహజయంతీ అను ఈ 21 సతములు గలవు ... 0 14

అపస్తంబగృహ్యసూత్రములు	...	0 2
ఋగ్వేదసంధ్యానందనము, సటీక	...	0 2
మంత్రపుష్పము, సటీక	...	0 1
సూర్యనమస్కారము, చిన్నసైజు	...	0 1
దేవతార్చన, చిన్నసైజు	...	0 1
మహాన్యాసము, చిన్నసైజు, శుద్ధప్రతి	...	0 5
రుద్రము, పురుషసూక్తము సగైరాలు, చిన్నసైజు	...	0 2
పంచోపనిషత్తులు, తెత్తిరీయము	...	0 4
సంధ్యానందనభాష్యము, చక్కనిప్రతి	...	0 6
మంత్రపన్నములు, మూలము	...	0 8
కాలామృతము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0 12
ముహూర్తదర్పణము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0 8
జాతకచంద్రిక, గోపాలగత్నాకరము, సాంధ్రతాత్పర్యము	0	8
భప్తన్నము, ప్రశ్నశాస్త్రము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము, చక్కనిప్రతి	0	5
నక్షత్రమాదామణి	...	0 4
కేరళప్రశ్న, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0 3
అపరోక్షానుభూతి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0 4
హరిమీడేస్తోత్రము, సటీక	...	0 3
ఆత్మబోధము	,,	0 4
సౌందర్యలహరి	,,	0 3

వివేకచూడామణి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	10
గంగాలవారి	,,	0	2
శివానందలవారి	,,	0	8
ఉత్తరగీతా, సటీక, చిన్ననైజా, మంచికాగీతములు	...	0	6
భగవద్గీతలు, మూలము, చిన్ననైజా	...	0	4
భగవద్గీతలు, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము, పట్టుబెండు...	1	8	
భగవద్గీతలు, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము, చక్కనికూర్పు	1	0	
భగవద్గీతలు, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము, చిన్ననైజా	...	0	6
భగవద్గీతలు, చిన్ననైజా, శ్రీఅనిబిసెంటుగారి ఇంగ్లీషుతర్జుమా	0	4	
సర్వసాహోపనిషత్తు, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	2
నిరాలంబోపనిషత్తు	,,	0	1
కైవల్యోపనిషత్తు	,,	0	2
రఘువంశము 6 సర్గలు, పదచ్ఛేదము, అర్థము, ఆకాంక్షాశబ్ద సమాస			
తాత్పర్యవ్యాఖ్యానసహితము, సాధారణప్రతి	...	8	8
రఘువంశము 10 సర్గలు సవ్యాఖ్యానము, శుద్ధప్రతి	...	0	8
మేఘసందేశము, సవ్యాఖ్యానము, ఆంధ్రటీకాసహితము	...	0	10
పుష్పబాణవిలాసము	...	0	2
కుమారసంభవము, సవ్యాఖ్యానము, చక్కనికూర్పు	...	0	10
మాఘము, సవ్యాఖ్యానము 6 సర్గలు	...	0	10
భర్తృహరిసుభాషితము, ఆంధ్రపద్యతాత్పర్యసహితము	...	0	12
శబ్దమంజరి, చక్కనికూర్పు, శుద్ధప్రతి	...	0	2
ప్రాతఃస్మరణము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	2
భజగోవిందము, సటీక	...	0	2
అశ్మీనృసింహస్తోత్రము, సటీక	...	0	2
పుష్పకర్ణామృతము, ఆంధ్రపద్యటీకాతాత్పర్యము	...	1	4
సప్తవిస్తోత్రము, సటీక, చిన్ననైజా	...	0	1
దేవీమానసికపూజ	,,	0	1
దేవీఖండమాల	,,	0	1

శ్రీ రస్తు.

శ్రీశంకరాచార్యకృత

వి వా న ం ద ల హ రి

సృతాంశ్రుతికాసహితము.

చెన్నై పురి :

హావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులుఅండ్సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1920

All Rights Reserved.

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the " VAVILLA " PRESS,
Madras. — 1920.

శ్రీ రస్తు.
శి వా నం ద ల హ రీ శ్లోకా నాం
అకారాదిసూచీపత్రికా.

శ్లోకసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	శ్లోకసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
61 అంకాలం	101	23 కరోమి	34
95 అతిమృదుశా	146	1 కల్యాణ్యం	5
68 అమితముదమృతం	111	75 కల్యాణినం	120
70 అరహసి	114	52 కారుణ్యమృత	86
87 ఆశనం	137	34 కింబ్రుమం	55
13 ఆసారే	23	66 క్రీడాధం	109
53 ఆకాశేన	89	9 గభీరే	18
46 ఆక్షిణ్యే	74	2 గళంతీ	7
55 ఆద్యామి	92	42 గాంభీర్యం	68
91 ఆద్యావిద్యా	142	12 గుహాయాం	22
49 ఆనందామృత	80	6 ఘటోవా	14
62 ఆనందాశ్రుభి	102	45 ఛందశ్శాఖి	73
87 ఆహ్నుయాంబుధి	60	69 జడతా	112
71 ఆరూఢభక్తి	115	88 జననమృతి	131
74 ఆకాపాశ	119	85 జలధి	134
99 ఇదంతే	152	32 జ్వాలాగ్రహః	52
15 ఉపేక్షా	26	3 త్రయీవేద్యం	9
58 ఏకోవారిజ	97	29 త్వత్పదాంబుజం	48
80 ఏష్యత్యేష	127	18 త్వమేకో	30
81 కంచితృలం	128	19 దురాశా	32
26 కదావాత్వాం	48	92 దూరీకృతాని	148
24 కదావాత్కలాసే	40	39 ధర్మమే	68
44 కరలగ్నమృగః	71	40 ధీయంత్రేణ	65
27 కరణీ	45	21 ధృతిస్తంభాధారాం	35

స్లోకసంఖ్య.

96	ధర్మాంకుశేన
104	ధ్యానాంజనేన
89	నతిభిః
10	నరత్వం దేవత్వం
31	నాలంవాపర
33	నాలంవాసకృదేవ
79	నిత్యంయోగిమనః
57	నిత్యంస్వోదర
56	నిత్యాయ
43	నిత్యానంద
41	పాపాత్పాత
86	పూజార్య
97	ప్రచరత్యభిలః
14	ప్రభుస్త్వం
22	ప్రలోభాద్యైః
38	ప్రాక్ష్మణ్యాచల
17	ఫలాదావ
67	బహువిధ
82	బాణత్వం
77	బుద్ధిపిరా
36	భక్తాభక్తి
76	భక్తిరహేళ
73	భూదారతా
51	భృంగీచ్ఛ
7	మనసే
43	మాగచ్ఛః

పుటసంఖ్య.

147

116

140

19

51

54

126

95

94

78

67

136

148

25

37

62

29

110

130

123

58

122

118

84

15

70

స్లోకసంఖ్య.

63 మార్గావర్తిత

8 యథాబుద్ధిః

88 యదాకృతాంభోనిధి

35 యోగక్షేమ

60 రోధస్తాయ

64 వక్షస్తాడనమంతక

65 వక్షస్తాడనరంకయా

90 వచసాచరితం

11 వటుర్వా

30 వస్త్రోద్ధూత

16 విరించిః

47 శంబుధ్యాన

84 శివతవ

20 సదామోహ

78 సమపచార

50 సంధ్యారంభ

54 సంధ్యాఘోర

4 సహస్రం

98 సర్వాలంకార

28 సాయుష్యం

94 సారసనా

98 సోమకళాధర

25 స్తవైర్బ్రహ్మ

100 స్తోత్రాణాం

5 స్త్రోతాచాప్రే

59 హంసకపద్మననం

పుటసంఖ్య.

104

17

139

57

99

106

107

141

21

49

27

76

133

33

124

81

91

11

149

46

145

144

42

154

12

98

శ్రీ రస్తు.

శ్రీశంకరభగవత్పాదప్రణీత

శివానందలహరి

సంస్కృతాంధ్రవ్యాఖ్యానసహితము.

పూజ్యులును దయాసముద్రులును నగు శ్రీశంకరులు పరమేశ్వర నమస్కారమువలన సమస్తపురుషార్థములు చేకూరనగుట యెఱింగి సంసార సాగరమునుండి తాము తరించుటకును ఇతరులను దరింపఁజేయుటకునుం గాఁ బరమేశ్వర స్తోత్రము చేయ నారంభించుచు నిర్విఘ్నముగా గ్రంథము పూర్తియగుటకై పార్వతీ పరమేశ్వర నమస్కార యాపమగు మంగళ మాచరించుచున్నారు:—

కలాభ్యాం చూడాలంకృతశశికలాభ్యాం నిజతపః

ఫలాభ్యాం భక్తేషు ప్రకటితఫలాభ్యాం భవతు మే,

శివాభ్యా మస్తోక త్రిభువనశివాభ్యాం హృది పునర్భవాభ్యా

మానందస్ఫురదనుభవాభ్యాం వతి రియమ్.

1

టీక. కలాభ్యాం = మహావిద్యాస్వరూపులును, చూ...భ్యాం— చూడాలంకృత=శిఖలచే నలంకరింపఁబడిన, శశికలాభ్యాం = చంద్ర శేఖలు గలవారును, ని...భ్యాం - నిజతపః = (ఒకరికికంటె) తమతమ నిరాహారాది వ్రతములయొక్క, ఫలాభ్యాం=ఫలమైనవారును, భక్తేషు=భక్తులయందు, ప్ర...భ్యాం - ప్రకటిత=చూపఁబడిన, ఫలాభ్యాం=కర్త ఫలములు గలవా

రును, అ...భ్యాం - ఆస్తోకం=కొలదిలేని, త్రిభువన = ముల్లోకములయొక్క, శివాభ్యాం = శుభములు గలవారును, హృది = మనస్సునందు (ధ్యానించునప్పుడు) పునర్భవాభ్యాం = (అప్పటికప్పుడు) మరల మరల దోచుచుండువారును, ఆ...భ్యాం - ఆనంద = పరమానందముతోగూడ, స్ఫురత్ = తోచుచుండెడు, ఆనుభవాభ్యాం = స్వరూపసాక్షాత్కారము గలవారును నగు, శివాభ్యాం = ఉమామహేశ్వరుల కొఱకు, ఇయం=ఈ, మే=నాయొక్క, నతి=నమస్కారము, ఛవసు = అగుఁగాక.

తా. తమలోఁ దాము చేసిన యుగ్రతపస్సుచేత నొకరికొకరు ఫలముగా నర్థనారీశ్వరమూర్తులై యెల్లలోకములకు శుభదాయకులై కర్తృఫలప్రదాయకులై భక్తులు ధ్యానముచేయుపట్ల నిమిష నిమిషమునను వారల హృదయములయందు దావిర్భవించుచు ముముక్షువుల కానందసాక్షాత్కారముల నొసఁగుచు సమస్త విద్యాస్వరూపులయి యున్న యాగౌరీశంకరులకు నమస్కారము.

== వ్యాఖ్యానప్రారంభః ==

అవతరణికా:—

చిత్రం వటతరోర్హితే వృద్ధా శ్శిష్యా గురు ర్యువా,
గురోస్తు మానం వ్యాఖ్యానం శిష్యాస్తు చ్చిన్న సంశయాః.

అథ. తత్ర భవాన్ పరమ కారుణిక స్థిశంకరాచార్యః పరమేశ్వర ప్రణతి మహిమ్నా సకలార్థసిద్ధి మధిగత్య స్వయం భవం తర్హ మన్యాం శ్చ తారయితుం పరమేశ్వరం స్తోతు మారభమాణః, అవిఘ్నేన గ్రంథపరిసమాప్తయే శివయో ర్నమనరూపం మంగళ మాచరతి:—

వ్యా. మే మమ ఇయ మసౌ నతిః ప్రణామః శివాభ్యాం శివాచ శివశ్చ శివౌ తాభ్యాం పుమాన్, స్త్రీయేత్యేకకేషః. సార్వతీ పరమేశ్వరా భ్యాం భవతు అస్తు నమస్కార్యగుణాన్ ప్రకట యితుమాహ:—కలా

భ్యామితి. కలాభ్యాం శ్రుతి ప్రసిద్ధ సకల విద్యాస్వరూపాభ్యాం చూడా
లంకృత శశికలాభ్యాం చూడాభ్యాం శిఖాభ్యాం అలంకృతే మండితే శ్శశి
కశే చంద్రకశే యయో స్తాభ్యాం శశికళాతితాయ చూడా విశిష్టాభ్యా
మిత్యర్థః. నిజతపః ఫలాభ్యాం నిజే ఆత్మీయే యే తపసీయే నిరాహారాదిత
దేకనిష్ఠాద్యుగ్రవ్రతౌ తయోః ఫలాభ్యాం ఫలభూతాభ్యాం పరస్పరతపః
ఫలభూతాభ్యా మిత్యర్థః. భక్తేషు స్వభక్తేషు ప్రకటితఫలాభ్యాం ప్రకటి
తే ప్రకాశితే ఫలే ధర్మాని ఫలదానే యాభ్యాంతాభ్యాం పరహస్తప్రకటిత
సర్వ ఫలదానాభ్యా మితి యావత్. అస్తోక త్రిభువన శివాభ్యాం అస్తోక
మనల్పం త్రిభువనస్య త్రయాణాం భువనానాం సమాహార త్రిభువనం తస్య
శివం గద్రం యాభ్యాం తాభ్యాం అనల్ప త్రిభువనగద్ర హేతుభ్యా మిత్య
ర్థః. హృది మనసి పునర్భవాభ్యాం పానః పున్యేన ప్రతిధ్యానం జాయమా
నాభ్యాం యదా యదాధ్యాయతి తదాతదా నవనవోన్మేషణే నోత్పన్నత ఇతి
యావత్. సన్యోగశాస్త్రం ప్రపద్యామితి శ్రుతేః ఆనందస్ఫురదమహభ్యాం
ఆనందేన సాకం స్ఫురక్ అనుభవః స్వరూపబోధః యయోస్తాభ్యాం ఏతైః
కలాభ్యామిత్యాది విశేషణై ర్నమస్కార్యవస్తునో రైవశిష్ట్యం ప్రతి
పాద్యతే.

శివానందము తనచిత్తము నెడబాయకుండ వేడుకొనుచున్నారు.—

గళంతీ శంభో త్వచ్చరితసరితః కిల్బిషరజో దళంతీ

ధీకుల్యాసరణిషు పతంతీ విజయతామ్,

దిశంతీ సంసారభ్రమణపరితాపోపశమనం వసంతీ

మచ్చేభో హృదభువి శివానందలహరీ.

2

టీ. హేశంభో=సుఖమునకు గారణమైనవాడా! త్వ...తః=త్వత్
=నీయొక్క, చరిత=చరిత్రమనియెడు, సరితః=నదినుండి, గళంతీ=స్రవించి
పాటుచున్నదియు, కి...జః=కిల్బిష=పాపములనియెడు, రజః = ధూళిని,
దళంతీ=ఖండించు (అణచివేయు) చున్నదియు, ధీ...మ...ధీ = బుద్ధులని

యెడు, కుల్యా=పిల్లకొలుపలయొక్క, సరణిషు=ప్రోవలయందు, పరంతీ= ప్రసరించుచున్నదియు, సం...వం-సంసారభ్రమణ = జననమరణరూపమైన సంసారచక్రమందు తిరుగుటచే గలిగిన, పరితాప = అత్యంతసంతాపములయొక్క, ఉపశమనం - ఉపశాంతిని, దిశంతీ = ఇచ్చుచున్నదియు, మ... వి - మత్ = నాయొక్క, చేలి = చిత్తమనియెడు, ప్రాదభువి = మడుగునందు, వసంతీ = నిలచియుండు నదియునగు, శివానందలహరీ = పార్వతీ పరమేశ్వరులపలనగలిగిన యానందప్రవాహము, విజయతాం=సర్వోత్కర్షముగా నుండు గాక.

తా. ఓశంకరా! భక్తపరిపాలనాది రూపములగు నీచరిత్రములమహావదులు. వానినుండి స్రవించి పాటుచు పాపములనియెడుచుముల నణచుచున్న యీ శివానందలహరి బుద్ధియను పిల్లకొలువగుండ వచ్చి సంసారసంతాపము శాంతిపఱచుచు నాహృదయమను పెద్ద చెఱుపులోఁ బడినది. ఇది యొక నెన్నడును వీడకుండ స్థిరముగా నుండునట్లును గ్రహింపుము.

అవ. ఏవం మంగళం నిర్వర్త్యస్వచేతనిశివానందశ్రేణ్యం ప్రార్థయతే:

వాగ్. గళంతీతి. 'హేశంభో సుఖకారణ త్వచ్చరిత సరితః రస తే చరితమేవ భక్తపరిపాలనాది చరిత్రమేవ సరితో వాహిని తస్మాస్సకాశాన్ గళంతీ స్రవంతీ కిల్బిషరజః కిల్బిషం పాపమేవ రజః ధూళిః తద్దశంతీఞ్చిదంతీ ధీకుల్యా సరణిషు ధియఃబుద్ధయవీవకుల్యాః కృత్తిమసరితః తాసాం సరణిషు పదవీషు పతంతీ గచ్ఛంతీ సంసార భ్రమణ పరితాపాపశమనం సంసారే సంసృత్యాం భ్రమణేన వ్రాంత్యా యః పరితాపః అతిదుఃఖం తస్యోపశమనం శాంతిం దిశంతీ ప్రయచ్ఛంతీ మచ్ఛేతో ప్రాదభువి మమమేచేతః చిత్తమేవ ప్రాదః అగాధ జలప్రతేః తస్య భూః భూమిః తస్యాం వసంతీ తిష్ఠంతీ శివానందలహరీ శివాన్యాం శ్రుతచరితాభ్యాం జనితః య ఆనందః దుఃఖరాహిత్యరూపః తస్య అహరీ ప్రవాహః విజయతాం సర్వోత్కర్షేణ వర్తతాం సర్వాభ్యః అహోభ్యః ఉత్కర్షేణ వర్తతా మితి భావః.

శివానందలయము లెక్కన చేయించి కల గమగమక శిష్యజన మా
వ్యక్తమని సూచించుచున్నాయి:—

త్రయీవేద్యం హృద్యం త్రిపురహర మాద్యం త్రిణయనం
జటాభారోదాగం చలదురగహారం మృగధరన్,
మహాదేవం దేవం మయి సదయభావం పశుపతిం

చిదాలంబం సాంబం శివ మతివిడంబం హృది భజే. 3.

టీ. త్ర...ద్యం - త్రయీ = ఋగ్వేదయజుర్వేద సామవేదములు
మూటిచేతను, వేద్యం = తెలిసికొనఁ దగినవాఁడును, హృద్యం = హృ
దయ కమలమున వ్యక్తమగువాఁడును, త్రిపురహరం = స్థూలసూక్ష్మకారణ
శరీరములు మూటిని నశింపఁజేయువాఁడును, అద్యం = సృష్టి కంతకు
మొదటసయున్న వాఁడును, త్రిణయనం = మూడు కన్నులవాఁడును, జటా
భారోదాగం = జటాజూటముచేత గంభీరమైనవాఁడును, చ...రం-చలత్ =
కదలుచున్న, ఉరగ = పాములనియెడు, హారం = కేరులు గలవాఁడును,
మృగధరం = లేడిని దాల్చినవాఁడును, మహాదేవం = గొప్పదేవుఁడును,
(స్వప్రకాశ రూపుఁడు), దేవం = ఆనంద స్వరూపుఁడును, మయి = నా
యందు, సదయభావం = దయతోఁగూడిన యభిప్రాయము గలవాఁడును,
పశుపతిం = బ్రహ్మాదిలోకపాలకుఁడును, చిదాలంబం = స్వరూపజ్ఞానము
నకు సాధనమైనవాఁడును, అతివిడంబం = సమయానుసరణముగలవాఁడును,
సాంబం = పార్వతీ సమేతుఁడును నగు, శివం = పరమేశ్వరుని, హృది =
మనస్సున, భజే = నేవించును.

తా. ఏ మహాదేవుఁడు ఋగ్వేద యజుర్వేద సామవేదములు మూటి
యందుఁ జెలియఁబడునో, ఏ మహాదేవుఁడు హృదయకమలమునందు స్ఫురిం
చునో, ఏమహాదేవుఁడు స్థూలసూక్ష్మకారణ దేహములు మూటిని నిర్మూలము
చేయునో, ఏ మహాదేవుఁడు ప్రపంచమునంతయు సృజించుచు సృష్టికి
బూర్వమందును గలఁడో, ఏ మహాదేవుఁడు మూడు కన్నులును, జటా

జూటమును, సర్పహారమును, హస్తమున లేడియుం గలిగి గంభీరమూర్తియై యొప్పునో, యే మహాదేవుండు మేర లేని స్వప్రకాశము పరమానందమును స్వస్వరూపముగా వెలుగొందునో, ఏ మహాదేవుండు స్వరూప సాక్షాత్కారమునకుఁ బరమసాధనమో, ఏ మహాదేవుండు బ్రహ్మది నిఖిలలోకములకుఁ బరిపాలకుఁడై లోకానుకరణముతోఁ గూడి వర్తించునో, అట్టి పార్వతీసమేతుండగు పరమశివుని నాహ్వాదయమందు బుద్ధిప్రేరకునిగా భావించెదను.

ఆప. శివానందస్య శివభజనమూలత్వాత్తద్భజన మాసశ్యక మితి స్వయం భజతే:—

న్యాయ. త్రయీవేద్యమితి. ఆహం త్రయీవేద్యం ప్రయ్య వేదత్రయేణ వేద్యం జ్ఞేయం హృద్యం హృదయాభివ్యక్తం త్రిపురహరం ఘాలాది శరీరత్రయహరం ఆద్యం ఆదౌఘం సృష్టేః పూర్వమపి స్థిత మిత్యర్థః. త్రిణయనంత్రిలోచనం జటాభారోదారం జటాజూటేన ఉదారం గంభీరం చలదురగహారం ఉరసా గచ్ఛంతీత్యురగాః సర్వాః చలంతః స్పందమానాః ఉరగావీన హారః భూషణం యస్య తం మృగధరం ధరతీతిధరః మృగస్యధరః మృగధరః తం హరితిధర మిత్యర్థః. మహాదేవం దీప్యతీతిదేవః మహాంశ్చాసా దేవశ్చ మహాదేవ తం అపరిచ్ఛిన్న స్వప్రకాశరూపమిత్యర్థః. దేవం దీప్యతేః ప్రమోదార్థత్వాచ్చ ఆనందరూపంమయి మయి విషయే సదయభావం భావనావిశిష్ట మిత్యర్థః. పశుపతిం బ్రహ్మదిలోకానాం పతింపాలకం సాశవిమోచన మిత్యర్థః. చిదాలంబం చిదః స్వరూపజ్ఞానస్య ఆలంబం సాధనం సాంబముమాసహితం అతివిడంబం ప్రాప్తలోకాను కరణం శివం ఈశ్వరం హృది మథసి భజేభావయే ధీప్రేరక త్వేనధ్యాయామిత్యర్థః.

దేవత లందఱిలోను శివుఁ డుత్తమోత్తముఁ డని తలంచి నీపాదార విందభజన మనుగ్రహింపుమని యాతనినే వేడుకొనుచున్నారు.

సహస్రం నర్తంతే జగతి విబుధాః తుద్రఫలదా
 నమస్యే స్వప్నేవా తదనుసరణం తత్కృతఫలమ్,
 హరిబ్రహ్మాదీనాః మపి నికటభాజా మసులభం
 చిరం యాచే శంభో శివ తవ పదాంభోజభజనమ్.

4

టీ. జగతి = లోకమునందు, తుద్రఫలదాః = తుచ్ఛమైన ఫలముల నొసగునట్టి, విబుధాః = (ఇతర) దేవతలు, సహస్రం = వేలకొలది, నర్తంతే = ఉన్నారు. (అహం = నేను), స్వప్నేవా = కలలోనైనను, తదనుసరణం = ఆదేవతలను శ్రవించుటగానీ, తత్కృతఫలం = ఆదేవతలు కలుగజేయు ఫలమునుగానీ, సమస్యే = ప్రేమచను (కోరను) శంభో, శివ = సుఖకారణుడవును, మంగళస్వరూపుడవునగు శంకరా! నికటభాజాం = సన్నిధిని చేరియున్న, హరిబ్రహ్మాదీనామపి = విష్ణుమూర్తి, బ్రహ్మదేవుడు మొదలగు వారలకు సైతము, అసులభం = దుర్లభమైన, తవ = నీయొక్క, పదాంభోజభజనం = సాదపద్మ సేవను, చిరం = ఎల్లవేళలను, యాచే = యాచించుచున్నాను.

తా. ఏదోకొంచెము ఫలమిచ్చెడు దేవత లెందఱో కలరు. వారిసేవ, వారిఫలములు నాకు కావలయునను నపేక్ష స్వప్నమందైననులేదు. వద్దు. ఓ ఈశ్వరా! ఎల్లప్పుడును సన్నిధానవర్తులైన బ్రహ్మములకుఁ గూడ దొరకని మీపాదసేవయే వయచేయుండు. మిమ్ము పదే పదే వేడుకొనుచున్నాను.

అ. సర్వదేవతాపేక్షయా శివోత్కర్ష మభిప్రేత్య తత్పాదారవిందభజనం రమేవ యాచతే :—

వ్యా. సహస్రమితి. జగతి భువనే తుద్రఫలదాః తుచ్ఛఫలప్రదాతారః స్వల్పఫలదానాదేవహేతోః సహస్రం సహస్రసంఖ్యాకాః విబుధాః దేవతాః వర్తంతే సంతి అహం స్వప్నేవా వాశబ్దోఽప్యర్థకః స్వప్నేఽపి కిముత జాగ్రదవస్థాయా మితిభావః. తదనుసరణం తేహం

భజనం తత్కృత ఫలం తైర్దత్తఫలంచ నమస్యే; నాభ్యుప గచ్ఛామి కింతు
నికటభాజాం నికటం సన్నిధిం భజంతే నేవంత ఇతి నికటభాజః తేషాం
హరి బ్రహ్మాదీనామపి హరిశ్చ బ్రహ్మచ హరి బ్రహ్మణో తావేవాదీ యేషాంతే
తేషామపీత్యర్థః. కర్తరిషష్ఠీ. అసులభం దుర్లభం హేళంభో తవ తే పదాం
భోజ భజనం పాదారవిందసేవాం చిరం బాహుకాలికం యాచే అభ్యుః
ర్థయే.

ఓరిపిచ్చివాఁడా! ఈదేవతలతో ఏకేల? వీ చెన్నఁడో ఫలమిచ్చెద
రఁట. అదియును కన్నులకుఁగానరాదు. ఇంతకన్న నొకరాజు నాశ్రయించ
రాదు? శ్రుత్యక్షముగా వెంటనే ఫలమిచ్చును. అది మెఱుంగు గదా అను
నభిప్రాయమును మనమునం దుంచుకొని యిట్లు చెప్పుచున్నారు :—

స్త్రుతౌ శాస్త్రే వైద్యే శకునకవితాగానఫణితౌ

పురాణే మంత్రే వాస్తుతి నటన హాస్యే వ్యచతురః,

కథం రాజ్ఞాం ప్రీతి ర్భవతి మయి కోఽహం పశుపతే

వశుం మాం సర్వజ్ఞ వ్రథితకృపయా పాలయ విభో. ర్

టీ. స్త్రుతౌ = మనుస్త్రుతి మొదలగు స్త్రుతులయందుగానీ, శా
స్త్రే = తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రములయందుగానీ, వైద్యే = వైద్యము
నందుగానీ, శ...తాశకున=శకునములు చెప్పట యందుగానీ, కవితా =
కవిత్వముజెప్పి మెప్పించుటయందుగానీ, గాన ఫణితౌ సంగీతముపాడి
తంజింపఁజేయుట యందుగానీ, పురాణే = పురాణములు చెప్పటయందు
గానీ, మంత్రేవా = మంత్రశాస్త్రమందుగానీ, స్తు...హాస్తుతి=స్తోత్ర
ములుచేపి యుల్పొంగించుటయందుగానీ, నటన = నాట్యము నల్పిమో
హింపఁ జేయుటయందుగానీ, హాస్యేషు = హాస్యములుచెప్పి నవ్వించుట
యందుగానీ, అచతురః = నేర్పులేనివాడను, మయి = (ఇట్టి) నాయందు,
రాజ్ఞాం = రాజులకు, ప్రీతిః = ప్రేమ, కథం = ఎట్లు? భవతి = కలుగును.

(ఒకవేళ నిందేదైన నేర్చినను నేర్తునుగాక వారి ప్రేమవలని లాభంబుల మీఁద నాకిచ్చయు లేదు). (అతః = కనుక), ప్రథిత = వేదప్రసిద్ధుడగును, సర్వజ్ఞః = సమస్తము తెలిసిన వాఁడవునునగు, హేపశుపతే = ఓయి సర్వేశ్వరా? కోఁహం = నే నెవ్వఁడనో యెఱుంగని, పశుం = పశుప్రాయుడనైన, మాం = నన్ను, కృపయో = దయతో, పాలయ = రక్షించుమా.

శా. సర్వజ్ఞుండవైన ఓయీశ్వరా! శాస్త్రపాండితిలేదు. వైద్యము చేతగాదు. కవిత్యము చెప్పనేరను. సంగీతము పాడరాదు. పురాణము చదువలేను. మంత్రములెఱుంగను. అటపాటలయందు నేర్పులేదు. మెఱిమెచ్చులమాటలు మున్నగునవేవియుఁ జెప్పఁజాల నింక రాజులకు నామీఁద నెట్లు దయవచ్చును? నచ్చియు వారిచ్చు ఫలములునాకేల? వలదు వలదు. వేదవేద్యా! మహానుభావా! నన్ను నేనే యెఱుంగని పశునను. నీవు పశుపతివిగదా దయచేసి నీవే నన్ను రక్షింపుము.

అ. పరోక్ష కాలాంతరభావి ఫలదాత్మ దేవతానుసరణా త్ప్రీత్య త్తాశు ఫలదాత్మరాజాద్యనుసరణం వరమితి తేనైన ఫలం సాధ్యమిత్యేత ఆహ :—

వా. స్మృతావితి. స్మృతా మన్వాదిస్మృతా శాస్త్రే తర్కవ్యాకరణాదా వైద్యే భిషక్చాస్త్రే శకున కవితా గానఫణితో శకునం ప్రయాణాదికాలే కాక గరుడ జంబుకాది సవ్యాపసవ్యగమనవిధినిషేధ శాస్త్రం కవితా కవేర్భాషః కవితా ఛందోరూపేణ గద్య పద్య రూపేణచ యథోచితార్థాభిలాషక శబ్దగుంభనం గానం సంగీతం తేహం ఫణితిః సభాయాం వాచావిష్కరణం తస్యాం పురాణే వైవవైష్ణవాత్మక గ్రంథ విశేషే మంత్రే మంత్రశాస్త్రే వేతి వికల్పార్థే, సుతి నటనహాస్యేషు సుతిఃస్తోత్రం నటనం నాట్య హాస్యం పరేహం హాసనానుకూల వ్యాపారః తే ప్సహ మఘటరః అసమర్థః నిపాతనాత్సాధుః. తస్మాత్ రాజ్ఞాం నృపతీనాం మయి ప్రీతిః ప్రేమా కథం కేన ప్రకారేణ భవతి స్యాత్ తత్ప్రీతిజన్యం ఫలంచాసిన్సి

తం అతః హేపశుపతే హేసర్వజ్ఞ హేప్రథిత శ్రుతిప్రఖ్యాపిత హేవిభో
సర్వవ్యాపక పశుం పశుప్రాయం కోఽహ మిత్యజానానం మాం కృపయా
కరుణయా పాలయ రక్ష.

ఇట్లు దేవుని వేడుకొని తనబుద్ధిని గుఱించి నీయలవాటు చొప్పున
సామాన్యమైనకా స్త్రీములమీదికే పలుగులెత్తెద వది దురభ్యాసము సుమా!
ఇంకమానుము. శివభజనము చేయుము అని మెల్లగా నందుఁ జొప్పించు
చున్నారు :-

ఘటో వా మృత్ప్రింఢోఽప్యణు రపి చ ధూమోఽగ్నిరచలః

పటో వా తంతు ర్వా పరిహరతి కిం ఘోరశమనమ్,

వృథా కంఠక్షోభం వహసి తరసా తర్కవచసా

పదాంభోజం శంభోర్భజ పరమసౌఖ్యం వ్రజ సుధీః. 6

టీ. సుధీః=ఓ మంచిబుద్ధి, ఘటోవా=కుండగానీ, మృత్ప్రింఢోఽపి
=మట్టిమద్దగానీ, అణురణి=పరమాణువుగానీ, ధూమః=పొగగానీ, అగ్నిః
=నిప్పుగానీ, అచలః=పర్వతముగానీ, పటోవా=వస్త్రముగానీ, తంతుర్వా
=దారముగానీ, ఘోరశమనం= భయంకరుఁ డైనయముని, పరిహరతి కిం=
పోగొట్టునా యేమి? తర్కవచసా = (వైకెప్పిన) తర్కశాస్త్రమందలి
మాటలచేత, వృథా=వ్యర్థముగా, కంఠక్షోభం= కంఠమున కొయ్యసమును,
వహసి=కలిగించుకొనుచున్నావు. (అదిమాని), శంభోః = శివునియొక్క,
పదాంభోజం=పాదపద్మమును, భజ=సేవించుము, తరసా = శీఘ్రముగా,
పరమసౌఖ్యం=మోక్ష సామ్రాజ్యమును, వ్రజ=పొందుము.

తా. కుండలు చేయుటకు మట్టి సాధనము, దానికి పరమాణువులు
కారణము. కొండమీద పొగ కనబడుచున్నది గాన నిప్పుకొండనుండును.
బట్టలు దారములవలన జనించును. ఈ తర్కశాస్త్రవాక్యములలో నొక్క
టియు మృత్యువున కడ్డపడునదిగాదు. ఇవి పిడివేసి వర్ణించి కంఠక్షోభ మేల
కలిగించుకొనియొదవు వద్దు. శివభజనజేసి మోక్షము పొందుము.

అ. ఏవం సంప్రాధ్య దురభ్యాస బలేన సామాన్యకాస్త్రే ధావ.
మానాం బుద్ధిం నివార్య శివభజనం కుర్విత్యను నయతి:—

వ్యా. సుధీః హే శోభనబుద్ధే ఘటోవా కలశోనా మృత్పిండః మృద్వి.
కాశోఽపి అణుః పరమాణురపి ధూమః స్పష్టార్థః అగ్నిః షహ్నిః అచలః
పర్వతః పటోవా వస్త్రంవా తంతుర్వా సూత్రంవా ఏతే న్యాయకాస్త్రా
వ్యవహిర్యమాణా శ్చబ్దాః ఘోరశమనం ఘోరః కర్మశ్చాసా శమనః
యమశ్చ, శమనో యమరాడ్యమ ఇత్యమరః. తం పరిహరతికిం దూరీకరోతి
కింవేతి సర్వత్ర వికల్పార్థః తర్కవచసా న్యాయవాక్యేన పృథావ్యర్థం.
కంతక్షోభం గళశ్రమం త్వంపహసి ప్రాప్తోసి శంభోః శం మఖం భవత్యః.
స్తాదితిశంభుః తస్య పదాంభోజం అంఘ్రి కమలం భజ నేనస్య తరసా ఝ
డితి పరమసౌఖ్యం మోక్ష సామ్రాజ్యం వ్రజ లభిస్య.

ఇట్లు బుద్ధిని శివభక్తియందుఁ జొన్నిమనస్సు మొదలగు నింద్రియము.
లకుఁ గూడ నితరవిషయాన క్తిలేకుండ పరమశివ కైంకర్యాన క్తి గలుగునట్లు
ప్రాశ్నించుచున్నారు:—

మన స్తే పాదాబ్జే నివసతు వచ స్తోన్మిత్రఫణితౌ

కర శ్చాభ్యర్చాయాం శ్రుతి రపి కథాకర్ణనవిధౌ,

తవ ధ్యానే బుద్ధి ర్నయనయుగళం మూర్తివిభవే

పరగ్రంథా నైకైర్వా పరమశివ జానే పరమతః.

7

టీ. హేపరమశివ=ఓపరమేశ్వరా, మనః=మనస్సు, తే=నీయొక్క,
పాదాబ్జే=పాదపద్మమందును, వచః=వాక్కు (వాగింద్రియము), స్తోన్మిత్రఫ
ణితౌ=స్తోత్ర పాఠములు చదువుటయందును, కరః=చేతులు (హస్తేంద్రి
యము), అభ్యర్చాయాంచ=పూజయందును, శ్రుతిః=చెవులు. (శ్రవణేం
ద్రియము), కథాకర్ణనవిధౌ=చరిత్రలు వినుటయందును, బుద్ధిః = బుద్ధి,
(నిశ్చయాత్మకమైన అంతఃకరణవృత్తి), తవ=నీయొక్క, ధ్యానే=ధ్యానమం
దును, నయనయుగళం = కన్నుదోయి, మూర్తివిభవే = సిద్ధివ్యమంగళం.

విగ్రహముయొక్క చక్కదనమందును, నివసతు = స్థిరపడియుండుటగాక, ఆతఃపరం = ఇంకమీఁద, కైర్వా = ఏదింద్రియములచేత, పరగ్రంథాక = నికైంకర్యమునకు స్వతిరిక్తములైన గ్రంథములను, జానే = తెలిసికొందును.

తా. మనస్సు, వాక్కు, హస్తము, శ్రవణము, బుద్ధి, నేత్రము అను నింద్రియము లాఱును సర్వకాల సర్వావస్థలయందును నికైంకర్యమునందే మగ్నములై యున్నచో గ్రంథాంతరప్రసక్తి కలుగదు. కావున అట్లు అనుగ్రహించుమని భావము.

అ. ఏమిబుద్ధి మనునీయ మన ఆదీనాం కరణానాం పరమశివక్తైంకర్య పరతాం తత్కైంకర్యా ద్భూషిరంగభూత గ్రంథావలోక నాపహ్నా వేన ప్రార్థయతే:—

వ్యా. మనస్తేషతి. హేపరమశివ తేతవపాదాబ్జే చరణాంభోజేమనః చింతినివసతు. నవః వాగింద్రియం స్తోత్ర ఫణితా మ్తాయతే అనేనేతిస్తోత్రం తావక్ గ్రంథః ఫణితో తదుచ్ఛరణే నివసతు చిరం తిష్ఠతు వాగింద్రియం శివస్తోత్రాభిలాషీ భవత్ప్రీతిభిప్రాయః. కరఃహస్తేంద్రియం అభ్యర్చాయాం త్వత్పూజావిధానే నివసతుహస్తేంద్రియం త్వదభ్యర్చన పరంభవత్ప్రీతిభిప్రాయః, చకారణానుక్రమసి శివగుణగుణ లేఖనం నముచ్చియతే, శృతిః శ్రోత్రేంద్రియం కథాకర్తనవిధా చరిత్ర శ్రవణ విధానే నివసతు శ్రోత్రేంద్రియం తవ చరిత్ర శ్రవణేవ్యాప్రియతామితిభావః, బుద్ధిః నిశ్చయాత్మకాంతః కరణవృత్తిః ధ్యానే త్వద్విషయక ప్రత్యయావృత్తా నివసతు త్వామేవ నదా ధ్యానవృత్తిభావః. నయనయగళం నేత్రేంద్రియముగ్గం ఏకస్యాపీంద్రియస్య యుగళ త్యాభిధానం గోళకాభిప్రాయేణ, మూర్ధ్రివిభవే తను శోభాతిశయే నివసతు దివ్యమంగళవిగ్రహరూపం పశ్యత్ప్రీతిభిప్రాయః. ఉక్తరీత్యావట్టు కరణేషు వ్యాప్రియమాణేషు ఆతః పరంశత ఉక్తరకాలం కైర్వాకరణైః, వాశబ్దః ప్రశ్నపరగ్రంథాక ఉక్తార్థాద్భూషిరంగభూతాక

గ్రంథాక్ జానెజాస్యామి, వర్తమానసామిష్యజతి భవ్యదర్శలట్, ఉక్త
కరణజాతం సదా త్వదాదేశకరణం భవత్వీతి స్పష్టార్థః.

నన్ను భజించుటచేతనే సర్వాభీష్టములు సిద్ధించునెడల కొందఱు టీక
యల నేల నేవించు రుప్రశ్నయం దిట్లు చెప్పుచున్నారు:—

యథా బుద్ధి శ్శుక్తా రజత మితి కాచాశ్చ ని మణి
ర్జలే పై ప్తే క్షీరం భవతి మృగత్వస్థాసు సలిలమ్,
తథా దేవభ్రాంత్యా భజతి భవదన్యం జడజనో
మహాదే వేశం త్వాం మనసి చ న మత్వా పశుపతే.

టీ. మహాదేవ = ఓదేవదేవుడా! పశుపతే = సకలభూతాధిపతీ! జడ
జనః = మూఢుడు, ఈశం = సర్వనియంత్రుడు, త్వాం = నిన్ను, మనసి =
హృదయమందు, నమత్వా = తలంచక (ఎఱుగక), శుక్తా = ముత్యపుర
జిప్పయందు, రజతమితి = వెండియనియు, కాచాశ్చ ని = గాజాతాయందు
దు, మణిః = మాణిక్యమనియు, పైప్తే = పిండిగలిపిన, జలే = నీటియందు,
క్షీరం = పాలనియు, మృగత్వస్థాసు = ఎడమాపులయందు, సలిలం = జల
మనియు, బుద్ధిః = మిథ్యాబుద్ధి, యథా = ఎట్లు, భవతి = కలుగుచున్నదో
తథా = అట్లు, భవదన్యం = నీకంటె యితరుడైవట్టివానిని, దేవభ్రాంత్యా =
దేవుడను భ్రాంతిచేత, భజతి = నేవించుచున్నాడు.

తా. ముత్యపురజిప్పలను వెండియనియు గాజాతాలను మణులనియు
పిండినీళ్లను పాలనియు ఎడమాపులను నీళ్లనియు భ్రమించునట్లుగా నిన్ను
నలియ నేరనిమనుజుడు ఇతరుని దేవునిగా భ్రమించి నేవించుచున్నాడు.

అ. మద్భజనేనైవ సర్వాభీప్సిత సిద్ధాకేచన మదన్యం కుతో భజతి
త్వత ఆనా.—

వ్యా. యథాబుద్ధిరితి. హేమహాదేవ ఆపరిచ్ఛిన్న స్వప్రకాశరూప
హేపశుపతే సకలభూతాధిపతే జడజనః త్వత్స్వరూపం మజానానో భవః

ఈశం సర్వనియంతారం త్వాం భవంతం మనసి హృదయే న మత్వా మ
 నసా అమబుధ్యోర్ధ్వః. వేదే నానబుధ్యోతిచార్ధః. భవదన్యం త్వదన్యం
 తథాత్మత్వప్రకారయా దేవ ఇతిభ్రాంత్యా భజతి సేవతే అనిష్టానాజ్ఞానస్యా
 భ్యాసేహేతుత్వాదిభావః. కింప్రకారా భ్రాంతిరిత్యలహ. — శుక్తామాత్తి
 శాత్పత్యధారభూతే సాముద్రికవస్తువిశేషే యథా యత్ప్రకారారజతమితి
 దుర్వర్ణమితి బుద్ధిఃజానం భవతి కాచాశ్చని రత్నాభాసే మణివత్ప్రకాశ
 మాన క్షుద్రశిలాయామిత్యర్థః. మణిరితి మాణిక్యమితి బుద్ధిః పైట్టే పిష్ట
 వికారే జలే ఉదకే క్షీరమితి దుగ్ధమితి బుద్ధిః మృగత్వస్థాన మరుమరీచి
 కాను సలిలమితి జలమితి బుద్ధిః యథా యత్ప్రకారా తత్ప్రకారయాభ్రాం
 త్యే త్యన్వయః.

వీయపాయముచే నైనను ఈశ్వర ప్రసాదము సంపాదించుపలయు
 నని చెప్పియున్నది. అందు నులభోపాయ మెద్దియో చెప్పుచున్నారు:—

గభీరే కాసారే విశతి విజనే ఘోరవిపినే

విశాలే కైలే చ భ్రమతి కుసుమార్థం జడమతిః,

సమర్పకం చేత స్మరసిజ ముమానాథ భవతే

సుఖే నావస్థాతుం జన ఇహ న జానాతి కి మహో. ౧

టీ. జనః = మనుష్యుడు, జడమతిః = తెలివితక్కువవాడై, కుసు
 మార్థం = పుష్పములకొఱకుగా, గభీర = లోతైన, కాసార = చెఱువు
 నందు, విశతి = దిగుచున్నాడు, విజన = జనులులేని, ఘోరవిపిన = భయం
 కరారణ్యమందును, విశాల = విస్తీర్ణమైన, కైలేచ = పర్వతమందును,
 భ్రమతి = తిరుగులాడుచున్నాడు, హే ఉమానాథ = ఓ పార్వతీపతి! ఏకం
 = ఒక్క, చేతస్మరసిజం = మనస్సునియెడు పద్మమును, భవతే = నీకొఱకు,
 సమర్పకం = సమర్పించి; ఇహ = ఇచ్చట, సుఖేన = సుఖముగా, అవస్థాతుం =
 శీఘ్రమైయుండుటకు; నజానాతి = ఎఱుగఁడు, కిమహో = ఏమియాళ్ళ
 ల్లోయే!

తా. అహోహా! మానవు లెంతవెఱులు! పుష్పములకొఱకుఁ దా మట
పులలోను కొండలలోను దిరుగులాడుచు లోఁతైనచెఱుపులలో నెఁదులాడు
చుం జిక్కులు వడుచున్నారు. తమతమ మనస్సుల పద్ధతును పరమేశ్వరుని
పాదారవిందములయందు దర్పించిన యెడల నెంత సుకరముగానుండును?

అ. యేనకేనాప్యపాయేన భవత్ప్రసాద స్పృహదసయ ఇత్యుక్తం
తత్ర సులభః ఉపాయః క ఇతి తత్రాహ.—

వ్యా. గభీరేషతి. గభీరే అగాధే కాసార సరసి విజన జనరహితే
ఘోరవిహితే ఘోరవ్యాఘ్రాదిభిర్భయంకర విహితే అరణ్యే వికారే విస్తీర్ణే
తైలే పర్వతేచ, జడమతిః అనులభోపాయజ్ఞః కుసుమార్థం కుసుమం పుష్పం
అర్థం ప్రయోజనం యస్మి న్మర్తణి తద్యథా భవతి తథా భీమతి సంఘర్షి
హే ఉమానాథ పార్వతీపతే ఏవం సంబోధనం సకత్తికం మహాదేవి మాపా
పసనీయం ద్యోతయతి ఏకం ఏకత్వ సఖ్యాకం చేతస్సరసిజంచేత ఏవ సరసి
జంపద్మం పద్మపుష్పపద్మచూత్వాశ్రయసంపాదనక్లేశోనభవతీతిభావః. భవతే
తుభ్యం సమర్ప్య ప్రదాయ జనః ఇహ ఏకత్ర అవస్థాతుం నిశ్చలోభవితం
నజానాతి నబుద్ధ్యతి కిమహో కిమే తదాశ్చర్యకరమిత్థ్యర్థః. దుఃఖక రాల్ప
ఫలక బహుదేశ భ్రమణాపేక్షయా సుఖకర బహుఫలకైకదేశావస్థానాజ్ఞా
న మాశ్చర్యం జనయతీతి భావః.

ప్రారబ్ధ కర్తవ్యముచేత నేమేమిజన్మమువచ్చినను రానిమ్ముకాని అన్ని
జన్మములయందును నీపాదారవిందస్మరణముమాత్రము కలుగునట్లనుగ్రహిం
పుము. అట్లయినఁ గదా చిత్తమున భవదాయుత్తముఁ జేయఁగలుగుదును.
అని ప్రార్థించుచున్నారు:—

నరత్వం దేవత్వం నగవనమృగత్వం మశకతా

పశుత్వం కీటత్వం భవతు విహగత్వాదిజననమ్,

సదా త్వత్ప్రదాబ్జ స్మరణపరమానందలహరీ

విహారాన క్షం చేద్ధృదయ మిహ కిం తేన వపుషా. 10

టీ. సరత్వం = మనుష్యుడుగాఁ గానీ, దేవత్వం = దేవుఁడుగాఁగానీ,
 భ...త్వం-నగ = పర్యతముగాఁ గానీ, వన = అడవిగాఁ గానీ, మృగత్వం
 = మృగముగాఁ గానీ, మశకతా = దోమగాఁ గానీ, శుశుత్వం = పశువు
 గాఁ గానీ, కీటత్వం = పురుగుగాఁ గానీ, విహగత్వాది=పక్షులు మొదలగు
 నవిగాఁ గానీ, జననం = పుట్టుక, భవతు=అగుఁగాక, హృదయం=మనస్సు,
 ఇహ = ఈపైజన్మములయందు, సదా=ఎల్లప్పుడు, త్వ...క్తిం-త్వత్ =
 నీయొక్క, పాదాబ్జ = పాదపద్మములయొక్క, స్పర్శ = స్పర్శించుట యని
 యొడు, పరమానంద = మహానందముయొక్క, లహరీ=ప్రవాహమందలి,
 విహార = విహరించుటకు, ఆసక్తం = ఆసక్తిలిగినది, భవతిచేత్ = అగు
 నేని, లేన = ఆ, వపుషా = శరీరముచేత, కిం = ఏమిభంగము?

తా. మనస్సు పరమేశ్వరస్పర్శము గలదై శివానందలహరియం దోల
 లాడుచున్నచో నేజన్మ మెత్తినను కొడువ లేదని తాత్పర్యము.

అ. ప్రార్థనచేస తరతమభావాపన్నాని బహూని జన్మాని భవిష్యంతి
 తత్ర చేతస్సమర్పణం కథం ఘటిష్యత ఇత్యాశంక్య తత్రాపి తత్పదాబ్జస్ప
 ర్శం పార్థయతే:—

వ్యా. సరత్వమితి. విహగత్వాదిజననం పార్థభక్తర్త భవతు అస్తునర
 త్వంనరభావః. దేవత్వాదీనాం పదానామప్యేవమేవార్థః. హృదయంమమచిత్త
 మ్మిహనరాదిభావేషు సదాసర్వదాత్వత్పదాబ్జస్పర్శం పరమానందలహరీ విహా
 రాసక్తం త్వత్పదాబ్జస్పర్శమేవ పరమానందః జన్మజనకయోరభేద వివక్ష
 యాస్పర్శస్యానందత్వరూపణం తస్యలహరీ అనందస్ఫుర్తి సాంతత్యంతత్ర
 విహారః ప్రవేశః తస్మిన్నాసక్తం భవతు ఏవంచేత్తైనవపుషా కిం కిమపి నవిహ
 శ్యత ఇతిభావః.

ఇ. నేజన్మ మెత్తినను విహారము లేదనిచెప్పి చిత్త మిశ్వరాయత్తము
 యొక్క పర్యవశానమున నిష్ఠులమని చెప్పుచున్నారు:—

వటు ర్వా గేహీ నా యతి రపి జటీ వా తదితరో
నరో వా యః కశ్చి ద్భవతు భవ కిం తేన భవతి,
యదీయం హృత్పద్మం యది భవదధీనం పశుపతే

దదీయ స్త్వం శంభో భవసి భవభారం చ వహసి. 11

టీ. నరః = మానవుడు, పటుర్వా = బ్రహ్మచారియైనను, గేహీ
వా = గృహస్థునను, యతిరపి = సన్యాసియైనను, జటీవా = జటాధారి
యైనను, తదితరః, యః, కశ్చిత్ = మఱియొక నెట్టివాడైనను, భవతు =
కానిప్పు, తేన = అందుచేత, హేభవ = ఓ యీశ్వరా? కిం భవతి = ఏమి
యగును. (ఏమియు కార్యము లేదు) పశుపతే = సకలభూతనాయకా? య
దీయం = ఎవనిసంబంధమైన, హృత్పద్మం = హృదయకమలము, భవదధీనం
యది = నీ యధీనమయినదనిగానుండునో, తదీయః = వానిసంబంధుడవుగా,
త్వం = నీవు, భవసి = అగుదువు, హేశంభో = ఓ శంకరా? భవభారంచ =
వానిసంసారభారమును, వహసి = (నీవే) భరింతువు.

తా. ఏయేవర్గములయందున్నను ఏయాశ్రమమందున్నను ఎన్నెన్ని
జడలు పెంచుకొన్నను ఎంతవాడైనను సరే ఈశ్వరభక్తిలేనిదేలాభ మిను
మంతయు లేదు. హృదయపద్మమునందు నిన్ను ధ్యానించుచు మనస్సు నీయం
దర్శించి భజించువానికి సంబంధివై వానిభారమంతయు నీపై వేసికొని
కాపాడుదువు. ఈశ్వరాయ త్రచిస్తం డగువాడు చతుర్విధపురుషార్థములను
జూచి జనన మరణ ప్రవాహమునుండి తొలగి పోవు నని తాత్పర్యము.

అ. ఉచ్చసచవత్సభి స్సేవ్యస్తావిఘాత ముక్త్వా హృదయస్య శివాధీ
నతా మంతరేణ తత్తదాశ్రిమధర్మం ప్రాప్యసి పలాభాన మాహః—

వ్యా. పటుర్వేతి. పటుర్వా బ్రహ్మచారివా గేహీవా గృహస్థోవా
యతి రపి సన్యాసివా జటీవా జటాధారివా తదితరః తదన్యః యః కశ్చిద్వా
నరః మర్త్యః భవతు భూయాత్ తేనకారణేన హేభవ శంభో కిం కీదృశం
కార్యం భవతి న కిమపీత్యర్థః. హేభవపతే సకలభూతాధినాయక యదీ

యం యత్సంబంధి హృత్పద్మంహృదయకమలం భవదధీనం యది త్వత్సాన్ని
 ధీనంచేత్తదీయః తస్మింబంధీత్వం భవాన్ భవసి అసి హేశంభో త్వం భవ
 భారం చ సంసారభారం చ వహసి ధారయసి బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ చతు
 స్త్వయేఽపి జనః త్వయ్యర్చితమనాశ్చేత్తత్ఫలం లభతే నోచేన్నేత్యర్థః. యః
 పుమాన్ చిత్తం త్వదధీనం కరోతి తస్య చతుర్వర్గఫలం కరతలామలక మితి
 చ భవభారమిత్యనేన జపనమరణప్రవాహరాహిత్యం భవతీతి చ మంత్రవ్యమ్.

ఇట్లు పర్ణశ్రమాదులకన్న శివభక్తి యుత్తమం బని చెప్పి పర్వత
 గుహాయందులది నివాసముకన్నను శివభక్తియే మేలని చెప్పచున్నారు:—

గుహాయాం గేహే వా బహి రపి వసే వాద్రిశిఖరే

జలే వా వహ్న్నా వా వసతు వసతేః కిం వద ఫలమ్,

సదా య నై య వాంతఃకరణ మపి శంభో తవ పదే

స్థితం చేద్యోగోఽసౌ స చ పరమయోగీ స చ నుభీ.

టీ. గుహాయాం=కొండగుహయందో, గేహేవా=స్వగృహమందో,
 బహిరపి = బయట నెచ్చటనో, వసేవా = ఆడవియందో, అద్రిశిఖరే =
 శిఖరశిఖరమందో, జలేవా = నీటియందో, వహ్న్నావా = పంచాగ్నిమధ్య
 మందో, వసతు = నివసించుగాక, హేశంభో = సుఖకరుండవిగు నోయీ
 శ్వరుడా, వసతేః=అట్లు నివసించిన మాత్రమున, కిం ఫలం = ఏమిఫ
 లమో, వద = చెప్పము (ఏమియు ఫలములేదనుట), యస్య=అట్టి వాని
 యొక్క, అంతఃకరణమపి = మనస్సుగూడ, సదా = ఎల్లప్పుడును, తవ =
 నీయొక్క, పదేఏవ = సాదమందే, స్థితంచేత్=నిలచియున్నచో, అసౌ =
 ఇట్లు నిలుచుటయే, యోగః = శివయోగము, వచ = అట్టివాడే, పరమ
 యోగీ=నిర్వికల్పసమాధి గల పరమయోగియు, సచ=వాడే, నుభీ =
 పరమానందము గలవాడను నగును.

తా. పర్వతగుహలు ఆరణ్యములు మున్నగువానియందు నివాసముచేసి
 వందమాత్రమున ఫలమేమియులేదు. అంతఃకరణముగూడ నిశ్చరధ్యాన

మందుఁ జొన్ని తడకనిష్ఠగరిష్ఠుఁడై యున్నచో శివయోగియై పరమానంద
ముఁ బొందును.

అ. ఏవ మాశ్రమచతుష్టయ శ్చివభక్త్యో శివభక్తే రేవ వై శిష్ట్య ము
క్త్యైశైలగుహాగ్నిజలవాసాదిభ్యః శివపదారవిందార్పిత నిర్మలాంతఃకరణస్య
వై శిష్ట్యం సంపాదయన్నాహ :—

వ్యా. గుహాయామితి. గుహాయాం గిరి గహ్వరే గేహేవా సద్దనివా
బహిః బాహ్యప్రదేశేఽపి వనేవా అరణ్యేవా అద్రి శిఖరే పర్వతాగ్రేవా జ
లేవా పలిలేవా విహచ్ఛావా పంచాగ్ని మధ్యేవా యః పురుషః విసతు వానం
కరోతు విసతేః నివాసాత్కిం ఫలం కింప్రయోజనం త్వం ఇదం విద ఫణ
అంతఃకరణమపి యస్యపురుష స్యాంతరంద్రియం పూర్వోక్తస్థానవాస యు
క్తం తదపి హేళంభో సదా తప తే పదే చరణారవింద ఏవ స్థితంచేత్ ఆసా
అయమేవయోగః శివయోగః సచపదారవిందే నిహితాంతఃకరణః జనః
పరమయోగీ నిర్వికల్పసమాధిమాకాసచ పమిపురుషః సుఖీ పరమానందభౌ
గ్భవతీతి శేషః.

అట్టివాఁడను కాలేక యున్న నన్ను జ్ఞాన మొనఁగి రక్షించుట ఏ
భార మయి యున్నదని చెప్పమన్నారు :—

అసారే సంసారే నిజభజనదూరే జడస్యేయా

భ్రమంతం నూ మంధం పరమకృపయాపాతుముచితమ్,
మదన్యః కో దీన స్తవ కృపణారతౌతినిపుణః

త్వదన్యః కో వా మే త్రిజగతి శరణ్యః పశుపతే. 13

టీ. పేపశుపతే = అత్తజ్ఞానమును పరిపాలించువాఁడా, అజడఁ
అజడమైన దేహదులకన్న విలక్షణమైన, పరమ = ఓపరాత్మరా! అసా,
రే = సారములేనిదియు, నిజభజనదూరే = అజ్ఞానసంధానము దూరమైనది
యనగు, సంసారే = సంసారమందు, భ్రమంతం = కొట్టుకొను చున్న
ట్టియు, అంధం = అత్తానాత్మ వివేకములేమి గుడ్డివాడైన నెట్టియు,

మోం=నన్ను, కృపయా=దయతో, ధియా=స్వరూపజ్ఞానము నిచ్చుటచేత,
 శాతుం=రక్షించుటకు, ఉచితం = యుక్తము. దీనః = సంసారతాపముచేత
 దీనుడైన, మదన్యః = నాకంటె మఱియొకఁడు, తవ=నీకు, కః = ఎవఁ
 డున్నాఁడు? కృపణరక్షాతినిపుణః=దీనులను సంరక్షించుటయందు మిక్కిలి
 నేర్పుగలవాఁడును, మే = నాకు (నన్ను), శరణ్యః=రక్షించదగినవాఁడు,
 త్వదన్యః = నీకంటె మఱియొకఁడు, త్రిజగతి = ముల్లోకములయందును,
 కః=ఎవఁడున్నాఁడు.

తా. దేవా! ముల్లోకములయందును దీనరక్షాపరాయణుండవు నీ వొ
 క్కండవే కలవు. నేనును సంసారసంతాపములను పైఁపలేక దీనుండనై నీవే
 దిక్కుగా నీపాలబడియున్నాను. నావంటిదీను లింకెందును గానరారు.
 కనుక దయచేసి అత్తజ్ఞాన మొసఁగి యీదీనుని సంసారతాపము నుండి
 తొలఁగొనుము.

ఆ. అనీదృశన్య మమ జ్ఞాన ప్రదానేన రక్షణవిధానం తవ యుక్తమి
 త్యాహ :—

వ్యా. అసాతేతి. హేపశుపతే అత్తజ్ఞానపరిపాలక ఆజడ హేజడ
 దేవాదిభిన్న అతఏవ పరమ పరాత్పరత్వేన ప్రసిద్ధ అసారే నవిద్యతే సార
 స్సుఖవిశేషో యస్మిన్ తథోక్త నిజభజనమూలే నిజస్యస్వస్వరూపస్య పరమే
 శ్శూరస్య భజనమనుసంధానం దూరం విప్రకృష్టం యస్మిన్ తస్మిన్ సంసారే
 నమృత్సరతివిషయాననుధావత్యస్మిన్నితి సంసారః తస్మిన్ భ్రమంతం సార
 వతా భ్రమేణ చరంతం సారవత్తా భ్రమః కుతఃత్యత్రాహ—అంధం అత్తా
 శాస్త్ర వివేకశూన్యం మాం కృపయా కరుణయా ధియా వివిక్తస్వరూపజ్ఞాన
 ప్రదానేన శాతుం రక్షితు ముచితం యుక్తం అజ్ఞాతనిజస్వరూపం మాం
 ప్రాప్తాత్ లాభ్యత కర్షితభావః సంసారతప్త శరణేన మాయాతాపాన్నివ
 త్తపియా స్వదన్యః సంతి బహుః తన్నివర్తకాశ్చ మదన్యైః పిసంతిశున్న
 త్తుంకేన తవ కిం కలమితిచేత్తత్యాహ—దీనః సంసారతాపతప్తః మత్తవ
 త్తాత్తస్యతాపాన్నివర్తనియస్తేహోఽస్తిమాద్యతో న కోఽపిస్యాదితథా

వః. కృపణరక్షాతనిపుణః కృపణః అత్తానభిజ్ఞః తద్రక్షాయాం తదజ్ఞాననివర్తనే అతనిపుణః అతీవసమర్థః మే మమకరణ్యః రక్షణార్హః అత్రజగత్యస్మిన్ లోకే త్వదన్యః త్వతోభిన్నః కోవాస్తి.

వేదకాస్త్రముల నుల్లంఘించుటచేత నా యజ్ఞమిడితివి. కాన నీ వపరాధివి. నిన్నరక్షించుటయెట్లు? అందుచేమో ! నీ వాడను గనుక నా తప్ప తమించుము అనుచు బాంధవ్యమును జూపుచున్నాడు.

తెలుగు విశ్వవిద్య

ప్రభు స్తవం దీనానాం ఖలు పరమబంధుః పశుప్యతే గుణాలయ
ప్రముఖ్యోఽహం తేషామపికిముత బంధుత్వమునయోః,
త్వయైవ తంతవ్యా శివ మదపరాధా త్వయైవ తంతవ్యాః.....
ప్రయత్నాత్కర్తవ్యం మదవన మియతీబంధుసదశిః.....

టీ. హేపశుపతే = ఓపరమేశ్వరా ! త్వం = నీవు, ప్రభుః = దైన్యము, బాపుటకు సమర్థుడవు (కనుకనే), దీనానాం = దీనులకు, పరమ బంధుఃఖలు = ముఖ్యబంధువుడవు గదా, అహం = నేను, తేషాం = అదీనులలో, ప్రముఖ్యః = మొట్టమొదటివాడను, అనయోః అపి = ఇట్టి మనకును, బంధుత్వం = చుట్టటికము, కిముత = (ఉన్నదనిచేతే) చెప్పవలయునా, శివ = ఓ ఆనందస్వరూపుఁడా. సకలాః = సమస్తమైన, మదపరాధాః = నాతోప్పలు, త్వయైవ = నీచేతనే, తంతవ్యాః = తమిం పడగినవి, మదవనం = నారక్షణము, ప్రయత్నాత్ = ప్రయత్నమువలన, కర్తవ్యం = చేయఁదగినది, ఇయం = ఇది, బంధుసదశిః = బంధుమర్యాద.

తా. మహాదేవా ! నీవు దీనబంధువుడవు. నేను దీనుడను. ఇంక మనకు బాంధవ్యము కలదని వేరే చెప్ప నక్కఱలేదు గదా కాబట్టి నా తప్పులన్నియు మన్నించి తప్పక నన్ను నీవే కరుణించి రక్షించవలసి యున్నది. ఇదియే గదా బంధువుల పద్ధతి.

అ, శ్రుత్యాదులంఘనరూపేణ మదాజ్ఞాభంగే నాపరాధినం త్వం

కథం రక్షేయ మహా మిలిచే ద్బంధుత్వా న్న మాపరాధ సోధ్య ఇతి
శదశ్చ బంధుతా ముపపాదయతి.

వ్యా. ప్రభు స్త్యమితి. హేపశుపతే త్వం ప్రభుః దీనభావనివర్తన
సమర్థః ఆతపవ దీనానాం పరమబంధుఃఖలుఆపన్నిక ర్తకః ఖల్వీతి ప్రసిద్ధౌ
తేహం దీనానామహం ప్రముఖ్యః అగ్రగణ్యః ఏవంచసతి ఆనయోరావయో
రపి బంధుత్వమస్తీతి కిముత వక్తవ్యంకిం హేశివ అనందరూప సకలాస్సర్వే
మదపరాధాః ఆజ్ఞోల్లంఘనరూపాణి త్వదనిష్టా చరణా న్యాగాంసి త్సంత
వ్యాః క్షమితుం యోగ్యాః మదవసం మద్రక్షణం ప్రయత్నాదుద్యమరూప
మనోవ్యాపారాత్కర్తవ్యం కర్తం యోగ్యం ఇయం ఇయమేవ బంధుసరణిః
బంధునాం పంథాః అతో బంధుత్వాద్ధేతోః మదపరాధం సర్వం సోధ్య
త్వయాఽహం పరక్షణీయ ఇతి భావః.

ఈశ్వరుడు త న్నుపేక్షించు నేమనని యట్లు కాకుండఁ జెప్పు
చున్నాడు.—

ఉపేక్షా నో చే త్కిం న హరసి భవద్భావవిముఖాం

దురాశాభూయిష్ఠాం విధిలిపి మశక్తో యది భవాన్,

శిర స్త దైవధాత్రం ననఖలు సువృత్తం పశుపతే

కథం వా నిర్యత్నం కరనఖముఖే నైవ లులితమ్. 15

టీ. పశుపతే = సర్వలోకాధీశ్వరా, ఉపేక్షానోచేత్ = (నన్ను
రక్షించుటయందు నీ కుపేక్షకలదేమా) ఆ ట్లుపేక్ష లేనిచో, దురాశాభూ
యిష్ఠాం = దుష్టములైన తలంపులతో నిండినదియు, భవద్భావవిముఖాం =
నిభావనమునుండి పరాజ్ఞుఖమైనదియు, విధిలిపిం = (నాముఖముమీది)
బ్రహ్మవ్రాతను, కింహరసి = ఎందుకు తుడిచివేయవు, భవాన్ = నీవు,
అశక్తోయది = అశక్తుడవేని, ననఖలు = గోటితోఁద్రుంచ నలవిగాని,
తత్ = ఆ, సువృత్తం = మిక్కిలి దృఢమైన, వైధాత్రం = బ్రహ్మ
సంబంధమైన, శిరః = బిడప శిరస్సును, నిర్యత్నం = ప్రయత్నముకూడ

లేకుండ, కరనఖముభేనైవ=చేతిగోటికొనచేతనే, కథంవా=ఎట్లు, లలితం = తుంచివేయబడినది ?

తా. సాంబశివా ! దురిచ్ఛలకును నిన్ను ధ్యానించుటయం దాసక్తి లేమికిని నూచకముగా నానుట బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాత నుపేక్షించక తుడిచివేయుము. నాచేతఁగాదని తప్పించుకొనుటకు వీలుగాదు. ఆబ్రహ్మ దేవుని యైదవతలను గోటితోనే తుంచితివి గదా.

అ.స్వస్తికా ఈశ్వర సోపేక్షా మా శంక్య తత్పరిహారాయాహ—

వ్యా. ఉపేక్షేతి. హేపశుషతే మదవనే త వోపేక్షా భవతీతి ప్రత్యే మి ఏవంనోచేత్ దురాశాభూయిష్టాం దుష్టేషు విషయేషు ఆకా ఇచ్చా తయా భూయిష్టాం తస్మినురాంతదభివ్యంజకామితిభావః. అతఏవభవద్ధ్యా నవిముఖాం భవతో ధ్యానం విజాతీయ ప్రత్యయానంతరితసజాతీయ ప్రత్య యప్రవాహాతస్సాద్విముఖాంతదనభివ్యంజకామితిభావః, విధిలిపిం బ్రహ్మ ణిలిపిం రేఖారూపాంలలాటలిపింకిమితి సహరసి సమార్జయసి తత్రాహ మశక్త ఇతి యదిబ్రాహ్మణ్యే భవాత్తత్త్వసిద్ధం సవఖిలసఖేనలలితుంచేత్తుం యోగ్యంసఖలు తిన్న భవతీతి సవఖిలు తత్త్వంతుతియ్యిచ్చాహ— నువృత్తం నుతరాంవృత్తమత్ దృఢసీతిమత్ వీధాత్రిం విధాత్రిసంబంధి శిరః పంచ మముత్తమాంగం నిర్వృత్తిం యథాభవతి తథా త్వయా కరనఖముభేనైవహస్త నఖాశ్రజైవ కథంవా లలితం కేన ప్రకారేణ భిన్నం సర్వకర్తవ్యసమర్థ త్వాన్నదుపేక్షాపరిహరణీయేతి భావః. వాశబ్దః ప్రశ్నే.

భక్తుఁడు దీనసంరక్షకుఁడెగురికటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడగుటకుఁ గా బ్రహ్మదేవుఁడు వానినుడుట దైన్యరేఖలు వ్రాయుచున్నాఁడు. పాప మాతని యైదవతలఁ దుంచివాడెపు. కానియు దానితోపాటు తక్కిన నాలుగుతలలను మాత్రము ఛేదించకుము. ఇంక దీర్ఘాయుష్షుంతునిగా నుండ నిమ్మని వేడుకొను చున్నారు.

విరించి ర్దీర్ఘాయు ర్భవతు భవతా తత్పరశిర

శ్చతుష్కం సంరక్ష్యం సఖిలు భువి దైన్యం లిఖితవాః,

విచారః కో వా మాం విశదకృపయా పాతి శివ తే

కటాక్షవ్యాపార స్వయ మపి చ దీనావనపరః. 16

టీ. విశద = నిర్మలస్వరూపుడనైన, శివ = ఓశివుఁడా, విరిం
చిః = బ్రహ్మదేవుఁడు, దీర్ఘాయః = చిరకాలజీవి, భవతు = అగుఁగాక,
భవతా = నీచేత, తత్పరశిరశ్చతుష్కం = ఐదవదిగాక తక్కినవానినాలుగు
తలలు, సంరక్ష్యం = రక్షింపఁదగినది, నః = ఆ బ్రహ్మ, భువి = భూలోక
మందు, దైన్యం = దీనభావమును, లిఖితవాన్ ఖిలు = (లలాటమున)
వ్రాసెను గదా, దీనావనపరః = దీనరక్షణముం దాసక్తి గల, తే = నీ
యొక్క, కటాక్షవ్యాపారః = కటాక్ష ప్రసారము, స్వయమపి = తనం
తటతానే, కృపయా = దయతో, పాతి = రక్షించుచున్నది, విచారః =
(దైన్యమును వ్రాయుటవలని) విచారము, కోవా = ఏ మున్నది. (ఏమియు
లే దనుట).

తా. ఓసదాశివా ! బ్రహ్మదేవుఁడు మాలలాటమందు దైన్యము వ్రా
యుచున్నాఁడు. అది మా కుపకారముగా నున్నదిగాని విచారకరముకాదు
కాబట్టియే కదా దీనపోషకముగు మీకటాక్షమునకుఁ బాత్రులముగు
చున్నాము అయినదేమో అయిపోయినది. పోనిమ్ము. ఇంక నాతనిన్నాగు
తలలు మాత్రము ఛేదించుము. ఆ బ్రహ్మదేవుఁడు దీర్ఘాయుష్షుండుఁడై
యుండుఁ గాక.

అ. భక్తస్యదీనసంరక్షణ తత్పరమశివకటాక్ష విషయతాయా స్సం
పాదనేన పరమోపకారకేదన్యలేఖినే అధికృతస్య బ్రహ్మణః పంచమశిర
శ్చేదనప్రసక్తతదన్యశిరశ్చతుష్కచ్ఛేదనాకరణతత్ప్రియుక్తదీర్ఘాయుష్యం
చ పార్థయతే—

వ్యా. పద్మస్య పూర్వదశేన దైన్యలేఖనస్య విచారహేతుత్వాద్భు
క్తోపకారకత్వం కథ మితిచే దుత్తరదశేన తద్విశదీకరోతి. విరించిరితి. హే
విశద నిర్మలస్వరూప శివ ఆనందరూప విరించిః విధాతా దీర్ఘాయః దీర్ఘ
జీవో భవతు అస్తు భవతా త్వయా తత్పరశిరశ్చతుష్కం తస్మాత్పంచమ

శిరసోఽన్యత్ శిరపాంచతుష్కంసంరక్ష్యం పంచమశిరోవస్తాస్సద్భిద్యోతే
తిభాః, ప్రార్థనాకుత ఇతిచేత్తత్రాహ—సః బ్రహ్మభువిభూలో క్షేదైన్యందీనభా
వంలిఖితవాక్ ఖలులలాటేలిలేఖిత్వప్రసిద్ధాయస్తాదేవం తస్తాత్పార్థ
నాయుక్తేతిభావః తద్దైన్యలేఖనస్యతిన్నంగళ ప్రార్థనాహేతుత్వంకథమితిచే
ద్యస్తా దీనావనపరః తేతపకటాక్షవ్యాపారఃమాంపాతిరక్షతితస్తాన్నంగళప్రా
ర్థనాహేతుత్వమితిభావః. ఏనంచసతి దైన్యలేఖనస్య విచార హేతుత్వమ
పినాస్తిభావహేతుత్వాదితిభావః. త్వమివతపకటాక్షవ్యాపారోఽపి స్వయ
మపిమాంపాతీతిహేతోః దైన్యలేఖనప్రయుక్తివిచారో నకర్తవ్య ఇతి
భావః.

దేవా సిపాదారవింద దర్శనముగానిదే యెదురుగా ఏకటాక్షప్రసా
రము నాపైఁ గలుగ నేరదు. అదియును ప్రతిబంధక సామగ్రివలన దుర్లభ
ముగా నున్నదని చెప్పుచున్నారు :—

ఫలాద్యా పుణ్యానాం మయి కరుణయా వా త్వయివిభో
ప్రసన్నేఽపి స్వామి భవదమలపాదాబ్జయుగళమ్,
కథం ప శ్యేయం మాం స్థగయతి నమస్సంభ్రమజుషాం
నిలింపానాం శ్రేణి ర్నిజకనకమాణిక్యమకుటైః. 17

టీ. విభో = ఓసర్వవ్యాపకుఁడవైన, స్వామి = పరమేశ్వరా,
మమ = నాయొక్క, పుణ్యానాం = సుకృతములయొక్క, ఫలాద్యా = ఫల
మువలననో, మయి = నాయందు, కరుణయావా = దయచేతనో, త్వయి =
నీవు, ప్రసన్నేఽపి = ప్రసన్నుఁడవైన, భవదమలపాదాబ్జయుగళం =
నిర్మలమైన నీపాదపద్మములను, కథం = ఎట్లు, పశ్యేయం = చూతును,
నమస్సంభ్రమజుషాం = నమస్కారము చేయుటయందు తొందరపడుచున్న,
నిలింపానాం = దేవతలయొక్క, శ్రేణిః = గుంపు, నిజకనకమాణిక్య
మకుటైః = తమతమ రత్నాలు చెక్కిన బంగారు కిరీటములతో, మాం =
నన్ను, స్థగయతి = అడ్డగించుచున్నది.

తా. సర్వవ్యాపకుండవైన ఓస్వామి! నాపూర్వముననో నీదయ చేతనో నీవనుగ్రహించిన ననుగ్రహింతువుగాని పాదదర్శన మగుటయెట్లు? దేవతలందఱును గుంపులు గుంపులుగాగూడి నేను నేను నేనని నమస్కరించుటకు సంతోషముతో తొందరపడుచు వారిరత్నాల కిరీటముల మీపాదముల యందు మోపుచు నా కడ్డమగుచున్నారు.

అ. త్వత్కృతాక్షపతనమాభిముఖ్యేన వినా త్వత్పాదారవిందదర్శనం న ఘటన్యతే తచ్చ దర్శనం విఘటకసామగ్రిబలాద్ధర్మభిమత్యాహః—

వ్యా. ఫలాద్వేతి. హేవిభో హేసర్వవ్యాపకమమేత్యధ్యాహరః. పుణ్యానాంనుకృతానాంఘోర్వాకగుణయావాకృపయావాహేస్వామిక్షానకలదేవతాసార్వభౌమ మయి మయివిషయే త్వయి భవతి పృనన్నేనత్యపి పృత్యక్షతఃప్రసాదాభిముఖేనత్యపి భవదమలపాదాబ్జయగళం భవతః తవ ఆమలంస్వచ్ఛంశుద్ధసత్త్వరూపమిత్యర్థః. పాదాబ్జేపాదాబ్జే ఇవేత్యుపమితే శమాసః. తయోర్యగళం ద్వంద్వం త్వచ్చరణారవిందయగళమిత్యర్థః. అహంకథపశ్యేయమిత్యేయం నమస్సంభ్రమజాషాంసమసి నమస్కారే సంభ్రమః విదంపర్యంతజ్ఞాషాం తద్భాషాం నిలింపానాం సురాణాంశ్రేణిః పరంపరా నిజకనక మాణిక్యమకుటైఃమాణికైః రత్నవిశేషైః ఖచితా నీతి మధ్యమ పదలోపః కనకాని కనకవికారాణిచతాని మాణిక్య ఖచితానిచ నిజాని స్వకీయానిచ తాని కనకమాణిక్య మకుటానిచ నిజకనకమాణిక్య మకుటాని తైః మాంస్థగయత్యంతర్హితం కరోతి హేదేవ మమతపసాత్మాత్కారః కథం భవేత్.

మోక్ష దాయకుఁ డగు నొక్క పరశివునండియే హృదయగ్రంథి వీడ నలయు నని కోరుచున్నారు :—

త్వ మేకో లోకానాం పరమఫలదో దిన్యవదవీం

మహంత స్త్వన్మూలాం పున రపి భజంతే హరిముఖాః,

కియ ద్వా దాక్షిణ్యం తవ శివ మదాశా చ కియతీ

కదా వా మద్రక్ష్యం వహసి కరుణాపూరితదృశా. 18

టీ. హేళిస = గుఖస్వరూపుడవైన యీశ్వరుడా, లోకానాం = జనులకు, పరమఫలదః = మోక్షఫలము నిచ్చువాడవు, త్వం = నీవు, ఏకః = ఒక్కడవే, హరిముఖః = విష్ణువు మొదలగువారు, త్వన్మూలాం = నీవే కారణముగాఁ గలిగిన (నీవొసంగిన), దివ్యపదవీం = వైకుంఠము మొదలగు దివ్యస్థానమును, ఏహంతః = పొందుచున్నవారై, పునరపి = మరల (ఉత్తమఫలప్రాప్తికై), భంజితే = (నిన్నే) నేవించుచున్నారు, తన = నీయొక్క, దాక్షిణ్యం = భక్తాభిప్రాయానుసరణము, కియద్వా = ఎంత పరిమాణముకలది? (పరిమితిలేనిదనుట), మదాకాచ = నాయొక్క, ఆశయు, కియతీ = ఎంతటిది? (ఇంతయని యెఱుఁగననుట), మద్రక్షంతుత్ = అహంకారమునుండి, రక్షం = నాసంరక్షణమును, కరుణాపూరితదృశా = సంపూర్ణకటాక్ష వీక్షణముతో, కదా = ఎన్నడు, ఏహసి = చేయుదువు.

తా. అనందస్వరూపుండవైన ఓమహాదేవా, మోక్షమిచ్చు మహాగుణాపుడవు నీవొక్కడవే. విష్ణుదులు నీదయచేతనే వైకుంఠ వాసులైతి. ఆయును తనివి నొందక నీవలన నున్నత పదవులను గోరుదునేయుందురు. ఆహా భక్తలమీఁద నీకెంతదయ? నాయాశ యెంత యని చెప్పుదు. సాంబ శివా సంపూర్ణకటాక్షము గలిగి అహంభావమును బాపి నన్ను రక్షించుము.

ఆ. ఏకస్తా న్నోక్షప్రదా త్వరమశివా దాత్తనః హృదయగ్రంథి నివృత్తిం ప్రాగ్ధయతే —

వ్యా. త్వమితి. హేళిస గుఖస్వరూప లోకానాం జనానాం పరమఫలదః. పరమం అభ్యర్థితం త్రిభ్యః పురుషార్థేభ్యోఽభ్యర్థితం ఫలం సాలోక్యాదికమిత్యర్థః. తద్దదాతీతి పరమఫలదః తాదృశ స్త్యక్మేకః కుత ఇతిచేత్ హరిముఖః హరిః విష్ణుః స ఏవ ముఖం ప్రథమః యేహం తే దేవాః త్వన్మూలాం త్వమేవ మూలం కారణం యస్యాస్మాతాం దివ్యపదవీం అనుమానుషం వైకుంఠాదిస్థానం ఏహంతః ప్రాప్నువంతస్సంతస్త త్ర తృప్తిమలభ్యాతతోఽభ్యర్థితఫలప్రాప్తయేత్వామేవ భజంతే నేనంతే యతః తస్మాదిత్యర్థః. తవతే దాక్షి

శ్లోభక్తాభిప్రాయానువర్తనః కియత్ కేం ప్రమాణం ప్రమాణ శూన్యమిత్యర్థః.
మదాశాసమమాపేక్షా కియత్ కియత్ప్రమాణా ఏతాదిది నజానఇతిభావః.
మత్ ఆహంకారాత్ కరతేంద్రమామికాం రతేంద్ర కరుణాపూరితద్వైకాపూర్ణకటా
క్షపీక్షణేనకదాపహసి కరోషి ధాతునామనేకార్థస్వావ్యహాధానోః కృతా
ర్థత్వం వస్తుమచితం మమహృదయగ్రంథిం ఛిద్రీతి ముఖ్యభావః.

తన్న భజించువాడని యీశ్వరుడు బ్రహ్మకొనర్చిన యుపకృతిం
బరికించి యీశ్వరభజనచేయుటచే దామును కృతార్థులమైతి మని నిశ్చయం
చుచున్నారు:—

దురాశాభూయిష్టే దురధిపగృహద్వారఘటకే
దురంతే సంసారే దురితనిలయే దుఃఖజనకే,
మదాయాసంకిం న వ్యవసయసి క స్యోపకృతయే
వదేయం ప్రీతి శ్చేత్తవ శివకృతార్థాః ఖలువయమ్.

టీ. దురాశాభూయిష్టే=దుష్టవిషయములయందలి యాశచే మిక్కు
టమైనదియు, దురధిపగృహద్వారఘటకే=దుష్టప్రభువుల మండిరద్వారము
లకుఁ జేర్చునదియు, దురంతే = దురవసానముగలదియు, దురితనిలయే =
పాపముల కునికిపట్టును, దుఃఖజనకే=దుఃఖహేతువునైన, సంసారే=జనన
మరణప్రవాహరూపమైన సంసారమందు, మదాయాసం=నాపరిశ్రమమును,
కస్యే=బ్రహ్మదేవునియొక్క, ఉపకృతయే = ఉపకారము కొఱకు, నవ్యవస
యసికిం=పోగొట్టకుంటివారయేమి? వద = చెప్పము, ఇయం=ఈ (భక్తుల
యుపకారమును గుఱించిన), ప్రీతిః=ప్రేమ, తవ=నికు, చేత్=కలిగియున్న
చో, వయమపి=(నిన్నుభజించుచున్నవారమైన) మేమును, కృతార్థాఃఖలు=
కృతార్థులమే గదా.

తా. మృత్యుంజయా ! దురాశలచేత దుష్టప్రభువుల గృహద్వార
ములయందుఁ బడి కొట్టుకొనుచు పలుదుఃఖముల పాలుగావలసిన తుదిలేని
భగవద్భక్తులందలి వాపరిశ్రమల నేల నతింపఁజేయవు; ని భక్తులందఱు నున్న

ప్రస్తుతేపుని మీఁది వాగ్మల్యముచేత నాచరి చేతలు చేతుపవోల్లమిఁ గా
బోలు. సరే ఏపు సత్తవత్సలుడైనప్పడు మాకేమి లోపము? నిన్ను భజిం
చు నేమి కృతార్థము నగును? గదా

అ. పూర్వక్రిపద్యేహరిముఖాస్తాం భజంత ఇత్యుక్తిం భజమానా
యప్రస్తుతే క్షోణిణ త్రయమాణా ముపకృతిం పర్యాలోద్యభజమాన
స్యాన్మోక్షకృతార్థతాం నిశ్చినోః—

వ్యా. ముహూర్తేతి. మరణాభయమ్మే సరిదితవిషయేషు ఆకాశ్ర
స్మత్తః కయ భూయిష్టే బహుళే అపిను దురధిపగృహవ్యార ఘటకే దు
రధిపాః దుష్టస్వపయః తేహం గృహాశి మందిరాశి తేహం ద్వారాశి
ప్రవేశ మాహాః తాని ఘటయతీతి తద్ఘటకః తస్మిన్ దురంతే దుష్టభాః అం
తః అవసానం యస్యతస్మిన్ దురినిలయే దురితానాం పాపానాం నిలయే
స్థానే అతపవ దుఃఖోత్పాదకే సంసారే జననమరణాది ప్రవాహయాపే
మదాయాసం మమపరిభ్రమణయాపం ప్రయత్నం త్వద్విధేయస్య బ్రహ్మణః
ఉపకృతయేతచ్చిక్షేప్త తానుల్లంఘనయాపాయే నన్యపనయసి కిం నాపనుదసికిం
కిమితి ప్రశ్నే, ఇద బ్రూహి ఇహమేవేతి చేత్తత్రాహ—ఇయం భక్తోప
కరణవిషయికాప్రతిః ప్రేమా హేళిప తవ సిద్ధాచేత్ భజమానాః
వయమపి కృతార్థాః లబ్ధప్రయోజనాః భవిష్యామః ఖల్వీతినిశ్చయే ఏక
త్వే వివక్షితేఽప్యస్తదోద్వయోశ్చేతి వికల్పేన బహువచన మహం కృతా
ర్థో భవిష్యామితి పర్యవసితోఽర్థః.

ఇట్టిశ్వర పీఠిని గోరికొని యిక్కఁ జాంచల్యము దొలగించి నా
చిత్తమును నీ యధీనము జేయు మని వేడుకొనుచున్నారు.—

నదా మోహటవ్యా చరతి యువతీనాం కుచగిరౌ

నట త్యాశాశాఖా న్వటతి ఝడితి నైవోర మభితః,

కవాలిన్ భిక్షో మే హృదయకపి మశ్యంతితవలం

దృఢం భక్త్యై బద్ధ్యా శివ భవదధీనం కురు విభో. 20

టీ. కపాలిక్ = బ్రహ్మకపాలము ధరించినవాడవును, విభో = సర్వ
వ్యాపకుడవును, శివ = అనందస్వరూపుడవును, భిక్షో = అదిభిక్షుడవునగునో
దేవా, సదా = ఎల్లప్పుడును, మోహోటవ్యాం = సంసారవాంఛయును మహా
రణ్యమందు, చరతి = సంచరించుచున్నది, యువతీనాం = జవ్వనులయొక్క
కుచగిరీ = స్తనములనియెడు పర్వతమందు, నటతి = ఆటలాడుచున్నది, ఆకా
శాఖాను = దారపుత్రాదులయందలి ప్రేమయును కొమ్మలయందు, ఆటతి =
దుముకులాడుచున్నది, ఝడితి = శీఘ్రముగా, అభితః = నలువంకలను, అటతి =
వరుగులిడుచున్నది, అత్యంతచపలం = మిక్కిలి చంచలమైన, మే = నా
యొక్క, హృదయకపిం = మనస్సనియెడు కోతిని, దృఢం = గట్టిగా,
భక్త్యా = భక్తియనెడు త్రాటితో, బద్ధ్వా = కట్టి, భవదధీనం = నీ వశముగా,
కురు = చేసికొనుము.

తా. కోతివలె సంసారారణ్యమందు చంచలముగాఁ దిరుగుచున్న
నా చిత్తమును భక్తి యను గట్టిత్రాటితో విరియఁగట్టి నీ స్వాధీనపఱచు
కొనుము. నాచిత్తమునకు త్వదేకకరణ మైన భక్తి ననుగ్రహింపు మని
భావము.

అ. ఏవ మీశ్వరప్రీతిం సంప్రార్థ్య మమచిత్తచాల్యం పరిహృత్య
మచ్చితం త్వదధీనం కరుష్యేతి ప్రార్థయ న్నానాః—

వ్యా. సదామోహేతి. భోవిభోసర్వవ్యాపక భోశివ సుఖస్వరూప.
భోకపాలిక్ కపాలమస్యాస్తీతి తస్యసంబుద్ధిః భోభిక్షో హృదయకపిః
సదాసర్వదా మోహోటవ్యాంమోహాః సంసారేచ్ఛా సవబాలవీ అరణ్యం.
తస్యాంచరతిసంచరతియువతీనాం వారీజాంకుచగిరీ స్తనపర్వతే కుచాశేప
గిరిః తస్మిక్ నటతినృత్యంకరోతి ఆకాశాఖాను ఆకాశపుత్రదారాదిషు
ప్రేమాణః తా ఏవకాఖాః విటపాః తాస్వటతి సంచరతి ఝడితి శీఘ్రం
అభితః ఇతస్తతః స్వైరం స్వేచ్ఛావిహారం యథాతథా అటతి సంచరతి
అత్యంతచపలమతిచపలం మే మమ హృదయకపిం హృదయమేవ కపిరితి
కూటకం తం చిత్తవానరం దృఢం నితాంతం భక్త్యాభ్యయా రక్ష్యాబద్ధ్వా

చేష్టారహితం కృత్వా భవదధీనం త్వద్వశం కురు కురుష్వ సంసారనిమగ్నం
మచ్చిత్రం సహత్వదేకశరణం కుర్వీతి తాత్పర్యమ్.

ఇట్లు మనస్సు నీశ్వరాయ శ్రమజేసి యింక దానిని కుటీరముగాఁజెప్పి
యందు నివసించు మని యీశ్వరుని వేడుకొనుచున్నాడు:—

ధృతి స్తంభాధారాం ధృఢగుణవిబధ్దాం సగమనాం

విచిత్రాం పద్మాధ్యాం ప్రతిదివసనన్తార్గఘటితామ్,

స్మరారే మచ్ఛేత స్ఫుటపటకుటీం ప్రాప్య విశదాం

జయ స్వామి శక్త్యా సహ శివగణైస్తేవిత విభో. 21

టీ. హేస్తరారే = కామనికి శత్రువయినవాఁడా, భోస్వామికా =
శకలలోకములను వశపఱచుకొనినవాఁడా, గణైః = స్వయాపమును విమర్శిం
చెడు గణములచేత, నేవిత = ధ్యానింపఁ బడువాఁడా, హేవిభో = ఓ సర్వ
వ్యాపకుఁడా, హేశివ = ఆఖండానంద స్వయాభుడవగు పరమేశ్వరా,
ధృ .. రాం-ధృతి = ధైర్యమనియెడు, స్తంభ = నిట్రాడు, ఆధారాం = ఆధారము
గాఁగలదియు, ధృ...ధ్దాం-ధృఢ = దృఢమైన, గుణ = త్రిగుణకార్యములగు
దేహదులనియెడు త్రాళ్లతో, నిబద్ధాం = నిలుపఁబడినదియు, సగమనాం =
ఎచ్చటికి కావలయునన్నను పోవునదియు, విచిత్రాం = విచిత్ర (వాసనలని
యెడు) నానారంగులుగలదియు, పద్మాధ్యాం = లక్ష్మీయుక్తమును, పద్మముల
మంటి చిత్రపులతో నొప్పనదియు, ప్ర...తాం-ప్రతిదివస = ప్రతిదినమం
దును, సన్తార్గఘటితాం = బ్రహ్మవిచారమందు చేరికగలదియు, రాజమార్గమం
దమర్పఁ బడినదియు, విశదాం = నిర్మలమైనదియు, మ...టిమ్-మచ్ఛేతః =
నాచిత్తమనియెడు, స్ఫుటపటకుటీం = స్ఫుటమైనదేరాను, ప్రాప్య = పొంది
(ప్రవేశించి), శక్త్యాసహ = పార్వతీదేవితోఁగూడ, జయ = సర్వోత్కర్షతో
నుండుము.

తా. కామజయము గలిగి సర్వస్వతంత్రుడవును సర్వవ్యాపకుడ
వును పరమానంద స్వయాభుడవును నగు నోపార్వతీ వల్లభా! నాచిత్త మిత

దొక గుడారముగానున్నది. అదియెట్లున, గుడార మొక నిట్టూటికొయ్యపై నిలచి యుండును, నాచిత్తమునకును విషయ సమ్యక్సాధారణమును మనయెడు నిట్టూటిపైనిలిచియున్నది. గుడారము ముక్తితో విగియగట్టి నెలవంబడును. చిత్తమును స్వచ్ఛరజస్తహగుణములైన జనించిన దేహదులతో నెలవంబడి యున్నది. గుడార మొక్కడను కావలయునన్నను దీనికొని పొనమ్మను. చిత్తి మచ్చటచ్చటకు బోవుచుండును గదా! గుడార మనేక రంగులును పక్షములవంటి చిత్రములును గలిగి మంచి మంచి రాజమార్గములనుం దమ ర్పబడియుండును. నాచిత్తము నానావిధములగుజన్మాగ్రముస్వాసలతో గూడి యరము సంపదను గోరుదున్నది సంతియు బ్రహ్మవిచారమునగు ఘటించబడియున్నది. ఇట్టి నాచిత్తకుటీరమందు శక్తిసమేతుడైన నివసించి యుండుము.

అ. ఏమి చిత్తస్వతదధీనతాం సంప్రార్థ్య ఇదానిం చేతనుః కుటీర్వని రూపణేన తత్త్రితద్వాసంప్రార్థయతే:—

వా. ధృతిస్తంభేతి. హేస్తరాచే కామశత్రో ఆనేన జితసర్వవిషయత్వం శివస్యమాచ్యతే భోస్వామి! వశీకృతసకలభువన గణై స్సేవితగణై స్స్వరూపం విమర్శద్భిః సేవితధ్యాత భో విభో సర్వవ్యాప్యస్థిత భోశివ అఖండానందస్వరూప పరమేశ్వర ధృతిస్తంభాధారాం ధృతిః విషయ నిత్య త్యావధారణంనైవ స్తంభః కుటీర్ధిత్యాధారభూత మధ్యప్ర దేశస్థదారవిశేషః సేవ ఆధారం ఆలంబనం యస్యా స్తాం దృఢగుణనిబద్ధాం దృఢైర్బలవద్భిః గుణైః గుణకార్యభూతైః దేహాదిభిః నిబద్ధాం స్థావీతాం అన్యత్ర గుణైః రజ్జాభిః నిబద్ధా మాకృష్య క్లప్తాం సగమనాం దేశాంతరగమన సహితాం విచిత్రాం వివిధదుర్వాసనా వాసీతా మన్యత్ర నానాస్థానం పద్మాధ్యాం పద్మయా లక్ష్మీపార్థసయా ఆధ్యాం ఘోర్ణా మన్యత్ర పద్మాకారచిత్రయా క్తాం ప్రతిదివసప్తార్గఘటితాం ప్రతిదివసం దివసే దివసే సతో బ్రహ్మణః మాతే అస్వేషణే ఘటితాం యోజితా మన్యత్ర సన్తార్గే రాజమార్గసమీపాదే ఘటితాం కర్పితాం విశదాం నిర్మలాం మచ్ఛేతస్సుష్పటపటకుటీర

మచ్చేతవన స్ఫుటపటకుటీ మభిన్య క్తపటగృహం ప్రా ప్యానుప్రవిశ్య జయ
సర్వోత్కర్షణవర్తస్య పంచకోశాతిరేకేణ ప్రకాశస్వేతి భావః. అదిమైః
పంచభిర్విశేషజ్ఞైః స్వధర్మ సహితం చిత్తస్వరూపం పటగుటీచ ప్రతిపాద్యతే
షష్ఠేన విశేషజ్ఞేన బ్రహ్మస్వేషజ్ఞే చిత్తస్య యోజితత్వం విశదమిత్యేత
దైకరూపేణ చిత్తపటగుటీ రుభయత్రాస్వేతి. స్వరారే ఇత్యనేన శివస్య
జితకామత్వం బోధ్యతే స్వామి నిత్యనేన సర్వస్వాతంత్ర్యం విభో ఇత్య
నేన వ్యాపకస్వరూపతా శివే త్యనే నానందరూపతా అతో హేతోః
పూర్వోక్తప్రకారేణ పరమశివప్రార్థనా యజ్యతే చిత్తపటే సర్వాణి విశే
షణాని లింగపంచామేన యోజసియాని.

ప్రయోగపూర్వకముగా బ్రహ్మవిచారణయందుఁ జూనుపఁబడియు
దొంగటలే లోమున ధనాకర్షణాసక్తమైన చిత్తము నోర్వక పట్టి దాని
తప్పు పోగొట్టుచును ఈశ్వరుని కప్పగించుచున్నాడు:—

ప్రలోభాదైస్య రథాహారాపరతంత్రో ధనిగృహే

ప్రవేశోద్యుక్త స్స నృసిమలి బహుధా తస్మగ్రపతే,

ఇమం చేతశ్చీరం కథ మిహ సహే శంకర నిరో

త వాధీనం కృత్వా మయి నిరపరాధే కురు కృపామ్. 22

టీ. హేతస్మగ్రపతే=చోరులకు ప్రభువైనవాఁడా, హేశంకర=
భక్తులకు సుఖముగలఁగజేయువాఁడా, హేవిభో=ఓసుహాప్రభో, ప్రలో
భాద్యైః=నశీకరణము మొదలగు నుపాయములచేత, అ...త్రః - అర్థా
హరణ=ధనాకర్షణమందు, పరతంత్రః=ఆసక్తిగలవాఁడై, చేతశ్చీరః=చిత్త
మనియెడు దొంగ, ధనిగృహే=ధనవంతుని యింటియందు, ప్రవేశోద్యుక్తః
సృక్=ప్రవేశింప నున్నట్లుచేగుచు, బహుధా=అనేకవిధములుగా, భ్రమతి
=తిరుగుచున్నాఁడు, ఇమం=ఈ, చేతశ్చీరం=చిత్తమనియెడు దొంగను,
కథం=ఎట్లుగా, సహే=సహింతును, ఇహ=ఇప్పుడు, తవ, అధీనం, కృ
త్వా = నీవశము జేసికొని, నిరపరాధే = అపరాధములేనట్టి, మయి=నా
యందు, కృపాం=దయను, కురు=చేయుము. (దొంగను పట్టుట పక్కా

దొంగవలననే నెఱవేఱవలెను. కావున నా చిత్తచోరుని గడిదొంగవగునీవే
వట్టవలెననియు, దొంగ దొంగలజట్టులోనే యుండవలెగాన నీవే యుంచు
కొప్పు నియ్యఁ జిత్రితము. దొంగను మంచిజేసికొనినచో దొంగలభయములేదు.)

తా. లేనిపోని కల్లబొల్లిమాటలు చెప్పి ధనికులచిత్తమును వశపఱచు
కొనుట మున్నుగాఁ గొన్ని దుష్టోపాయములు పన్ని ధనాకర్షణమునకుఁగా
ధనవంతుల యిండ్లఁ దూఱుచు తిరుగులాడుచున్న యీనాచిత్తం బనుచోరుని
నే నోర్వలేను. నీ కప్పగించెదను. నీ వశముజేసికొని నిరపరాధి నగునన్ను
దయతో రక్షింపుము.

అ. ప్రయత్నవిశేషేణ బ్రహ్మన్వేషణే ఘటిత మపి చోరపత్న్యలో
భాది నార్థావరణ పరతంత్రం చిత్త మసహమానః తద్దోషపరిహారాయ
తస్యశివాయ తతాం ప్రార్థయతే:—

న్యాయ. ప్రలోభేతి. భో తస్మరపతే తచ్చార్థ్యం కుర్వంతీతి తస్మరాః
తద్బుధాతోరితి సుప్, తల్లోపశ్చ. తేషాం పతిః క ర్షణేషణేన ప్రవర్తతో
నివర్తకశ్చ తాదృశ శంకర భక్తసుఖదాయక భో విభో ప్రలోభాజ్ఞైః
ప్రలోభనం ధనికస్య మిథ్యాలాభ ప్రదర్శనేన తస్య మనోవశీకరణం తదే
వాద్యం యేషాం తైః దురుపాయైః ధనికే ప్రయత్నే తదర్థగ్రహణాభిప్రా
యః, ఋణరూపేణ ధనికదత్తస్యధనస్య ప్రత్యర్పణావసరే తద్దానాపలాపః
ఏవమాదయ ఉపాయాః బహువిచనే నాకృష్యంతే. ఆర్థావరణ పరతంత్రః
అర్థం ధనం తస్యావరణ మాకర్షణం. తస్మిన్ పరతంత్రః అసక్తః తద్విషయే
జాగ్రూక ఇత్యర్థః. ఆయం చేతశ్చోరః చేతశ్చిత్తమేవ చోరః తస్మరః సః
ధనిగృహే ధన మస్యాస్తీతి ధని తస్య గృహం గేహం తస్మిన్ ప్రవేశోద్యు
క్తస్య ప్రవేశః అంతర్గ్రహగమనం తదర్థ ముద్యుక్తస్య ఉద్యోగీసక్
ప్రయత్నం కుర్వంత్యర్థః. బహుధా అనేకధా ప్రకారార్థేభాత్. భృమతి
భ్రామ్యతి ఇమ మేతాదృశపాపగుణవిశిష్టం చేతశ్చోరం చిత్తతస్మరమహా
మత్స్యధామకార్యం. కథని సహే త్తమే ఇహేదానిం తవతే అధీనం స్వవశం.

కృత్వావిధాయ నిరపరాధే నిర్గుతః అపరాధః అగః యస్తాత్తస్మిన్ మయి
మనోభిన్నత్వాత్తస్య నిరపరాధత్వమితి భావః. కృపాం దయాం కురు కురువ్యః.

శివపూజకు ఫలమగు బ్రహ్మత్వ విష్ణుత్వములు గూడ దోషయుక్త
ములు గాన అవి వలదని నిర్దుష్టమైన మోక్షానందమును గోరుచున్నారు.—

కరోమి త్వత్పూజాల సవది సుఖిదో మే భవ విభో

విధిత్యం విష్ణుత్వం దిశసి ఖిలు తస్యః ఫల మితి,

పున శ్చ త్వాం ద్రష్టుం దివి భువి వహాః పక్షిమృగతా

మదృష్ట్యా తత్తేదం కథ మిహ సహే శంకర విభో. 23

టీ. హేవిభో = ఓమహాదేవా! త్వత్పూజాం = నీయారాధనమును,
కరోమి = చేయుచును, సవది = తత్క్షణమే, భోశంకర = ఓసుఖికరమైన వాఁ
డా, మే = నాకొఱకు, సుఖిదః = నిత్యసుఖము నిచ్చువాడవు, భవ = అగుము,
తస్యః = అపూజకు, విధిత్యం = బ్రహ్మయగుట, విష్ణుత్వం = విష్ణువగుట, ఫల
మితి = ఫలమని, దిశసి ఖిలు = ఇత్తువుగదా, పునశ్చ = మరలనిటుమీఁదను,
దివి = అకాశమందును, భువి = భూమియందును, త్వాం = నిన్ను, ద్రష్టుం =
చూచుటకు, పక్షిమృగతాం = హంసపక్షిరూపముగానీ వరాహరూపము
గానీ, వహాః = ధరించుచు, అదృష్ట్యా = చూడలేక, తత్తేదం = పక్షిమృగ
ములుగాఁ బుట్టుటవలని దుఃఖమును, కథం = ఎట్లుగా, సహే = సహించును,
విభో = మహాప్రభో.

తా. ఓసాంబశివా! నిన్నురార్థించును. నాకు పూజాఫలముగా మో
క్షానంద మొసంగుము. కాని బ్రహ్మత్వమో విష్ణుత్వమో దానికి ఫలమని
మాత్ర మీయవద్దు. అక్కడనుండి హంసగానో పందిగానో బుట్టి నీపాదము
లను శిరస్సును కనుఁగొనుటకు పదునాలుగు లోకములుండిరిగి శ్రమపడలేను.
అమీఁద తుదకు నిన్ను కన్గొననేరక తుద్రజన్తవలని యవమానమును
గహింపనేరను. కాన బ్రహ్మవిష్ణులోకానందములకన్న నధికమైన సా
యజ్ఞముక్తి యను పరమానందము దయచేయు మని తాత్పర్యము.

అ. విధిత్వ విషుత్వాదిః మఱి శివపూజాయాః ఫల దోషదర్శనే నా
స్వీకృత్య నిర్దోషం నిత్యసుఖం చ ప్రార్థయతే:—

వ్యా. కరోమితి. భో విభో అహంతు త్వత్పూజాం తవార్చ
నాదికం కరోమి సపద్యవిలంబేనైవి భో శంకర మే మహ్యం నిర్దోష నిత్య
సుఖప్రదాతా భవ ఏధి తస్యా పూజాయా విధిత్వం విధాత్మత్వం విష్ణు
త్వం హరిత్వం వా ఫల మితి మత్స్యా దిశసి ఛలం దదాసిహి పునశ్చ ఇత
ఉత్తరస్తి స్కాలే నివి భువి శత్యాం ద్రష్టుం పీఠీశం పక్షిమృగశాం
పక్షితాం హంసభావం మృగశాం సరాహభావం వా సహా త్వా మ
త్పప్త్యా తలేదం తద్దుఃఖం పక్షిభావ మృగభావ ప్రముక్త మదర్శనకృతం
శోకం చ కథం సహి కథం త్మమే పూర్వం కిల హరిబ్రహ్మణా సన్యో
న్యోత్కర్ష నిష్కర్షానిశ్చయేన విదమానా తన్నిర్ణయాయ సరమశిం
శరంగతా సంత తదాజ్ఞయా తత్త్వదక్షిణోద్దర్శనాయ మృగపక్షిభావ
మవలంబ్య ప్రవృత్తతవ దర్శనాదాభా వపి పరా భూతా విలి పురాణే
ప్రసిద్ధిః. విభో ఇతి పునర్వచన మాదర్శార్థః.

పై చెప్పిన పాయజ్యము కికి చేరిక సాధనమైన శివసాన్నిధ్యమును
సూచిన తత్తటపాటును జూపుచున్నారు.—

కదా వా కైలాసే కనకమణిసాధే సహ గతౌ

రవ్యః శంభో రగ్రే స్ఫుటఘటితేముగ్ధాంజలిపుటః,

విభో సాంబ స్వామి పరమశివ పాహీతి నిగదః

విధాన్యోణాం కల్పా త్మణ మివ వినోమాన్మి సుఖినః.

టీ. కైలాసే = శివనివాసస్థానమగు కైలాసమందు, కనకమణిసా
ధే = బంగారు రత్నాలమిదగ్గమిద, గతౌస్సహ = ప్రమథగణములతో
గూడ, శంభో = పరమశివునియొక్క, రగ్రే = ముందర, వసక్ =
ఉన్నవాడనై, స్ఫు...టః = స్ఫుటఘటిత = దృఢముగా కూర్చబడిన;
ముగ్ధాంజలిపుటః = శిరస్సునందలి అంజలిబంధముగలవాడనగుచు, భో
విభో, భవీశాంబ, భోస్వామిన్, భోపరమశివ, పాహి = రక్షింపుము

ఇతి = ఇట్లా, నిగదన్ = పలుకుచున్నవాడనై, సుఖతః = అట్టియానందానుభవమువలన, విధాత్మాణాం. కల్పాత్ = అనేక బ్రహ్మకల్పములను, త్షణమివ = నిమేషమాత్రముగా, కదావా = ఎప్పుడు, వినేష్యామి = గడుపుదునో.

తా. శివస్థానమైన కైలాసమునకుఁ జేరి ప్రమథగణములతోఁ గూడ పరమేశ్వరుని యెదుట హే విభో, హే సాంబ, హే స్వామిక్, హే పరమశివ, పాహి, పాహి యని పలుకుచు సంతోషముతో అనేక బ్రహ్మకల్పములు నిమేషంబులుగాఁ గాలమెప్పుడు కడపుదునో గదా.

ఆ. శుద్ధసాయ్యోగ సంప్రద్య తదంతరంగ సాధనభూతః సపరిజన సాంబసన్నిధివాసః కదా భవిష్యతీతి కాలవిలంబ మసహ నూ నోఽచుతపతిః.

వా. కదావేతి. కైలాసే పరమశివనివాసస్థానే తత్రాస్తే కిరేతి చిరంతనప్రసిద్ధ్యా కిలాసః పరమేశ్వరః కిలాస స్యాయం కైలాసః తస్మిక్ కనకమణిసాధే సువర్ణమణిప్రచురే సుధాన్తితే సుధయా ద్దృశ్యశ్రవణా చార్జేన నిర్మిత ఉపరిగృహే గతై స్సహ శంభో రక్తే పరమశివ పునోభాగే వనకావాసం కుర్వక్ స్ఫుటఘటితమార్థాంజలిపుటస్సక్ ఆంజలిః పుట మివాంజలిపుటం మూర్ధ్నయంజలిపుటం మూర్థాంజలిపుటం స్థుటం స్వేక్తం ఘటితం యోజితం మూర్థాంజలిపుటం యేన తథా భూతస్సక్ భో విభో భో సాంబ భో స్వామిక్ భో పరమశివ పాహి రక్ష ఇత్యేవం నిగదక్ ఉచ్చైచిరుచ్ఛరక్ సుఖతః ఏవం భూతమవస్థాన మహం లబ్ధవా నితి సుఖానుభవా ద్ధేతోః విధాత్మాణాం బహూనాం బ్రహ్మణాం కల్పాత్ తత్తదవసితసమయాక్ త్షణమివ త్షణకాలమివ కదావా వినేష్యామి యాప యిష్యామి 'ఎవక్ శంభో మూర్ధ స్ఫుటఘటిత బద్ధాంజలిపుట' ఇతి పాఠే త్వయ మన్వయక్రమః. శంభో ఇత్యస్య సంబుద్ధ్యంతత్వం బోధ్యం. శంభో సుఖజనక భో విభో నానాకార తయా విద్యమాన భో సాంబ ఆంబయా సహ వర్తత ఇతి సాంబః తస్య సంబుద్ధిః. భో స్వామిక్ సకలాభ్యక్ష భో పరమశివ నిరతిశయావందయాప

అహం కైలాసే గజై స్సహ తేహం భక్తా గ్రగణ్యత్వాత్ శివసామీప్య వి
 శాస యోగ్యత్వా చ్చ తత్తుల్య సామీప్య మోక్షానందం ప్రార్థయతీతి పద
 ప్రయోజనం. పసక్ సక్ పాపీతి నిగదక్ ఉచ్చరక్ సక్ మూర్ధ్ని
 శ్శుటఘటిత బద్ధాంజలిపుటః అంజలిః పుటమివ బద్ధం చ తత్ అంజలిపుటం
 చ మూర్ధ్ని శిరసి స్ఫుటం వ్యక్తం ఘటితం యోజితం బద్ధాంజలిపుటం
 యేన తథావిధ స్సక్ 'నిమిషమివేతి పాతే విధాతృజాం కల్పాక్ స్థితి
 సమయాక్ కదా నేష్యామి యాపయిష్యామిత్యన్వయః. 'వి నేష్యామి'తి
 పాతే విపూర్వస్య సోఽథాతోః వినయార్థకత్వేన ప్రకృతానుపయోగాత్
 నిమిషమివ నేష్యా మితి సాతాంతరం సాధుత్వేన స్వీకృతమ్.

అదియే మఱియొక విధముగాఁ జెప్పుచున్నాడు.—

స్తవైర్బ్రహ్మదీనాం జయజయవచోభి ర్నియమినాం

గణానాం కేలీభి ర్మదకలమహోత్సవ్య కకుది,

స్థితం నీలగ్రీవం త్రిణయన ముమాశ్లిష్టవపుషం

కదా త్వాం హశ్యేయం కరధృతమ్మగం ఖండపరశుమ్. 25

టీ. బ్రహ్మదీనాం = బ్రహ్మమొదలగువారియొక్క, స్తవైః = స్తోత్ర
 ములతోడను, నియమినాం = నియమవంతులగు మహర్షులయొక్క, జయజయ
 వచోభిః = జయజయధ్వనులతోడను, గణానాం = ప్రమథగణములయొక్క,
 కేలీభిః = క్రీడలతోడను, మదకలమహోత్సవ్య = సంతోషాతిశయమున సొంపు
 గా నున్న వ్యవభుముయొక్క, కకుది = మూఁపురమునందు, స్థితం = ఉన్నట్టి
 వాఁడును, నీలగ్రీవం = నల్లనికంఠము గలవాఁడును, త్రిణయనం = మూఁడుక
 న్ములు గలవాఁడును, ఉమాశ్లిష్టవపుషమ్ = పార్వతీదేవిచేత నాలింగనముచేసి
 శౌనఁబడిన దేహముగలవాఁడును, కరధృతమ్మగం = చేతితోపట్టుకొనఁబడిన
 తేదిగలవాఁడును, ఖండపరశుమ్ = ఖండమైన గండ్రగొడ్డలి గలవాఁడును వచ్చు
 త్వాం = నిన్నును, కదావా = ఎప్పుడు, హశ్యేయం = చూతును.

తా. స్తోత్రపాఠములతో బ్రహ్మదులును జయజయధ్వనులతో మహా
ద్వలును అటపాటలతో బ్రహ్మగణంబులూం గొలువ పార్వతీ సమేతుండ వై
వృక్షభవాహనముమీఁద వేంచేసియున్న సిందర్శనము జేయు భాగ్యము నా
కన్నఁడు లభించునో గదా.

అ. ప్రకారాంతరే జానస్థితం తమేన స్త్రీతి: —

వ్యా. స్త్రవైరితి. బ్రహ్మదీనాం బ్రహ్మైవాదిర్యేషాం తేహం సర్వేషాం
దేవానామిత్యర్థః, స్త్రవైః స్తోత్రైః స్తుతిగ్రంథైః స్తుతం నియమినాం వేదో
క్త నియమపరిపాలకానామృషీణాం జయజయహోభిః జయజయేతిశబ్దైః
ప్రోత్సాహితం గణానాం నందిభృంగి చందీశ్వరాది ప్రమథగణానాం కేళీ
భిః తౌర్యత్రికాదివిలాసైః ప్రమోదితం మదకల మహోత్సవ్య మదేన హర్షా
తిశయేన కలః మధురః మహాంశ్చ సా వుత్తా చ మదకల మహోత్సః అచక్షు
రేత్యాదినా నిపాతనా దదంతత్వం. తస్య కకుది పిండాకార మాంసోపరి
క్షీతిప్రదేశే పృష్ఠస్థాన ఇతి యావత్. స్థిత మానేదివాంసం నిలగ్రీవం నిలా
గ్రీవా కంఠః యస్య తం నిలగ్రీవం త్రిణయనం త్రీణి నయనాని యస్యతే
ముమాక్షిప్తి విపుష మమయా పార్వత్యా ఆశ్లిష్ట మాలింగితం ఐపుః దేహః
యస్య తం కరధృతమృగం కరేణ ధృతః గృహీతః మృగః కురంగః యేవ
తం ఖండపరశుం ఖండః అర్ధతః పరశుః కుఠారో యస్య త మేతాదృశ
గుణవిశిష్టం త్వా మహం కదా కన్తీన్కారే పశ్యేయం సాత్మా త్కుర్యాం
స్పృహేథః.

ఆపరమేశ్వరునే యింకొకప్రకారముగాఁ బ్రార్థించుచున్నారు.—

కదా వా త్వాం దృష్ట్వా గిరిశ తవ భవ్యాంఘ్రియుగళం
గృహీత్వా హస్తాభ్యాం శిరసి నయనే వక్షసి వహా,
సమాల్లి ప్యాఘ్రియ స్ఫుటజలజగంధాః పరిమళా
నలభ్యాం బ్రహ్మదై వీర్షద మనుభవిష్యామి హృదయే.

టీ. హేగిరిశ = పర్వతకాయవగు నోయిశ్వరా, త్వాం=నిన్ను, దృష్ట్యా = చూచి, తన = నీయొక్క, భవ్యాంఘ్రియుగళం = తేమకరమైన పాదములను, హస్తాభ్యాం = చేతులతో, గృహీత్వా = పట్టుకొని, శిరసి = శిరస్సునందును, నయనే = నేత్రమందును, వక్షసి = వక్షస్థులమందును, ఐహాక్ = చేర్చుకొనుచున్నవాడనై, సమాశ్లిష్య = కాగిలించుకొని, స్ఫుటజలజగంధాక్ = వికసించిన పద్మములయొక్క సుగంధమువంటి సుగంధముగల, పరిమళాక్ = పరిమళములను, ఆస్మాయ = మూర్ఖుని, బ్రహ్మైశ్వః = బ్రహ్మమొదలగువారిచేత, అలభ్యాం = పొందశక్యముగాని, ముదం = సంతోషమును, హృదయే = హృదయమునందు, కదావా = ఎప్పుడు, ఆనుభవిష్యామి = ఆనుభవించును.

తా. దేవా! నినుఁ జూచి నీపాదములను చేతులతోఁ బట్టి శిరస్సునందును నేత్రములయందును తొమ్మనను జేర్చి కాగిలించుకొని అందలిపద్మగంధముల నాఘ్రాణించి బ్రహ్మదులకును దొఁకని యానందము నెప్పుడు బొందుదునో గదా!

అ. తమేన పరమేశ్వరం భింగ్యంతరేణ ప్రార్థయతే:—

వ్యా. హేగిరిశ గిరా శయానత్వాం భవంతం దృష్ట్యా తన భవ్యాంఘ్రియుగళం తేమం కరపాదద్వయం హస్తాభ్యాం గృహీత్వా భృత్వా శిరసి మూర్ధ్ని నయనేనేత్రే వక్షస్సురసి చ ఐహాక్ సజ్జయ న్నహం సమాశ్లిష్యా లింగ్య స్ఫుటజలజగంధాక్ స్ఫుటాని వికసితాని జలజాని పద్మాని స్ఫుటజలజాని తేషాం గంధజన గంధో యేషాం తాక్ పరిమళాక్ వినుద్వోఢ గంధానాఘ్రియ ఘ్రిణేంద్రియే జామభూయ బ్రహ్మైశ్వః బ్రహ్మదిసురై రలభ్యాంభు మళక్యాం ముదం ప్రీతిం హృదయే మనసి కదా కన్తిస్మాతే ౭నుభవిష్యామి తాత్పర్యం స్పష్టమ్.

సర్వసంపూర్ణుఁ డగుపరమేశ్వరన కీరుతలసిన దొకటియు లేమింటేసి తనమనస్సు నర్పించుచున్నార.—

కరణే హేమాద్రా గిరిశ నికటస్థే ధనవతో

గృహస్థే స్వర్భూజామరసురభచితామణిగణే,

శిరస్సే శీతాంశౌ చరిణయగళశ్చలశుభే

క మర్థం దాస్యేహం భవతు భవదర్థం మమ మనః.

టీ. హేగిరిశ = పర్వతకాయినగు నోయీశ్వరుడా ! హేమాద్రా = మేరుపర్వతము (బంగారుకొండ), కరణే = చేతిలోనుండగా, ధనవతో = కుబేరుడు (ధనముతుడు), నికటస్థే = దగ్గరినుండగా, స్వ. గణే = స్వర్భూజ = కల్పవృక్షములయొక్కయు, అమరసురభి = కామధేనువుయొక్కయు, చింతామణి = చింతామణులయొక్కయు, గణే = సమూహము, గృహస్థే = ఇంటిలోనుండగా, శీతాంశౌ = చంద్రుడు, శిరస్సే = శిరస్సుననుండగా, అఖిలశుభే = సమస్తశుభమును, చరిణయగళస్థే = పాదద్వంద్వమందుండగా, కం = ఏ, అర్థం = ఇష్టార్థమును, అహం = నేను, దాస్యే = మీకిత్తును, మమ = నాయొక్క, మనః = మనస్సు, భవదర్థం = నీకొఱకు, భవతు = అగుగాక.

తా. కైలాసవాసా ! మహాదేవా ! బంగారుకొండ కోదండముగా నీచేతనున్నది. మహాధనదుండగు కుబేరుడు మీ త్రుడుగా నీపజ్జ నున్నవాడు. కోరినమాత్రముననే యెల్లకోరికల నిచ్చు కల్పవృక్షములు కామధేనువు చింతామణులును నీయధీనములుగా నీయింటనున్నవి. అహోదకరుండగు చంద్రుడు భూషణంబుగా నీశిరస్సున నున్నవాడు. సమస్తశుభంబులును నీపాదములవలనన కలుగుచున్నవి. సాంబశివా ! నేనొసంపదగిన దొందును గానరాదు గావున నాచిత్తము వర్పించెదఁ జేశానుము.

ఆ. వక్ష్యమాణరీత్యా పరమేశ్వరముద్దిశ్యసిద్ధత్వేన హేతునా చాత్య పస్తూనా మయోగాత్ స్వమనసః తదధీనతాం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. భోగిరిశ శివ హేమాద్రా స్వర్గరూ కరణే కరతలస్థే సతి తత్కరణత్వంచ మేరుకోదండత్వాదితి భావః. ధనవతో రాజరాజే నికటస్థే సమీ

వస్థేనతి సమీపసత్వం చ తస్య తత్సఖత్వా దితిభావః. స్వరూపజామరమరభి
చింతానుజిగణే స్వరూపజాః అమరతరవః అమరమరభిః కావధేనుః చింతా
భూయః చింతితమాత్రదాయినో మణయః తేషాం గణః సమూహః తస్మిన్
గృహస్థే సతి ఈశ్వరస్యావంతశక్తిత్వా త్తేషాం తద్విధేయత్వేన తద్గృహస్థితి
త్వం సంభవతీతి భావః. కీతాంకాచంద్రశిరస్థే సతి శిరసిస్థి తే సతి చంద్ర
శేఖరత్వ ప్రసిద్ధే రితిభావః. అఖిలశుభే అఖండమంగళే చరణయుగళస్థే సతి
తాదవ్వంద్యగతే సతి తచ్చరణానాం సర్వమంగళసిద్ధే రితి భావః. పూర్వో
క్తభ్యాం హేతుభ్యః కేనాపి వస్తూపచారేణ తవ ప్రయోజనాభావాత్ కంఠీ
ద్యుగ్విధమర్థం పదార్థం భవత్ప్రేక్షకరమహం దాన్యే దాస్యామి అతో హే
తోః మమ మనః త్వదర్థం త్వచ్ఛేషం భవతు భూయాత్ సర్వార్థసిద్ధత్వే
శేతరావపేక్షణా ద్దేతోః తవ కర్తవ్య ముపచార మపశ్యన్నహం కేవలం
మనసస్త్యయియత్తతాం ప్రార్థయా మీతిభావః.

ఉదాహరింపంబోవు హేతువులవలన నట్టిఫలంబులు చేకూఱుటం
బట్టి తాను ధన్యుడనైతి ననుకొనుచున్నారు. —

సారూప్యం తవ పూజనే శివ మహా దేవేతి సంకీర్తనే
సామీప్యం శివభక్తిధుర్యజనతాసాంగత్యసంభాషణే,
సా లోక్యం చ చరాచరాత్మకతనుధ్యానే భవానీవతే
సాయుజ్యం మమసిద్ధమత్రభవతిస్వామిస్మృతార్థోఽన్వయహమ్.

టీ. భోస్వామి = ఓ సర్వాధ్యక్షుడా! తవ = నీయొక్క, పూజనే =
పూజచేసినప్పుడు, సారూప్యం = సమానరూపముబొందుటయు, శివమహాదే
వేతి సంకీర్తనే = హే శివా! హేమహాదేవా! అని యిట్లు కీర్తించినప్పుడు, సా
మీప్యం = సమీపమందుండుటయు, శివ...నే = శివభక్తి ధుర్య = ఈశ్వరభక్తి
యనుభూతమును వహించుచున్న, జనతా = జనసమూహముయొక్క, సాంగత్య
సంభాషణే = సహవాసము, సల్లాపమును గలిగినప్పుడు, సాలోక్యం = ఒ
క్క-లోకమందునికయు, హేభవానీవతే = ఓభావమూర్తీ! చ...నే -

చరాచరాత్తక=స్థావర జంగమరూపమైన, తను=మూర్తియొక్క, ధ్యానే= ధ్యానముచేసినప్పుడు, సాయుజ్యం = నీలోడనైక్యమును, మమ = నాకు, అత్ర=ఈజన్మమందు, సిద్ధం భవతి = సిద్ధించుచున్నది. (అతః = కనుక) ఆహం=నేను, కృతార్థః=ధన్యుడను, అస్మి=అగుచున్నాను.

తా. దేవా! నీపూజయందు సారూప్యమును, నీనామసంకీర్తన మందు సామీప్యము, నీభక్తులతోఁ గూడి కథాకాలక్షేపములు చేయుపట్ల సాలోక్యము, చరాచరాత్తకమైన నీమూర్తిధ్యానమందు సాయుజ్యమును గూడ నా కీలోకమందే దయచేయుచుంటివిగాన ధన్యుడనైతిని.

ఆ. పశ్యమాణహేతుభి ర్వక్ష్యమాణఫలసిద్ధే రాత్తనా కృతార్థ తాం స్మరతి:—

వ్యా. సారూప్యమితి. భో స్వామి౯ సర్వాధ్యక్ష తవపూజనే కృతే సతి సారూప్యం పరూపతానిధి ర్భవతి భో శివ మహాదేవఇతి దేవసంకీర్తనే కృతేసతి తవ సామీప్యం సమీపవర్తిత్వం సిద్ధం భవతి సాంగత్యం శంగతస్యభావ స్సాంగత్య మేకాధికరణవర్తిత్వం చసంభాషణం సమ్యగాలాపః తయో స్సమాహార స్సాంగత్య సంభాషణం శివేభక్తిక్తి శ్చివభక్తైః సమాహార జనతా సాచ సాచ శివభక్తిధుర్యజనతా తస్యా స్సాంగత్యసంభాషణే కృతేసతి సాలోక్యం సమానో లోకో యస్యస లోక స్తస్యభావ స్సాలోక్యం సమానలోకవర్తిత్వమితి యావత్. తత్సిద్ధం భవతి భోభవానీ వతే భవస్యవత్సీ భవానీతి యోగికార్థో నవివక్షితః, అన్యోన్య్యాశ్రయదోష ప్రసంగాత్, కిం తు యాధ్యా అంబికా అర్థః. తస్యాః పతిః భవానీపతి స్తస్యసంబుద్ధిః భో భవానీపతేతవచరాచరాత్తకతమధ్యానే స్థావరజంగమ తక్షణమూర్తిధ్యానే కృతేస త్య త్యాన్ని౯ జన్మని మమ పమా యుజ్యత ఇతి సయంతస్తస్య భావ స్సాయుజ్యంత చ్చ సిద్ధం భవత్తోఽహం. కృతార్థోఽస్మి కృతః ప్రాప్తః అర్థలాభో యస్యసోఽస్మి భవామి.

వేటొక తెలుగునఁ బ్రార్థించుచున్నాడు.—

త్వత్పాదాంబుజ మస్మియామి పరమం త్వాం చింతయా
మృన్దహం, త్వామీశం శరణం ప్రజామి వచసా త్వా
మేన యాచే విధో, వీక్షం మే దిశ చాక్షుషీం సకరుణాం
దివ్యై శ్చిరం ప్రార్థితం, శంభో లోకగురో మదీయమన
స స్సా ఖ్యేవ దేశం కురు. 29

టీ. హేవిభో=ఓనర్వన్యపకుడా! పరమం=సర్వోత్కృష్టమైనది,
త్వత్పాదాంబుజం=నీపాదపద్మమును, అర్చయామి=పూజించుచున్నాను,
అన్దహం=ప్రతినమమును, త్వాం=నిన్ను, చింతయామి=తలచుచున్నాను,
ఈశం=జగత్కర్తవగు, త్వాం=నిన్ను, శరణం=జననమరణములనుండి
రక్షించు దిక్కుగా, ప్రజామి = పొందుచున్నాను, వచసా=వాక్కుచేత,
త్వామేన = నిన్నే, యాచే = (ఆభీష్టమును) యాచించుచున్నాను,
దివ్యై=దేవతలచేతను, చిరం=చాలకాలముగా, ప్రార్థితం=ప్రార్థించఁ
బడినదియు, సకరుణాం=ప్రేమతోఁ గూడినదియు, చాక్షుషీం = శ్రేష్ఠ
ముల సంబంధమైన, వీక్షం = కటాక్షప్రసారమును, మే = నాకు, దిశ=
ఇమ్ము, శంభో=సుఖకరుఁడా, లోకగురో = భక్తలోకమునకు రహస్యాగ్ర
ములను దెలియఁజేయువాఁడా, మదీయమనసః=నామనస్సునకు, సౌఖ్యోప
దేశం=బ్రహ్మోపదేశమును, కురు=చేయుమా.

తా. పార్వతీమనోవల్లభా! నీపాదార్చనము చేయుచు, బ్రతినమము
నిన్ను దలంచుచు శరణుబొంది వేడుకొనియెద. దయచేసి నిఖల దేవతా
ప్రార్థనయమైన నీకరుణాకటాక్షమును నాయంపు రానిచ్చి జననమరణ
క్షేపంబులఁ దొలఁగించుచు బ్రహ్మోపదేశ మొనర్పుము.

అ. పునః ప్రకారాంతరేణ తం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. త్వదితి.. హే విభో వివిధేన ప్రకారేణ వసతితివిభు స్తస్య
పంబుద్ధిః. సకలభువనవ్యాపకేత్యర్థః. పరమం సర్వోత్కృష్టం త్వత్పాదాం

బుజం తపపాదః అంబుజమివే త్యుపమితసమాసః. తదర్చయామి పూజయా
మ్యర్చయాః కాయకత్వా ద్ధస్తాదిభిః పూజయామితి ఫలితోఽర్థకః. అన్వ
హం దినేదినే త్వా మేతాదృశం భక్తపరాధీనం చింతయామి ధ్యాయా
న్మేవం పూజానంతరధ్యానం కృత్వా సంరక్షణం శరణం యాచతే—ఈశం
జగత్కర్తారం త్వాం శరణం జననమరణభయనివారకం వ్రజామి ప్రసాద్యే
నచసా వాగిందియేణ త్వామేవ ఏషకారేణ తదితరేషాం యాచాకర్తవ్యం
వ్యావర్త్యతే. ఇష్టం ధాతోద్వికర్తకత్వా దిష్టమిత్యధ్యావార్యం. యాచే
ప్రార్థయే తదిష్టం కిమితి చే దాహ—దివ్యైర్దేవతాసమూహైః హేళంభో
సుఖజనక లోకగురో లోకానాం భక్తజనానాం గురో రమాస్యార్థప్రకాశ
క మే మహ్యం దివ్యై ర్దేవి భవైర్దేవై శ్చిరం చిరకాలాత్పృథ్వి తాం సోద
ణాం కరుణా సహితా మతిప్రీత్యాసహ సర్వత ఇతికరుణాం తాం చాక్షు
షీం చక్షుస్సంబంధినిం కటాక్షవీక్షణయాపాం దిశ దేహి సుఖమేవ సౌఖ్యం
స్వాధీ తద్ధితః. సుఖస్వరూపం బ్రహ్మ తస్మాదేవదేవం కుర్యాత్తనః బ్రహ్మతా
దాత్మ్యభోధనం కు ర్విత్యభిప్రాయః. మదీయమనసః మమసంబంధి మాన
సస్య సౌఖ్యాదేవదేవం కురు కురుప్య విషయసుఖ స్యానిత్యత్వేన దుఃఖోత్తర
త్వేన చ తదుపేత్య సౌఖ్యం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మపర్యంతాపథావనం కృత
మితి ధ్యేయమ్.

ఇష్టం నే నున్నస్థితిలో నిశుక్రమ చేయజాల నని యమమ
న్నయ.—

వస్త్రోద్ధూతవిధౌ సహస్రకరతా పుష్పార్చనే విష్ణుతా
గంధే గంధవహాత్మతాన్నపచనే బర్హిర్హుభాగ్యక్షతా,
పాత్రేకాంచనగర్భ తాస్తి మయి చే ద్బాలేందుచూడామణే
శుశ్రూషాంకరవాణితే పశుపతే స్వామి త్రిలోకేగురో.

టీ. హేబాలేందు చూడామణే = ఓచంద్ర కేఖరుడా! హేపశుప
తే = సంసారబంధమోచకుడా! హేస్వామి = ఓసర్వళోరాధ్యక్ష! శ్రీ లోక

కీగురో=మూడులోకములకును రహస్యార్థములను ప్రకటించువాఁడా లే=
 నియొక్క, వస్త్రోద్ధాతవిధా = వస్త్రోపచారము చేయుటయందు, సహస్ర-
 కరతా=నూర్వ్యుడగుటయు (వేయికరములుగలుగుట), పుష్పార్పణే=పుష్ప-
 పహారార్పణమందు, విష్ణుతా = విష్ణునగుటయు (వ్యాపకత్వము), గంధే=
 గంధోపచారమందు, గంధవహితతా = వాయురూపుడగుటయు, అన్నప-
 చనే=అన్నమువండుటయందు (హవిరపచారము చేయుటయందు,) బర్హి-
 ర్ముఖాధ్యక్షతా=ఇంద్రుడగుటయు (అగ్నిముఖులకధ్యక్షుడగుట), పాత్రే=
 పాత్రోపచారమందు (అర్ఘ్యవిధి), కాంచనగర్భతా = హిరణ్యగర్భుడగుట-
 యు(ధనపూర్ణుడగుట), మయి=నాయందు, అస్తిచేత్=ఉన్నయెడల, లే =
 నియొక్క, శుక్రాషాం=నేవను, కరవాణి=చేయఁజాలును.

తా. సర్వవ్యాపకా! నీకు వస్త్రోపచారముచేయుటకు వేయిచేతుల
 వాఁడు గావలయు. నీకు పుష్పార్పణము జేయుటకు వ్యాపకుండు గావ-
 లయు. నీకు గంధోపచారము చేయుటకు గంధనహుండు గావలయు. వంట
 చేసి నీకు హవిస్సు నివేదనజేయుట కగ్నిముఖాధ్యక్షుండు గావలయు.
 నీ కర్హ్యపాత్రము సమర్పించుట కౌ గర్భశ్రీమంతుఁడు గావలయు. అట్టి
 నూర్వ్యుండును, విష్ణువును, వాయుదేవుఁడును, దేవేంద్రుఁడును, హిరణ్య-
 గర్భుండును నైననేకాక నీకుపచారముచేయ నాతరమా?

ఆ. ఈదృశస్యత వైవంధూతోఽహం శిక్రాషాం కర్తం న ప్రభవా
 మి త్యాహ:—

వ్యా. వస్త్రోద్ధాతేతి. హే బాలేందుచూడామణే చంద్రశేఖర
 హేవశుపతే పశూనాం సంసారబద్ధానాం పతే బంధవిమోచకస్వామిన్
 సర్వశరీరాధ్యక్ష నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుతే. త్రిలోకీగురో లోకత్ర-
 యస్యాపి గూఢార్థప్రకాశక ప్రథమ తృతీయ సంబుద్ధిభ్యాం తస్యవ్యాపక-
 తాప్రత్యాయితే. ద్వితీయచతుర్థాభ్యాం పాశవిమోచకత్వం రహస్యార్థ-
 బోధకత్వంచ ప్రత్యాయితే. ఏతావన్తహిమ్నస్తవ శిక్రాషాం తదాకర-
 వాణి విరచయాని కదేతి చేత్ వస్త్రోద్ధాతవిధా వస్త్రోపచారవిధానే సహ

స్రుకరతానూర్యతా మయ్యస్తి చేత్ కరసహస్రస్యలోకత్రయవ్యాపకత్వేన
వ్యాపకీభూతపరమేశ్వరాచ్చాదకత్వం సంభవతి నేతరస్యే త్యభిప్రేత్యాత్మని
తత్తాసంభావనం పుష్పార్చనే తదనంతరకర్తవ్యపుష్పచారవిధానే విష్ణు
తా విష్ణోర్భావః విష్ణుతా వ్యాపకత్వం విష్ణుసదృశవ్యాపకత్వమిత్యర్థః.
మయ్యస్తిచేత్ గంధే గంధోపచారే గంధవహత్తతా వాయుస్వరూపతా
విలక్షణగంధప్రాపకత్వోక్తేః వాయో విద్యమానత్వాత్. తత్తాసంభావన
మన్నపదనే పక్వహవిరుపచారే బర్హిర్దుభాధ్యక్షతా బర్హిరగ్నిర్దుభిందౌషం
తేషామధ్యక్షః ఇంద్రః తత్తాచ మయ్యస్తి చేత్తప శుక్రామంతదాకర
వాణిపాత్ర పాత్రోపచారే కాంచనగర్భతా హిరణ్యగర్భత్వం బ్రహ్మత్వ
మర్థపూర్ణత్వం చ మయ్యస్తి చేత్తదా తప శుక్రామం కరవాణీత్యన్వయః.

పరమేశ్వరునియం దున్నలోకోత్తర మైనశక్తిని జూపుచున్నారు.—

నాలం వా పరమోపకారక మిదం త్వేకం పశూనాం పతే
పశ్యన్ముక్షీగతాః చరాచరగణా బాహ్యాస్థితాః రక్షితుమ్,
సర్వామర్త్యవలాయనోషధ మతిజ్వాలాకరం భీకరం
నిక్షిప్తం గరళం గళేన గిళితం నోద్గీర్ణ మేవ త్వయా. 31

టీ. హేపశూనాంపతే=ఓభూతనాథా! ముక్షీగతాః = కడుపులో
నున్న, చరాచరగణాః=స్థావరజంగమసమూహములను, బాహ్యాస్థితాః=
వెలుపలనున్న వారలను, రక్షితుం=కాపాడుటకు, పశ్యం=ఆలోచించుచు,
త్వయా=నీచేత, అతిజ్వాలాకరం=మిక్కిలి తాపము కలుగజేయునదియు,
భీకరం = భయంకరమును నగు, గరళం = కాలకూటవిషము, న...ధం =
సర్వామర్త్య = సమస్తదేవతలయొక్కయు, పలాయన = పాటిపోవుట
యనియెడు రోగమునకు, ఔషధం = మందగునట్లుగా, గళే = కంఠ
మందు, నిక్షిప్తం = నిలుపఁబడినదై, నగిళితం = మ్రింగఁబడలేదు, నోద్గీర్ణ
మేవ = వెడల నుమియఁబడనులేదు, పరమోపకారకం = మిక్కిలి యుప

కారకమైన, ఇదం ఏకం=ఇదియొక్కటియే, నాలంవా=(నమహిమ దెలియుటకు) చాలదా.

తా. నిఖిల లోకభయంకరమై సంతాపకరమైన కాలకూటమును భయపడి పాతిపోవుచేసెదల నూఱడించుటకుఁగా నీకంఠమందె యుంచుకొని ఉమియక మ్రింగక కడుపులోని వారలకును వెలుపలివారలకును బాధగలుగుకుండ మహాపకార మొనర్చితివి దేవా నమహిమ యెఱుంగుట కీడ్పఱుంత మొక్కఁడు చాలదా!

అ. పరమేశ్వరనిష్ఠసర్వాతిశయి శక్తిమత్త్వం ప్రదర్శయితుమాహ:—

వ్యా. నేతి. భో పకూనాంపతే ఏవం సంబోధనేన జగతా మవశ్య భరణీయత్వం నూచ్యతే. కుక్షీగతా నుదరస్థితాః చరాచరగణాః స్థానరజంగమసమూహాః బాహ్యస్థితాం శ్చ తా న్రక్షీతుం నిర్భయా న్కర్తుం పశ్యత్ పర్యాలోచయన్ న భూత్స్వ మిథ్యం పర్యాలోచ్య త్వయా అతి జ్వాలాకార మత్యంతతాపకరం భీకరం భయజనకం గరళం కాలకూటం సర్వామర్త్యపలాయనాపథం యథా తథా అమర్త్యాః అమరణధర్తకాః సర్వేదేవాః తేషాం పలాయనమసహనేన దిశి దిశి ధావనం తదేవ రోగః ఏక దేశవర్తియాపకం తస్యోపథం నివర్తకం యథా భవతి తథా గళే కంతే నిక్షిప్తం స్థాపిత మతఏవ నగళితం నభక్షితం నోద్గిర్ణం చ బహిర్లోత్సృప్తం నవాంతం చెత్యర్థః. ఏవకారశ్చార్థః. అప్యయానా మనేకార్థత్వా దేకం పరమోపకారక మతిశయేనానుగ్రహక మిద మిత్థంకరణం తప మహిమాన గతయే నాలంవా నభర్యాప్తంవా వా శబ్దః కాకున్వరనూచకః. తుశబ్దో ౭ న్యేషా మిద్యుశం మహిమానం వారయ తీత్యంకరణ మనితరసాధారణం త్వన్త మహిమానం గమయతీతి భాషః.

పరమేశ్వరుఁడు తీసికొనిన విషమును గూర్చి మూఁడువిధములఁబ్రశ్నించుచున్నారు:—

బ్వాలోగ్ర స్పృకలామరాతిభయదః క్షేప్తశః కథం వాత్స్వయా
దృష్టః కించ కరే దృతః కరతలే కిం పశ్యజంబూఫలమ్.

జిహ్వయాం నిహితశ్చ సిద్ధఘటికా వా కంఠదేశే భృతః
కిం తే నీలమణి ర్విభూషణయం శంభో మహాత్మనోద.

టీ. హేమహత్తక = సర్వజ్ఞుడవైన యాశ్వరుడా! జ్వాలాగ్ర =
మంటలచేత సహింపగూడనిదియు, స...దః = సకలామర = అందఱు దేవత
లకు, అతిభయదః = మిగుల భయంకరమునగు, డ్వేషః = విషము, త్వయా =
నీచేత, కథం వా = ఎట్లుగా, దృష్టః = చూడబడినది? కించ = అంతియకాక,
కరే = హస్తముచు, భృతః = భరించబడినది (చేతితోఁ దాఁకబడినది)? కర
తలే = అటచేతియందు, నిహితః = ఉంచుకొనబడినది? పక్వజంబూఫలంకిం =
పండిన నేరేడుపండా యేమి? జిహ్వయాంచ = నాలుకయందును, నిహితః =
వేసికొనబడినది, సిద్ధఘటికావా = సకలసిద్ధికారియగు నామధ్యఘటికయా
యేమి? కంఠదేశే = కంఠప్రదేశమందు, భృతః = భరింపబడినది. అయం =
ఈకాలకూటవిషము, తే = నీకు, విభూషణం = అలంకారమైన, నీలమణిః
కిం = ఇంద్రనీలమాణిక్యమా యేమి? పద = చెప్పము.

తా. తీవ్రజ్వాలలు గ్రమ్ముచు సకలదేవతలకును భయంకరమైన యీ
కాలకూటవిషమును కన్నులతో గాంచుటయేకాక చేతితో యెత్తి అటచేతి
లో నుంచుకొంటి విది నేరేడుపండా ఏమి? ఇదిగాక నాలుకమీద వేసికొ
న్నావు. సిద్ధఘటికయా ఏమి? మఱియును కంఠమం దటులనే యుంచు
కొంటి విది యింద్రనీలమాణిక్యమా ఏమి? చెప్పము.

అ. పరమశివ పరిగృహీతం విషం త్రేధా వికల్ప్య పృచ్ఛతి:—

వా. జ్వాలేతి. భో మహాత్తక ఆపరిచ్ఛిన్నస్వరూప సర్వజ్ఞేతి యా
వత్. జ్వాలాగ్రః జ్వాలాభి స్సర్వతో వ్యాపినిభిః కిలాభిః వహ్నేర్ద్వయో
ర్జ్వాలకీలా విత్యమరః. డ్వేషస్యాపి వహ్నితుల్యత్వా జ్వాలానాం గోణ్యా
పృత్యా తద్ధర్మతోపపత్తిః. ఉగ్రః అసహ్యః సకలామరాతిభయద సకల
దేవతాతిభయంకరః డ్వేషః త్వయా కథం వా దృష్టః కించ కరేచ భృతః
గృహీతః కరతలే నిహితశ్చ ఆతః పక్వజంబూఫలం కిం సవపడ్యేషః

జహ్యయాం నిహితశ్చ అతః సిద్ధఘటికావాః సకలసిద్ధికారిణీ ఘటికా
ఔషధగోలకంవా కంఠదేశే భృతశ్చాతోఽయంతే భూషణం నీలమణికిం
పద బ్రూహి కింవా శబ్దా సర్వత్ర ప్రశ్నార్థకాః స్పష్టస్థోఽయమ్.

దిగున నుదాహరింపఁబోవు సాధనములలో నేదేని యొక్కదానిచేత
మోక్షము సులభమగుట నూహించి యితర దేవతానుసరణము విఫల మను
చున్నారు.—

నాలం వా సకృ దేవ దేవ భవత స్సేవా నతి ర్వా నుతిః
పూజావాస్తరణంకథా శ్రవణమప్యాలోకనంమాదృశామ్,
స్వామి నృస్థిర దేవతానుసరణాయానేన కిం లభ్యతే
కావా ముక్తితః కుతో భవతిచే త్కిం ప్రార్థనీయం తదా.

టీ. హేస్వామిన్ = సర్వభూతాధ్యక్షుండ వైనదేవా ! భవతః =
నీయొక్క, నతిర్వా = కాయక మైననమస్కారమేని, నుతిర్వా = వాక్కు
తోడి స్తోత్రమేని, పూజావా=పూజయేని, స్తరణం=మనసులో స్థిరమగుట
యేని, కథాశ్రవణమపి = చెవులతో నీచరిత్రలు వినుటయేని, ఆలోకనం=
కన్నులతో నీమూర్తి జూచుటయేని, సకృ దేవ = ఒక్కమాటుమాత్రమే,
భవతః=నీయొక్క, సేవా=భజనము, మాదృశాం = నావంటివారలకు, నా
లంవా=(ముక్తియొసంగ) చాలదా? ఇతః = ఈపైయుపాయమును విడిచి,
ముక్తిః=మోక్షము, కావా=ఎట్టిది? కుతోఽపి = పైయుపాయములలోనే
యొకదానినుండియైనను, భవతిచేత్ = ముక్తిగలుగునేని, తదా = అప్పుడు,
అ...న-అస్థిర=కాశ్వతముగాని, దేవతా=దేవతలయొక్క, అనుసరణాయా
నేన=ఆశ్రయించు ప్రయత్నముచేత, కింలభ్యతే = ఏమిలాభమగును, ప్రార్థ
నీయం=కోరదగినదియు, కిం=ఏమున్నది?

తా. ఓస్వామి! మహాదేవా! కాయక వాచిక మానసికంబు లగు
నమస్కారము, స్తోత్రము, స్తరణము మున్నగు నీనేపథ్యంబు దొక్కొక్కటి
యు మోక్షమునకు సంపూర్ణసాధన మగును. ఈయుపాయములను వీడి వేఱ

మోక్షములేదు. అస్థిరలయిన యితరదేవతల ననుసరించి యేమిలాభము ? వారిని కోరఁదగిన దే మున్నది ?

అ. పక్ష్యమాణానాం సాధనానా మన్యతమేన ముక్తి స్ఫులభేతి మ త్వాన్యదేవతానుసరణే వైయర్థ్య ముపపాదయతి:—

వ్యా. నాలమితి. హే స్వామిః సర్వభూతాధ్యక్షదేవస్వప్రకాశ స్వరూప భవతస్తవ సకృ త్సేవా అమృత్యా వివా భజనం కరణత్రయసాధా రణమిదం. ఇదమేవ విశిష్టాహ—నతిర్వా నమస్కారోవా ఇదం కాయికం నుతిః స్తోత్రం వా ఇదం సేవనం వాచికం పూజా వా సపర్యావా ఇదం చ పర్యసాధారణం స్మరణం స్మృతిరిదం సేవనం మానసికం కథాశ్రవణ మపి చరిత్రశ్రుతిరపీదం క్రొత్రమాలోచనం చ దర్శనం చ చాక్షుష మేతదేవ ముక్తానా మన్యతమ త్వద్భజనం మాదృశా మస్తద్విధానాం ముక్తిప్రాప ణే నాలం వా న పర్యాప్తం వా అంతిమో వాశబ్దః కాక్షర్థః. అదిమాః వాశబ్దాః వికల్పార్థాః. ఇదమేవ పర్యాప్తమితి పర్యవసీతోఽర్థః. ఇతః ఇమ షున్యతమ ముపాయం విహాయ ప్రాప్యముక్తిః కా వా కీదృశీతి ప్రశ్నా శ్చే కాకుః నకాపీత్యర్థః. ఉక్తానాం మధ్యే కుతోఽప్యపాయా స్మక్తిర్భవ తీతిచేత్తదా అస్థిరదేవతానుసరణాయనేన అస్థిరాః యా దేవతాః ఉపాధ్య భిమానప్రయుక్త మస్థిరత్వం తాసా మనుసరణం భజనం తస్య యి తయాన స్తదనుకూలప్రయత్నవిశేష నేన కిం లభ్యతే తతః ప్రార్థనీయం కిం న కిమ పీత్యర్థః. ఉక్తానాం భజనానాం మధ్యే సకృత్కృత మప్యేకమేవ భజనం ముక్తిప్రాపణే పర్యాప్తమితి భావః.

అపరమశివుని తెఱఁగు మఱి యేరికిని రా దని చెప్పుచున్నార.—

కిం బ్రూమ స్తవ సాహసం పశుపతే క స్యాస్తి శంభో భవ ద్ధైర్యంచేదృశమాత్మనస్థితిరియంచానై యః కథంలభ్యతే, భౌశ్య ద్వేవగణం త్రన స్తునిగణం నశ్య త్ప్రపంచం లయం పశ్యన్నిర్భయ ఏకవన విహారత్యానందసాందోభవాః.

టీ. హేపశుపతే=ఓ భూతనాథా! హేశంభో=ఓశంకరా, తవ= నయొక్క, సాహసం=తెగింపు (అసాధ్యసాధనము), కింబ్రామః=ఏమని చెప్పుదుము? ఈదృశం=ఇటువంటి, భవద్దైర్యం=నీదైర్యము, కస్య=ఎవ్వనికి, అస్తి=కలదు? ఇయం=ఈ(ఇట్టి), ఆత్మనః=తన (నీ) యొక్క, స్థితిశ్చ= ఉనికియును, అన్యైః=ఇతరులచేత, కథం = ఎట్లుగా, లభ్యతే = పొందఁ బడును, ఆనందసాంద్రః = ఆనందముతో నిండియున్న, భవాన్=నీవు, భ్రశ్యద్దేవగణం = పడిపోవు దేవతాగణంబును, త్రసస్తునిగణం = భయప డుచున్న మునిగణంబును, నశ్యత్ప్రపంచం=మాయమై పోవుచున్న ప్రపంచమునుంగలదియును, లయం = ప్రళయకాలమును, పశ్యక్ = చూచుచు, నిర్భయః=భయము లేనివాడవై, ఏకేవం=ఒక్కడవై, విహరతి=విహరించుచున్నావు.

తా. ఓపశుపతీ! ఏమి నీసాహసము? ఏమి? నీదైర్యము? మఱి యెవ్వరేని యిట్లు నిలిచియుండఁ గలుగునురా? నాశోస్తుఖులై దేవతలందఱు నిటునటు పాఱఁజూచుచుండ మునులందఱు గడగడలాడుచు భయకంపితులగుచుండ తుదకు దృశ్యప్రపంచమంతయు నశించిపోవుచుండ నీ వొక్కడవే గదా నిర్భయుడవై పరమానందపరిపూర్ణుడవై మహాప్రళయము దోటులేక విలసిల్లుచుంటివి!

ఆ. పరమశివస్య స్థితి. రస్యద్గుర్భేత్వాహః—

వ్యా. కిమితి. హే పశుపతే శంభో తవ సాహసం దుర్ఘటకరణం కిం బ్రామః కిమితి వదామః ఈదృశంవక్ష్యమాణవిషయందైర్యం నిశ్చయః కస్యాస్తి నకస్యాపీత్యర్థః. ఇయ మాత్మస్థితి శ్చ ఇథంభూత మాత్మనోఽవస్థానం చాన్యై స్త్వదితరైః కథం కేవ ప్రకారేణ లభ్యతే త్వదితరే తత్ప్రకారానభిజ్ఞా ఇతి భావః. ఆనందసాంద్రః నివిడానంద స్వరూపః భవాన్ త్వం భ్రశ్యద్దేవగణం భ్రశ్యక్ పశ్యన్ స్థానేభ్య శ్చప్రవక్తా దేవగణః సురస మాహో యన్తిక్ త్రసక్ మునిగణః బిభ్యన్తు నిగణో ఋషిగణో యన్తిక్

నశ్య త్ప్రపంచం ప్రపంచః దృశ్యమాత్రం నశ్యత్ ఆదర్శసం ప్రాప్ను
వత్ యస్మిన్ లీయతేఽస్మిన్ సర్వమితి లయః ప్రశయకాలః తంభశ్యత్
సత్ నిర్భయః భయరహితః ఏకమి విహరతీతి యత్ ఇయ మవస్థితీరితి
పూర్వేణాన్వయః. యద్యపి మహాప్రళయే నాశ ప్రతియోగిత్యం పరమశివే
తరేషాం సర్వేషా మవిశిష్టం తథాపి దేవగణ మునిగణయోర్భ్రాంత్యాన
కథనం నాశ పూర్వాపస్థా ప్రదర్శనమితి జ్ఞేయం. మహాప్రళయే ప్యవస్థాన
ప్రతిపాదనా త్వరమశిష్య నిత్యత్వ మవసీయతే.

‘పరమశివుని గుణంబులన్నియుఁ దెలిసినట్లేకదా ! ఆతఁడు పరమా
త్మఁడని మాత్రము స్మరించుచుండెదను.’ అని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాడు. —

యోగజ్ఞేమధురంధరస్య సకలశ్రేయః ప్రదోద్యోగినో

దృష్టాదృష్ట శుతోపదేశకృతినో బాహ్యంతరవ్యాపినః,
సర్వజ్ఞస్య దయాకరస్య భవతః కిం వేదితవ్యం మయా

శంభోత్వంపరమాంతరంగఇతిమేచిత్తేన్మరామ్యన్వహమ్.

టీ. యో...స్య-యోగ=ఆలభ్యవస్తువులను లభింపఁ జేయుటయం
చును, జ్ఞేమ=అబ్ధమైనదానిని పరిపాలించుటయందును, ధురంధరస్య=భార
ముచు వహించినట్టియు, సకలశ్రేయః ప్రదోద్యోగినః = సమస్త శుభంబుల
నిచ్చెడు నట్టి యుద్యోగము గలిగినట్టియు, దృ...నః-దృష్టాదృష్ట = ఐహి
కాముష్మికములకు, మత=సమ్యక్మైన యుపాయమును, ఉపదేశకృతినః=
ఉపదేశించు నేర్పుగలిగినట్టియు, బాహ్యంతరవ్యాపినః=బాహ్యప్రపంచ
మందును నిండియున్నట్టియు, సర్వజ్ఞస్య=సర్వజ్ఞుఁడ వైనట్టియు, దయా
కరస్య = దయఁజూచునట్టియు, భవతః - నీయొక్క (సంబంధమైనది),
మయా=నాచేతను, వేదితవ్యం=తెలియఁదగినదియు, కిం=ఏమియున్నది?
త్వం=నీవు, మే=నాకు, పరమాంతరంగః=ఆత్మంతాత్మఁడవు, ఇతి=అని,
అన్వహం = ప్రతిదినమును, చిత్తే = మనస్సునందు, స్మరామి=తలచు
చున్నాను

తా. ప్రజలయోగక్షేమభారము వహించుట, సకల శ్రేయస్సుల నొసగుచుండుట, విహికాముష్టికసాధనంబులైన యుపాయముల నుపదేశించుట, ఎక్కడఁ జూచినచు తానయై నిండియుండుట, సర్వజ్ఞత్వము, ఎల్లరును దయతోఁ జూచుట, ఇవియన్నియు నీగుణములు గదా! పరమేశ్వరా! మహాదేవా! మహాసుభావా! ఇంక నేనేమి తెలిసికొనవలయును? నీవే నాకు పరమాత్తుడని యెల్లవేళలను దలంతును. అదియే నాకు శ్రేయస్కరమగుఁగాక.

అ. పరమశివస్య గుణాన్ విదిత ప్రాయా న్నత్వా తస్య పరమాత్త త్వస్సరణం ప్రతిజానీతే:—

వ్యా. యోగక్షేమఇతి. శంభో యోగక్షేమధరంధరస్య ధరతివహ తీతి ధరః ధురోధరః ధురంధరః అలభ్యస్య లాభో యోగః లభ్యస్య పరిపా అనం క్షేమస్తయో ధరంధరస్య సకలశ్రేయః ప్రదోద్యోగినః సకలాని చ తాని శ్రేయాంసి చ తాని ప్రదదాతీతి తత్ప్రద సృచాసా శ్రద్యోగశ్చ సోఽస్యాస్తీతి సకలశ్రేయః ప్రదోద్యోగీ తస్య దృష్టాదృష్టమతోపదేశకృ త్తినః దృష్ట మైహిక మదృష్ట మాముష్టిక మేతదుభయఫలకత్వే నాభిమ తోయ ఉపాయ స్త సోపదేశ స్తత్ర కృతిన స్సమర్థస్య బాహ్యంతరవ్యా పినః బహి ర్భవాని బాహ్య న్యంతర్భవా న్యాంతరాణి తాని వ్యాప్నోతీతి వ్యాప్య తిష్ఠతీతి తద్వాప్సిన స్సర్వజ్ఞస్య సర్వం జానాతీతి సర్వజ్ఞస్తస్య దయాకరస్య కరోతీతి కరః దయాయాః కరః దయాకరస్తస్య భవతః భవ త్సంబంధి మయా వేదితవ్యం జ్ఞాతవ్యం కిం కిమస్తీతి శేషః. త్వం మే పర మాంతరంగ అత్యంతాత్మః ఇత్యేవహ మనుదిన మహం చిత్రే స్తరామి సర్వ దా త్వయి పరమాత్తత్వస్సరణం మమ శ్రేయస్కర మితి భానః.

భక్తో భక్తిగుణావృతే ముదమృతాపూర్ణే ప్రసన్నే మనః కుంభే సాంబ తవాంఘ్రివల్లసయుగం సంస్థాప్య సంవిత్ఫలమ్, సత్త్వం మంత్ర ముదీరయన్ నిజశరీరాగారశుద్ధిం పమాణ పుణ్యాహం ప్రకటికరోమి రుచిం కల్యాణ మాపాదయన్.

టీ. హేసాంబ=ఓసాంబమూర్తీ! భక్తః=భక్తుడనైన నేను, నిజశరీర = స్వకీయశరీరమనునట్టి, ఆగారశుద్ధిం=గృహముయొక్క పరిశుద్ధిని (దోషములు లేవి), ఐహిక=సంపాదించుచున్నవాడనై, రుచిరం = మనస్సునకింపైన, కల్యాణం=మంగళమనియెడు వివాహమంగళమును, ఆపాదయక్=సంపాదించఁ బోవుచు, భక్తిగుణావృతే=భక్తియును నూలుపోగులతోఁ జుట్టఁబడినదియు, ముదమృతాపూర్ణే=సంతోషమనునట్టి యుదకములతో నిండించఁబడినదియు, ప్రసన్నే=స్వచ్ఛమైనదియు నగు, మనఃకుంభే=మనస్సును కలశమందు, తపః=నియొక్క, ఆంఘ్రిపల్లవయుగం=పాదంబులను రెండు పల్లవములను, సంవిత్ఫలం=జ్ఞానంబను కొబ్బరిబొండ్లంబును, సంస్థాప్య=ఉంచి, సత్త్విం=సత్త్వగుణ ప్రధానమైన, మంత్రం = తారకమంత్రమును, ఉదీరయక్ = ఉచ్చరించుచు, పుణ్యాహం = పుణ్యాహవాచనమును, ప్రకటికరోమి=ప్రకాశింపఁజేయుదురు.

తా. ఓ. సాంబమూర్తీ! నేను భక్తుడనైన నాశరీరం బనుగృహంబును నిద్దప్తముగా శుద్ధపఱచికొని మనఃప్రియంబగు కల్యాణంబును గావించఁబూని యందులకుగా భక్తియును నూలుపోగులు చుట్టి సంతోషము జలంబుతో నించిన నామనస్సును కలశంబున నీపాదపల్లవములను, నిజ్ఞానంబను నారికేళఫలంబును జేర్చి కలశస్థాపనముచేసి తారకమంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకముగాఁ బుణ్యాహవాచనము నెఱవేర్తును. ఎల్లవేళలను మనఃసాన్నిధ్యముగా మీపాదపద్మములను స్మరించెద నని తాత్పర్యము.

అ. పదార్థరూపకేణ పరమశివం ప్రీణయతి:—

వ్యా. భక్తఇతి. హే సాంబ భక్తః నిజశరీరాగారశుద్ధిం ఐహికా ఆహం నిజం అత్మీయం శరీరం తదేవాగారం గృహం తస్య శుద్ధిం దోషకూన్యతాం ఐహాన్యంపాదయన్మహం రుచిరం మనః ప్రియం కల్యాణం మంగళం తదేవ వివాహం మంగళ మాపాదయన్సంపాదయన్సలే శత్రుప్రత్యయః. కల్యాణఫలకఇత్యర్థః. తథా భూత స్స స్ఫుక్తిగుణావృతే భక్తిరేవగుణస్తంతు నేనావృతే నేప్రీతే ముదమృతాపూర్ణే ముత్సంతోషసైన్యవామృత

మదకం తే నాపూర్ణే వ్యాప్తే ప్రసన్నే స్వచ్ఛే మనః కుంభే మనః మానస
మేన కుంభః కలశ స్తస్మిక్ తవాంఘ్రివీన పల్లవే కిసలయే తచూ ర్యుగం
యుగం సంవిత్ఫలం సంవి ద్భవద్జ్ఞానమేవఫలం నారికేళఫలం తచ్చ సం
స్థాప్య నిక్షిప్య సత్త్వం సత్త్వగుణప్రధానం ముత్రం తారకమంత్ర ముదీ
రయన్నుచ్చరక్ పుణ్యాహం పుణ్యాఖ్యాహం కర్తృ ప్రకటి కరోమి ప్రకా
శయామి మనసా త్వదంఘ్రియుగళం సదా స్తరామితి భావః.

విద్వాంసులు వేదసముద్రము తరిచి యందు సారముగా ననుగ్రహిం
తు రనుచున్నారు. —

ఆహ్వానాయాంబుధి మాదరేణసుమనస్సంఘాస్సముద్యన్తనో
మంథానం దృఢభక్తిరజ్ఞానహితం కృత్వా మథిత్యా తతః,
సోమం కల్పతరుం సుపర్వసురభిం చింతామణిం ధీమతాం
నిత్యానందసుధాం నిరంతరరమాసాభాగ్య మాతన్వతే.

టీ. సుమనస్సంఘాః = పండితబృందములు (దేవబృందములు), సము
ద్యన్తే = గుణసముదాయముతో నొప్పించును, మనః = మనస్సును, దృఢభక్తి
రజ్ఞానహితం = అచంచలభక్తి యనువ్రాడుతోఁ గూడిన, మంథానం = కష్ట
మునుగా, కృత్వా = చేసి, ఆహ్వానాయాంబుధిం = వేదసముద్రమును, ఆదరే
ణ = ఆసక్తితో, మథిత్యా = తరిచి, తతః = దానివలన, సోమం = చంద్రుని, కల్ప
తరుం = కల్పవృక్షమును, సుపర్వసురభిం = కామధేనువును, చింతామణిం =
చింతామణిని, ధీమతాం = బుద్ధికి సమృద్ధమైన, నిత్యానందసుధాం = శాశ్వ
తానందప్రదమైన యమృతమును, నిరంతరరమాసాభాగ్యం = అవిచ్ఛిన్న
లక్ష్మీ సమృద్ధిని, ధీమతాం = బుద్ధిమంతులకు, కల్పద్రుమం = కల్పవృక్షము
పంటివాడును, సుపర్వసురభిం = కామధేనువువంటివాడును, చింతామ
ణిం = చింతామణివంటివాడును, నిత్యానందసుధాం = అమృతమువంటి నిత్య
నందస్వరూపుఁడును, నిరంతరరమాసాభాగ్యం = మోక్షలక్ష్మీ సమృద్ధి రూపుఁ
డును నగు, సోమం = ఉమాసమేతుఁ డగుపరమేశ్వరుని, అతన్వతే = విస్తరించి
పొందుచున్నారు.

తా. దేవతలందఱును మందరగిరిని కవ్వముగాఁ జేసి సముద్రము మధించి కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణి, అమృతము, చంద్రుఁడు వీనిని సంపాదించినట్లు విద్వాంసులందఱు తమమనస్సును కవ్వముగాఁజేసి భక్తి యనుత్రాడు గట్టి వేదంబు లనియొడు మహాసముద్రమును తరిచి యందుండి భక్తికాలురకు కల్పవృక్ష చింతామణి కామధేనువులపంటివాఁడును నిత్యానందస్వరూపుఁడును మోక్షలక్ష్మీస్వరూపుఁడును నగు సోమేశ్వరుని సాధించుచున్నారు.

అ. విపశ్చిత్తమూహః అమ్నాయాసమద్రం మథిత్యా తజ్జన్యఫల భూతం త్వాం లభంత ఇత్యాహః—

వ్యా. అమ్నాయాంబుధిమితి. సుమన స్సంఘాః సుమనసాం విదుషాం నుష్ఠ శాస్త్రాభ్యాససంస్కృతం మనః యేషాం తేషాం విదుషాం సుపర్వాణాం సుమనసఇతి కోశమహిమ్నా దేవానామపి సంఘాః సమూహాస్స ముద్యత్ గుణసముదాయం ప్రాప్నువంత్యనః మానసం దృఢభక్తి రజ్జా సహితం దృఢభక్తి రచంచలాభక్తిస్సైవ రజ్జాస్తయాసహితం యుక్తమంథానం కృత్వా మథనదండం కృత్వా తేన అమ్నాయాంబుధి మామ్నాయః వేదవీవాంబుధిః జలధి స్త మాదరేణాసక్త్యా మథిత్యా తత స్తస్మా తోస్మయం కల్పతయం సుపర్వ సురభిం చింతామణింధీమతాం నిత్యానందసుధాం నిరంతరరమాసాభాగ్య మాతన్వతే విస్తరేణ లభంతే ధీమతాం బుద్ధికాలినా మథాంతరే నిత్యానందసుధా మిత్యన్య విశేషణం ధియః మతే రిష్టాం సప్త తాం కల్పద్రుమం దేవతయసదృశం సుపర్వసురభిం కామధేనుసమానం చింతామణిసదృశం నిత్యానందసుధా మమృతతుల్య నిత్యానందస్వరూపం నిరంతరరమాసాభాగ్యం శాశ్వతముక్తిలక్ష్మీసమృద్ధిరూపం సోమ ముమాస హితం పరమేశ్వర మాతన్వతే విస్తరేణ లభంతే దేవసమూహః సముద్రం మథిత్యా చంద్రాదిపదార్థా న్యథా అలభంత తథా వేదా స్సంశోధ్య మథన జన్యసకలపదార్థ సమప్తిరూపం పరమశివం లభంత ఇతి భావః.

చరమశివచంద్రుని దర్శనముచేత అనందసముద్రము పొంగి యిభివృద్ధి నొందును. అందు విబుధులకుఁ బ్రవృత్తి గలుగు నని చెప్పచున్నారు. —

ప్రాక్ష్యణ్యాచలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః ప్రసన్న శ్శివ
స్సోమ స్సద్గణసేవితో మృగధరః పూర్ణస్తమోమోచకః,
చేతసి పుష్కరలక్ష్మితో భవతి చే గానందపాథోనిధిః
ప్రాగల్భ్యేన విజృంభతే సుమనసాం వృత్తి స్తదా జాయతే.

టీ. ప్రా... డి-ప్రాక్ష్యణ్యాచల = పూర్వజన్మమందలి పుణ్యముల గుట్టయొక్క; తూర్పుదిక్కున నుండు పుణ్యకరమైన పర్వతము (ఉదయగిరి) యొక్క, మార్గ=మార్గమున, దర్శిత=దూపబడిన, సుధామూర్తిః=అమృత శరీరము (అమృతమయమగుచింబము) కలవాఁడు, ప్రసన్నః = స్వచ్ఛమైన వాఁడును, శివః=అనందస్వరూపుఁడు (అష్టాదశకరమైనవాఁడు), సద్గణసేవితః=సజ్జనపుంజముచేఁబూజింపబడినవాఁడు (నక్షత్రగణముచే జాట్టుకొనఁబడినవాఁడు), మృగధరః=లేడినిదాల్చినవాఁడు, పూర్ణః=అంతటను నిండిన వాఁడు (ప్రదేశకలాపరిపూర్ణుఁడు), తమోమోచకః=అజ్ఞానము (చీకటి) బాపు వాఁడు, సోమః=ఈశ్వరుం డనుచుండు, ప్రాగల్భ్యేన=ప్రాధిమ్యచేత, చేతఃపుష్కరలక్ష్మితః = హృదయాకాశమందు చూడఁబడినవాఁడు, భవతి చేత్=అగు నేని, అనందపాథోనిధిః = అనందసముద్రము, విజృంభతే=ఉప్పొంగుచున్నది. తదా=అప్పుడు, సుమనసాం=సంస్కరింపఁబడిన చిత్తము గలవారలకు, వృత్తిః = (అం దోలలాడవలయునను) ప్రవృత్తి, జాయతే = కలుగుచున్నది.

తా. పురుషుఁడు పూర్వజన్మమందు సంపాదించుకొనిన యుగయ పర్వతప్రాయం బగుపుణ్యము మీఁదుగాఁ దినయమృతశరీరంబు భక్తలోకం బులకుఁ గనుపఱచి ప్రసన్నుఁడు అనందమయుండు నయి నక్షత్రపుంజం బట్లు సాధుబృందంబులు చుట్టుకొని నేవింప మృగధరుండును పరిపూర్ణుఁ డును తమోనివారకుండు నగుచు చంద్రుఁడుంబోలె హృదయాకాశమందు

సోమేశ్వరుండు పరమప్రబోధముతో వెలుగొండెనేని అనందసముద్రము పొంగును. అప్పుడు శుద్ధాత్మరంగు లగు విబుధులచిత్తము రంజిల్లును.

అ. పరమశివం చంద్రదర్శనే నానందసముద్రో వర్ధతే తత్ర సుమనసాం ప్రసృత్తి ర్జ్ఞాయత ఇత్యాహః—

వ్యా. ప్రాగితి. సోమ ఏవ సోమశ్చంద్రస్య కథం భూతః ప్రాక్ష్యన్త్యాచలమగ్గదర్శితసుధామూర్తిః. అచలసదృశం పర్వతసదృశః పుణ్యాచలః ప్రాక్ష్యర్వజన్తని సంభూతః పుణ్యాచలః ప్రాక్ష్యన్త్యాచలః స ఏవ ప్రాద్భ్యంతిపుణ్యపర్వతస్తస్య మార్గః పంథాః తేన దర్శితా ప్రదర్శితా సుధా అమృతమయీమూర్తి శృరీరం యస్య స తథోక్తః. అన్యత్ర ప్రాక్తన పుణ్యాతిశయేన సంనూచితామృతశరీర ఇత్యర్థః. ప్రసన్నస్వచ్ఛః ఉభయత్ర స్వచ్ఛత్వం తుల్యం. శివః అనందకరః అన్యత్ర సుఖస్వరూపః సద్గణసేవిః నక్షత్రసమూహ పరిపృతః అన్యత్ర పాఘసంవోహపూజితః మృగధరః ధరతీతి ధరః మృగస్య ధరః మృగధరః ఇదం చోభయత్ర సమానం. పూర్ణః షోడశభిః కలాభిః పూర్ణ పూర్తింగతః అన్యత్ర సర్వవ్యాపకస్తమో మోచకః తమః అంధకారస్తస్య మోచకః నివర్తకః అన్యత్ర జ్ఞానమోచకః ఏతాదృశ స్సోమః ప్రాగల్భ్యేన బోధనశక్త్యా చేతః పుష్కరలక్ష్మితః హృదయాకాశే లక్ష్మితః దృష్టః భవతి చే దానందపాథోనిధిః అనంద ఏవ పాథోనిధి సముద్రః స విజృంభతే వర్ధతే తదా సుమనసాం సంస్కృతచిత్తానాం వృత్తిః ప్రవృత్తి ర్జ్ఞాయతే తస్మిన్నిమజ్జనబుద్ధి ర్జ్ఞాయత ఇతి భావః.

ఒక నగరమందు మంచిరా జుండుటండేసి దేశంబునకు సర్వసమృద్ధి గలిగినట్లు హృదయపుండరీకమునందు పరమేశ్వరుఁ డుండుటండేసి నాకు సర్వసమృద్ధియుఁ గలిగిన దని చెప్పచున్నారు.—

ధర్మో మే చతురంఘ్రిక స్సుచరితః పాపం వినాశం గతం
కామక్రిధమదాదయో విగళితాః కాలాన్సుఖావిమృతః,

జ్ఞానానంద మహాపాద స్సుఫలితా కై నల్యనాథే సదా
మాన్యే మానసపుండరీకనగరే రాజావతంసే స్థితే. 39

టీ. రాజావతంసే=చంద్రుడు శిరోభూషణముగాఁ గలవాఁడును (రాజశ్రేష్ఠుడును), మాన్యే=సర్వపూజ్యుడును (సర్వసమృద్ధుడును) నగు శివుడు (రాజు), మే=నాయెక్క. మానసపుండరీకనగరే=కమలమునంటి మనస్సనియెడు నగరమందు, కై నల్యనాథే=కైవల్యముతోఁగూడిన ప్రభువై, స్థితే=ఉండఁగా, చతురంఘ్రికః = నాలుగుపాదములు గలిగిన, ధర్మః= ధర్మము, సుచరితః=సుఖముగా నాచరింపఁబడినది. పాపం=పాపము, వినాశం=నాశమును, గతం = పొందినది. కామక్రోధమదాదయః = కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము ననునవి, విగళితాః = తొలగిపోయినవి, కాలాః = పక్షము మానము సంవత్సరము మొదలగు కాలములు, సుఖావిష్కృతః = సుఖమును ప్రకటించుచున్నది. జ్ఞా...ధిః-జ్ఞానానంత్య = జ్ఞానసాధనగ్రంథబాహుళ్య మనియెడు, మహాపాదః=సిద్ధి సాధనమయిన యోషధి, సదా=ఎల్ల వేళలను, సుఫలితా=చెక్కఁగా ఫలించినది, భవతి=అగుచున్నది.

తా. ధార్మికుఁ డైనరాజు=స్వతంత్రాధీశ్వరుఁడై నగరియందుండి పరిపాలించుచుండఁగా దోషములన్నియుఁ దొలగిపోయి భూమి ఫలవంతమై సర్వసమృద్ధి గలిగినట్లు నాహృదయపుండరీకమందు పరమేశ్వరుఁడు మోక్షాధినాథుఁడై నివసించియుండ నాకు కామక్రోధాద్యంతృప్తివర్గము పాపములుం దొలగిపోయి జ్ఞానసాధనంబు లనియెడు నోవధులు ఫలించి యెల్ల వేళలను సుఖంబు నమకూఱినది.

అ. కస్తింశ్చిన్నగరే సురాజస్థిత్యా దేశస్య సర్వ సమృద్ధివ ద్భృత్పుండరీకే పరమేశ్వరస్థిత్యా మమ సర్వసమృద్ధి స్సంజాతేత్యాహః—

వ్యా. ధర్మశతి. రాజావతంసే రాజా చంద్రః అవతంసః శిరోభూషణం యస్య తస్మిన్ ఆస్య త్రావతంసశబ్దస్య శ్రేష్ఠవాచిత్యా ద్రాజశ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః. మాన్యే సర్వపూజ్యే అన్యత్ సర్వసమృత్తే శివే రాజని చ మే

మమ మానసపుండరీకనగరే మానసం పుండరీక మివ మానసపుండరీకం త
దేవ నగరం పురం రిన్తి కై వల్యనాథే కేవలత్వ విశిష్టనాథే ఏకనాథ ఇత్య
ర్థః. అన్యత్ర లోకప్రసిద్ధపుర్యామిషస్థితే సతి కై వల్యనాథ ఇత్యేత ద్వి
ధేయవిశేషః. చతురంఘ్రిక శ్చత్వారోఽఘ్రియో యస్య స ధర్మః సుచ
రిత స్సుఖే నాచరితః అనుష్ఠితశ్చర్మః. పాపం దురితం వినాశం గత మద
ర్శనం ప్రాప్తం కామక్రోధమదాదయ ష్ష డంతశ్చత్రవో విగళితాః బహి
ర్నిర్గతాః కాలాః మాన పక్ష సంవత్సరాత్త కా న్నుఖావిష్కృతస్సుఖమే
వా విఘ్నర్వః తీతి ప్రకాశయంతీతి తథోక్తాః క్షిబంతోఽయం శబ్దః.
జ్ఞానానంత్యమహాపథిః జ్ఞానానాం జ్ఞానసాధనగ్రంథానా మానంత్యం
బాహుళ్యం తదేవ మహాపథిః సిద్ధిసాధనాపథిః సదా సర్వస్మిన్కాలే
సుఫలితా సుతరాం సంజాతఫలా భవతీ త్యధ్యాహరః. ధార్మికే రాజన్యేక
నాథే శాసతి సతి దేశే సర్వదోషనివృత్తిః సర్వగుణసమృద్ధిః శ్చ యథా భవతి
జనానాం తథా మమ హృదయపుండరీకే పరమశివే వసతి సర్వగుణసమృద్ధి
స్సర్వదోషనివృత్తి శ్చ సంజాతేతి భావః.

ఉదాహరింపంబడు ఫలంబు బొందియున్నందున నాకు దుర్భిక్షము
ఐలనిధయము లే దనుచున్నారు.—

ధీయంత్రేణ వచోఘటేన కవితాకుల్యోపకుల్యక్రమైః

రానీతైశ్చ సదాశివస్య చరితాంభోరాశిదివ్యాన్మృతైః,

హృత్కేదారయుతా శ్చ భక్తికలమా స్సాఫల్యమాతన్వతే
దుద్భితౌ న్నమ సేవకస్య భగవన్విశ్వేశ భీతిః కుతః. 40

టీ. హేభగవన్=పద్గుణైశ్చర్య సంపన్నుడవైన, హేవిశ్వేశ = ఓ
సకలభవనాధిపతి, ధీయంత్రేణ=బుద్ధి యనుమోటతో, వచోఘటేన = వా
క్కునుబాక్కునచేత, కవితాకుల్యోపకుల్యక్రమైః=కవిత్వమనియెడు కాలు
వలు పిల్లకాలువలు మొదలగువానిగుండా, ఆనీతైః = (హృదయ మనుపా
లములోనికి) తేలబడిన, సదాశివస్య = పరమశివునియొక్క, చ...తైః=చరి

తాంభోరాశి=చరిత్రలనియెడు సముద్రముయొక్క, దివ్యామృతై=మంచి
 నీళ్ళచేతను, హృత్కేదారయుతాః=హృదయం బనుపాలమునఁ బుట్టియు
 న్న, భక్తికలమాః=భక్తియను వరిపైరులు, సాఫల్యం=పంటను, ఆతన్వతే=
 విస్తరించుచున్నవి. సేవకస్య=నీ సేవకుఁడ నగు, మమ=నాకు, దుర్భిక్షాత్ =
 కఱవువలన, భీతిః=భయము, కుతః=ఎక్కడిది ?

తా. హే భగవత్ ! విశ్వేశ్వరా ! నీచరిత్రం బనుమహాసముద్రము
 లోని దివ్యామృతము కవిత్యం బనుకాలువలు పిల్లకాలువలు మొదలగువాని
 గుండ వా క్కనుకుండతో నాబుద్ధి యనుమోటవలన హృదయ మనుపాల
 ములోనికి ప్రవహించి భక్తి యనుసస్యమును ఫలవంతముగాఁ జేయుచున్నది.
 ఇంక నెంతకఱవు వచ్చినను నాకేమి భయము? మీచరిత్రలు తలఁచుచు భక్తి
 తో మిమ్మెప్పుడు సేవించు చుందు నని భావము.

ఆ. వక్ష్యమాణలక్షణస్య ఫలభాజో మమ న దుర్భిక్షా ద్భీతి
 రిత్యాహః—

వ్యా. హే భగవత్ సమగ్రైశ్వర్యాద్విస్మయంపన్న ! “విశ్వర్యస్య సమ
 గ్రస్య వీర్యస్య యశస్క్రియః, జ్ఞానజై రాగ్యయోజై చ్చ పక్షాం భగవశీర
 జ్ఞా. ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిం, వేత్తి విద్యామవి
 ద్యాం చ భగవాన్ స ఇతి స్మృతః”. ఇతి చ ప్రమాణాత్ హే విశ్వేశ
 సకలభవనాధిపతే ! త్వత్సేవకస్య మమ ధీయంతేఽణ ధీరేవ బుద్ధి రేవ యం
 త్రం ఘటియంత్రం తేన పచోఘటేన వాక్కులకేన కవితాకుల్యోపకుల్యా
 క్రమైః కవే ర్భావః కవితా సాహిత్యం నైవ కుల్యా ఉపకుల్యా చ
 తస్యాః క్రమై రానుపూర్వీభిః హృత్కేదారం పాప్రితైః హృదయక్షే
 త్రం ప్రాప్రితై స్సదాశివస్య పరమశివస్య తవ చరితాంభోరాశిదివ్యామృతై
 శ్చరీతం చరిత్రమేవాంభోరాశి స్సముద్ర స్తస్య దివ్యామృతై శ్శుద్ధోదకైః
 హృత్కేదారయుతా శ్చ హృత్ హృదయమేవ కేదారః క్షేత్రం తద్యు
 క్తై శ్చ భక్తికలమాః భక్తయవీవకలమాః కాలీ సస్యాని తే సాఫల్యంసఫ
 లత్వ మాతన్వతే విస్తారయంతి. ఆతన్వత ఇత్యత్ర వికరణభేదా ద్భవమవచన

మితిగాగ్రహ్యం. ఏవం సేవకస్య మమ దుర్భిక్షా త్తామకాలాత్ భీతి ర్భయం
కుతః కాభీతి రిత్యర్థః. సార్వవిభక్తిక స్తసిః. మమ హృదయేసర్వదా త్వం
భజామి త్యభిప్రాయః.

ఈ క్రిందివిషయములయందు మూగతనము చెవిటితనము మున్నగు
నవి రాకుండఁ జేయు మని వేఁడుకొనుచున్నారు.—

పాపాత్పాతవిమోచనాయుచిరైశ్వర్యాయ మృత్యుంజయ
స్తోత్రధ్యాననతి ప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్షనే,
జిహ్వచిత్తశిరోంఘ్రిహస్తనయన శ్రోత్రైగ్రహం ప్రార్థితో
మామాజ్ఞాపయ తన్నిరూపయముహూర్తామేవమామేనచః.

టీ. పాపమృత్యుంజయ = మృత్యువును జయించినవాఁడా ! పాపా
త్పాతవిమోచనాయ = పాపం బనుసత్పాతమును బాపుటకొఱకును, రుచి
రైశ్వర్యాయ=ఇష్టమైన యైశ్వర్యముకొఱకును, స్తో...నేస్తోత్ర = (నిన్ను)
స్తోత్రముచేయుట, ధ్యాన=(నిన్ను) ధ్యానించుట, నతి=(నీకు) నమస్కార
ము చేయుట, ప్ర దక్షిణ=(నీ) ప్రదక్షిణముచేయుట, సపర్యా=(నీ) పూజ
సేయుట, ఆలోకన = (నిను) జూచుట, ఆకర్షనే = (నీకథలు) వినుటచీని
విషయమై, జి...త్రైజిహ్వ=నాలుకచేతను, చిత్త=మనస్సుచేతను, శిరః=
శిరస్సుచేతను, అంఘ్రి=పాదములచేతను, హస్త=చేతులచేతను, నయన =
కన్నులచేతను, శ్రోత్రై=చెవులచేతను, అహం=నేను, సౌగ్ధితః=ప్రార్థిం
పఁబడితిని. మాం=నన్ను, ఆజ్ఞాపయ=ఆజ్ఞాపింపుము (అట్లు చేయుమని సెల
విచ్చు), తత్=అస్తోత్రాదికమునుగూర్చి, మాం=నన్ను, ముహూః = మాటి
మాటికి, నిరూపయ=పురికొల్పుము, మే=నాకు, అవచః = మూగతనము,
మైన=కలుగనియకుము.

తా. ఓ మృత్యుంజయుఁడా ! పాపములు బోయి యిష్టార్థమునిధిం
చుటకుఁగాఁ బరమేశ్వరుని స్తుతింపుమని నాలుకయు, ధ్యానింపు మని మన
మును, నమస్కరింపు మని శిరస్సును, ప్రదక్షిణము చేయుమని పాదములు
ను, పూజించు మని చేతులును, చూడు మని కన్నులును, కథలు విను మని

చెవులును నన్ను కోరుచున్నవి. నీయాజ్ఞ లేనిదే ఆలోచింప నే నెట్లు తీర్పుగలుగుదును? నాకాజ్ఞయిచ్చి పలుమాటలు చేయుటకు నన్నలవలెవుము. ఇందు నాకు మూగతనము మతిలేమి కుంటితనము గుడ్డితనము మొదలగు నవి రాకుండఁ జూడుము. ప్రతిబంధక మేమియు లేకుండఁ జింతితార్థ సిద్ధి యొనఁగు మని తాత్పర్యము.

అ. పక్ష్యమాణార్థజాతే మూకత్వాది దోషపరిహారార్థం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. పాపాత్పాతఇతి. హే మృత్యుంజయ మత్యుః యమః తం జయతీతి మృత్యుంజయ స్తస్య సంబుద్ధిః పాపాత్పాతవిమోచనాయ పాపమే వోత్పాతః విపత్స్నుచకకాదాచి త్కనిమిత్తం తస్య విమోచనాయ పరిత్యాగాయ రుచిరైశ్వర్యాయ సర్వస్వాతంత్ర్యాయ స్తోత్రధ్యాన నతి ప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్ణనే స్తోత్రం చ ధ్యానం చ నతిశ్చ ప్రదక్షిణం చ సపర్యాచ ఆలోకనం చ ఆకర్ణనం చ ఏతేషాం సమాహారే విషయే జిహ్వా చిత్తకిరోఽఘ్నిహస్తనయనశ్శ్రోత్రైః సమాహరఘటక స్వస్వవిషయే యథా సంఖ్యం ప్రాక్షతోఽహ మస్మిత్వదాజ్ఞాపనం వినా తత్ప్రార్థిత మర్థం నిర్వోధుం న శక్నోమి. తస్మాత్తా మాజ్ఞాపయ ఏవం ప్రార్థిత మర్థం కుర్వీతి విధేహితత్సమాహరపదార్థం మాం నిరూపయ ముహుః ప్రదక్షిణ మనుసంధాపయ మే మమ ఆపచః పచసోఽభావః మూకత్వమితి యావత్. ఏత చ్చ అధ్యాత్మత్వాదీనాం దోషాణా ముపలక్షణం. మూకత్వాదయోదోషాః మైవ భూవక్ మామేవ మామేవ చ ఇత్యేత్ర మాం ఏవ మా మే అపచః ఇతిధేదః. ప్రతిబంధకేన వినా ప్రార్థితార్థనిర్వాహో మమ భూయాదితి ప్రార్థయితు రభిప్రాయః.

ఈశ్వరుడు దుర్గాతిప్రియుడు గావునఁ దన మనోదుర్గమున నివసించుమని నేడుచున్నాడు.—

గాంధీర్యం పరిఖాపదం ఘనధృతిః పా్రికార ఉద్యద్గుణ

స్తోమశ్చాస్తబలం ఘనేంద్రియచయోద్వారాణి దేహస్థితః,

విద్యా వస్తుసమృద్ధి రిత్యఖిలసామగ్రిసమేతే సదా

దుర్గాతిప్రియ దేవ మామకమనోదుగ్ధే నివాసం కురు. 42

టీ. హేదుర్గాతిప్రియ = పర్వతదుర్గమందు మిగుల ప్రీతి గలిగిన, హేదేవ=ఓయిపరమశివుడా, పరిభాషదం=అగడ్తకు లక్షణమయిన, గాంభీర్యం=గాంభీర్యము (లోతు) ను, ఘనభృతిః = దిట్టమైనచైర్యము, ప్రాకారః=కోటగోడయును, ఉద్యుద్ధణస్తోమః=పుట్టుచున్న సద్గుణపుంజము, ఆప్తబలం = నమ్మకమైన బలమును, దేహస్థితః = శరీరమందున్న, ఘనేంద్రియచయః=కన్న మొదలగు నింద్రియములు, ద్వారాణి = రాకపోకలకు ద్వారములును, విద్యా=ఈశ్వరునిగురించిన జ్ఞానము, వస్తుసమృద్ధిః=పదార్థ సంపత్తియును, ఇతి=ఇట్టి, అఖిలసామగ్రిసమేతే=దుర్గమునకుఁ గావలసిన పదార్థములన్నియు సమగ్రముగానున్న, మామకమనోదుగ్ధే=నామనస్సును చుర్గమందు, సదా = ఎప్పుడును, నివాసం=నివాసమును, కురు = చేయుము.

తా. మిగుల దుర్గమంబగు కైలాసపర్వతమునఁ బ్రీతితో నివసించుచున్న యోదేవా? నామనంబుగాంభీర్య మగడ్తగను, ధైర్యము ప్రాకారముగను, ఉదయించుసుగుణంబులు బలంబుగను, చతురాదీంద్రియములు ద్వారములుగను, పరమశివజ్ఞానము సర్వపదార్థసంపత్తిగను చుర్గలక్షణసమగ్రంతై యున్నది. దుర్గప్రియుండవుగావున నీవిందు నివసింపుము.

అ. దుర్గాతిప్రియత్వేన హేతునా స్వమనోదుగ్ధే శివస్య వాసం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. గాంభీర్యమితి. హే దుర్గాతిప్రియచుర్గః దుర్గభేద గంతు మర్హః అచలః అత్యంతం ప్రీతివిషయో యస్యస తథోక్తస్తస్య సంబుద్ధిః హేదేవ పరమశివ పరిభాషదం పరితః ఖాయతే అపదార్థతత్వతి పరిభాజలచుర్గస్తస్యాః పదం లక్షణం గాంభీర్యం గంభీరభావం అగాధతేతి యావత్ ఘనభృతి స్సాంద్రధైర్యం తదేవ ప్రాకారస్సాలః. ని. 'ప్రాకారో వరణ స్సాల' ఇత్యమరః. ఉద్యుద్ధణస్తోమః ఉద్యంతః ఉత్పద్యమానాః గుణా స్సాధు గుణా స్తేషాం స్తోమ స్సఘాహ స్సవీ వాత్తబల మాప్తం విశ్వసనీయం బల

మాపన్నివృత్తిసాధకం దేహస్థితః దేహే విద్యమానః సునంద్రియచయః
 ఘనంద్రియాణి చక్షురాదీని తేషాం చయ స్సందోహ స్సవీచ ద్వారాణి
 గమాగమస్థానాని విద్యా శివవిషయకజ్ఞానం సైవ వస్తుసమృద్ధి ర్గోప్యపదార్థ
 సంపదిత్యేవంభూతానాం దుర్గాపేక్షితాఖిలపదార్థానాం సామగ్రి సమగ్ర
 భావః పౌష్కల్యం తయా సమేతే మామకమనోదుర్గే మమేదం మామకం
 యన్న న స్తదేవ దుర్గం దుష్ప్రవేశస్థానం తస్మిన్ త్వమిత్యధ్యాహారః సదా
 సర్వదా నివాసం వసతిం కురు విధేహీతి ప్రార్థనాయాం లోట.

పరమశివుఁ డాదికిరాతమూర్తియగుట దలంచి కిరాతవాంఛితములన్ని
 యు నాయందున్నవిగాన మఱిందును బోవలదని వేడుచున్నారు.—

మా గచ్చస్తస్త్వమిత స్తతో గిరిశ భో మయ్యేన వాసం కురు
 స్వామి న్నాదికిరాత మామకమనః కాంతార సీమాంతరే,
 వర్తం తే బహుశో మృగా మదజుషో మాత్సర్య మోహదయ
 స్తా స్తత్వా మృగయావినోదరుచితాలాభంచసంపాప్స్యసి.

టీ. హే ఆదికిరాత = ఓయాదికిరాతమూర్తీ? భోగిరిశ = ఓకైలాస
 వాసా? స్వామి = మహాప్రభో? త్వం = నీవు, ఇత స్తతః = ఇటునటు, మాగ
 చ్ఛః = పోకుము. మయ్యేన = నాయందే, వాసం = నివాసమును, కురు = చేయుము
 మామకమనః కాంతారసీమాంతరే = నాహృదయంబును నరణ్యప్రాంతమున,
 మదజుషః = (మఘైష్వరుడు జయింపలేరను) గర్వమతోఁగూడిన, మాత్సర్య
 మోహదయః = మాత్సర్యము, మోహము మొదలగు, మృగాః = అడవిమృగ
 ములు, బహుశః = అనేకములుగా, వర్తం తే = తిరుగుచున్నవి. తాన్ = వానిని,
 హత్వా = చంపి, మృగయావినోదరుచితాలాభంచ = వేటతోఁ గాలముగడపు
 టయందలి శోరికయొక్క ఫలితమును, సంపాప్స్యసి = పొందఁగలవు.

తా. ఓ ఆదికిరాతమూర్తీ దేవా! నీవెందును బోక నామనమునంద
 యుండుము. నామనంబు మహారణ్యంబు. అందుఁ గామకోర్ధాదులు కూర
 మృగంబులు మెండుగానున్నవి. వాని వేటాడి వేటయందలి నీయానం
 దముఁ దీర్చికొందువు.

అ. పరమశివ స్వాదికిరాతభావం సంభావ్య కిరాతలభ్యం ఫలం మయి
సులభ మితి హేతో రత్తోఽన్యత్ర గమనం మాభూ దితి ప్రార్థయతే.

వ్యా. మాగచ్ఛఇతి. భో ఆదికిరాత ఆదివ్యాధ అత ఏవ గిరిశగిరౌశయాన
స్వామిక్ సర్వాధ్యక్ష! త్వ మిత స్తతః మాగచ్ఛః మైషప్రజ. మయి వాసం
కురు. మల్లభ్యం ఫలమిహ నా స్తీతిచే ద స్తీత్యాహ. మామకమనఃకాంతారసీ
మాంతరే మదీయమనవన కాంతార మితరదుర్గమో వన ప్రదేశ స్తస్య సీమాం
తరే మర్యాదామధ్యే మదజుషః అస్తాక్ జేతుం కోపి న సమర్థ ఇతి గర్వభా
జఃమాత్సర్యమోహదయః మాత్సర్యం మత్సరభావః అన్యస్మిన్న కారణతః
ప్ర ద్వేషః మోహః అనాత్మ న్యహం బుద్ధిరహంకారఇతి యావ త్తదాదయో
దోషః కామ కోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యాఖ్యా ఏవ మృగాః వన
జంతవః బహుశః బాహుశ్యేన ప్రవర్తంతే తాక్ హత్వా హింసిత్యా మృ
గయావినోదరుచితాలాభం మృ గార్థమటనం మృగయా తయా వినోదః కాల
యాపనం తస్మిక్ రుచిరిచ్ఛాయస్య సః తస్యభావ స్తత్తా తస్యాః లాభః
ఫలం మృగహననం తం చ సంపాప్స్యసి యథేచ్ఛం లప్స్యసే ధనతః ఇష్ట
లాభాద్దేతోః మయ్యేవ వాసం కుర్వీతి పార్థయితు స్తాత్పర్యం. వినోద
మచిరా దాగత్య సంపాప్స్యత ఇతిపాఠే ఆరా త్రి ప్ర మేవాగత్య ఏత్య
మృగయావినోదం సంపాప్స్యసీత్యర్థః.

48

మహాదేవుని సింహరూపముగాఁ గొనియాడుచున్నారు.—

కరలగ్నమృగః కరీంద్ర భంగో

ఘనశౌర్యదూలవిఖండనోఽస్తజంతూః,

గిరిశో విశ దాకృతి శ్చ చేతః

కుహరే వంచముఖోఽస్తి మే కుతో భీః.

44

టీ. కరలగ్నమృగః = చేతనిఱికిన మృగముగలవాఁడును, కరీంద్ర
భంగః = గజాసురుని భంగపఱచినవాఁడును (ఏనుఁగులజంతునదియు), ఘన

కాద్యాలవిఖండనః=ప్రబలుడైన వ్యాఘ్రానురుని ఖండించినవాఁడును (పెద్ద పులలజంపునదియు), అస్తజఃతుః = తనయందు లీనమగు ప్రాణికోటిగలవాఁడును (జంతువులనిరసించునదియు), గిరిశః = పర్వతమందు శయనించువాఁడును, విశదాకృతిః=తెల్లని శరీరకాంతిగలవాఁడును. పంచముఖః=అయిదు ముఖములుగలవాఁడును (తెలుపఁబడిన ముఖముగలదియు) నగు పరమేశ్వరుఁడను సింహము, మే=నాయొక్క, చేతఃకుహరే=చిత్తబను గుహయందు అస్తి=కలదు. మే=నాకు, భీః=భయము, కుతిః=ఎక్కడిది ?

తా. సింహమునకు మృగములు చేతఁ జిక్కుచుండును. పరమేశ్వరుఁడు మృగమును చేత నిటికించుకొనియె. అది వ్యాఘ్రముల ఖండించును. ఈ యనవ్యాఘ్రానురుని ఖండించెను. దానిఁజూచి జంతువులన్నియుఁ గనపడకుండఁ బాటిపోవును. అయినయందే జంతుజాలమంతయు లయించును. ఇరువురకును పర్వతమే వాసస్థలము, శరీరకాంతి తెలుపు, పంచముఖత్వ ముభయలకు నున్నది. ఆట్టి మహాదేవుఁడు సింహములాగున నా చిత్తకుహరమునందు నివసించియున్నాఁడు. నా కేభీతియును లేదు.

అ. మహాదేవం సింహత్వవిరూపణేన స్థాతిః—

వ్యా. కరలగ్నఇతి. పంచముఖః ఏవపంచముఖఃపంచముఖానియస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా పరమేశ్వరః అన్యత్ర పంచముఖః స్వక్రముఖఃసింహః సచిన్ద్రకరణే ఇతిధాతోః కర్తరి అచ్చుత్తయే పంచేతిరూపసిద్ధిః. మే మహా చేతఃకుహరేచేతఏవ చిత్తిమేవ కుహరః గిరిగుహ తస్మాన్వైనిం గతి భీతి ర్భయం కుతిః కస్తా ద్భయం భవిష్యతి న కుతోపీత్యర్థః. స కథంభూత ఇత్యాకాంక్షాయామాహ—కరలగ్నమృగః కరే హస్తే లగ్నస్సంబద్ధో మృగో యస్యతథోక్తః కరీంద్రభంగః కరీంద్రస్య కరిశ్రేష్ఠస్సాస్యవ్యత్ర గజాసురస్యభంగో యేన తథోక్తఃస్వధికరణబహులీహి. ఘనకాద్యాలవిఖండనఃఘనోబలవాక్యశ్చాద్యాలః వ్యాఘ్రః అన్యత్ర వ్యాఘ్రానురః తం వివిధం ఖండయతి చింతితీ తథోక్తః అస్తజఃతుః అస్తాః నిరస్తాః జంతవోయేన అన్యత్రాస్తాః

స్వయాపే లీనాః జంతవో యస్యతతోక్షః గిరిశః గిరౌ శయానః గిరిశత్వ
ముఖయత్ర తుల్యమేవ. విశదాకృతి ద్విశదా ధవళా అకృతిర్వస్య ఇదమప్రు
భయత్ర తుల్యమేవ. స్పష్టార్థోఽయం.

పరమశివునియొక్క పాదద్వంద్వమును పక్షి గూటిలో తన చిత్తపక్షి
విహరించుటను గోచరువ్వారు.—

ఛందశ్శాఖాశిఖాన్వితై ర్ద్విజవరైః సుసేవితే శాశ్వతే
సౌఖ్యాపాదినిభేదభేదిని సుధాసారైః ఫలై ర్దీపితే,
చేతః పక్షిశిఖాః సుతే త్వజ వృధా సంచార మన్వై రలం
నిత్యం శంకర పాదపద్మయుగళీనీడే విహారం కురు. 45

టీ. హేచేతఃపక్షిశిఖామణే=మనస్సనియెడు పక్షి శ్రేష్ఠమా! ఛంద
శ్శాఖాశిఖాన్వితైః=వేదములనియెడు పృక్షములయొక్క కొమ్మలచివరలతో
(వేదాంతములతో). అన్వితైః=సంబంధించిన, ద్విజవరైః=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల
(పక్షి శ్రేష్ఠముల)చేత, సుసేవితే=ఆశ్రయింపబడినదియు, శాశ్వతే = నిత్య
మైనదియు, సౌఖ్యాపాదిని=సుఖముసంపాదించునదియు, సుధాసారైః =
అమృతరసముగల, ఫలైః=ఫలములతో, భేదభేదిని = సంసారదుష్కమును
(అకలిని) పోగొట్టునదియు, దీపితే=ప్రకాశవంతమైన, శంకరపాదపద్మ
యుగళీనీడే=ఈశ్వరునియొక్క పాదపద్మద్వంద్వమును గూటియందు, విహ
రం=విహారమును, కురు=చేయుము. అన్వైః=ఇతరములతో, అలం=చాలును.
వృధా=నిష్ఫలమైన. సంచారం=సంచారమును, త్వజ=విడువుము.

తా. ఓ చిత్తపక్షిసత్తమా! ఇటునటు దిరిగి యేల వృధా శ్రమపడి
యెదవు? పరమేశ్వరుని పాదద్వంద్వము చక్కని చిలుకగూడు. దాని
కెన్నడును చలనంబు లేదు. అందుఁ జక్కని నెఱుఁతురగలదు. అది మిగుల
సౌఖ్యావహము. అమృతఫలముగలిగి దుష్కఱనివారకమై యొప్పుచున్నది. అందు
విహరించి యానందింపుము. చూడు. అనేక ద్విజసత్తము లాయాకాఖిల శిఖ

రంబులకు సంబంధించియుండి దాని నాశ్రయించుచుండుదు. నామనస్సు పరమశివుని పాదారవిందములనుమాత్రము స్మరించుచుండుఁగాక యని తాత్పర్యము.

అ. పరమశివపాదయుగళీనడే చేతఃపక్షిసంచారం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. హే చేతఃపక్షిశిఖామణే చేత చ్చిత్తమేవ పక్షిశిఖామణిః పక్షి శ్రేష్ఠ స్తస్య సంబుద్ధి స్త్వం ఛందశ్శాఖిశిఖాన్వితై శ్శాఖాః ఏషాం సంతితి శాఖిన శ్చందాంస్యేవ శాఖినః పృథ్వాస్తేషాం శిఖావీవ శిఖాఃఉపనిషద స్తాభి రన్వితై స్సంబద్ధైస్తద్విద్భి రిత్యర్థః ద్విజసరైః బ్రాహ్మణో త్తమ్నైస్తే రేవ పక్షి శ్రేష్ఠ స్త్వంసేవితే సమ్యగ్గాశ్రితే శాశ్వతే నిత్యే నాశరహిత ఇత్యర్థః సాఖ్యాపాదిని సుఖసంపాదిని సుధాసారై స్సుధాయా ఇవ సారో రసః యేషాంతైః ఫలైః జ్ఞానవైరాగ్యాదిభి స్తే రేవ ఫలై ర్యతే ఖేదఖేదిని ఖేదం సంసారదుష్ఖం తద్భిన్నత్తి ఛిన్నతీతి తద్భేదిని అన్యత్ర తుధాజన్యశోక భేదిని దీపితే సంజాతప్రకాశే శంకరపాదపద్మయుగళీనడే పాదా పద్మే ఇవ పాదపద్మై శంకరస్య శివస్య పాదపద్మై శంకరపాదపద్మై తయోర్యుగళీ ద్వంద్వం సైవ నీడః కులాయ స్తస్మిన్ విహారం కురు సంచారం విధే హి. అన్యై రితరజేసుంబంధిపాదయుగళీనడై రలం తే ఉపేక్షణీయా ఇతి భావ స్తత్ర వృథా. విఫలం సంచారం త్యజ పరిహర. పరమశివపాదార వింద విషయమేవ మన్తనోఽస్త్వీతి తాత్పర్యం.

మానసరాజహంసకు గౌరీపతియొక్క పాదసాధాంతరాళమునందు నివాసము విధించుచున్నారు. —

అశీఘ్రేష్ఠభూరాజిక్లాంతివిభవై రుద్యత్సుధావై భవై
రాధాతైపి చ పద్మరాగలలితే హంసవ్రజై రాశ్రితే,
నిత్యం భక్తివధూగతై శ్చరహసి నేచ్ఛాచ్ఛవిహారం కురు
స్థితౌ మానసరాజహంస గిరిజా నాథాఃఫిరసాధాంతరే.

టీ. హేమానసరాజహంస = ఓమనస్సునరాజహంసమా ! నఖరాజ
కాంతివిభవైః = గోటివరుసలయొక్క కాంత్యతికయములచేత, అక్షిణ్ణే = నిండి
యున్నదియు, ఉద్యత్సుధావైభవైః = దినదినము వృద్ధిబొందుచున్న చం
ద్రునియమృతకిరణములు వ్యాపించుటచే (సున్నపుపూలచే), ఆధాతే = శుభ్ర
పడినదియు, అపిచ = మఱియును, పద్మరాగలలితే = పద్మములయొక్క
యెఱుపువంటి యెఱుపుతో నొప్పవనియు (పద్మరాగమణులు చెక్కిన
దియు), హంసవ్రజైః = హంసమంత్ర ధ్యానపరుల సమాహములచేత (హంస
అగుంపులచేత), ఆశ్రితే = నేనింపబడినదియు నగు, గిరిజానాథాంఘ్రి
సాధాంతరే = పార్వతీపతయొక్క పాదంబనుమేడలోపల, రహసి =
రహస్యమందు, భక్తివధూగజైస్సహ = భక్తియను భార్యలతోగూడ,
నిత్యం = ఎప్పుడును, స్వేచ్ఛావిహారం = ఇష్టమైనసంచారమును, కరు =
చేయుము.

తా. ఓ నామానసరాజహంసమా ! ఏ వాపార్వతీకాంతుని పాదం
బను సాధాంతరాళమునం దేకాగ్రముగ భక్తికాంతాసమేతవై స్వేచ్ఛా
విహారము ననుభవించి యానందింపుము. అపాదసాధము గోళ్ళవరుసమె
ఱుంగునమృద్ధిగా వెలుంగ నాచంద్రకేళిరుని మస్తకంబున నిత్యోదితుం
డైయుండుచంద్రుని యమృతకిరణప్రసారము సున్నపుబూతగను పద్మముల
వంటి రక్తిమ పద్మరాగముల చెక్కడముగను జేలువొంది యున్నది. మఱి
యు హంస (హంసమంత్రము జపించువారియొక్క) **త్రైవిక్రమసాక్షాత్కారము**
దాయములచే నిత్యము నాశ్రయింపబడుచున్నది.

అ. మానసరాజహంసస్య గౌరీరమణాంఘ్రిసాధాంతరే వాసీం
విధత్తేః — **నమోస్తు నంత్యము**

వ్యా. అక్షిరృతి. హే మానసరాజహంస **త్రైవిక్రమసాక్షాత్కారము**
హంసః రాజదంతాదిఘపరమిత్యపసర్జనస్యోత్తరనిపాతః. హంసశ్రేష్ఠఇత్య
ర్థః. మానసమేవ రాజహంస స్తస్య సంబుద్ధిః నఖరాజకాంతివిభవైర్నఖా
నాం రాజిః పంక్తిః తస్యాః కాంతిః ద్యుతిస్తస్యాః విభవైర్విభూతిభి

స్వస్థుః పిఠ్యః. ఆకీర్ణే వ్యాపే ఉద్యత్స్వధావైభవై రుద్యతః నిత్యా
భ్యుదయం ప్రాప్నువతః మూర్ధ్ని స్థితస్య చంద్రస్య సుధాః అమృతమ
యశిరణాస్తాసాం వైభవై ర్వాప్తి పిఠి రన్యత్ర సుధా ఏవ సుధాః దృఢ
ర్కరాచూర్ణాని తాసాం విభవై ర్వాప్తి పిఠి రాధాతే ధవళితే అపిచకించ
పద్మ రాగలలితే పద్మస్య రాగ ఇసరాగః కాంతివిశేష స్స ఏవ పద్మ రాగా
ఖ్య రత్నవిశేష స్తేన లలితే ఖచితే హంససృజై రాశ్రితే హంసాః హంస
మంత్రార్థధ్యానపరా స్తవేన హంసాః హంసశబ్దేన స్తేహంససృజై స్వమూహై
రాశ్రితే ఉపానితే అన్యత్రాశ్రితే ఆక్రాంతేగిరిజానాథాంఘ్రిసాధాంతరే
గిరిజానాథస్య పార్వతీనాథస్యాంఘ్రిరేవ సాధః ప్రాసాదః తస్మాంతరే
అంతర్విద్యమానే గృహే తస్మి భవ ఇత్యర్థః. ఆదివృద్ధశ్చ. రహస్యావృత
స్థానే భక్తిసాధకానై స్సహ భక్తయ ఏవ వర్షః. భార్యాస్తాసాంగణా స్సం
ఘాన్తై స్సహ నిత్యం సదా స్వేచ్ఛావిహారం స్వచ్ఛందశ్రీదాం కురు
విధేహి. మహాదేవస్య పాదారవిందసేవాజన్యముఖం ప్రియతమాసంగజన్య
సుఖ సదృశ మితిభావః.

46

శంభుధ్యానవసంతసంగిని హృదారామేఽఘజీర్ణచ్ఛదా
స్సస్త్రా భక్తిలతాచ్ఛటావిలసితా పుణ్యప్రవాళశ్రీతాః,
దీప్యంతే గుణకోరకా జపవచఃపుష్పా శ్చ సద్వాసనాః
జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ సంవత్సలాభ్యున్నతిః.

47

టీ శంభుధ్యాన = ఈశ్వరధ్యానం బను, వసంతసంగిని = వసంత
ర్తుపుష్పంబంధముగల, హృదారామే = హృదయం బను పూవులతోఁబ
యంను, స్సస్త్రాః = రాలిపోయిన, అఘజీర్ణచ్ఛదాః = సాపంబులనునట్టి
పండుటాకుచీస, విలసితాః = శోభమానములైన, పుణ్యప్రవాళశ్రీతాః =
పుణ్యములనునట్టి చిగురుటాకులను బొందినవియును, గుణకోరకాః = సగుణము
లనునట్టి మొగ్గలగలవియు, జపవచఃపుష్పాః = జపవాక్కులనునట్టి పుష్ప
ములు గలవియు, సద్వాసనాః = సత్కర్మసంస్కారములనునట్టి నువాసనలు

గలవియు నగు, భక్తిలతాచ్ఛటాః = భక్తియను తీవ్రజౌంపములను, జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ = జ్ఞానము, అనందమునను అమృతమకరందముల యొక్క ప్రవాహము, సంవిత్ఫలాభ్యున్నతీః = బ్రహ్మజ్ఞాన మను ఫలాభివృద్ధియును, దీప్యంతే = ప్రకాశించుచున్నవి.

తా. దేవా! మీ ధ్యానంబు ససంతకాలముగా సంప్రాప్తమగుట పలన నాహృదయంబనుపూలతోటలో పాపములన్నియు పండుటాకులుగా రాలిపోయినవి. పుణ్యములు చిగురుటాకులుగా మొలకలెక్కినవి. వాని మీఁద సగ్గుణములు మొగ్గులుగా బయలుదేరినవి. నననవిలాడుచు మీభక్తి తీపలు సాగుచున్నది. అందు జపవచనంబులు పుష్పములుగ నుదయించినవి. సత్కర్తృసంస్కారములు నువాసన వెదజల్లుచున్నవి. జ్ఞానానందము అమృతమకరందములుగాఁ బాటుచున్నవి బ్రహ్మజ్ఞానము. ఫలంబుగా న్నురించుచున్నది. ఇట్లు నాహృదయ ముద్యానగుణంబు లన్నియుంగల్గి యొప్పారుచున్నది. కనుకనే హృదయారామ మనఁదగియున్నదని తాత్పర్యము.

అ. హృదయారామే ఆరామలక్షణాని సం తీత్యాహః—

వా. శంభుధ్యానఇతి. శంభుధ్యానవసంతసంగిని శంభుధ్యానమేవ వసంతః వసంతసమయస్తేన సంగ స్సంబంధోస్యాస్తీతి తథోక్తి మృదారామే హృదయోవ్యానే ప్రస్తాః చ్యుతాః అఘజీర్ణచ్ఛదాః అఘాని సాపాశ్శ్యేవ జీర్ణపత్రాణి తే విలసితా శ్శోభమానాః పుణ్యప్రవాళశ్రితాః పుణ్యాశ్శ్యేవ ప్రవాళాని కిసలయాని తాని శ్రితాః ప్రాప్తాః ద్వితీయాశ్రితే త్యాదినా ద్వితీయాతత్పురుషః. గుణకోరకా స్సస్వజామీవకోరకాః కుట్టలాః యాసాంతాః జపవచాంసి న్యక్తవర్ణోచ్చారణాని తాశ్శ్యేవ పుష్పాణి యాసాంతా స్సద్వాసనా స్సతాం సాధుకర్తృజ్ఞాం వాసనా సంస్కారస్సైవ వాసనా గంధో యాసాంతాః భక్తిలతాచ్ఛటాః భక్తయఏవ లతాః ప్రతతయస్తాసాం ఫటా స్సంఘాస్తాశ్చ జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ జ్ఞానంచానంద శ్చ జ్ఞానానందౌ సుధామృతంమరందం మధు సాచ సచతోజ్ఞానానందావేప సుధామరందౌ. తయో ర్లహరీ ప్రవాహ స్సాచ సంవిత్ఫలాభ్యు

న్నతి స్సంవిద్యుచ్ఛాజ్ఞానం తదేవ ఫలం తస్మాభ్యున్నతి ర్వృద్ధి స్సాచైతే
సర్వే దీప్యంతే ప్రకాశంతే మను హృదయ ముద్యానసర్వగుణసంపన్న
మితి భావః.

పరశివధ్యాన ముత్తమఫలదాయకమని బోధించి యితరదేవతాశ్రయ
గమునుండి మనస్సును మరలించుచున్నారు. —

నిత్యానందరసాలయం సురమునిసావంతాంబుజాతాశ్రయం
స్వచ్ఛం సద్విజనేవితం కలుషహృత్సద్వాసనావిమృతమ్,
శంభుధ్యానసరోవరం వ్రజ మనోహంసావతంస స్థిరం
కిం యద్రాశ్రయపల్వలభ్రమణసంజాతశ్రమం ప్రాప్స్యసి. 48

టీ. హేమనోహంసావతంస = ఓమానసరాజహంసమా ! ని...యం -
నిత్యానంద = కాశ్యతానందమును, రస = ఉదకమునకు, ఆలయం = ఉనికి
పట్టును, సు...యం - సుర = దేవతలయొక్కయు, ముని = పరమహం
సలయొక్కయు, స్వాంత = హృదయములను, అంబుజాత = పద్మములకు,
ఆశ్రయం = ఆధారమును, స్వచ్ఛం = నిర్మలమును, సద్విజనేవితం =
యోగ్యులయిన ద్విజాల (రాజహంసల) చేత నేవింపబడినదియు, కలుష
హృత్ = పాపహరమును, స...తం - సద్వాసనా = సత్కర్తృవాసనల
చేత (సువాసనలచేత), ఆవిమృతం = ప్రకటింపబడినదియునగు, శం...
రం-శంభుధ్యాన = శశ్వరధ్యానంబును, సరోవరం = మంచినరస్సును,
స్థిరం = స్థిరమైనదానిని, వ్రజ = పొందుమా, య...మం-యద్రాశ్రయ
= అల్పల నాశ్రయించుటయును, పల్వలభ్రమణ = పడియలనుగుఱించిన
త్రిప్పటచేత, సంజాత = పుట్టిన, శ్రమం = ఆయాసమును, కిం = ఏల,
ప్రాప్స్యసి = పొందెదవు ?

తా. ఓ నామనోరాజహంసమా! యద్ర దేవతల నాశ్రయించుట
వల్ల కొన్ని పాపములు తొలగినఁ దొలగఁగఁగాక : కాశ్యతానందము చేహ

రదు. అది కేవలము నీరునిలిచెడు చిన్నచిన్నగుంటలకెల్లబోయి శ్రమజెందుటగాని వేటుకాదు. అట్టి పట్టియాయాస మేలపడియెదవు? శంభుధ్యానము చేయుము. అది మహాసరోవరము. అందు కాశ్యతానందము జలముగను, దేవతలు, మనులు మున్నగువారిచిత్తములు కమలములుగను స్థిరముగా నిండియుండును. బ్రాహ్మణక్షత్రియదులగు పెద్దలెల్లరును హంసాదిపక్షులుగా నిత్యము నేనించుచుండురు. అది పాపములెల్ల బాపును. సత్కర్మసంస్కారమునఁగాని లభింపదు. మంచిమంచివాసనలను వెదజల్లుచుండును. తక్కిన చెటువులవలె నది యొకప్పుడును తఱుఁగునది కాదు. బహిరంగసాధనములను విడిచి యంతరంగ సాధనము నవలంబింపుమని ముఖ్యాభిప్రాయము.

అ. మనసః శివధ్యానాశ్రయణమేవ సర్వోత్తమఫలదాయక మితి నిర్ణీయాన్యదేవతాశ్రయణవ్యాప్తిం కుర్వ న్మహా.—

వ్యా. నిత్యానందఇతి. హే మనోహంసావతంస హంసానా మవతంస శ్రేష్ఠః రాజహంసః మనవీష హంసావతంస సైవ్య సంబుద్ధిః నిత్యానందరసాలయం నిత్యానంద శ్యాశ్వతానంద స్సవీష రసః ఉదకం తస్యాలయం స్థానం నురమునిస్వాంతాంబుజాతాశ్రయం మరాళ్ళ దేవాళ్ళ మనయళ్ళ పరమహంసా శ్చ తేషాం స్వాంతాని హృదయాని తా న్యేవాంబుజాతాని జలజాని తేషా మాశ్రయం మాలయం వృచ్ఛం మలరహిత మన్యత్ర విజాతీయప్రత్యయానంతరితం సద్విజనేవితం సంత శ్చ తేద్విజాః బ్రాహ్మణాదయస్త్రయోవర్ణా సై న్యేవిత మన్యత్ర సద్విజాః రాజహంసా సై న్యేవితం కలుషహృత్కలుషాణి పాపాని హరతీతి కలుషహృత్ అన్యత్రాపి సమానమేవ సద్వాసనావిష్కృతం సతాం సాధుకర్తృణాం వాసనయా సంస్కారేణావిష్కృతం ప్రకటిత మన్యత్ర సద్వాసనా సుగంధ స్తేనావిష్కృతం ప్రకటితం శంభుధ్యానసరోవరం శంభోధ్యానం విజాతీయప్రత్యయానంతరిత సజాతీయప్రత్యయప్రవాహ సైవ సరోవరం పరం సరశ్రేష్ఠం సర ఇత్యర్థః తత్త్వం ప్రజగచ్ఛ స్థిరం ధ్యానసరోవరం ప్రసిద్ధం సర ఆస్థిర మితిభావః తుద్రాశ్రయపల్వలభిమణసంజాతశ్రమం తుద్రాః ఉభ

యతారతమ్యానభీజ్ఞా నైషా మాశ్రయః పాపేభ్యస్తారణసమర్థం నముక్తిద
మిత్యర్థః తాదృశం యత్పల్వలం శంభుధ్యానసరోవరాదిల్పం తద్మద్భిశ్చయ
ద్భ్రమణం సంచారస్తేన బాతోయ శృమిస్తం కిం కిమర్థం ప్రాప్స్యసి గ
మిష్యసి? బహిరంగసాధనం పరిత్యజ్యాంతరంగసాధన మనుతిష్ఠేతిభావః.

శివభక్తిలభ్యమగు ఫలమును గోరుచున్నారు.—

ఆనందామృతపూరితాహరపదాంభోజాలవాలోద్యతా
నైరోవ్యపన్ను ముచేత్య భక్తిలతికా శాఖోపశాఖాన్వితా,
ఉచైర్చైతన్యకాయమానపటలీ మాక్రమ్య నిష్కల్పా
నిత్యాభీష్టఫలప్రదా భవతు మే సత్కర్తృసంవర్ధితా. 49

టీ. ఆ...తా-ఆనందా= (శివభక్తియందలి) ప్రేమయను, అమృత=ఉద
కముతో, పూరితా=నింపబడినదియు, హ...తా-హర=శివునియొక్కపదాం.
భోజ=పాదపద్మమను, అలవాల=పాదునుండి, ఉద్యతా=పుట్టిపెరిగినదియు,
నై...న్నుం-స్థైర్య=చిత్తస్థైర్యంబను, ఉపన్నుం=ప్రాచును, ఉపేత్య=పొంది,
శాఖోపశాఖాన్వితా=చిలవలు చులవలు పొందుకొనినదియు, ఉచైర్చై=ఉన్న
తమైన, మా...లీం-మానస=మనస్సున, కాయమాన=పందిళ్లయొక్క, పట
లీం=సమాహమును, ఆక్రమ్య=అలముకొని, నిష్కల్పా=చీడమొదలగు
వానిచే శిథిలముగాక, సత్కర్తృసంవర్ధితా=పురాకృతపుణ్యకర్తృముల (దోహ
దక్రియల) చేత పృథ్విబొందింపబడినదియు నగు, భక్తిలతికా=భక్తియను
తీగ, మే=నాకు, నిత్యాభీష్టఫలప్రదా = శాశ్వతమైన నాయభీష్టఫలము
నిచ్చునది, భవతు=అగుగాక.

తా. పరమేశ్వర సేవానురక్తి నిరుపోత్తగను పరశివచరణకమలము
పాదుగను జిత్తస్థైర్యము ప్రాచుడుకంపగను నమరఁ బయలుదేరి చిలవల
చులవల నల్లకొనుచుఁ గ్రమముగా నేన్నతమైన నామనస్సనియొడుపందరియం

తట నలముకొని చీడమున్నగు దోషములచే శిథిలము గాకుండనున్న యీ భక్తిలతామతల్లి పురాకృతపుణ్యకర్తమను దోహదక్రియలచేఁ బెంపొంది నామనోభీష్టముగు కాశ్యతఫలంబును ఫలించునుగాత.

ఆ. శివభక్తిసాధ్యం ఫలం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ఆనందామృతఇతి. ఆనందామృతపూరితా ఆనందఃశివభక్తా పీఠితి స్సనీవామృతమంభస్తేనపూరితా సంతర్పితా హరపదాంభోజాలవాలాః ద్యతా శివపదాంభోజమే వాలవాలః ఆశ్రయభూమి స్తస్మాద్యతాఽఽర్థ్యం ప్రసృతా వృద్ధిం గతేత్యర్థః ధైర్యోపశ్నుం ధైర్యం ధీరభావస్సవీపశ్నుః ఆశయః ఉపప్తంభదారువిశేషస్తమపే త్యావప్తభ్యుకాభోపకాఖాన్వితాకాఖాః మహాకాఖాః ఉపకాఖాః అల్పకాఖా అవయవవిశేషాఇత్యర్థస్తాభిరన్వితా సంయుతా ఉచ్చైర్చైననకాయమానపటలీ ఉత్కృష్టాని చ తాని మానసాని చ తాన్యేన కాయమానాని లతారోహణార్థం కల్పితఫదింషి (అంధ)భాషాయాం పందిళ్ళు) తేషాం పటలీ సమాహస్తామాక్రమ్యూరవ్యా నిష్కల్తాషా నైథిల్యాదిరహితా సత్కర్తృప్రవర్ధితా సత్కర్తృభిః పురాకృతపుణ్యవిశేషైః సంవర్ధితా వృద్ధిం ప్రాపితాన్యత్ర దోహదాదిభిర్వర్ధితా ఓషధివర్ధక సంస్కారై రిత్యర్థః భక్తిలతికా భక్తిస్సేవా వైవి లతికాలతాస్వాధ్యేకః మే మమ నిత్యాభీష్టఫలప్రదా అభీష్టఫల మైచ్ఛికఫలం నిత్యం కాశ్యతం చ తదభీష్ట ఫలం చ తత్ప్రకర్షణ దదాతీతి సా భవత్వస్తు.

ఇప్పుడు శ్రీశైలవాసియగు భృమరాంబికాసమేతముల్లికార్జును భజించుచున్నాడు.—

సంధ్యారంభవిజృంభితం శ్రుతిశిరస్సానాంతరాధిష్ఠితం
సప్రేమబ్రమరాభిరామ మసకృత్సద్వాసనాశోభితమ్,
భోగీంద్రాభరణం సమస్తనుమనఃపూజ్యం గుణావిష్కృతం
సేవే శ్రీగిరిముల్లికార్జునమహాలింగం శివాలింగితమ్. 50

టీ. సం...తం-సంధ్యారంభ = సాయంకాలమందు, విజృంభితం = తాండవనృత్యమునవిజృంభించునట్టియు(పుష్పములువికసించునదియు), శృ... తం-శృంగారస్థానాంతర = వేదములకు శిరస్థానము లైనయుపనిషత్తు లను నితరస్థలమందు (చెవులయందును, తలమీఁదను), అధిష్ఠితం = బోధ్యముగా నున్నదియు (అలంకారముగానున్నదియు), స...మం-సప్రేమ=ప్రేమతోఁ గూడిన, భ్రమరా(ర) = భ్రమరాంబికచేతను (తుష్పెదలచేతను), అభిరామం = మనోహరమైనట్టియు, అసకృత్ = ఎల్లప్పుడును, సం...కిం-సద్వాసనా=సాధుపులయొక్క భావనచేత (మంచిసువాసనచేత), శోభితం = ఒప్పునట్టియు, భో...ణం-భోగీంద్ర = వాసుకి (భోగవంతులకు), ఆభరణం=భూషణముగాఁ గలిగినట్టియు (భూషణమైనట్టియు), స...జ్యం-సమస్తసుమనః=ఎల్లదేవతల (విద్వాంసుల) చేతను (సకలపుష్పములకంటెను), పూజ్యం = పూజింపఁదగినట్టియు, గు...తం-గుణ = సత్త్వగుణముచేత (మంగంధగుణముచేత), ఆవిష్కృతం=ప్రకటితమైనట్టియు, శివాలింగితం=పార్వతీదేవిచేతఁ గాఁగిలింపుకొనఁబడిన, శ్రీ...గం-శ్రీగిరి=శ్రీశైలమందున్న మల్లికార్జున = మల్లెతీగయల్లకొన్న మద్దిచెట్టుంబోలిన, మహాలింగం = పరమాత్మనూచకమైన మహాలింగమును, సేవే = భజించుచున్నాను.

తా. శ్రీశైలపర్వతమందు వేంచేసి యున్న మల్లికార్జునమహాలింగము మల్లెతీగయల్లకొన్న మద్దిచెట్టుతోఁ బోల్చినట్లింపఁబడినది. యెట్లన, ఈశ్వరుఁడు సాయంకాలమందు తాండవనృత్యముతో భక్తుల నానందపఱచును. అది పుష్పవికాసములతోనట్లుచేయును. అతఁడు శ్రీశైలమందుఁగాక శ్రుతి శిరస్సులనఁగా, ఉపనిషత్తులయందునుండును. దానిపుష్పములు శ్రవణములయందును శిరస్సులయందు నలంకారములుగా నుండును. మల్లికార్జునఁడు భ్రమరాంబితోడను అర్జునవృక్షము భ్రమరములతోడను గూడి యొప్పును. ఈశ్వరునికి సద్వాసనయనఁగా, సాధుభావయొక్క శోభయు దానికి సువాసనయొక్క శోభయుఁగలదు. భోగీంద్రుఁడు (శేషాహి)శంకరునికాభరణము. భోగీంద్రులనఁగా మహాభోగవంతులకు దానిపుష్పము లలంకారములు. పర

మేల్వరుడు సుమనఃపూజ్యుడు అనగా సర్వదేవతలచేతను బూజింపఁ బడువాడు. దానిపుష్పంబు లన్నిపుష్పములకంటెను మిగుల క్లాఘునియ ములు. భగవంతుడు సత్త్వమువలన దెలియఁబడును. అయ్యది మగంధ గుణంబునఁ దెలియనగును. ఇట్లు శ్రీకైలపర్వతంబునఁ బరమాత్మ నూచకం బుగా నవతరించియున్న మల్లికార్జునమహాలింగమూర్తిని భజించెద నని తాత్పర్యము.

ఆ. అధునా శ్రీకైలవాసినం శివం భజతే.

వ్యా. సంధ్యారంభఇతి. శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం శ్రీగిరా శ్రీ కైలైలేవిద్యమానం మల్లికార్జునమహాలింగం మల్లికాపల్ల్యాసంక్లిష్టార్జునపుష్ప సదృశం మహాలింగం లీనం నూత్నం పరమాత్మానం గమయతితి లింగమత ఏవ మహత్తల్లింగమహంసేవే భజే ఇతి క్రియాన్వయః. త త్ప్రీదృశం శివా లింగితం శివయా పార్వత్యా ఆలింగితం పీఠికారూపయా శక్త్యా ఆవిష్టమితి భావః ఉభయో రుపమానోపమేయభూతయో రర్జునమహాలింగయో ర్ధ ర్ధాకౌ ప్రతిపాదయితుం శ్లిష్టవిశేషణైరర్జునమహాలింగే విశిష్టసంధ్యారంభ విజృంభితం సంధ్యాయా స్సాయంసంధ్యాకాలస్వారంభే ప్రాదుర్భావే విజృంభితం నర్తన ప్రకటనేన భక్తానుగ్రాహక మన్యత్ర పుష్పవికసనేన శో భితం శ్రుతిశిరస్థస్థానాంతరాధిష్ఠితం శ్రుతీనాం వేదానాం శిరస్థానాన్యూప నిషద శ్మైలా దన్యాని స్థానాని స్థానాంతరాన్యూప్తపదవిగ్రహస్తాన్య ధిస్తాయాభిధేయతాసంబంధేన స్థితం కర్తరిక్తః అన్యత్ర శ్రుతిశ్చకరశ్చ శ్రుతిశిరసీకర్ణ మూర్ధానా తయోస్థానాంతరం స్థానభేద స్తదధిస్తాయస్థితం స్వావయవైః పుష్పైరిత్యర్థః సప్రేమభిమరాభిరామం ప్రేమయుక్తయాభి మరయా భిమరాంబికయా భిన్నశక్త్యాభిరామం మనోజ్ఞ మన్యత్ర ప్రేమ సహిత చంచరికై రభిరామ మసకృ త్సర్వదా సతాం సాధూనాం వాసన యా భాషనయా శోభితం వ్యాప్త మన్యత్ర సద్వాసనయా సాధుగంధేనశో భితం భోగీంద్రాభరణం సర్పభూషణ మన్యత్ర భోగః ఏషా మస్తీభోగిన స్తేషా మింద్రాశ్మృష్టాః విషయానుభవితార స్తేషా మాభరణం భూషణం

సమస్తసుమనఃపూజ్యం సమస్తై స్సుమనోభి ర్దేవై ర్విద్యద్భిశ్చ పూజ్య
మన్యత్ర సర్వేభ్యః పుష్పేభ్యః పూజ్యంపూజ్యకుసుమవిశిష్టం గుణావిష్కృ
తం గుణేన సత్త్వగుణసంబంధేనావిష్కృతం ప్రకాశితమన్యత్ర గంధాదిగుణై
రావిష్కృతం ప్రకాశిత మేతాదృశం లింగం సేవేషతి క్రియాయా మన్వ
యః. మన్మథకారణమతి విభక్తిపరిణామేన విశేషణానాం తత్రా ప్యన్వయః
స్పష్టాథోఽయం.

భృమరాంబాపతిని భృమరపతిగా నిరూపించి తన మానసకమలము
నందు విహరించుటకు వేడుకొనుచున్నారు. —

భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః కరిమదగ్రాహీ స్ఫురన్తాధవా
హ్లాదో నాదయుతో మహాసితవపుః పంచేషుణా చాదృతః,
సత్పక్ష స్సుమనోవనేషు సపున సాక్షాన్మదీయే మనో
రాజీవే భృమరాధిపో విహరతాం శ్రీశైలవాసీ విభుః. 51

టీ. భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః-భృంగి(గీ) = భృంగియను ప్రమథుని
యొక్క (భృంగజాతియొక్క), ఇచ్ఛా=అభిప్రాయముచేత (అపేక్షలను),
నటన=పర్తించుటయందు (అనుకరించుటయందు), ఉత్కటః=ఉత్కటేచ్ఛ
గలిగినట్టియు, క...హీ-కరిమద = గజాసురుని బలగర్వమును (ఏనుగుమద
ము), గ్రాహీ=ఆణచిపట్టినట్టియు (గ్రహించుస్వభావముగలిగినట్టియు),
స్ఫు...దః-స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, మాధవ = మోహినిరూపుడైన
మాధవునియందు (పసంతమందు), ఆహ్లాదః=ఆనందముగలిగినట్టియు, నాద
యుతః=ప్రణవనాదప్రతిపాద్యుడైనట్టియు (ఝంకారధ్వనితోఁ గూడి
నట్టియు), మహత్=గొప్ప, (అ) సితవపుః = తెల్లనిశరీరము గలిగినట్టియు
(నల్లనిశరీరము గలిగినట్టియు), పంచేషుణా = మన్మథునిచేత, అదృతః =
బాణలక్ష్యముగను(సహాయముగను) అదరింపబడినట్టియు, సుమనోఽవనేషు
-సుమనః=దేవతల (విద్వాంసుల) యొక్క, అవనేషు=సంరక్షణములయందు
(సుమనోవనేషు=పూలతోటలయందు), సత్పక్షః=ఉన్నయభిమానము గలిగి

నట్టియు, సాక్షాత్ = కన్నులయెగురనున్నట్టియు, శ్రీశైలవాసీ = శ్రీశైలమందు భక్తుల ననుగ్రహింప లింగరూపమున నున్నట్టియు, విభుః = పలువిధరూపంబు లగుచున్నట్టియు, భ్రమరాధిపః = భ్రమరాంబాపతియనునట్టి భృంగశ్రేష్ఠము, మదీయే = నాసంబంధమైన, మనోరాజీవే = మానసకమలమందు, విహరతాం = విహరించుచుండుగాక.

తా. హేవిభో! శ్రీశైలవాసా! భ్రమరాంబాధిపతీ! నీవు భ్రమరాధిపతివి అనగా తుమ్మెదతీడుగావున నాచిత్తకమలంబునవిహరింపుము. అది యెట్లున, నీవు నీభర్తడగు భృంగీశ్వరుని యిచ్చానుగుణముగా వర్తింపజూతువు. తుమ్మెదతీడు భృంగియనగా తుమ్మెదలజాతి, దానియపేక్ష ననుసరించి ప్రవర్తించును. నీవు గజాసురునిమదమును నిగ్రహించితివి, అది గజముల మదజలము గ్రహించును. నీకు మోహినిరూపముధరించిన మాధవునియం దాహ్లాదము మురించినదిగదా, దానికి (మాధన అనగా) ఐసంతమునందాహ్లాదము ప్రస్ఫురించును, నీకు ప్రణనాదము, దానికి ఝంకార నాదము. మన్తఘోషము నిన్నుబుప్పుబాణముతో నాగరించెను, దానిని నహయముగానాదరించెను. నీకు సుమనోఽననము = విబుధరక్షణమం దభిమానము, దానికి సుమనోవనము = పుష్పవనమం దభిమానము. కాంచుట్టి నాచిత్తకమలమం చెడబాయకయడుండుట సహజమేగదా యని తాత్పర్యము.

51

అ. భ్రమరాధిపతిత్వ నిరూపణేన స్వమనోరాజీవే విహరణం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. వివిధం భవతీతి విభుః సోకామయత బహు స్యామితి శ్రుతేః శ్రీశైలవాసీ భక్తానుగ్రహాయ లింగరూపేణ శ్రీశైలవాసీ భ్రమరాధిపః భ్రమరాంబాయాః అధిపః సవీవ భ్రమరాధిపః భృంగరాజః మన్తనవీవరాజీవం పద్మం తస్మిన్విహరతాం సంవరతాంభృంగాణాంరాజీవవాసస్సన్విభావ్యాదితిభావః. తమేషశ్చైవవిశేషజైర్విశిష్యైః—భృంగీచ్ఛానలనోత్కటః భృంగిణః భక్తవిశేషస్యేచ్ఛయా నటనే నర్తనే ఉత్కటః ఉత్కటేచ్ఛ

అన్యత్ర భృంగజాతేచ్ఛాయా అపేక్షయాః నటనేఽనుకరణే ఉత్కటః
ఉత్కటేచ్ఛః కరిమదగ్రహీ కరిణో గజానురస్య మదః బలవత్తాభిమానస్తం
గృహ్లాతి తత్సంహరణేనహంతీతి తథోక్తః అన్యత్ర కరిణాం గజానాం
మదః మదజలం తద్గ్రహణశీల స్తాచ్ఛేయేణినిః. స్ఫురన్తాధవాహ్లాదః
మాధవే మోహిపి రూపాపన్నే ఆహ్లాదః ప్రవృత్త్యైక్యకృం స్ఫురన్మృ
కాశమానః మాధవాహ్లాదో యస్యాన్యత్ర మాధవే వసంతే ఆహ్లాదః ఆనందః
స్ఫురన్తాధవాహ్లాదో యస్య నాదయుతః ప్రతిపాద్యత్వసంబంధేన ప్రణవ
నాదసహితః అన్యత్ర యుంకారధ్వనియుతః మహాశితవపు స్సితంశుభ్రం
వపు ర్యస్యసః మహంశ్చాసౌ శితవపు శ్చేతి తథోక్త మన్యత్రాశితం శీలం
వపు ర్యస్య మహంశ్చాసౌ శీలవపు శ్చ తథోక్తం పంచేషుజాచాదృతః
పంచేషుజా మన్వఃసాదృత స్వబాణలక్ష్యత్వేన నిశ్చితః అన్యత్రాదృత
స్వస్వహయత్వేన నిశ్చిత స్సుమనోపసేషు సత్పక్ష స్సుమనసాందేవానా
మవసేషు రక్షణేషు సత్పక్ష స్సత్పక్షోభిమానో యస్య తథోక్తః అన్యత్ర
సుమనసాం పుష్పజాం పసేషూద్యానాదిషు సక విద్యమానః పక్షోఽభి
మానో యస్య తథోక్త స్సాక్షా చ్చక్షురాదీంద్రియవిషయః ఉభయత్ర
తుల్యార్థక మిదమేవం భూత స్సశ్రీశైలవాసీ భ్రమరాధిపతి ర్విహరతామితి
పూర్వేణాన్వయః సర్వదా మనస్యాత్యంతికసంయోగేన తిష్ఠత్వితిభావః.

మేఘముగా భావించిన శంకరుని నాచిత్రచాతకంబు కోరుచున్నది.
యని చెప్పుచున్నారు.—

కారుణ్యస్ఫుటవర్షిణం ఘనవిపద్ధీమ్మచ్ఛిదాశర్కరం
విద్యాసన్యఫలోదయాయ సుమన స్సంసేవ్య మిచ్ఛాకృతిమ్,
సృత్యద్భక్తమయూర మద్రినిలయం చంచజ్జటామండలం
శంభో వాంఛతి నీలకంధర నదా త్వం మే మనశ్చాతకః.

టీ. హేశంభో=సుఖోత్పత్తికారణమైనవాడా! హేనీలకంధర=
వల్లనికంఠముగలవాడా, (నీల=నల్లని, కం=జలము, ధర=ధరించినవాడు),

మేఘుఁడా) మే = నాయొక్క, మనశ్చాతకః = మనస్సునుచాతకపక్షి,
కారుణ్యామృతవర్షిణం = దయయును నమృతమును వర్షించునట్టియు (కనికరము
వల్ల జలమునువర్షించునట్టియు), ఘ...శం-ఘన-గొప్పదియగు, విపత్ = ఆపద
యను (సస్యనాశము మున్నగువిపత్తుగలిగిన), గ్రీష్మ = అతితాపమును (గ్రీష్మ
మును), ఛిదా = ఛేదించుటకు, కర్తృతం = సమర్థమైనట్టియు, వి...య-విద్యా
సస్య = విద్యయును పైరుయొక్క, ఫలాదయాయ = ఫలము (బ్రహ్మనందాను
భవము) జనించుటకొఱకు, సుమనస్సంనేవ్యం = దేవతలచేతను, పండితులచే
తను (క్షులచేతను), ఆశ్రయింపఁదగినట్టియు, ఇచ్ఛాకృతం = కామరూప
మైనట్టియు, నృత్యద్భక్తమయూరం - నృత్యత్ = నాట్యముచేయుచున్న,
భక్త = భక్తులనియెడు (మేఘమందుఁబ్రీతిగల), మయూరం = నెమళ్లుగలిగిన
ట్టియు, అద్రినిలయం = పర్వతము నివాసస్థలముగాఁ గలిగినట్టియు, చం...
లం-చంచత్ = చలించుచున్న, జటా = జడలయొక్క (మెఱుపులయొక్క),
మండలం = సమూహము గలిగినట్టియు, త్వాం = నిన్ను, సదా = ఎల్లప్పుడును,
వాంఛతి = కోరుచున్నది.

తా. హేశంభో! నీలకంధరా! నాచిత్తచాతకంబు నీలమేఘంబునం
బోలె వాంఛితసిద్ధికై నిన్నుదర్శింప వేచియున్నది. మేఘంబు కరుణతో
జలంబును వర్షించును, నీవుకరుణామృతంబునువర్షింతువు. అది సస్యాదుల
నెండింపఁజేయు గ్రీష్మమును దొలఁగింపఁగలదు, నీవు మహావిపత్సంతాపము
లను దొలఁగింతువు. అది సస్యములు చక్కగా ఫలింపఁజేయును, నీవును
విద్యయునుసస్యమునకు బ్రహ్మనందానుభవమును ఫలముగాఁ గలిగించెదవు.
దేవతలు పండితులు మున్నగువారందఱు సుమనస్కులై నిన్ను భజించెదర,
కర్నకులై శుభప్రదమైన సస్యఫలమందు మనస్సుగలవారై మేఘునపేక్షిం
తురు. మయూరంబులు మేఘునిఁజూచి ప్రీతిమంతములై నాట్యమునేయును,
భక్తులట్లు నీయెదుర నాట్యము సల్పుదురు. నీవు కైలాసపర్వతమున నివసిం
తువు, మేఘుఁడును పర్వతంబున నివసించును. కామరూపంబును జటావల్లియు
నుభయులకుం గలదు. (మేఘపక్షిమున జట యనఁగా మెఱుపు). 52

అ. మేఘుల్వేన నిరూప్యమాణం శంకరం మే మనశ్చాతకో వాంఛ
తీత్యాహ:—

వాగ్. కారుణ్యామృతవతి. మే నీలకంధర నీలః కంధరః శ్రీవా య
స్య తస్య సంబుద్ధి రన్యత్ర ధరతీతి ధరః కన్య జలన్య ధరః కంధరః మేఘః
నీలశ్చాసా కంధరశ్చ నీలకంధరః తస్య సంబుద్ధి శృంభో సుఖోత్పత్తికారణ
భూత త్వం భవంతం సదా సర్వదా మే మమ మనశ్చేతనమ చాతకః పత
న్వేఘుబిందుభిక్షణః పక్షివిశేషః వాంఛతీచ్ఛతి త్వద్దర్శనేన వాంఛితమర్థం
ప్రాప్తు మిచ్ఛతీతి భావః. కథంభూతంత్వా మిచ్ఛికాంతాయాం కారుణ్యా
మృతనర్మణం కారుణ్యమేవామృతం తద్వర్షణశీల మన్యత్ర కారుణ్యా
దమృత ముదకం వృత్తి తిచ్ఛీలమన్యతీ కారుణ్యామృతనర్మణం ఘనవిపద్ధి
త్వచ్ఛిదాకర్తృతం ఘనా మహతీ విపత్క్షయమృగం సైవ శ్రీష్టః అతీతాప
స్తస్యచ్ఛిదాకర్తృదనం భద్రాదిభ్యోఽజిత్యజ్ ప్రత్యయః. శ్రీలింగతాచ
తస్యాం కర్తృతం కర్తృకూరం తచ్ఛేదన సమర్థమిత్యర్థః అన్యత్ర ఘనామహ
తీవిపత్స్యాదిశోపణరూపాయస్యసః ఘనవిపత్సాసా శ్రీష్టస్తస్యచ్ఛిదాకర్
దనం తస్యాం కర్తృతం తచ్ఛేదనసమర్థమిత్యర్థః. విద్యాసస్యఫలాదయాయ
విద్యైవ పస్యం తస్యఫలం బ్రహ్మనందానుభవ స్తస్యోదయః ఉత్పత్తి
భృత్తై సుమనస్సంసేవ్యం సుమనోభి ర్దేవై ర్విద్యద్భిశ్చ సంసేవ్యం సమ్య
క్సేవితు మర్హ మన్యత్ర సస్యఫలాదయాయ సుమనోభి శ్శోభనే పస్యాది
ఫలే మనః యేషాంతే సుమనసః కర్షకాస్తై స్సంసేవ్యం సమ్యగసేవీతు
మర్హ మిచ్ఛాకృతినస్యేచ్ఛయా ప్రాప్యాకార ముభయత్ర సమానమేవేదం
నృత్యద్భక్తమయూరం భక్తావీప మయూరాః కేకినః నృత్యంతో భక్తమ
యూరాః యస్య దర్శనేన తథోక్త మన్యత్ర భక్తాః మేఘప్రీతిమంతః
అర్పణిభ్యోజితీ భక్తికబ్ధా దచ్చుత్వయః. యేమయూరాః భక్తాశ్చ తే మ
యూరాశ్చ భక్తమయూరాః నృత్యంతో భక్తమయూరాః యస్య పురత
స్స తథోక్తః అద్రినిలయ మద్రిః కైలాసస్సవీప నిలయో నివాసో యస్య
తథోక్త మన్యత్రచ ఏవ ఏవార్థః పర్వాకారే అత్ర మేఘానా మపస్థానస్య

ప్రత్యక్షదృష్ట్యా దద్రినిలయత్వోపపత్తిః చంచల్జటామండలం జటానాం
కేశపాశానాం మండలః చంచల్ జటామండలః యస్య తథోక్త మన్యత్ర
జటానాం విద్యుతాం మండల శ్చంచల్ జటామండలః యస్య తథోక్త
మేతాదృశం త్వమితి క్రియాయామన్వయః ఈశ్వరస్య మేఘత్వేనస్తుతిః.

అకాశేన శిఖి సమస్తఫణినాం నేత్రా కలాపీనతా

సుగ్రాహి ప్రణవోపదేశనినదైః కేకీతి యో గీయతే,

శ్యామాంశైలసముద్భవాంఘనరుచిం దృష్ట్యానటంతంముదా
వేదాంతోపపన్నే విహరరసికం తం నీలకంఠం భజే. 53

టీ. యః=ఏళివుడు (ఏనెమలి), అకాశేన = అకాశముచేత, శిఖి=
శిఖావంతుడు అనగా వ్యోమకేశుడనుట (శిఖండకముగలిగిన నెమలి), సమ
స్తఫణినాం=సకలసర్పములకును, నేత్రా=నాయకుడైనవాసుకిచేత, కలాపీ=
భూషణవంతుడు (ఫించముగల నెమలి), న...దైః=నతః=నమ్మలైనవారిని, అను
గ్రాహి=అనుగ్రహించుస్వభాసముగల, ప్రణవ=ప్రణవమంత్రముయొక్క,
ఉపదేశ=ఉపదేశమందలి, నినదైః=ధ్వనులచేత, కేకీతిచ=కేకాధ్వనిగలవాఁ
డు అనియును (కేకాధ్వనిగల నెమలి), గీయతే=గానముచేయుఁబడుచున్నాఁ
డో, శ్యామాం=నీలవర్ణమైనట్టియు, ఘనరుచిం=మేఘకాంతినంటికాంతిగల
శైలసముద్భవాం=పార్వతీని (పర్వతమందు బయలుదేరిన మేఘకాంతిని), దృ
ష్ట్యా=చూచి, నటంతం=నాట్యమునేయునట్టియు, వేదాంతోపపన్నే=వేదాం
తమును సుద్యానవనమందు, విహరరసికం=సంచరించుచుండు రసికుడైనట్టి
యు, తం=ఆ, నీలకంఠం=నల్లనికంఠముగల యీశ్వరుడను నెమలిని, ముదా
=సంతోషముతో, భజే=సేవించుచున్నాను.

తా. నెమలిశిఖండము, కలాపము (పించము) గలది గనుక శిఖియు,
కలాపియు, కేకాధ్వనిచేయునది గనుక కేకియునని పేగుపడనెను. 'దేవా' నీవు
ను అకాశముచేత శిఖి (శిఖిగలవాఁడు)యు, వాసుకిచేత కలాపి (భూషణ
ముగలవాఁడు)యు, భక్తానుగ్రహార్థమైన ప్రణవనాదముచేత కేకియునైతివి.

ఇదిగాక యదిపర్వతమందుఁబుట్టినమేఘకాంతింజూచి యానందముతో నృత్యము నేయును, నీవును హిమవత్పర్వతమం దుదయించి మేఘకాంతితో నొప్పుచున్న యాశ్యామలాంబునుజూచి యానందవృత్తము సల్పదువు. అది యుద్వానవనమందును దేవర యుపనిషదుద్వానవనమందు నానందసంచారము చేయుదురు. నీలకణ్ఠశబ్ద ముభయార్థకమేగదా! వ్యోమకేశుండును నాగయజ్ఞోపవీతుండును ప్రణవోపదేశముచేత భక్తుల ననుగ్రహించు వాఁడును పార్వతీ వల్లభుండును వేదాంతవేద్యుండునునగు నీలకంఠుని భజించెదను.

అ. మహాదేవం మయూరత్వ నిరూపణేన స్తూతి:—

వ్యా. ఆకాశేతి. నీలకంఠం నీలః కంఠో యస్యే త్యుభయత్రాపితుల్యావృత్పత్తిః నీలకంఠమేవ నీలకంఠం మయూరం భజే కథం భూతం నీలకంఠ మిత్యాకాంక్షాయా మాహ-యః మయూరత్వేన నిరూపితః ఆకాశేన శిఖీశిఖాస్యాస్తీతి శిఖీ ఆకాశేన శిఖీ వ్యోమకేశత్వా త్నమస్తఫణినాం నేత్రాసమస్తసర్పాణా మధిపతినా ఆదికేషేణ కలాపీ కలాపో స్యాస్తీతి కలాపికలాపో భూషణే బర్హ ఇత్యమరః. నతానుగ్రాహిప్రణవోపదేశనినదైర్ఘతానంతః ప్రవణమనస్కా నను గృహ్యతి తచ్ఛీల మస్యేతివృత్పత్త్యానతానుగ్రాహీ నతానుగ్రహణశీల ఇత్యర్థః స చాసౌ ప్రణవశ్చ తస్యోపదేశో విజ్ఞాపనం తజ్జన్యనినదైర్ఘ్యనిభిః కేకీతి చ గీయతే త్రిభిర్విశేషజై శ్శిఖిత్య కలాపిత్య కేకీత్యరూపధర్మాః పరమశివే ఉపపాద్యంత ఇతిభావః. శ్యామాంశ్యామలవర్ణాం ఘనరుచింఘనస్య మేఘస్యేన రుచిః కాంతి ర్వ్యాస్యాస్తాం శైలపముద్భవాం శైలస్సముద్భవః ఉత్పత్తిహేతు ర్యస్యాస్తాం దృష్ట్యాముదా సుతోషేణ నటంతం సృత్యంతం ఘనరుచిం మేఘశోభాం దృష్ట్యానటంతమితి మయూరపక్షే వేదాంతోపపన్నే వేదాంతః ఉపనిషత్స ఏవోపవనం కీర్తిదావనం తస్మిన్విహారరసికం సరసం తం నీలకంఠ మహం భజే ఇతి క్రియాయా మన్వయః స్పష్టార్థోఽయం.

పార్వతీ పరమేశ్వరులను మయూరీమయూరములుగా నిరూపించి ప్రార్థించుచున్నార.—

సంధ్యాఘర్షదినాత్యయో హరికరాఘాతప్రభూతానక
ధ్వనోవారిదగర్జితం దివిషదాం దృష్టిచ్ఛటాచంచలా,
భక్తానాం పరితోషబాష్పవితతి ర్వృష్టి ర్మయూరీ శివా
యస్మి న్నుజ్జ్వలతాండవం విజయతే తం నీలకంఠం భజే.

టీ. సంధ్యా=సాయంకాలము, ఘర్షదినాత్యయః=వర్షారంభకాలము
గను, హ...నః=హరి=విష్ణుమూర్తియొక్క, కర=హస్తం లచేతనైన, ఆఘా
త=వాయింపుచేత, ప్రభూత=పుట్టిన, ఆనక=మద్దలయొక్క, ధ్వనః=ధ్వ
ని, వారిదగర్జితం=ఉఱుముగను, దివిషదాం=దేవతలయొక్క, దృష్టిచ్ఛటా=
చూపులపరంపర, చంచలా=మెఱుపుగను, భక్తానాం=భక్తులయొక్క, పరి
తోషబాష్పవితతిః=ఆనందాశ్రుధార, వృష్టిః=వర్షముగను, శివా=పార్వతీ
దేవి, మయూరీ=అడనెమిలిగను, యస్మిన్=ఏనీలకంఠుడను నెమలియందు,
ఉ...నం-ఉజ్జ్వల=ప్రకాశమానమైన, తాండవం = తాండవముననృత్యము,
విజయతే = సర్వోత్కృష్టముగానున్నదో, తం=ఆ, నీలకంఠం=శివుని, భజే
=కొలుచుచున్నాను.

తా. ప్రదోషకాలమును వర్షాకాలంబున శ్రీహరివాయింపు మద్దల
చప్పు డుఱుముగను సంతరిత్తుమందుండి చూచుచున్న దేవతలచూడ్కులు
మెఱుపులుగను భక్తుల యానందబాష్పధార ధారావృష్టిగను జేలువొందఁ
వరమానందముతోఁ దాము మయూరీమయూరములుగాఁ దాండవనృత్య
క్రీడాభిరతులైన పార్వతీపరమేశ్వరుల నాశ్రయింతును. 54

అ. పార్వతీపరమేశ్వరౌ మయూరీమయూరత్వ నిరూపణేనస్తాతి.

వ్యా. సంధ్యా ఇతి. సంధ్యాసాయంసమయఏవ ఘర్షదినాత్యయః
ఘర్షదినాని గ్రీష్మర్షదినాస్తా న్యతియంతి యస్మిన్ సః ఘర్షదినాత్యయః
మేఘప్రాదుర్భావకాలఇత్యర్థః. హరికరాఘాతప్రభూతానకధ్వనః హరే
ర్విఘ్నే కరాభ్యాం య ఆఘాతస్తాడనం తేన ప్రభూతః ప్రకర్షేణోత్పన్నః.
ఆనకస్య వాద్యవిశేషస్య ధ్వనః ధ్వని స్సఏవ వారిదగర్జితం మేఘస్తనితం.

దివిషదాం దేవానాం దృష్టిః పృథాదృష్టినాం వీక్షణానాం ఛటాసమాహ
నైస్సా చంచాలియ్యదృక్తానాం నేపమానానాం పరితోషభాస్వా ఆనందా
శ్రాణి తేషాం వితతిర్ధారానైన నృప్తిర్జలోత్పన్న శివా పార్వతీ సా మ
యూరీ పుంయోగే జీవ నిలకంతవన నిలకంతః పుమాన్మ యూరస్తం భజే
యస్మి స్మిలకంతే ఉజ్వలతాండవ ముజ్వలం ప్రకాశమానం తాండవం నటనం
విజయతే సర్వోత్కర్షణే వర్తతే స్వలింగసహితో వర్షర్తుర్యధామయూరా
ణా మానందతాండవహేతురేవం సంధ్యాసమయః పార్వతీపతే రానంద
తాండవహేతురీభావ స్తత్యమయే తస్య సాయంనటత్వప్రసిద్ధే స్మిలకంతే
మయూరత్వారోపణమాత్రేణ ప్రకృతాలంకారపూర్ణైః సత్యాం శివాయాం
మయూరీత్వారోపణం తిస్యా ఆపి స్తుతికోటిప్రవేశం ద్యోతయతి శివా
యాః యద్యపి భజనక్రియాయాం నాన్వయ స్తథాపి తస్యాః పృథక్తయూ
రీత్వారోపణే స్తుతివిషయతాం వినా అన్యత్ఫలం నపశ్యామః.

ఆద్యామితతేజసే శ్రుతిపదై ర్వేద్యామసాధ్యామతే
విద్యానందమయాత్మనే త్రిజగత స్సంరక్షణోద్యోగినే,
ధ్యేయామఖిలయోగిభి స్సురిగణై ర్గేయాయమాయావినే
సమ్యక్తాండవసంభ్రమాయ జటినే నేయం నతి శ్శుభవే. 55

టీ. ఆద్యామిత = ప్రపంచమునకు మొదటివాడును, అమితతేజసే =
మితిలేని తేజస్వరూపముగలవాడును, శ్రుతిపదైః = వేదవాక్యములచేత,
వేద్యామితే = తెలియఁదగినవాడును, సాధ్యామితే = భక్తానుగ్రహముకొఱచు
ప్రతిమదిరూపమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడినవాడును, విద్యానందమయాత్మనే =
చిదానందమయమైనయాత్ర స్వరూపుడును, త్రిజగతః = ముల్లోకములయొక్క
సం... సే-సంరక్షణః కాపాడుటయందు, ఉద్యోగినే = ప్రస్ఫుర్తిగలవాడు
ను, అఖిలయోగిభిః = యోగులందఱిచేతను, ధ్యేయాయ = ధ్యానించఁదగిన
వాడును, సురిగణైః = దేవగణములచేతను, గేయాయ = గానమునేయఁదగిన
వాడును, మాయావినే = విచ్ఛక్తితోఁ గూడినవాడును, సమ్యక్తాండవసంభ్ర

మాయ=చక్కని తాండవనృత్యమందు తొందరగలవాడును, జటి నే=జడలు దాల్చినవాడును, శంభవే=సుఖకరుండునునగు, తే=సికోటకు, సా=ఁ, ఇయం=ఈ, నతి=నమస్కారము అగుఁగాక.

తా. ఎవరెవరి నుద్దేశించి చేసిననమస్కారమైనను సర్వజగత్కారణుండును సర్వాంతర్యామియునగు శుద్ధస్వరూపుఁడైన యాపరమేశివునికే చెందుఁగాక యని తాత్పర్యము.

అ. శుద్ధరూపం శంభుం నమస్కరోతి:—

వ్యా. ఆద్యాయేతి. శంభవే శం సుఖ మస్తాద్భవతీతి శంభుస్తస్యై.

సా యా నతి స్వర్వోద్దేశ్యకాభాతిలోకే నేయం నతి శ్శంభవే శంభూద్దేశ్య కాభవ త్వితి ప్రార్థనా స్వర్వోద్దేశ్యకాయాః నతే శ్శంభుమా ప్రోద్దేశ్యక త్వప్రార్థనాకథం ఘటతే ఇతిచే త్తస్యైవ కృత్స్నజగత్కారణ త్వేనసర్వా త్త్వాద్భటత ఇత్యాహ ఆద్యాయకృత్స్నజగదుత్పత్తేః పూర్వం విద్యమా నాయ నిత్యాయేత్యర్థః తత్కుత ఇతి చేదాహ— అమిత తేజసే అమితమపరి చ్చిన్నం తేజః జ్యోతి స్తత్స్వరూపాయ తత్కేనవేద్యతే ఇతిచేదాహ శ్రుతివదై ర్వేదవాక్యై ర్వేద్యాయ బోధ్యాయ అర్చారూపేణ కథందృ శ్యతే ఇతిచేదాహ—సాధ్యాయ భక్తానుగ్రహార్థం ప్రతిష్ఠాప్రాయతత్స్వ రూపం కిమితి చేదాహ—విద్యానందమయాత్త నేవిద్యాచిత్ అనందస్సుఖం తస్యయం తదభిన్నం అత్తస్వరూపం యస్యతస్యై స్వాస్థే మయత్ తస్య లీలామయం వ్యాపారమాహ—త్రిజగత స్సంరక్షణోద్యోగినేత్రయాణాం జగతాం సమాహర త్త్రిజగ త్తస్యసంరక్షణే ఉద్యోగినే ప్రపృత్తిమ తేనఃయాగైకగమ్యఇత్యాహ అఖిలయోగిభి రఖిలై ర్యోగిభి స్సమాధిమద్భిర్ధేయాయ ధ్యాతుమర్థాయ ఏవంభూతః కైర్గీయత ఇతిచేదాహ—సురగణైర్దేవసంఘై ర్దేయాయగాతుం యోగ్యాయతస్య నిత్యశక్తియోగమాహ—మాయావిసే మాయాచిచ్ఛక్తి స్సాస్యాస్తీతి మాయావీ అస్తాయామేధాస్రజోవినిరితి వినిః సమ్యక్తాండవ సంభ్రమాయ సమ్యక్తాండవం సమీచీననర్తనం తస్మిన్నంభ్ర మస్త్యరాయస్య తస్యై జటినే జటాః అన్య సంతీతి జటితస్యై భక్తానుగ్రహ

ర్థం మునిరూప మాశ్రయమాణాయేత్యర్థః తస్మై నతి రితిక్రియాన్వయః.
స్పష్టోఽర్థః.

సకల ప్రపంచస్వరూపుడగు పరమశివుని గొనియాడుచున్నాడు.—

నిత్యాయ త్రిగుణాత్తనే పురజితే కాత్యాయనీశ్రేయనే
సత్యాయాదికుటుంబినే ముని మనః ప్రత్యక్ష చిన్మూర్తయే,
మాయాసృష్టజగత్ప్రియాయ సకలామ్నాయాంత సంచారిణే
సాయం తాండవసంభ్రమాయ జటినేనేయంనతిశ్శంభవే.

టీ. నిత్యాయ=నిత్యుండును (చలనములేనివాడు), త్రిగుణాత్తనే
=సత్త్వరజస్తమోగుణములు శరీరములుగాఁ గలవాడును (బ్రహ్మవిష్ణు రుద్ర
స్వరూపుడు), పురజితే=స్థూలనూత్నకారణశరీరములను, లేక త్రిపురా
నుదులను జయించినవాడును, కాత్యాయనీశ్రేయనే=పార్వతీదేవియొక్క
తపఃఫలమైనవాడును, సత్యాయ=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములు మా
టియందును బాధలేనివాడును, ఆదికుటుంబినే=మొట్ట మొదటి సంసారియై
నవాడును, ము...యే=మునిమనః=మునీశ్వరులయొక్క మనస్సులకు, ప్రత్య
క్ష=గోచరమైన, చిన్మూర్తయే=చిత్స్వరూపముగలవాడును, మా...యా
మయా=మయాశక్తిచేత, సృష్ట=సృజింపఁబడిన, జగత్ప్రియాయ=ముల్లో
కములు గలవాడును, స...ణే=సకల=సమస్తమైన, ఆమ్నాయాంత=ఉపని
షత్తులయందును, సంచారిణే=సంచరించువాడును (ఉపనిషద్వాక్యములచే
బోధింపఁబడువాడు), సాయం=సాయంకాలమున, తాండవసంభ్రమాయ=
తాండవమాడుతొందరగలవాడును, జటినే=జడలుదాల్చినవాడును, శంభ
వే=సుఖోత్పత్తికారణమైనవాడును నగు పరమేశ్వరునికొఱకు, సా=ఆ,
ఇయం=ఈ, నతిః=నమస్కారము అగుఁగాక.

తా. నిత్యుండును, బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రరూపములు గలవాడును, త్రి
పురవిజయుడు, కాత్యాయనీమనోహరుండును, సత్యస్వరూపుడును, ము
నులమనఃకులకు గోచరమగు చిత్స్వరూపుడును, మాయవలన ముల్లోకములు

గల్పించువాఁడును, వేదాంతవేద్యుఁడును, తాండవనృత్యమునందుఁ బరమానందము నొందువాఁడును, జటాజూటముగలవాఁడును, మొట్టమొదటి సంసారియనగు శివునికి నానమస్కారము.

అ. సకలప్రపంచరూపిణిం పరమశివం స్తూతిః—

వ్యా. నిత్యాయ ధృవాయ చలనరహితాయేత్యర్థః త్రిగుణాత్తనే త్రయోగుణా స్సత్వరజస్తమాం స్యాత్తాన శ్వరీరాణి యస్య తస్మై బ్రహ్మ విష్ణుయద్రాత్తనే ఇత్యర్థః పురజితే పురాణి స్థూలసూక్ష్మకారణాఖ్యశరీరాణి తాని జయతీ త్యభిభవతీతి పురజిత్ తస్మైఅథవా ప్రసిద్ధాని త్రిణి పురాణి 'తేషా మసురాణా మి'త్యర్థవాదసిద్ధాని తాని జయతీ త్యభిభవతీతి పురజి త్తస్మైకాత్యాయనీ క్రేయనే కాత్యాయన్యః పార్వత్యా శ్శ్రీయనేతపః ఫలరూపాయ సత్యాయ కాలత్రయబాధ్యాయ ఆదికుటుంబినే ప్రాథమిక సంసారిణే భక్తానుగ్రహాయ కుటుంబవేషధారిణే ఇత్యర్థః మునిమనః ప్రత్యక్షచిన్మూర్తయే మునీనాం మనాంసి తేషాం ప్రత్యక్షోగోచరః చిన్మూర్తిశ్చచి చ్ఛరీరంయస్య తస్మై మాయాసృష్టజగత్రయాయ జగతాం త్రయం జగత్రయంమాయయాసృష్టం మాయాసృష్టం మాయాసృష్టం జగత్రయం యేన తస్మై సకలాన్నయాంతసంచారిణే సకలోపనిషత్ప్రతిపాద్యాయేతిభావః సాయం తాండవసంభ్రమాయ తురీయపాదస్య పూర్వవిదేవార్థః. స్వప్రోఽర్థః.

నేవించుటయందు నేర్పులేనివాడనైనను నన్ను తప్పక సంరక్షించవలయునని సహేతుకముగాఁ జెప్పకొనుచున్నారము. —

నిత్యం స్వోదరపోషణాయ సకలా నుద్దిశ్య విత్తాశయా
వ్యర్థం పర్యటనం కరోమి భవత స్సేవాం నజానే విభో,
మజ్జన్తాంతరపుణ్యపాకబలత స్తవ్వంశరవ్వసర్వాంతర
స్త్రిష్ట స్వేవహి తేనవాపశుపతే తేరక్షణీయోఽన్త్యహమ్.

టీ. నిత్యం=అనుదినమును, స్వోదరపోషణాయ=తనపొట్టపోషికొనుటకొఱకు, విత్తాశయా=ధనలోభముతో, సర్వాక్ = ధనముగలవారినంద

అను, ఉద్దిశ్య=గుఱించి, వ్యర్థం=నిష్ప్రయోజనముగా, పర్యటనం=సంచారమును, కరోమి=చేయుచున్నాను. హేవిభో=సర్వవ్యాపకుడవైనయోజేవా! భవతః=నీయొక్క, సేవాం=భజనమును, నజానే=ఎఱుగను. హేపశుపతే=సర్వప్రపంచపాలకుండవును, హేశర్వ=భక్తిపాపధ్వంసకుండవు నగు పరమేశ్వరా! మ...తః=మజ్జన్తాంతరపుణ్య=నాపూర్వజన్మజ్ఞాతపుణ్యముయొక్క, పాకబలతః=పరిపాకవశమువలన, త్వం=నీవు, సర్వాంతరః=అన్నమయాదికోశము లన్నిటికంటెను సూక్ష్మరూపుడవై యంతర్యామివిగా నాయంతరంగమున, తిష్ఠస్థేవహి=ఉన్నావుగదా. తేనవా = ఆహేతువుచే తనైనను, తే=నీకు, ఆహం=నేను, రక్షణీయః=రక్షింపఁదగినవాడను, అస్మి=అగుదును.

తా. దేవా! పొట్టపోసికొనుటకు ధనాశతో ధనవంతుల నెందఱునో యాశ్రయించి తిరుగుదుంటినేగాని నీను సేవించుట యెంతమాత్ర మెఱుంగకయుంటిని. ఇంతమాత్రముతో నన్ను సేవించి యూరకుండకుము. పూర్వజన్మమం దేదో యిండుక పుణ్యముచేసికొంటిని గావున నేగదా! సర్వాంతర్యామివగు నీవు నాయందును పంచకోశవిలక్షణుండవైయున్నావు. కాన నన్ను రక్షించుభారము నీమీఁద నున్నది.

ఆ, సేవాపరిజ్ఞానకూన్యో ప్యహం తే అవశ్యం సంరక్షణీయ ఇత్యత్త్ర హేతు మాహ.—

వా. నిత్యమితి. నిత్య మనవరతం స్వాదరపోషణాయ స్వాదరంకుక్షీస్తస్య పోషణాయ తదాదిసర్వాంగానాం ఘృష్టికారణాయ విత్తాశయా ధనవాంఛయా సకలానుద్దిశ్య సర్వాన్విత్తవతః నిమిత్తకృత్యవ్యర్థం నిష్ప్రయోజనం పర్యటనం పరితస్సంచరణం కరోమి రచయామి మత్సేవాకరణేన సప్రయోజనం క్రియతా మితిచే త్తత్రాహ — హేవిభోసర్వవ్యాపక ఈదృశస్య భవత్సేవాం భజనం నజానే తర్హి కిం క ర్తవ్యమితి ప్రార్థయనే ఇతిచే త్తత్రాహ.— హే పశుపతే పశూనాం బ్రహ్మాదినామాంతానాం సర్వేషాం పతే పాలక. హి యస్మా న్నజ్జన్తాంతరపుణ్యపాకబలతః మమ జన్మాంతరే

వ్యస్తేషు జన్మను కృతాని యాని పుణ్యాని తేషాం పాకబలతః పాక్సఫల
ప్రదానోస్తుభిత్వం తద్వశాత్ హేళర్వ భక్తపాపహింసకః త్వం సర్వాం
తరః అన్నమయాదిభ్యః కోశేభ్యః ఆంతరః నూత్న త్వేనాంతర్యామితయా
తిష్ఠస్యేవ స్థితిం కరోష్యేవ తేన వా హేతునా తే త్వయా కర్తరి షష్ఠీ
అహం రక్షణీయోఽస్మి. రక్షీతుం యోగ్యో భవామి. స్పష్టాఙ్గోఽయం.

అజ్ఞానమను తెఱఁగ దొలఁగించి సాక్షాత్కరింపుమని పరమేశ్వరునివేడు
కొనుచున్నాడు:—

ఏకోవారిజబాంధవః క్షీతినభో వ్యాప్తం తమోమండలం
భిత్వా లోచనగోచరోపి భవతి త్వం కోటిసూర్యప్రభః,
వేద్యః కిం నభవ స్యహో ఘనతరం కీదృగ్భవే న్న త్తమ
స్తత్పర్యం వ్యపసీయమే పశుపతే సాక్షాత్ప్రసన్నో భవ.

టీ. హేపశుపతే = ఓయిపరమేశ్వరా! వారిజబాంధవః = పద్మబాంధ
వుడై నసూర్యుఁడు, ఏకః = ఒక్కఁడయ్యును, క్షీతినభో వ్యాప్తం = భూమ్యం
తరిక్షములు నిండిన, తమోమండలం = అంధకారరాశిని, భిత్వా = భేదించి,
లోచనగోచరోపి = కన్నులకగపడుచున్నవాఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁ
డు. త్వం = నీవు, కోటిసూర్యప్రభః = కోట్లకొలది సూర్యులయొక్కకాంతి
గలవాడవు, వేద్యః = తెలిసికొనఁదగినవాడవు, కింనభవసి = ఏలకావు?
అహో = ఎంతవెంట! ఘనతరం = మిగులదట్టమైనది యయ్యును, మత్తమః =
నాయజ్ఞానాంధకారము, కీదృక్ = ఏపాటిది, భవేత్ = అగును? తత్ =
కనుక, సర్వం = ఆయజ్ఞానమనంతను, వ్యపసీయ = లొలఁగించి, సాక్షాత్ =
ప్రత్యక్షమై, ప్రసన్నః = అనుగ్రహించువాడవు, భవ = అగుమా.

తా. దేవా! మహాదేవా! ఒక్కసూర్యుడై భూమి ఆకాశమునిండిన
చీకటినిబోగొట్టి కన్నులకగపడుచున్నాఁడు. కోటిసూర్యులవెలుఁగొందు
చున్నాడవు. నీవేల ప్రత్యక్షముగావు? ఎంతదట్టముగానున్నను నాయజ్ఞా
నాంధకారము దొలఁగించుట నీకొకలెక్కయా? కాదుకాదు. నాయజ్ఞానము
బాపి సాక్షాత్కరించి యనుగ్రహింపుము.

అ. అజ్ఞానరూపప్రతిబంధభేదనపూర్వకం పశుపతిసాక్షాత్కారం ప్రాథమ్యే:—

వ్యా. ఏకేతి. హే పశుపతే అజ్ఞానవారక? వారిజబాంధవః పద్మబంధు శోకోఽద్వితీయస్సృక్ క్షీతినభోవ్యాప్తం క్షీతి ర్భూమిః నభ ఆకాశంచ క్షీతినభసీతే వ్యాప్తం వ్యాప్తస్థితం తమోమండల మంధకారసమూహం భిత్వా లోచనగోచరోపి చక్షుర్విషయోపి భవతి. త్వం తు కోటిసూర్యప్రభః అపరి మితసూర్యాణాం ప్రభేవ ప్రభా యస్య తథోక్త స్త్వం వేద్యః జ్ఞాన విషయః కిం సభవసి కిమితి నభవసి ఘనతరమతిశయేన సాంద్రమపి మత్త మః మమాజ్ఞానరూపం. తమః కీదృక్తవ కియదిత్యర్థః తత్తస్మా త్వర్వం కృ త్నం పూర్వోక్తం తమః వ్యపసియాపనోద్య సాక్షాత్ ప్రత్యక్షః ప్రసన్నః అనుగ్రహక శ్చ భవ ఏధి. ఏకస్మిన్నేవ సూర్యే సకలజనప్రత్యక్షే సమస్తతమోభేదీని చ సతి తత్కోటిసదృశ స్త్వ మప్రత్యక్షః అతమో భేదీ చ భవసీతి యత్తచ్చిత్రం తస్మా త్ప్రతిత్యక్షస్తమోనివర్తక శ్చ భవేతి భావః.

అయ్యైతేఽఽగ్రున సిపాదారవింద భజనముసేయ నాచిత్రము గోరుచు న్నది అనుచున్నారు.—

హంసః పద్మవనం సమిచ్ఛతి యథా నీలాంబుదం చాతకః
కోకః కోకనదప్రియం ప్రతిదినం చంద్రం చకోర స్తథా,
చేతో వాంఛతి మామకం పశుపతే చిన్తార్థమృగ్యం విభో
గారీనాథ భవత్పదాబ్జయుగళం కైవల్యసౌఖ్యప్రదమ్. 59

టీ. హేపశుపతే=సకలభూతములకునధిపతియు, హేవిభో=సర్వవ్యా పకుడవువగు, హేగారీనాథ=ఓపార్వతీపతీ ! హంసః=హంసపక్షి, పద్మ వనం=కమలములగుంపును, చాతకః=చాతకపక్షి, నీలాంబుదం=నల్లమబ్బు ను, కోకః=చక్రవాకపక్షి, కోకనదప్రియం=నూర్మిని, చకోరః=చకోరపక్షి, ప్రతిదినం=దినదినమును, చంద్రం=చంద్రునిని, యథా=ఏప్రకారముగా,

సమిచ్చతి=కోరుచున్నదో, తథా=అప్రకారముగా, మామకం=నాసంబంధమైన, చేతః=చిత్తము, చిన్తాగమ్యగ్యం=ఉపనిషత్తులయందు వెదుకఁదగిన, కైవల్య సౌఖ్యప్రదం=కేవలనిర్గుణపరబ్రహ్మభావంబను సౌఖ్యంబొసఁగునట్టి, భవత్పదజ్ఞయగళం=మీపాదపద్మద్వంద్వమును, వాంఛతి=కోరుచున్నది.

తా. పార్వతీవల్ల భా ! హంస పద్మమలను, చాతకము వర్షాకాలమే ఘమును, చక్రవాకము నూర్చుని, చకోరము చంద్రునిఁగోరినట్లు, ఉపనిషద్వేద్యమై కైవల్యసౌఖ్యము నొసఁగునట్టి నీపాదకమలమును నాచిత్తము కోరుచున్నది.

అ. సోపమానం త్వత్పదారవిందభజనం మనః వాంఛతీతి ప్రార్థయతే:—

వా. హంసఇతి. హే పశుపతే హే విభో హే గౌరీవాధ! హంసః పద్మవనం కమలవందం యథా సమిచ్చతి వాంఛతి చాతకః జలవోత్స్సృజ్యమానోదకబిందూనపేక్షమాణః పక్షివిశేషః నీలాంబుదం వక్షకమేఘం యథా వాంఛతి సమిచ్చతి కోక శ్చక్రవాకః కోకనదప్రియం పద్మబంధుం మార్కమిత్థగః యథా చకోరశ్చంద్రకిరణభు క్షిప్తివిశేషశ్చంద్రం సమిచ్చతి తథా మామకం మదీయం చేతశ్చిత్తిం చిన్తాగమ్యగ్యం చిన్తాగ్నే షూప విషత్సుమ్యగ్య మన్వేషణీయం కైవల్యసౌఖ్యప్రదం కైవల్యం కేవలం నిర్గుణం బ్రహ్మ తస్య భావస్తత్త్వం తదేవ సౌఖ్యం నుఖం తత్ప్రదదాతీతి తత్ప్రదం భవత్పదజ్ఞయగళం భవతః పదేభ్యే ఇవ భవత్పదాభ్యే తయోర్యగళం వాంఛతి అభిలషతి. స్పష్టార్థోఽయం.

తనమనమును శంకరుపాదసేవచేయుమని నియమించుచున్నారు:—

రోధ స్తోయహృత శ్రమేణ వధిక శ్చాయాంతరోర్వృష్టితో
భీత స్సన్ధిగ్రహం గృహస్థ మతిథి ద్దీనః ప్రభుం ధార్మికమ్,
దీపం సంతమసాకుల శ్చ శిఖనం శీతావృత స్తవ్యం తథా
చేత స్సర్వభయాపహం వ్రజసుఖం శంభోఃపదాంభోరుహమ్.

టీ. హేచేతః=ఓమానసమా! తోయహృతః=నీటివేగమునఁగొట్టుకొని పోవువాఁడు, రోధః=తీరమును, పథికః=బాటసారి, శ్రమేణ=అలసటచేత, తరోః=చెట్టుయొక్క, ఛాయాం = నీడను, పృష్టితః=వర్షమువలన, భీతః=భయపడినవాఁడు స్వస్థగృహం=సుఖమైనయిల్లను, అతిథిః = భోజనసమయమునకుఁ పొరుగువారినుండి విచ్చినవాఁడు, గృహస్థం=సంసారిని, దీనః=దరిద్రుఁడు, ధార్మికం=ధర్మాత్ముడైన, ప్రభుం = రాజును, సంతమసాకులః=చీకటిలోఁగొట్టుకొనుచున్నవాఁడు, దీపం=దీపమును, శీతావృతః=చలిపట్టుకొన్నవాఁడు, శిఖినంచ=అగ్నిహోత్రమునున్న, యథా=ఏప్రకారముగా (అశ్రయించునో), తథా=అప్రకారముగా, త్వం=నీవు, సర్వభయపహం=ఎల్లభయములను బాపునదియు, నుఖం = సుఖకరమైనదియునగు, శంభోః=శివునియొక్క, పదాంభోరుహం=పాదకమలమును, ప్రజ=అశ్రయింపుము.

తా. చెట్టునీడ నడకవలనిబడలిక మాత్రము దీర్చును. గట్టియిల్లు వానకుఁదడియకుండ నాపును. ఏటియొడ్డు ప్రవాహ వేగమునఁగొట్టుకొనిపోకుండ సహాయమగును. గృహస్థు అతిథియొక్క ఆకలినిమాత్రము తీర్చును. ధర్మాత్ముడైన ప్రభువు దారిద్ర్యముమాత్రము తొలఁగించును. దీపము చీకటిఁబాపి వెలుతురునిచ్చును. నిష్కదగ్గఱకుఁబోయిన చలిపోనాడు. ఓచిత్తమా! పరమేశ్వరుని పాదపద్మము సంసారమందలి సమస్తభయములను బోఁగొట్టును. నీ వీశ్వరపాదకమలము నాశ్రయించి సుఖంబు గనుము.

అ. చేతస స్సోపమానం శంభోః పాదాంబుజధజనం విధత్తే:—

వ్యా. రోధఁగతి. హే చేతః మానస! తోయహృత స్తోయేనవేగవతా జలేన హృతః అకృష్టః పురుషః రోధఃతీరం యథాప్రజతి పథికః మార్గగామీ శ్రమేణాన్యాయా తరోర్వృక్షస్య ఛాయామనాతపం యథా పృష్టితః వర్షాద్భీతః భయం ప్రాప్తః పురుష స్స్వస్థగృహం స్వరిత్యన్యాయం నుఖేన తిష్ఠం తృప్తిన్నితి స్వస్థం సుఖాస్థాననాధికరణం గృహాయథా అతిథిరైవోపదేవాంతే అన్నాపేక్షయా గ్రామాంతరా దాగచ్ఛ స్పరుషఃగృహస్థం గార్హస్థ్యధర్మయక్తం సంసారిణం యథా దీనః తారిద్ర్యతప్తః పురుషః ధార్మి

కం ధర్మానుసారిణం ప్రభుం దానసమర్థం పురుషం యథా సంతమసాకుల
స్సంతమసేన గాథాంధకారేణ వీడ్వమానః దీపం యథా శీతావృత శ్శీతేన
హిమేన ఆవృతః వ్యాప్తః పురుషః శిఖిన మగ్నిం యథా తథా త్వం సర్వభ
యాపహం సకలభయఘ్నం నుఖం సుఖకరం శంభో శ్శివస్య పదాంభోరు
హం వ్రజ ప్రాప్నుహి. దృష్టాంతభూతార్థజాతం తత్తత్సంకటమాత్రనివర్త
కం దార్వాంతికం పదాంభోరుహం తు సంకటసుఖయో ర్నివర్తనప్రవ
ర్తనహేతుత్వా దవశ్యగమ్య మితీభావః.

భక్తిస్వరూపము నిర్ణయించుచున్నారు.—

అంకోలం నిజనీజసంతతి రయస్కాంతోపలం సూచికా
సాధ్వీ నైజవిభుం లతా క్షీతిరుహం సింధు సరిద్వల్లభమ్,
ప్రాప్నోతీహ యథా తథాపశుప తేః పాదారవిందద్వయం
చేతోవృత్తి రుచేత్య తిష్ఠతి నదా సా భక్తి రిత్యుచ్ఛతే. 61

టీ. ఇహ=ఈలోకమందు, నిజనీజసంతతిః = తనగింజలరాశి, అంకో
లం=ఊడుగుచెట్టును, సూచికా=నూది, అయస్కాంతోపలం = నూదంటు
తాయినీ, సాధ్వీ=పతివ్రత, నైజవిభుం = తనభర్తను, లతా=తీగ, క్షీతిరు
హం=వృక్షమును, సింధుః = నది, సరిద్వల్లభం = సముద్రమును, యథా=
ఏప్రకారముగా (తనంతట తానే), ప్రాప్నోతీ=పొందుచున్నదో, తథా =
అప్రకారముగా, చేతోవృత్తిః=చిత్తవృత్తి, పశుపతేః=ఈశ్వరునియొక్క,
పాదారవిందద్వయం = పాదకమలయుగళమును, నదా = ఎల్లప్పుడును,
ఉచేత్య=పొంది, తిష్ఠతి = ఉండుట ఏదికలదో, సా=అది, భక్తిరితి=భక్తి
యని, ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది.

తా. ఊడుగుగింజలుపండి నేలరాలిపోయి మరల వానికవియే యా
చెట్ల నంటుకొనిపోవును. నూది నూదంటుతాయినదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి
దానినంటుకొనును. పతివ్రత యెడఁబాయక యెన్నడుఁదనఫతిని వెంబడించి
యుండును. తీగ దాని కదియే చెట్టునల్లుకొని వెనవైచుకొనును. నదులు

దొరలిదొరలిపోయి సముద్రములో నేకమగును. అట్లు మనోవృత్తి శివుని చరణమలములయందుఁ జొచ్చియుండుటయే భక్తి (పరమశివసాయుజ్యము వలయుననుప్రీతి) యని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఆ. భక్తిరూపం నిశ్చినోతి:—

వ్యా. అంకోలమితి. నిజబీజసంతతి ర్నిజాని చ తాని బీజాని చ తేషాం సంతతి స్సమాహః అంకోల మంకోలః పృథవిశేషస్తం యథా స్వయమేవ ప్రాప్నోత్యస్య పృథవిశేషస్య బీజాని పరిపాకకాలే భూమా పతిత్వాపురుషప్రయత్నం వినైవ పునస్స్వస్థానం ప్రవిశంతితి ప్రసిద్ధిః నూచికా ఆయోమయీ నూత్నశిలాకింకా అయస్కాంతోపల మయస్కాంత స్వయం లోహకర్షణశక్తోపలవిశేషస్తం యథా సాధ్వీ పతివ్రతా నైజ మాత్మీయంవిభుం భర్తారం యథా స్వయం లతా వ్రతతిః క్షీతిరుహం పృథ్విం యథా స్వయం సింధు సురిత్యరిద్వల్లభం నదీపతి మిహాత్ర యథా ప్రాప్నోతి చేతోవృత్తిః చిత్తస్య వ్యావృత్తిః పశుపతే ర్మహాదేవస్య పాదారవిందద్వయం చరఃపద్మయాగళం స్వయ ముపేత్య సదా సర్వదా తథా తిష్ఠతీతి యతోసా భక్తిః పరమశివప్రీతిస్తత్సాయుజ్యం మే భూయాదీతి ప్రీతి రిత్యుచ్యతే అభిధీయతే భక్తిరేతాదృశీతి నిశ్చినోమితి భాషః.

తల్లి బిడ్డను పోషించునట్లు భక్తిభక్తుని కాపాడుననిచెప్పుచున్నార-
అనందాశ్రుభి రాతనోతి పులకం నైర్మల్యత శ్చాదనం
వాచాశ్శబ్దముఖస్థితైశ్చ జహరాపూర్తిం చరిత్రామృతైః,
రుద్రాక్షై ర్భసితేన దేవ నపుషో రక్షాం భవదాభవనా
పర్యజ్ఞే వినివేశ్య భక్తిజననీ భక్తార్భకం రక్షతి. 62

టీ. హేదేవ!—స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడవైనదిపరమేశ్వరుఁడా!
భక్తిజననీ=భక్తియనియెడు తల్లి, అనందాశ్రుభిః = అనందబాష్పములచేత,
పులకం=రోమాంచుమును, అతనోతి=విస్తరింపఁజేయును. నైర్మల్యతః=నిర్మలత్వముచేత, ఛాదనం (అతనోతి)=(ఈగులు దోమలు చలి మొదలగుబాధ

లేకుండ) బట్టకప్పుటయు నొనర్చును. వాచాశంఖముఖస్థితైః = వేదవాక్కును శంఖముయొక్క ముఖమందున్నట్టి, చ...తైః-చరిత్ర = సీచరిత్రములనియెడు, అమృతైః = పాలతో, జఠరాపూర్తిం (అతనోతి) = కడుపునిండఁజేయును. రుద్రాక్షైః=రుద్రాక్షలచేతను, భస్మితేన = విభూతిచేతను, పపుషః= శరీరముయొక్క, రక్షాం (అతనోతి) = సంరక్షణముచేయును. భవద్భావనాపర్యంకే=సితలంఘనియెడు మంచమున, వినివేశ్య=పరుండఁబెట్టి, భక్తార్థకం=భక్తుండను శిశువును, రక్షతి=కాపాడును.

తా. ఓమహాదేవా! తల్లి ప్రేమవల్ల నానందబాష్పములూలక బిడ్డను జేరఁదీసి రోమాంచితగాత్రుని చేయునట్లు భక్తిరసము భక్తుని కానందబాష్పములాలికించి యొడలుపులకించి యుప్పొంగఁజేయును. తల్లి బిడ్డకు ఈగలు, దోమలు, చలి మున్నగుబాధలేకుండ బట్టకప్పినట్లు భక్తి నిర్మలభావము నాచరింపఁజేయును. తల్లి శంఖములూఁ బోసి కడుపార పాలుగుడిపినట్లు భక్తి వేదాది వాక్యముఖముగా సీ చరిత్రామృతములు తనివిదీర నాస్వాదింపఁజేయును. రుద్రాక్షములు ధరింపఁజేసి విభూతి పెట్టించి యంగరక్షఁ గావించును. తల్లి బిడ్డను మంచమునఁ బరుండఁబెట్టి కాపాడుచుండినట్లు భక్తి మనమునం దీశ్వరధారణయను మంచమునఁ బ్రవేశపెట్టి పరిపాలించును. భక్తరక్షకము భక్తిగాక వేఱొండు లేదని తాత్పర్యము.

అ. జననీవ ద్భక్తి ర్భక్తార్థకం రక్షతీత్యాహ.—

వ్యా. ఆనందాశ్రుభిరితి. హేదేవ స్వప్రకాశ స్వరూప! భక్తిజననీ తవ భక్తిరేవ మాతా సా భక్తార్థకం భక్తవీరార్థక శ్శిశుస్తం భవద్భావనాపర్యంకే భవతః భావనా మనసిధారణం నైవ పర్యంకః మంచః తస్మిన్వినివేశ్య కాయయిత్వా రక్షత్యవతి. రక్షణప్రకారమాహ-ఆనందాశ్రుభి స్సంఘోషబాష్పజలైః పులకం రోమాంచం శిశుశరీరే అతనోతి విస్తారయతి యథామాతా శిశుప్రేమజన్యనేత్రసలిలై శ్శిశుశరీరపతితై శ్శిశుశరీరే పులకముత్పాదయతి తథా స్వాశ్రయనిష్ఠచక్షుర్గతై స్తచ్ఛరీరపతితైః పులకంజనయతీతి భావః. స్వాశ్రయభక్త్యో రభేదో వివక్షితః నైర్మల్యతః భక్తశిశునిష్ఠ

నిర్మలభావేన ఛాదనం శీతమశకాదిపీడానివర్తకం విస్త్రుతాపకం పంచనమా
తనోతి నైర్మల్యత ఇత్యత సార్వవిఘ్నైక స్తసిః వాచాశంఖ ముఖస్థితైః
వాచా వేదాదివాక్ హలంతానాం వాగురేర్షసే రాబంతత్వస్యేష్వత్వా
ద్వాచాశబ్దో నశంకాస్పదః. 'పప్లివాగురిరల్లోప'మితి కారికాత్మప్రమాణం.
నైవ శంఖ స్తస్మఖస్థితై స్తన్నిష్ఠై శ్చరిత్రామృతై ర్భవ చ్చరిత్రాజ్యేవామృతాని
క్షీరాణి తైర్జలరాపూర్తిం జతరస్యోదరస్యాపూర్తిం సమంతాత్పూరణ
మాతనోతి యథా శంఖస్థితేన పయసా శిశూదరం పూరయతి తథా భక్తజనని
పూర్వోక్తలక్షణై స్త్వచ్ఛరిత్రామృతై శ్చిశోః తుంధానిష్ఠ్ఠిం సంపాద
యతితి భావః. రుద్రాత్మై ర్భవ సితేన భస్మ నాచ విపుల శ్చరీరస్య రత్నామాతనో
తీతి సర్వప్రాసుషజ్యతే. భక్తరక్షణవిషయే భక్తితుల్యాన్యారక్షీకానాస్తీతి
భావః.

52

శివభక్తియొక్క నైచిత్యము ఎట్లెంచుచున్నారు.—

మార్గావర్తితపాదుకా పశుపతే రంగస్య కూర్చాయతే.
గండూషాంబునిషేచనం పురరిపో ద్వివ్యాభిషేకాయతే,
కించి ద్భక్షితమాంసశేషకబళం నవ్యోపహారాయతే
భక్తిః కిం నకరో త్యసో ననచరో భక్తావతంసాయతే. 63

టీ. పశుపతేః=శివునియొక్క, అంగస్య=అంగయవమునకు, మార్గావ
ర్తితపాదుకా=పలుమారు దారిపడచిన ప్రాతఃచెప్ప, కూర్చాయతే=కనుబొ
మలవడుమొనరి. పురరిపోః = త్రిపురాంతకునికి, గండూషాంబునిషేచనం =
పుక్కిలించిన నీరుచల్లుట, దివ్యాభిషేకాయతే = గంగాజలముతోడియభిషే
కమయినది. కించిద్భక్షితమాంసశేషకబళం=కొంచెముతినఁగా మిగిలినమాం
సపుతునుక, నవ్యోపహారాయతే = క్రొత్తనివేదనద్రవ్య మగుచున్నది. పన
చరః = కిరాతుఁడు, భక్తావతంసాయతే = ఉత్తమభక్తుఁడగుచున్నాఁడు,
భక్తిః=భక్తి, కిం నకరోతి=ఏమిచేయుదు? అహో=ఎంతవిచిత్రము!

తా. ఆహాహా! ఏమి శిష్యక్షిమహిమ చమత్కారము? చిరకాలము దారినడచి ప్రాతగిలిపోయిన కాలిచెప్పు ఆకాశహస్తీశ్వరునకు * కనుబొమలనడిమిచోటుగాఁ జేర్చనయ్యె. ఒకభక్తుఁడు పుక్కిలించి యుమిసిననీరు, త్రిపురహరునకు గంగాజలాభిషేకమయినది. సగము కొఱికితనఁగా మిగిలిన మాంసఖండము అజగదీశ్వరునకు మహానివేదనద్రవ్యముగా నుపయోగపడినది. అడవులందరును మృగాదిహింసకుండైన కిరాతుండు భక్తగ్రాణ్యుండయ్యె. ఇంతయేల? భక్తివల్ల ఎమేమి కానోపదు?

అ. శిష్యక్షే రైవచిత్ర్యం వర్ణయతి:—

వ్యా. మార్గేతి. పశుపతే శ్చివసంబంధినః అంగస్యావయవస్య మార్గా పర్వతపాదుకా మార్గే వ్యధ్వస్వాపర్వతా సకృదనుభూతా పాచుకా పాదరక్షా మార్చాయతే భూమిధ్వస్థానాయతే భూమిధ్వస్థానమివాచరతి పురరిపో శ్రీపురాంతకస్యాంగస్య గండూహంబునిషేచనం ముఖప్రవేశితజలనిషేచనం దివ్యాభిషేకాయతే దివ్యాంబునః గంగాజలస్యాభిషేక ఇవాచరతి కించి ద్భక్షిత మాంసశేషకబళం కించిదీష ద్భక్షితం ఖాదితం మాంసం పలలం తస్య శేషః అపశిష్టాంశవీప కబళం గ్రాసస్తన్నవ్యోపహారాయతే నవ్యః నూతనః ఉపహారః నివేద్యద్రవ్యం సఇవాచరతి వనచరః వ్యాధః భక్తావతంసాయతే భక్తశ్రేష్ఠఇవాచరతి సర్వత్రాచారాధేక్యతోభక్తిః కిం నకరోతి సర్వం కరోత్యేవేతి భావః. స్పష్టోఽర్థః. పాచుకా మార్చాయతఇత్యస్య కశ్చన భక్తః అరబ్ధకాశహస్తీశ్వరపూజనః భక్త్యతిశయేన మహాదేవస్య ప్రసాదసిద్ధయే భక్తదృఢతరభక్తి పరీక్షణాయ స్వముఖ్యసయోర్నేత్రయో స్సాశ్రుణోః ప్రకటితయో సృతోస్తత్థానే ప్రతస్తే స్వీయనేత్రేశ్చ త్వాట్యదిత్సు స్తన్నేత్రస్థానసత్వభిజ్ఞానాయ స్వపాదుకాంభువోర్మధ్యస్థానే నివిక్షేపేతి పురాణప్రసిద్ధి బలాదుపపత్తిః.

* ఒకభక్తుఁడు, భక్తిదార్ఢ్యము పరీక్షించుటకు భగవంతుఁడు కన్నులనీరు దెచ్చుకొనఁగా నవితీసి తనమంచికన్నులమధ్యఁబోయిగుఱుతునకుఁగాఁదన కాలిచెప్పును దేవునికనుబొమలనడుమ నుంచినాఁడనిపురాణ ప్రసిద్ధము.

దేవా! నాచిత్తపాదుకలు దొడిగిఁగొని విహరింపుము. అని వేడుకొనుచున్నారు.—

వక్ష స్తాడన మంతకస్య కఠినాపస్తారసంమర్దనం
భూభృత్పర్యటనం నమ త్సురశిరః కోటిరసంఘర్షణమ్,
కర్తేదం శృదులస్య తావకపదద్వంద్వస్య గౌరీపతే
మచ్ఛేతోమణిపాదుకావిహరణం శంభో సదాంగీకురు. (14)

టీ. గౌరీపతే=పార్వతీవల్లభా! శంభో=మంగళకరుఁడ! అంతకస్య=యమునియొక్క, వక్షస్తాడనం=తోడ్తుదన్నటయు, క...నం - కఠిన=కఠినమైన (భేదింపరాని), అపస్తార=స్వయాపాజ్ఞానముయొక్క, సమర్దనం=నిర్మలమగుటయు (చితుకఁద్రొక్కుట), భూభృత్పర్యటనం=వెండికొండయందు సంచరించుటయు, న...ణం-నమత్=నమస్కరించుచున్న, సుర=దేవతలయొక్క, శిరః=శిరస్సులయందలి, కోటిర=కిరీటుములయందు, సంఘర్షణం=ఋరయుటయు, ఇదం=ఈనాలుగును, శృదులస్య=మార్దవయుక్తమైన, తావక పదద్వంద్వస్య=సీపాదద్వయముయొక్క, కర్త=వ్యాపారము. మచ్ఛేతోమణిపాదుకావిహరణం - మతో=నాయొక్క, చేతః=చిత్తమనియెడు, మణిపాదుకావిహరణం=మణిమయమైన పాదుకలతో సంచారమును, సదా=నిల్ల ప్పడును, అంగీకురు=అంగీకరింపుము.

తా. పార్వతీవల్లభా! యమునితొమ్ము తన్నవలెను. అతీకఠోరమైన యపస్తార మణఁగఁద్రొక్కవలెను. కొండమీఁదఁ దిరుగవలెను. నమస్కరింపవచ్చిన దేవతాదుల కిరీటుములరాపిడి కోర్వవలెను. ఇదియంతయు మీగుల కఠినకృత్తము, సీపాదము లతికోమలములు. నాచిత్తంబను నున్నని మణిపాదుకలను దొడిగిఁగొనుటకు దయచేసి యంగీకరింపుము. నామనస్సున మీపాదములు నిలిపి నన్ను రక్షింపుఁడని తాత్పర్యము.

అ. స్యచేతఃపాదుకావిహరణం ప్రార్థయతే:...

వ్యా. పక్ష స్తాడన మితి. అంతకస్య యమస్య పక్షస్తాడనం పక్షః
 స్యురసి తాడనం పాదేన ప్రహరణం కఠినాపస్తాదసంమర్దనం కఠినః దుర్భే
 దః యోఽపస్తారః స్వరూపాప్రత్యయస్తస్య సమర్దనం నిగ్రహణంభూభృ
 త్వర్యటనం భూభృతి రజతాద్రౌ పర్యటనం పరిభ్రమణం నమ త్సుర శిరః
 కోటీరసంఘర్షణం నమతాం సురాణాం శిరాంసి తదలంకారభూతేషుకోటీ
 రేషు సంఘర్షణం సంస్పర్శనం హే గౌరీపతే పార్వతీపతే హే శంభో
 సుఖదాయక! ఇద మేతత్త్రయం మృదులస్య మాన్దవయ్యుక్తస్య తావకపద
 ద్వంద్వస్య తవేదం తావకం పదయో ర్ద్వంద్వం తచ్చ తథోక్తం తస్య
 కర్తవ్యాపారః త్వం మచ్ఛేతోమణిపాదుకా విహరణం మణే నాదుకా
 మణిపాదుకా మణిమయీ పాదుకేత్యర్థః మచ్ఛేతః మమ చిత్తమేనమణిపా
 దుకా తయా విహరణం మచ్ఛేతోమణిపాదుకావిహరణం సదానవరత మం
 గీకురు స్వీకురు పూర్వోక్తకఠినపక్ష అద్యకసంఘర్షణజన్యాపీడానివృత్తయేఅతి
 మృదుశమామకచిత్తమణిపాదుకావిహరణ మంగీకృత్య మాంశ్రయస్వేతి
 ప్రార్థయితు రభిప్రాయః.

పరమశివుని పాదారవిందములు సేవించువానికి దుర్లభమేమియు లే
 దని రూఢిగాఁ జెప్పుచున్నారు.—

పక్ష స్తాడనశంకయా విచలితో వై పస్వతో నిర్జరాః

కోటీరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికా నీరాజనం కుర్వతే,

దృష్ట్యా ముక్తివధూ స్తనోతి నిభృతాన్లేషం భవానీపతే

యచ్ఛేత స్తవ పాదపద్మభజనం తస్యేహకిందుర్లభమ్. 65

టీ. హేభవానీపతే=ఓపార్వతీపల్లభా ! యచ్ఛేతః=ఏపురుషులయొ
 క్కచిత్తము, తవ=నీయొక్క, పాదపద్మభజనం = పాదకమలము సేవచే
 యునో, దృష్ట్యా=వానిఁజూచి, వై పస్వతః = యముఁడు, పక్ష స్తాడనశంక
 యా=టొమ్మతన్నవసు భయముచేత, విచలితః=పాటిపోవుచున్నాఁడు. నిర్జ

రాజు=దేవతలు, కో...నం=కోటిర=కిరీటములయందు, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, రత్నదీప=దీపములవంటి రత్నములయొక్క, కలికా=అంకురములచేత, సిరాజనం=సిరాజనమును, కుర్వతే=చేయుచున్నారు. ముక్తివధూ=ముక్తికాంత, నిభృతాశ్లేషం=గాఢాలింగనమును, తనోతి=చేయుచున్నది. తస్య=ఆభివృద్ధికి, ఇహ=ఈలోకమందు, దుర్లభం=లభ్యముకానిది, కిం=ఏది?

తా. పార్వతీమనోహరా ! చంద్రశేఖర ! మీపాదసేవకునిజూచి మునుపటియట్లే అగ్రమునక దన్నుదువేమోయని భయపడి యముడు పాటిపోవును. దేవతలందఱు కాశ్యపిందఱు మ్రొక్కి తమకిరీటములయందలి మాణిక్యదీపములతో సిరాజనము లిత్తురు. ముక్తికాంత తనంతః దాచి గాఢాలింగనమొనఁగును. ఇక నిభృతనకేమి దుర్లభము ? సర్వము సులభమయనితాత్పర్యము.

అ. పరమశివపాదపద్మం భజమానస్య దుర్లభరాహిత్యం ప్రతిజానీతే —

వ్యా. పక్షేతి. హే భవానీపతే పార్వతీరమణ యచ్చేతఃయస్య పురుషస్య చేత్త్వేన తవ పాదపద్మభజనం భవతి తవ తే పాదపద్మభజనం పాదపద్మ సేవకం భవతి జాయతే తం దృష్ట్వా వైవస్వతః యమః పక్షస్తాదన శంకయా శివభక్తదోషేణ పూర్వవత్తమ పక్షః పరమశివ స్తాదయిష్య తీతి శంకయా విచలితః దూరం పలాయితో భవతి నిర్జరాః వాగ్దకసూన్యాః దేవాః కోటిరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికాసిరాజనం కోటిరేషు కిరీటే షూజ్జ్వలాః ప్రకాశమానాః రత్నాని దీపాఇవ రత్నదీపాః కోటిరోజ్జ్వలాశ్చ తే రత్నదీపా శ్చ తేషాం కలికాభి రంకురై ర్నిరాజనం కోటిరోజ్జ్వల రత్నదీపకలికాసిరాజనం తత్తస్య కుర్వతే విరచయంతి ముక్తివధూ ర్ముక్తిరేవ వధూ రంగనాతస్య నిభృతాశ్లేషం దృఢాలింగనం తనోతి విస్తరేణ కరోతి తత్తస్య భక్తస్యేహస్తికా లోకే కిం కిం ఫలం దుర్లభం లభ్యమశక్యం సర్వం సులభమేవేతి భావః. శివపాదారవిందార్పితచిత్తస్య సర్వం సులభమేవేతి భావః.

‘సన్న రక్షింపుము’ అని వేడుకొనుచున్నారు.—

క్రీడాధం సృజసి ప్రపంచ మఖిలం క్రీడామృగా స్తే జనాః
యత్కర్తాచరితం మయా చ భవతః ప్రీత్యైభవ త్యేవ తత్,
శంభో స్వస్య కుతూహలస్య కరణం మచ్ఛేష్టితం నిశ్చితం
తస్మా న్నామకరక్షణం పశుపతే కర్తవ్య మేవ త్వయా. 66

టీ. శంభో=సుఖకరుండవైన పరమేశ్వరుడా! అఖిలం = సమస్త మైన, ప్రపంచం=లోకమును, క్రీడాధం = లీలామాత్ర ఫలముగా, సృజసి=సృజించుచున్నావు. తే=నీకు, జనాః=ప్రజలు, క్రీడామృగాః=విలాసార్థమైన జంతువులు, మయా=నాచేత, యత్=ఏ, కర్త=కర్తము, ఆచరితం=ఆచరింపఁ బడినదో, తత్=ఆకర్తము, భవతః=నియొక్క, ప్రీత్యై=ప్రేమకొఱకు, భవత్యేవ=అగుచున్నది. మచ్ఛేష్టితం=నావ్యాపారము, స్వస్య=నీసంబంధ మైన, కుతూహలస్య=ఇష్టమునకు, కరణం=సాధక మైనది, నిశ్చితం=నిశ్చయము. తస్మాత్=కాబట్టి, పశుపతే=ఓపరమశివుడా! మా మకరక్షణం=నాసంరక్షణము, త్వయా = నీచేత, కర్తవ్యమేవ = చేయఁ దగినదియ.

తా. పరమేశ్వరా! నీ వీ ప్రపంచమంతయు సృజించుట లీలార్థము గదా! ఈ ప్రజలందఱు నీవినోదార్థమైన జంతువులుగదా! వారివారి పెంపుడుజంతువుల నడపడులు వారికిఁ బ్రేమాస్పదములగుటజగత్ప్రసిద్ధమే కావున నేజేయునత్కర్తములుగాని దుష్కర్తములుగాని యేచ్ఛేష్టలైనను నీకు తృప్తికరములగును. కాన నన్న రక్షింపవలసినవాడ వగుచున్నావు.

అ. ఆత్మరక్షణం కర్తవ్యమితి స్థానయతే:—

వా. క్రీడాధమితి. హే శంభో ఇదం పరిదృశ్యమాన మఖిలం ప్రపంచం క్రీడాధం క్రీడా లీలా ఆర్థః ప్రయోజనం యస్మిన్కర్తృణి తద్యథా భవతి తథా సృజసి నిర్తాసి ఆప్తసర్వకామస్య తవ వినా క్రీడయా నాన్య త్ప్రియోజనంపశ్యామః. తే తవేమేజనాః క్రీడామృగాః క్రీడాయై లీలాయై

నిర్మితా మృగాః భవంతిమయా యత్కర్తాచరితం యద్యత్కర్తాచరితం కృతం చకారః అసాధుకర్త సముచ్చిన్నోతి. తత్సర్వం భవత స్తవ ప్రీత్యైప్రేక్ష్యే భవత్యేవ ఏవకారః అప్రీతిం వ్యవచ్చినత్తి. మచ్చేష్టితం మద్వ్యాపారః స్వస్య భవ త్సంబంధినః కుతూహలస్య కుతూహలవిషయస్య కరణ మనుష్ఠాన రూపం భవతీదం నిశ్చితం నిశ్చయ ఇత్యర్థ స్తస్మాత్ హే పశుపతే మామక రక్షణం మదీయరక్షణం త్వయా భవతా కర్తవ్యమేవ ఏవకారేణాకర్త వ్యతాయాః వ్యదానః లోకే శ్రీ డామృగకృతం సర్వం శ్రీడయితు రిష్టాయ యథా భవతి తథాఽస్త్యత్కృతం సర్వం భవిష్యాయ భవ త్వితి ప్రార్థయతు రాభివః.

ఈశ్వరధ్యానము శరణుజేసికొనియెద ననుచున్నారు. —

బహువిధపరితోష బాష్పపూర

స్ఫుటపులకాంకితచారుభోగభూమిన్,

చిరపదఫలకాంక్షీ నేవ్యమానాం

పరమసదాశివభావనాం ప్రపద్యే.

టీ. బ...మిం—బహువిధ = నానాప్రకారములైన, పరితోష బాష్ప పూర=అనందబాష్పములయొక్క ప్రవాహమునకు, స్ఫుట = వ్యక్తపడిన, పులకాంకిత=రోమాంచరూపమైన, భక్తిచిహ్న=భక్తియొక్క గుఱుతునకు, చారు=రమ్యమైన, భోగభూమిం=భోగస్థానమును, చి...నాం—చిరపద = ఈశ్వర కైలాసస్థానమునెదు, ఫల=ఫలమును, కాంక్షీ = ఆపేక్షించువారి చే, నేవ్యమానాం = నేనింపఁబడునదియు, పరమసదాశివ భావనాం=సర్వోత్కృష్టమండగు, సాంబశివుని ధ్యానమును, ప్రపద్యే = శరణు పొందుచున్నాను.

తా. అనందబాష్పములు రోమాంచము మొదలగు భక్తిభావముల కాలవాలమై నిరంతరము కైలాసవాసము గోరువారి కాశ్రయణీయమైన యీశ్వరధ్యానము చేయుచుందు నని తాత్పర్యము.

అ. శివభావనాం ప్రపద్యఇతి నివేదయతి:—

వ్యా. బహ్వితి. బహువిధపరితోషబాష్పపూరస్ఫుటపులకాంకితచారభాగభూమిం పరితోషబాష్పాన్యానందాశ్రుణి బహువిధాని బహుప్రకారాణిచతాన్యానందాశ్రుణి చ తేషాం పూరః ప్రవాహ స్తస్యచస్ఫుటం స్పష్టం పులకాంకితం పులకరూపం భక్తిచిహ్నం తస్యచచారభాగభూమిం రమణీయభాగసానం చిరపదఫలకాంక్షీనేవ్యమానాం చిరపదం కాశ్వతస్థానం కైలాసఇత్యధః తదేవ ఫలం ప్రయోజనంతత్కాంత్యంతే అపేక్షంత ఇతి తత్కాంతీణ సై స్సేవ్యమానా మాశ్రియమాణాం పరమసదాశివభావనాం సదాశివః నిత్యానందస్వరూపః పరమశ్చ సర్వేభ్యః ఉత్కృష్టస్తథాభూతస్య భావనాం ధ్యానం ప్రచక్ష్య శరణీకుర్వే సర్వదా శివధ్యానపరోభవామీ త్యభిప్రాయః.

తన కావుపాలు కావలసి యావును మేపుకొనలేనివాఁ డందులకుఁ గాఁ జాల పశువులుగలవాని నాశ్రయించినట్లు తనభక్తియను గోవుయొక్క పుష్టికై పశుపతియగు పరమశివుని బ్రార్థించుచున్నారు.—

అమితముదమృతం ముహు ర్దుహంతీం

విమలభవత్పదగోష్ఠ మావసంతీమ్,

సదయ పశుపతే సుపుణ్యపాకాం

మమ పరిపాలయ భక్తిధేను మేకామ్.

68

టీ. సదయ=దయతోఁగూడినవాఁడా! పశుపతే = ఓపశుపాలకుఁడా! అమితముదమృతం=అపరిమితానందంబనుపాలు, ముహుః = మాటిమాటికి, దుహంతీం=పితుకనిచ్చునదియు, వి...ష్ఠం=విమల = నిర్మలంబగు, భవత్పద=నీపాదంబులనెడు, గోష్ఠం = పశువులచావడిని, అవసంతీం=నివసించునదియు, సుపుణ్యపాకాం = మంచిపుణ్యములకు ఫలమైనదియునగు, మమ=నాయొక్క, భక్తిధేనుం=భక్తియనుగోవును, ఏకాం=ఒక్కదానిని, పరిపాలయ=కాపాడుము.

తా. పశుపతీ! పరమేశ్వరా! నీపాదమైన దయగలవాడవు. ఎంత యోపుణ్యము ఫలింపఁబట్టి నాకీభక్తియనుగోవు లభించినది. ఇదియపరిమితా నందరూపమైనపాలు పదేపదే యిచ్చును. నీపాదరూపమైన పశువులచాపడి లోఁ గట్టికొననిచ్చి యీయావు నొక్కటిఁ గాచిపెట్టుము.

అ. భక్తిపరిపాలనం ప్రార్థయతే;—

వ్యా. అమితమితి. హే సదయదయాసహిత! పశుపతే పశుపాలక! అమితముదమ్మతం అమితముదపరిచ్ఛిన్నానందస్సైవామృతం క్షీరంతద్దుహంతీం ప్రపూరయంతీం విమలభస త్పదగోష్ఠం భవతః పదమేవగోష్ఠం గోస్థానం విమలం చతత్ భవత్పదగోష్ఠం చ తదావసంతీం తత్రనాసంకుర్వంతీమి త్యర్థః ఉపాన్వధ్యాజ్వల ఇత్యాధారస్య కర్తృసంజ్ఞయా ద్వితీయా. సుపుణ్య పాకాం విమలపుణ్యఫలభూతామేవంభూతాం మమ మే భక్తిధేనుం భక్తి రేవ ధేను స్తామేకాం పరిపాలయ పువ్య యథా లోకే కల్పన ధేను జన్యఫలం భోక్తుకామ స్తద్రక్షణాసమర్థస్య తద్రక్షణసమర్థం కంచన గోమంతం దయాళుం ధేనురక్షణాయ ప్రార్థయతే తద్వ్యద్విషయక్ మదభిక్తిపరిపాలనాసమర్థ స్తత్ఫలభోగకామః అహం భక్తిపోషణసమర్థం త్వాంతత్పప్తి సంపాదయేతి ప్రార్థయామితి ప్రార్థయతు రాభవః.

దేవా! నే ననేకదోషముల కాటపట్టెనను జంద్రునివలె నన్నును జే కొనుమని వేడుచున్నాను.—

జడతా పశుతా కళంకితా

కుటిలచరత్వం చ నాస్తి మయి దేవ

అస్తి యది రాజహాళే

భవ దాభరణస్యనాస్తి కిం పాత్రమ్.

69

టీ. జడతా=మూఢత్వము (జలమయుడగుట), పశుతా=వివేకము లేమి (పశువగుట), కళంకితా = కళంకము గలిగియుండుట, కుటిలచరత్వం చ=కుటిలముగా నంచరించుటయు, మయి=నాయందు, నాస్తి=లేదు. దేవ =

మహాదేవా ! రాజమాతే=చంద్రశేఖర ! అస్తియది=ఉన్నయెడల, భవదా
భరణస్య = నీయలంకారమునకు, పాత్రం = తగినవాడను, నాస్తికిం =
కానా ?

తా. దేవా ! జడత్వము, పశుత్వము, కళంకము, కుటిల సంచారము
నాకులేవు. ఇవియన్నియు చంద్రుని కున్నవి. అతను జలమునఁ బుట్టి నాడు
గనుక జడుడు. గురుపత్నీగమనము నేసినాడుగనుక పశువు కళంకము
గలవాడు గనుక కళంకి. వంకరగానున్న బింబముతోఁ దిరుగువాడు
గనుక కుటిలచరుడు. అట్టిచంద్రుని శిరస్సునఁ బెట్టికొను చంద్రశేఖరుడ
వైతివి. 'ఓచంద్రశేఖరా ! ననుగూర్చి ఈలక్షణములు నీకునుఁ గలవు. నీవు
మూఁడుడవు ; గనుక జడుడవు. వివేకము లేనివాడవు గనుక పశువు.
పాపములచేత కళంకివి. కుటిలప్రవర్తనవలన కుటిలచరుడవు' నని యందు
వాయేమి? అట్లయినచో భూషణముగా నన్నేల గ్రహింపవు? గ్రహింప వల
సినదే. అందుకు దగినవాడనే యగును. మేధావులు దోషకాలురను
దరికి జేరనియరు. నీవు దయతో నట్టివారలను సైతము చేరఁదీసి కాపాడు
దువని. నీతలమీఁది చంద్రునిమూలమున చెలిసికొంటిని. కాబట్టి నన్నును
రక్షింపుమని తాత్పర్యము.

అ. దోషాశ్రయ మపి మాం చంద్రమివ భూషణాయ స్వీకుర్వతి
ప్రార్థయతే:—

వ్యా. జడేతి. జడతా మాధ్యం జలాత్తతా చ ప్రకాశా నాశ్రయ
త్వమేవ మాధ్యం మార్యతేజసాభిభవాచ్చంద్రస్య ప్రకాశా నాశ్రయత్వం
తదా మాయాంసం భవతి పశుపతా పశువ ద్వివేకాభావః పశుతా సాచ
గురుపత్నీగ్రహణేన ప్రసిద్ధా కళంకితా కళంకలింగత్వం కుటిలచరత్వం
బింబకాటిల్లేన సంచరిష్ఠత్వం ఏతేషాం దోషాణాం సముదాయ శ్చంద్రేష్టి
న మయి హే దేవ హే రాజమాతే చంద్రశేఖరభవదాభరణస్య భవతః
భూషణత్వేన గ్రహణస్య కిమితి పాత్రం నాస్తి యద్యపి దోషవద్గ్రహణం
బుద్ధికాలినో న సమన్వయే త్వంతు దయావకా తదపి సమన్వయే దోషయ

క్రచంద్రపరిగృహదేవం ప్రత్యేమితస్తానద్యహామపి యుక్తమేవేతి ప్రార్థ
యతు రభిప్రాయః.

శివుఁ డెల్లప్పుడును నా హృదయమందేకలఁడు గాన పూజించుట
సులభమని చెప్పుచున్నారు.—

అరహసి రహసి స్వతంత్రబుధ్ధ్యా

పరివసితం సులభః ప్రసన్నమూర్తిః,

అగణితఫలదాయకః ప్రభుః త్రే

జగదధికో హృది రాజశేఖరోఽస్తి.

70

టీ. ప్రసన్నమూర్తిః=సుముఖమైన మూర్తిగలవాఁడును, అ...కః—
అగణిత=ఎంచఁ దరముగాని, ఫల=వాంఛితమునకు, దాయకః=దాతయు,
ప్రభుః=సర్వసమర్థుఁడును, జగదధికః=జగత్తుకన్న నెక్కువవాఁడును నగు,
రాజశేఖరః=చంద్రశేఖరుఁడు, మే = నాయొక్క, హృది = హృదయ
మందు, అస్తి = కలఁడు. అరహసి = బహిరంగమునను, రహసి = ఏకాంత
మందును, స్వతంత్రబుధ్ధ్యా=స్వాధీనమును తలంపుతో, పరివసితం=పరిచర్య
సేయుటకు, సులభః=సులభమైనవాఁడు, ధివతి=అగును.

తా. స్వాధీనుడైన సార్వభౌముని తన యిష్టము వచ్చినచోటికిఁ
గొనిపోయి తనయభీష్టము సాధించుకొనుట సులభమైనట్లు సుముఖుడై
యెల్లతోక్కల దీర్ఘము సర్వసమర్థుడై జగదతీతుఁడుగానున్న యీరాజ
శేఖరుఁడు నాహృదయమందేయున్నవాఁడు గనుక యేకాంతముగను బహి
రంగముగను గూడ స్వతంత్రముగాఁ బూజింప వచ్చును.

అ. సర్వదా మమ హృదయవర్తిత్వా త్పూజయితుం సులభ
ఇత్యాహ :—

వ్యా. అరహసీతి. ప్రసన్నమూర్తిః ప్రసాదోస్తుభీమూర్తి ర్యస్య
తథోక్తః అగణితఫలదాయకః అగణితం సంఖ్యారహితం ఫలం మనో
వాంఛితం తస్య దాయకః ప్రదాతా ప్రభుః ప్రభవతి. సృష్ట్యాదికర్త కర్తుం

శక్తో తీతి ప్రభుః అభిలషితకర్తకరణసమర్థ ఇత్యర్థః జగదధికః జగతోధికః
చిద్రూపత్వేన జగద్విలక్షణ ఇతియావత్ జగదధిపతి పాతే సర్వేషాం
జగతాం సర్వేషు కర్తసు ప్రేరకః 'యస్సర్వేషు భూతేష్యి' త్యంతర్యామి
బ్రాహ్మణమంత్రప్రమాణ మేవంభూతః రాజశేఖరః చంద్రమాళి స్సార్వభౌ
మఇతి చ ధ్వన్యతే మమ హృది మనస్య స్థితిరీభవత్యతః కారణాత్మః అరహసి
బహిః ప్రదేశే అంతర్గతరణాద్భిన్నదేశ ఇత్యర్థః. రహస్యంతర్గతరణప్రదేశేచ
మనసీత్యర్థః స్వశాంత్రబుధ్యా స్వాంత్రత్యితి బుధ్యాపరివసితం పరిచరితుం
సులభః అనాయాసలభ్యః భవతీ త్యధ్యాహరః. యథాలోకే స్వాంత్రతః ప్రసా
దాదిపూర్వోక్తగుణోపేతి స్సార్వభౌమ స్వాంత్రతం ప్రదేశం ప్రాపయ్య
స్వేష్టం సాధయితుం సులభ స్తథాయమపి సులభో భవతీతి భావః.

ఈశ్వర స్మరణములచేత పాపములు నిర్మూలమైపోయి విద్వద్వర్జితుఁ
డు శివసారూప్యము పొందునని చెప్పుచున్నారు.—

ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాప

యుక్తైశ్శివస్మరణబాణగణై రమోఽహైః,
నిర్జిత్య కిల్బిషరిపూ నివిజయీనుధీంద్ర)

స్యానంద మావహతి సుస్థిరరాజలక్ష్మీమ్.

71

టీ. సుధీంద్రః = విద్వద్వర్జితుఁడు, ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచా
పయ్యుక్తైః = ఆరూఢ = పాదుకొనిన, భక్తి = భక్తియను, గణ = అల్లెత్రాటిచేత,
కుంచితః = వంచబడిన, భావ = అంతర్గతరణంబను, చాప = ధనుస్సునందు,
యుక్తైః = కూర్చబడిన, అమోఽహైః = విఫలములుగాని, శివస్మరణచాప
గణైః - శివ = ఈశ్వరునియొక్క, స్మరణ = స్మరణమును, బాణగణైః =
బాణపుంజములతో, కిల్బిషరిపూ = పాపంబులనెడు శత్రువులను, నిర్జిత్య =
నిశ్చేదముగా జయించి, విజయీ = జయముగలవాడగుచు, సానందం =
ఆనందముతోఁగూడునట్లుగా, సుస్థిరరాజలక్ష్మీమ్ = స్థిరులైన బ్రహ్మాదులకు
రాజైన పరమశివునియొక్క సారూప్యమును స్థిరమైన రాజలక్ష్మిని, ఆప
హతి = పొందును.

తా. లోకమం దోకరాజు ధనుర్బాణములతో శత్రురాజుల జయించి
ఆరాజులక్షిని పొంది సార్వభౌముఁ డైనట్లు విద్వద్వరిష్టుఁడు ఆరూఢభక్తి
యలైత్రాడుగను అంతర్లకరణవృత్తి ధనుస్సుగను నమర్చికొని అం దీశ్వరస్స
రణము బాణముగా నెక్కుపెట్టి పుంపంబులను శత్రువులనెల్ల జయించి పర
మానందముతో పరమేశ్వర సారూప్యలక్షిని పొంది దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరి
పాలనరూపముగా సర్వశాసకుఁ డగును.

అ. శివస్మరణైః పాపాని నిర్మూలీకృత్య విద్వద్విరిష్ట శివసారూప్య
లక్షిం ప్రాప్నోతి తీత్యాహః—

వ్యా. ఆరూఢేతి. సుధీంద్రః బుద్ధి మద్వరిష్టః ఆరూఢభక్తిగుణమం
చిత భావచాపయుక్తై రారూఢా ఆభివ్యాప్తో త్వన్నా భక్తిస్సైవ గుణః
జ్యోధనుగ్గుణ ఇత్యర్థః తేన కుంచితః సమీకృతః భావః అంతర్లకరణవృత్తి
రూపా బుద్ధి స్సవిన చాప్నోతిదండః కుంచిత శ్చాసా భావచాప శ్చ తత్ర
యుక్తై ర్యోజితై ర్యోజన మంతర్భావితణిజర్థః అమోఘై రవిఫలై శివస్మ
రణబాణగణై శివస్మరణా న్యేవ బాణాస్తేషాం గణైః పుంజైః కిల్బిష.
రిపూక్ కిల్బిషణ్యేవ రిపవ శ్చత్రవస్తాక్ నిర్జిత్య నిశ్చేషం జిత్వా విజయీ
నక్ విజయవాక్ సన్ సానంద మానందసహితం యథాతథా సుస్థిరరాజ
లక్షిం రాజ్ఞో లక్షీః రాజలక్షీః దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనరూపా లక్షీ స్సర్వ
శాసనమితి యావదిత్యర్థాంతరం సుతరాం స్థిరాః బ్రహ్మాదయస్తేషాం రాజా
నుస్థిరరాజాపరమశివ స్సస్య లక్షీ స్సారూప్యలక్షీస్తా మాషహతి వ్రాప్నోతి
యథాలోకే కశ్చన భూపతి ర్భూజై స్సర్వాక్ రిపూక్ జిత్వా రిపరాజ
లక్షిం వ్రాప్నోతి త్యేనం భక్తః భక్తిపూర్వక శివస్మరణైః కిల్బిషజయపూ
ర్వకం శివసాయజ్యం ప్రాప్నోతితి భావః.

శివభక్తులు ధన్యులని చెప్పుచున్నారు. —

ధ్యానాంజనేన సమవేక్ష్య తమః పరీదేశం

భిత్వా మహాబలిభి రీశ్వరనామమంత్రైః,

దివ్యాశ్రితం భుజగభూషణ ముద్వహంతి

యేపాదపద్మ మిహ తే శివ తే కృతార్థాః.

72

టీ. శివ = సాంబశివుడా' ధ్యానాంజనేన = ధ్యానంబనుకొంటుక
చేత, సమవేక్ష్య = లెస్సగా కనిపెట్టి, ఈశ్వరనామమంత్రైః = ఈశ్వరుని
యొక్క నామమంత్రములనియెడు, మహాబలిభిః = గొప్పపూజోపకరణముల
చేత, తమఃప్రదేశం = అజ్ఞానంబను స్థలమును, భిత్వా = త్రవ్వి, యే = ఏ
భక్తులు, దివ్యాశ్రితం = దేవతలచేత పొందఁబడిన, భుజగభూషణం = సర్ప
మాభరణముగాఁ గలిగిన, తే = నీయొక్క, పాదపద్మం = పాదకమల
మును, ఇహ = ఈజన్మమందు, ఉద్వహంతి = ఎత్తికొనుచున్నారో,
తే = నారు, కృతార్థాః = జన్మసాఫల్యము బొందినవారు.

తా. నీవులు వెదుకువాఁడు కన్నుల కంజనమువేసికొని యది కనిపెట్టి
యాచోట నిధిరక్షక దేవతలం బూజించి త్రవ్వి యానిధిగాని ముదమంది
నట్లు భక్తుఁడు ధ్యానాంజనముతో మీపాదపద్మనిధిం గనుగొని మీనామ
మంత్రముతో మహాబలియొనర్చి అవరణమైన యజ్ఞానము దొలఁగించి దేవ
తాశ్రితమును భుజగభూషితమునగు మీపాదపద్మములంగొని కొల్చి జన్మ
సాఫల్యముగాఁ బరమానంద మొందునని తాత్పర్యము.

అ. శివపాదభక్తసేవకానాం కార్తార్యమాహ :-

వ్యా. హే శివ ధ్యానాంజనేన ధ్యానమేవాంజన మంతఃస్థాపిత ప
రోక్షవస్తుప్రకాశనసమర్థ మాషధం తేన సమవేక్ష్య సమ్యగంతస్థితం శివ
పాదపద్మరూపం వస్తుజ్ఞాత్వా ఈశ్వరనామమంత్రైరేవ మహాబలిభి ర్నిధి
పరిపాలకదేవతా ప్రసాదజననసమర్థైః పూజోపకరణై స్తమః ప్రదేశంతమః
పదపద్మాజ్ఞానమేవ ప్రదేశః వస్త్రావారకస్థవిశేషస్తంభిత్యా ఖాత్వా యే
భక్తైః దివ్యాశ్రితం దివి భవాః దివ్యా స్ఫురై స్తై రాశ్రితం ప్రాప్తం భుజగ
భూషణం భుజగ స్ఫురో భూషణం యస్య తథోక్తం తే పాదపద్మ మి
హాస్తి జన్మస్యద్వహంత్యుద్భృత్యానుభవంతి తే కృతార్థాః స్రావజన్మ

ఫలాభవంతి లోకే యదా కశ్చి దంజనవిశేషా క్తే నే తే కృత్వా నిక్షేపప్ర
దేశం జ్ఞాత్వా నిక్షేపరక్షక దేవతాం బల్యాదిభి స్సాన్వియ త్తీకృత్యావారక
ప్రదేశభేదనేన తప్తత్యం నిధిం లభ్యా ముదమనుభవతి తథా భక్తా ఆపిధ్యా
నాదిపూర్వోక్తోపాయై స్తస్య త్పదారవిందం సాక్షాత్కృత్యానన్యసులభం
తజ్జనిత మానంద మనుభవంతీతి భాసః.

శివపాదభజన మక్కఱయైన దనుచున్నార.—

భూదారతా నుదవహ ద్యదపేక్షయాశ్రీ

భూదారవీవ కి మత స్సుమతే లభస్య,

కేదార మాకలితము క్తిమహాపథీనాం

పాదారవిందభజనం పరమేశ్వరస్య.

73

టీ. హేసుమతే = ఓసబుద్ధి! యదపేక్షయా = దేనియపేక్షచేత,
శ్రీభూదారవీవ=లక్ష్మీయు భూమియు భార్యలుగాఁగల మహావిష్ణువే, భూ
దారతాం= విరాహరూపమును, ఉదవహత్ = తాల్చెనో, కిం=ఇది నుప్ర
సిద్ధమేకద! అతః=కనుక, ఆకలితము క్తిమహాపథీనాం-ఆకలిత = అపేక్షే
తములైన, ముక్తి=సాలోక్య సామిప్య సారూప్య సాయజ్యము క్తులనియె
డు, మహాపథీనాం = గొప్పమూలికలకు, కేదారం = పంటపొలమైన,
పరమేశ్వరస్య = మహాదేవునియొక్క, పాదారవిందభజనం = పాదకమల
సేవను, లభస్య = పొందుము.

తా. ఓసబుద్ధి! చూచితివా! లోకవంద్యుడైన యామహావిష్ణువు
సైత మా మహాదేవుని పాదసందర్శనమునకై విరాహరూపమైతి పలువిధ
ముల పరిశ్రమముల కొర్చినాడు! నీవాపరమేశ్వర పాదభజనము సేయుము.
దానివలన సాలోక్యము సామిప్యము సారూప్యము సాయజ్యము నను
ముక్తులు పంటనేలయం దోషధులు ఫలించినట్లు ఫలించును.

అ. పాదారవిందభజనస్యావశ్యకతామాహ:—

వ్యా. హే సుమతే కోభనా చ సా మతి శ్చ తస్యా స్పంబుద్ధిర్భద
పేక్షయా యత్పాదారవిందదర్శనాపేక్షయా శ్రీ భూదార శ్రీ శ్చ భూ
శ్చ శ్రీ భూహే తే దారాః యస్య సః విష్ణురేవ భూదారతాం పరాహభావ
ముదపహత్ ప్రాప్నోత్ కిం కిమితి ప్రసిద్ధా ఆతః కారణాదాకలితముక్తి
మహాషధీనా మాకలితాః ఆశంసితాః ముక్తయ స్సాలోక్యాద్యా శ్చతు
ర్విధాః తా ఏవ ఓషధయ స్తాసాం కేదార ముత్పాదకం పరమేశ్వరస్య
తత్పాదారవిందభజనం పాదారవిందయో ర్భజనం నేవాం లభిస్య ప్రాప్ను
హి యతః కారణాల్లోకవంద్యో మహావిష్ణురేవ స్వాభిలిషితపూర్తయే వరా
హీ భూయ శివపాదారవిందదర్శన మైచ్ఛ త్తద్యశం భజనం త్వమపి
కురుష్యేతి ప్రార్థయితు రాభివః హరిబ్రహ్మణో పరస్పరశ్రేష్ఠ్య నిర్ధారణప
రా శివపాదమూర్ధదిదృక్షయా వరాహహంసరూపం ప్రాప్త ఇతి పురాణ
ప్రసిద్ధిః.

అశాపాశక్లేశ దుర్వాసనాది

భేదోద్యుక్తైర్దివ్యగంధై రమందైః,

అశాశాటీ కస్య పాదారవిందం

చేతనపేటీం వాసితా మ్నే తనోతు.

74

టీ. అశాశాటీకస్య = దిగంబరుడైన యీశ్వరునియొక్క, పాదా
రవిందం = పాదపద్మము, మే = నాయొక్క, చేతఃపేటీం = చిత్తమనుపె
ట్టెను, అశాపాశక్లేశదుర్వాసనాదిభేదోద్యుక్తైః = అశాపాశ = పాశమువలె
బంధకమైన యాశయు, క్లేశ = అవిద్య, అస్తిత, రాగము, ద్వేషము, అభి
నివేశ మను పంచక్లేశములు ననియెడు, దుర్వాసనాది = చెడ్డసంస్కారము
(దుర్గంధము) లను, భేద = భేదింపుటయందు, ఉద్యుక్తైః = ప్రవృత్తిము
లైన, అమందైః = కొలదిగాని, దివ్యగంధైః = దివ్యమైన పరిమళములచేత,
వాసితాం = సువాసనగలదానిగా, తనోతు = చేయుగాక.

తా. దిగంబరుండగు పరమేశ్వరునియొక్క పాదకమలము నాచిత్త
పేటికయందలి యాశాపాశములు పంచక్లేశములు మున్నగు దుర్వాసనల

నణించి దివ్యమైన సువాసనలతో నింపుగాక. ఈశ్వరపాదపద్మము నాచిత్తముం దెడబాయక యుండుగాక యని తాత్పర్యము.

అ. స్వచేతః శేటీ సాగంధ్యం ప్రార్థయతే: —

వ్యా. అకాపాశఇతి. అకాశాటీకస్య అకా నిక్కాటీ అగబరం యస్య బహుప్రీవకా కప్రత్యయః అకాశాటీకస్య దిగంబరస్యేత్యర్థః తస్యపాదారవిందం పాదవివారవిందం పద్మం తన్నే మమ చేతః శేటీం చెతశ్చిత్తమేవ శేటీ మంజూషా తా మాకాపాశక్షేతదుర్వాసనాదిభేనోద్భుక్తైరాకావిషయత్పూజా ఆలం బుద్ధివిరహరూపా సాపాశ ఇవ రజ్జురివ పాశసాదృశ్యం చ అకాయః బంధక త్వేన అకాపాశః ఉపమానోఽరపదకర్తృధారయః క్లేశాః పంచ అవిద్యాన్తి తా రాగద్వేషాభినివేశాః అవిద్యా స్వరూపాహ్లాస మన్తి తా అన్తీత్యస్యభావః అన్తి తా దేహే అహ మిత్యభిమానః రాగః విషయే అనురక్తి ద్వేషః అనిష్టవిషయే అప్రీతి రభినివేశః స్వభేషు కర్తృసు కర్తవ్యత్వాగ్రహః క్లిశ్యంతేజనాః ఏభిరితి క్లేశాః అవిద్యాదయః అకాపాశ శ్చ క్లేశా శ్చ అకాపాశక్షేతా స్తవీవ దుర్వాసనాః దుస్సంస్కారాః దుగ్గంధా శ్చ తాసాం భేదేభేదనే ఉద్యుక్తైః ప్రవృత్తైరమందై రనలైర్విషయగంధై ర్వేషయోగ్యపరిమలై ర్వాసితాం సంజాతవాసనాం వాసజబ్దాదితచ్ఛ్రిత్యయస్తనోతుకకోతు మమ చేతసి దిగంబరస్య పాదారవిందం సదా తిష్ఠత్వితి భావః.

కళ్యాణినం సరసచిత్రగతిం నవేగం

నర్వేంగితజ్జ మనఃకుం ధువలక్షణాధ్యమ్,

చేతస్తరంగ మనిరుహ్య చర స్తరారే

నేత స్సమ స్తజగతాం పృషభాధిరూఢ.

75

టీ. పృషభాధిరూఢః=నందివాహనమెక్కువాఁడా! సమ స్తజగతాం= ఎల్లలోకములకును, నేతః=నాయకుఁడా! స్తరారే=కామవైరీ! కళ్యాణినం=

శుభలక్షణములు గలదియు, సరసచిత్రగతిం = సరసముగాఁ జిత్రములైన
యాస్కందితము మున్నగు నడకలుగలదియు, సవేగం = వేగముతోఁగూడి
నదియు, సర్వేంగితజ్ఞం = అందఱి యింగితంబులు నెఱింగినదియు, అనఘం =
నిరుపమమైనదియు, ధృవలక్షణాధ్యం = (సుష్టుమొదలగు) స్థిరమైన చిహ్న
ములుగలదియునగు, చేతస్తురంగం = (నా) చిత్రంబను గుఱుంబును, ఆరుహ్య
= ఎక్కి, చర = సంచరింపుము.

తా. సకల జగన్నాయకా! మహాదేవా! నీకు వృషభముగదా
వాహనము? అంతకన్నగుఱుము మెఱుంగుగాదు? ఇదిగోచూడు. ఇప్పుడు
నామన స్సౌక గుఱుము గానున్నది. దీనినెక్కి చక్కగా స్వారిచేయుము.
ఇదికల్యాణి. యజమానికి శుభనూచకములైన లక్షణములు కలిగియున్నవి.
సరసమైనది. అనురాగముఁ జూపుచుఁ బోవును. దీనిపోకలు పలు తెఱఁగులు.
కదము మున్నగు నడకలన్నియు నడచును. మిగుల వేగమైనది. ఇంగితము కని
పెట్టి ప్రసరించును. ఏదోషములు లేవు. స్థిరమైన లక్షణములున్నవి. అనఁగా
నుశ్చలమంచివి. నీవు జగన్నాయకుఁడవు గనుక గుఱుమునెక్కి సంచరించుట
యుక్తమైనది. నిత్యము నామనస్సునందు నీస్తరణము గలుగునట్లునుగ్రహిం
పుమని తాత్పర్యము.

అ. తదేవ భంగ్యంతరేణ స్తూతి:—

వ్యా. కల్యాణిన మితి. హే వృషభాధిరూఢ హే సమస్తజగతాం
నేతః సమస్తజగత్ప్రభో స్తూరారే కామరిపో చేతస్తురంగం చేత ఏవాశ్వః
అశ్వసాదృశ్యా దశ్వస్త మధిరుహ్యరుహ్య చర భ్రమ చేతస్తురంగం కల్యా
ణిన మిత్యాది విశేషణై ర్విశినస్తి కల్యాణినం కల్యాణాఖ్యలక్షణాయుక్తం
యజమానస్సౌఖ్యపతే శుభనూచక మిత్యేపి ద్యోత్యతే సరసం చిత్రగతిం
సరసా సానురాగా చిత్రాబహుప్రకారా చ గతి ర్యవ్యతం తథోక్త మా
స్కందితం ధారితకం రేచితం వల్లతం పుత మిత్యేవం రూపాగతిః సవేగం
వేగసహితం సర్వేంగితజ్ఞం సర్వేషా మింగిత మంతగ్గతం భావం జానాతీతి
తజ్జ మనఘం నిగ్దోషం ధృవలక్షణాధ్యం రేఖారూపావర్తనాది స్థిరలక్షణ

సహితం చేతః పక్షే విషయపరిత్యాగేన ఈశ్వరే స్థిరపృత్తిత్వం లక్షణం నిర్వలమనః లక్షణమేతత్ చేతసి తురంగత్వాహోపణస్య చేతస్తురంగయో సాన్విద్యశ్యం వినా అనాచిత్యాదిమాని విశేషణాని చేతస్యపి యోజనీయాని తురంగస్య పృష్ఠాధిక గుణత్వా జగన్నేతృత్వా తైవ తురంగాధిరోహణేన సంఛరణం యుక్తమితి భావః.

జన్మసాఫల్యమును వేటొకవిధముగాఁ జెప్పుచున్నారు.—

భక్తిర్మహేశ పదపుష్కర మావసంతీ

కాదంబినీవ కురు తే పరితోషవర్షమ్,

సంపూరితో భవతి యస్య మన స్తటాక

స్తజన్మసస్య మఖిలం సఫలం చ నాన్యత్.

76.

టీ. భక్తిః=సేవ, మహేశపదపుష్కరం = ఈశ్వరపాదరూపమైన యాకాశమున, అవసంతీ = స్థిరముగానున్నదై, కాదంబినీవ = మేఘమాల యుంబోలె, పరితోషవర్షం = అనందస్పృష్టిని, కురుతే = కలిగించుచున్నది, (లేన=అవర్షముచేత) యస్య = ఏపుడుపునియొక్క, మనస్తటాకః=మన స్సునచెఱుపు, సంపూరితః=నిండింపఁబడినది, భవతి=అగునో, తజన్మసస్యం= వానిజన్మమునుపైరు, అఖిలం = నిశ్శేషముగా, సఫలం = ఫలవంతమైనది (అగును), తదితరంచ=అదిగాక తక్కినదిమాత్రము, న=(సఫలము) కాదు.

తా. భక్తిమేఘమాలికబోలె మహాదేవుని పాదపద్మంబను గగనంబునందు వ్యాపించినదియై యానందవర్షము కురియును. అట్టి యావర్షమున కేపురుపుని మానససరోవరమంతయు నిండునో వానిజన్మంబను సస్యంబు సఫలమైనది యగునుగాని తక్కినది కాదు. ఈశ్వర చరణారవిందభక్తి లేక యానందము కలుగుట దుర్లభమని తాత్పర్యము.

ఆ. జన్మసాఫల్యం భంగ్యంతరేణాహః—

వ్యా. భక్తిరితి. భక్తి స్సేవా మహేశ పదపుష్కరం మహేశస్య పద పుష్కరం చరణాకాశం. ని 'వ్యోమపుష్కర మంబర' మిత్యమరకః. అహః

సంతీ సతీ తత్ర స్థిరా భవంతీ సతీత్యర్థః కాదంబినీవ మేఘమా లేవ పరితోష
వన్న మానందవృష్టిం కరు తే జనయతి యస్య పురుషస్య మనస్తటాకః మన
ఏవ తటాకస్తేన సంపూరితో భవతి సంవర్ధితో భవతి తజ్జన్త సస్యం తస్య
పురుషస్య జన్తఉత్పత్తి స్తదేవ సస్య మోషధి రఖిలం నిశ్శేషం యథాభవతి
తథాసఫలం ఫలవ ద్భవ త్యన్యచ్చాన్యద్దదితర జ్జన్త సస్యంచోత్పత్తి సస్యం
న సఫలం చ శబ్దోఽయం తు స్థాననివేశీ పూర్వపక్షవ్యావృత్తిప్రయోజనః.
ఈశ్వరచరణారవిందభక్తిం వినా అనందో దుర్లభఇతి భావః.

ఇంక రెండుశ్లోకములలో పలుదెఱంగుల విచారపడుచున్న బుద్ధి
యొక్క విచారము బాపుమని వేడుకొనుచున్నారు. —

బుద్ధి స్థిరా భవతు మీశ్వరపాదపద్మ
సక్తా వధూ ర్వీరహిణీవ సదా స్మరంతీ,
సదాభవనా స్మరణదర్శనకీర్తనాది
సమ్రోహితైవ శివమంత్రజపేన వింతే.

77

టీ. 'మీ ఈశ్వర=నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుడవైన ఓదేవా! విరహిణీ=
భర్తృవియోగములఁబొందిన, వధూరివ = భార్యవలె, పాదపద్మసక్తా=
(మీ) పాదకమలములయం దాసక్తికలిగినది గనుకనే, సదా=ఎల్లప్పుడును,
స్మరంతీ = తలచుచున్న, బుద్ధిః=అంతఃకరణవృత్తి, శివమంత్రజపేన =
'శివ' అను మీనామమంత్రముయొక్క జపముచేత, సంమోహితైవ =
మోహపడినదియేయగుచు, స్థిరా = స్థైర్యము గలిగినది, భవతు=అగుటకు,
సదాభవనాస్మరణదర్శనకీర్తనాది=సత్యమైన మీపాదపద్మముయొక్క,
భావనా=ధ్యానము, స్మరణ=స్మరణము, దర్శన=దర్శనము, కీర్తన=కీర్తనము,
అది=మున్నగువానిఁగూర్చి, వింతే=విచారపడుచున్నది.

తా. కరుణాసముద్రుండవైన మహాదేవా! మీపాదపద్మములయం
దాసక్తి గలిగియున్న నాబుద్ధి భర్తృవియోగముఁ బొందినభార్యవలె నిరంత
రము ధ్యానముచేయుచు 'శివ' యను మీనామమంత్రము జపించుచు మోహ

ము నొందినదియై శ్చైర్యముకొఱకు మీపాదధ్యానము, మీపాదస్తరణము, మీపాదసందర్శనము, మీపాదసంక్తిర్తనము, మీపాదపూజనము మొదలగు వానిఁగూర్చి విచారించుచున్నయది. దీని సుద్ధరింపుము.

ఆ. అనేకథా విచారయంతీం బుద్ధిం విచారా త్సముద్ధరేతి ద్వాభ్యాం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. బుద్ధీతి. హే ఈశ్వరకర్తృ మకర్తృ మన్యభాకర్తృం చ సమర్థ విరహిణీ వహూరివ విరహిణీ భర్తృవియోగం ప్రాప్నువతీ వహూరివ భార్యేవ పాదపద్మ సక్తాతవ పాదపద్మే సక్తా ఆసక్తిమత్ అతఏవ సదా సర్వదా స్తరంతీ ధ్యాయంతీ బుద్ధి రంతఃకరణవృత్తి శ్చిమంత్రజపేన శివభితి మంత్రస్తస్య జపే నావృత్త్యా సమైహితై వేదం కర్తస్య మిదం నేతి విచారం ప్రాప్తితైవ సతీ స్థిరాస్వయమేకత్ర శ్చైర్యకాలినీ భవతుం సద్భావినా స్తరణదర్శన తీర్తనాది ప్రతి సతః సత్యస్య పాదపద్మస్య భావనాధ్యానం చ స్తరణ మనుభూతానుసంధానం చ దర్శనం తద్విషయకాక్షుషజ్ఞానం చ తీర్తనం త దభిలాషక శబ్దోచ్చార శ్చ తా న్యేవాదయో యస్య తత్ప్రీతి వింతే విచార యతి విచారణార్థోఽయంశ్చ మ్ వికరణార్థో విదధాతు స్సత్తాయాం విద్యతే జ్ఞానేవేత్తి వింతే విచారణే విందతే విందతి ప్రాప్తా శ్చక్ లుక్కుంకేష్వ యంక్రమాత్.

ధ్యానము మున్నగువ్యాపారములయం దేమి చేయుచునని సంశయ పడుచున్న యీనాబుద్ధికి శ్రేష్ఠగుణము లుపదేశించి విచారము దోలఁగింపు మని వేడుకొనుచున్నాడు. —

సదుపచారవిధి వ్యసుబోధితాం

సవినయాం సుహృదం సముపాశ్రితామ్,

మమ సముద్ధర బుద్ధి మిమాం ప్రభో

వరగుణేన నవోధవధూ మివ.

టీ. ప్రభో=సమర్థుడవైన పరమేశ్వరా! సదుపచారవిధిఁను-సత్ = సత్యమైన మీపాదపద్మముయొక్క, ఉపచారవిధిఁను = పూజావిధానముల యందు, అనుబోధితాం = క్రమముగా నుశితమైనదియు, సవినయాం = విధేయమైనదియు, నుహృదం=శుద్ధమైన మనస్సుకలదియు, సహపాశ్రితాం =మంచియాశ్రయణముగలదియునగు, మమ = నాయొక్క, ఇమాం=ఈ, బుద్ధిం=బుద్ధిని, పరగుణేన=శ్రేష్ఠమైనగుణము నుపదేశించుటచేత, నవోధ వధూమివ=క్రిత్తగాఁబెండ్లాడిన భార్యనుంబోలె, సముద్ధర=ఉద్ధరింపుము.

తా. సర్వార్థ సిద్ధిదాయకుడవగు పరమేశ్వరా! మీపాదపూజ యందు నుశితమై వినయముతోఁగూడి పరిశుద్ధభావముతోఁ బెద్దలయాశ్రయణముచేయు నాబుద్ధికి, ఉపచారము చేయఁటయందు నుశితమురాలును, వినయవంతురాలును. శుద్ధాంతరంగము గలిగినదియు, ఆశ్రయించి యున్నది యు నగు క్రిత్తగాఁబెండ్లిచేసికొనిన భార్యనుంబోలె సద్గుణముల నుపదేశించి సంశయము దీర్చి చేకొనుము.

ఆ. భావనాదిఁను వ్యాపారేఁను కిం కుర్యామితి సందిహానా మిమాం పూర్వోక్తాం బుద్ధిం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన విచారా త్సముద్ధరేతి ప్రార్థ యతే:—

వాగ్. సదుపచారేతి. హే ప్రభో సర్వార్థఘటనసమర్థ సదుపచార విధిఁను సత్త్వైత్వాదపద్మ సోపచారవిధిఁను పూజావిధానే ష్వనుబోధితా మనుక్రమేణ బోధితాం శిక్షితాం సవినయాం సన్ననోనుసరణీయుక్తాం ను హృదం శుద్ధమనస్కం సంతముపాశ్రితా మాశ్రయమాణాం కర్తరిక్తః మమ మే ఇమాం బుద్ధిం పరగుణేన శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన నవోధవధూమివ నసం యథాతథా ఊఢాపత్నిత్వేన స్వీకృతా సా చ సా వధూశ్చతా మివ సము ద్ధరోద్ధమయ ప్రకృతసందేహం పరిహరేతి భావః యథా కల్పిద్వర స్సద్యో వివాహసంస్కృతాం భార్యాం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన సంశయా దుద్ధరతి తథేమాం బుద్ధిం సంశయా త్సముద్ధరేతి భావః.

ఈశ్వరపాదప్రత్యక్షముఁ గోరుచున్నారు.—

నిత్యం యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమ స్తవ్యత్కృమ
శృంభో తేన కథం కఠోరయమరాఢ్వక్షః కవాటక్షతిః,
అత్యంతంమృదులంత్వదంఘ్రియుగళంహః మేమనశ్చింతయ
త్యేతల్లోచనగోచరం కురు విభో హస్తేన సంవాహయే. 79

టీ. హే శంభో = ఓయీశ్వరుడా! త్వత్కృమః = మీపాద
విన్యాసము, నిత్యం = ఎల్లప్పుడును, యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమః -
యోగిమనః=యోగీశ్వరులయొక్క మనస్సనియెడు, సరోజ = పద్మము
యొక్క, దళ=రేకులతోఁ గూడ, సంచారం=కూడితిరుగుటయందు, క్షమః=
సమర్థమైనది. తేన=అట్టిమృదువైన మీపాదముతో, కఠోరయమరాఢ్వక్షః
కవాటక్షతిః - కఠోర=మిక్కిలికఠినమైన, యమరాట్ = యమధర్మరాజు
యొక్క, పక్షఃకవాట = తెలుపుపంటితొమ్ముయొక్క, క్షతిః = భేదనము
(తన్నుట), కథం=ఎట్లు? అత్యంతం=మిక్కిల, మృదులం=మార్దవముగలిగిన,
త్వదంఘ్రియుగళం=మీపాదయుగ్మమును గూర్చి, మే=నాయొక్క, మనః=
మనస్సు, చింతయతి = చింతిల్లుచున్నది, హాఅయ్యో! ఏతత్ = ఈపాద
యుగ్మమును, లోచనగోచరం=కన్నుల కగపడుదానిఁగా, కురు=చేయుము.
హస్తేన=చేతితో, సంవాహయే = పట్టి యొత్తెదను.

తా. దేవా! యోగిమానసపద్మములయందు సంచరింపఁదగిన మీ
పాదములతోనా? మొగ్గుతలంపువలె కఠోరమైనయాయమునితోమ్ము ద
న్నుట! మీపాదములు మిగుల కఠిమలమైనవి. అన్నన్నా! నామనస్సునకు
మిగుల విచారముగా నున్నది. దేవా! నాకన్నులకగపడునట్లుచేయుము నా
చేతులతో మీ యడుగులొత్తి నేవించెదను.

అ. శివపాదాపరోక్ష్యం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. హే శంభో త్వత్కృమ స్తవ్యత్వదవిన్యాసః నిత్యం సదా
యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమః, యోగిమనఏవ సరోజం పద్మం తస్య

దత్తచ్చై సహ సంచారోఽఘటనం తత్ర తమ స్వమర్థస్తేన మృదు
శేన పదేన కఠోరయమరాద్యక్షఃకవాటక్షతి ర్యమరా ధర్మ రాజస్తస్యవక్షః
ఉరః కఠోర మతికఠినం తచ్చ తత్ తత్కవాటభవ కవాటసదృశం తస్య
క్షతిర్భేదనం కథ మానీదితి చిత్ర మత్యంతం మృదులం త్వదంఘ్రియః
శం మే మనశ్చింతయతి హా కష్టం హే విభో ఏతత్పదయగళం మే లోచన
గోచరం సేత్ర విషయం కురు, తద్ధస్తేన కరేణ సంవాహయే పీడయామి.
సృష్టోభావః.

ఏవ్య త్యేవ జనిం మనోస్య కఠినం తస్మిన్నటా నీతి మ
ద్రక్షాయై గిరిసీమ్ని కోమలపదన్యాసః పురాభ్యాసితః,
నోచే ద్వివ్యగృహంతరేషు సుమనస్తల్పేషు వేద్యాదిషు
ప్రాయ సత్పు శిలాతలేషు నటనం శంభో కిమర్థం తవ. 80

టీ. హేశంభో = ఓశంకరుడా! ఏషః = వీడు, జనిం = ఉత్ప
త్తిని, ఏవ్యతి = పొందఁబోవుచున్నాడు. అస్య = వీనియొక్క, మనః =
మనస్సు, కఠినం = కఠోరమైనది, తస్మిన్ = దానియందు, అటాని = సం
చరింపవలసినవాడను, ఇతి = అని, మద్రక్షాయై = నాసంరక్షణముకొఱ
కు, కోమలపదన్యాసః = మృదువైనయడుగులు వెట్టుట, గిరిసీమ్ని = పర్వత
ప్రదేశమందు, పురా = (నేనుపుట్టక) మునుపు, అభ్యాసితః = అలవాటు
చేయఁబడినది. నోచేత్ = అట్లుకాదేని, ద్వివ్యగృహంతరేషు = రమ్యమైన
గృహములయొక్క మధ్యప్రదేశములును, సుమనస్తల్పేషు = పూవులపాన్పు
లును, వేద్యాదిషు = అరుగులు మొదలగునవియు, ప్రాయః = బాహు
శ్యముగా, సత్పు = ఉండఁగా, శిలాతలేషు = తాతినేలలయందు, తవ =
నీకు, నటనం = నాట్యము, కిమర్థం = ఎందుకొఱకు?

తా. ఓకైలాసవాసా! సాంబశివ! నీవు నన్నుగూర్చి యీపురుషుడు
భూమిలోఁబుట్టఁబోవును. వీనిమనస్సు మిగుల కఠినముగానుండును. అప్పుడు
నాకు దానియందు సంచరింపవలసినప్పును. అని యాలోచించి నాసంరక్షణ

మనకై నేను పుట్టకపూర్వమే కొండలమీద నీకోమలపాదములతో నడచుట కలవాటుచేసితివి. లేకపోయినచో మిదైలు, మేడలు, పూలపాన్పులు, మంచమంచులుగులు నుండగా నీకేల యీతాళ్లమీద నాట్యముచేయవలసివచ్చినది?

అ. ప్రకారాంతరేణ స్తోత్రః—

వ్యా. ఏవ్యతీతి. హేశంభో ఏవజనః జని మత్పత్తి మేవ్యతీలస్యతే. అస్యమనః కఠినం కఠోరం తస్మిన్నటాని సంచ రాణీతిహేతునా మద్రక్షాయై మమ త్రాణాయ కోమలపదన్యాసః మృదులపదయో ర్విన్యాసః గిరి సీమ్ని పర్వతమధ్య ప్రదేశే పురామజ్జననా త్పూర్వ మభ్యాసితః, ఆవర్తితః నోచేన్నైవం యది దివ్యగృహాంతరేషు రమణీయగృహమధ్యేషు సుమనస్తప్తేషు పుష్పసమానశయినేషు వేద్యాదిషు వేదికాప్రభృతిషు చ స్థానేషు పారియస్సత్సు కిలాతరేషు పాషాః ప్రదేశేషు తపనటనం నాట్యం కిమగ్ధం కిం ఫలకం స్పష్టైర్దర్శః.

ఇట్టిలక్షణములుగలవాడు జీవస్త్వః డగునని చెప్పచున్నారు.—

కంచిత్కాల ముమామహేశ భవతః పాదారవిందార్చనైః.
కంచిభ్యానసమాధిభిశ్చ నతిభిః కంచి త్కథాకర్ణనైః,
కంచి త్కంచి దవేక్షణైశ్చ నుతిభిః కంచి ద్దశామిదృశీం
యాప్రాప్నోతి ముదా త్వదర్పితమనా జీవక సముక్తః ఖలు.

టీ. హే ఉమామహేశ = పార్వతీప్రాణవల్లభుడవైన ఓమహాదేవా! కంచిత్కాలం = కొంతసేపు, భవతః = నీయొక్క, పాదారవిందార్చనైః = కమలములనంటి పాదములపూజలతోడను, కంచిత్ = కొంతసేపు, భ్యానసమాధిభిశ్చ = నిరంతరభ్యానముయొక్క నియమములతోడను, కంచిత్ = కొంతసేపు, నతిభిః = నమస్కారములతోడను, కంచిత్ = కొంతసేపు, కథాకర్ణనైః = చరిత్రలు వినుటతోడను, కంచిత్ = కొంతసేపు, అవేక్షణైశ్చ = దర్శనములతోడను, కంచిత్ = కొంతసేపు, నుతిభిః = స్తోత్రముల

తోడనుంగూడి, ముదా = సంతోషముతో, త్వదర్పితమనాః = నియండు నిలుపబడిన మనస్సుగలవాడై, ఈదృశీం = ఇట్టి, దశాం = స్థితిని, యః = ఏపురుషుడు, ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాడో, సః = వాడు, జీవన్ = జీవించియున్నవాడగుచునే, ముక్తః ఖలు = మోక్షముజొందినవాడగును గదా !

తా. ఉమామహేశ్వరా ! మీయందు మనసు నిలిపి యెడతెట్టిపిలేక యొకప్పుడు మీ పాదపూజలును, వేటొకప్పుడు నియతమైన మీనిరంతర ధ్యానంబులును, మఱియొకప్పుడు మీ పాదపంజనములును ఇంకొకప్పుడు మీకథలువినుటయు, కొన్ని వేశల మీదర్శనమునం జేయుచు సంతోషము నొందువాడు జీవన్ముక్తుడగును.

అ. ఏవంభూతో జీవన్ముక్తః తీత్యాహః—

వ్యా. కంచితి. హే ఉమామహేశ మహాంశ్చసావీశ శ్చ మహేశః ఉమయా పార్వత్యాసహితో మహేశః మధ్యమపదలోపీనమాస స్తస్య సంబుద్ధిః కంచిత్కాలం కంచిత్సమయా భవత స్తవ పాదారవిందార్చనై రరవిందసదృశపాదపూజాభిః కంచిత్కాలం ధ్యానసమాధిభి ర్ధ్యానం నిరంతరం భవచ్ఛింతనం, తస్య సమాధిభి ర్నియమైః కంచిత్కాలం నతిభి ర్నుమస్కారైః కంచిత్కాలం కథాకల్పనైః కథాశ్రవణైః కంచిత్కాలం మనేక్షణైర్దర్శనైః కంచిత్కాలం సుతిభిస్తోత్రైశ్చ సహితః ముదా సంతోషేణ త్వదర్పితమనాస్త్యయి నిహితచిత్తః యః యీదృశీం దశాం పూర్వోక్తార్చనాదియక్త త్వేనాపస్థితిం ప్రాప్నోతి లభతే సః జీవన్ముక్తః ముక్తః ఖలుమోక్షంప్రాప్తవీవ భవతీ త్యధ్యాహర్యం పూర్వోక్తై స్తృతీయాంశ్చవిశేషణై రభవత ఇత్యన్యాన్వయః కాల మిత్యన్యాధ్యాహృతసహిత పదార్థే నాన్వయః.

కివునియనుగ్రహమువలననే విష్ణుమూర్తి మిగుల పూజ్యం జయ్యెనని చెప్పుచున్నారు.—

బాణత్వం వృషభత్వ మర్థవపుషా భార్యత్వ మార్యాపతే?
ఘోణిత్వం సఖితాన్మృదంగవహతా చేత్యాదిరూపం దధౌ,
త్వత్వాదే నయనార్పణం చ కృతవాక్ త్వద్దేహభాగో హరిః
పూజ్యా త్పూజ్యతర స్సవన హి నచే త్కోవా తదన్యోధికః.

టీ. ఆర్యాపతే=ఓపార్వతీపతీ! హి = ఏకారణమునలన, హరిః = విష్ణుమూర్తి, బాణత్వం = (నీకు) బాణమగుటయు, వృషభత్వం = (నీయొక్క) నందివాహన మగుటయు, అర్థవపుషా=సగముశరీరముతో, భార్యత్వం=(నీ) భార్యయగుటయు, ఘోణిత్వం=(నీపాదదర్శనమునకై) పరాహమగుటయు, సఖితా=(మోహినిరూపముతో) మిత్రమగుటయు, మృదంగవహతాచ = (తాండవమప్పుడు) మద్దెలగాఁ దగుటయు, ఇత్యాదిరూపం=ఈమొదలగు నాకారమును, దధౌ = ధరించెనో, త్వత్వాదే = నీపాదము నందు, నయనార్పణంచ = (కమలములుపూజించునప్పుడు వేయింటిపూర్తిగా) నేత్రమును నమర్పించుటయు, కృతవాక్=పెసినవాడయ్యెనో, చ=ఇంతియకాక, త్వద్దేహభాగః = నీ దేహమంగొక్కభాగము గలవాఁడు నయ్యెనో (అందునలన) సవన=అవిష్ణువే, పూజ్యత్=పూజ్యులైన బ్రహ్మచరుల కన్న, పూజ్యతరః=ఎక్కువగాఁ బూజింపఁదగినవాఁడు. నోచేత్ = అట్లు, కాదేని, తదన్యః=అవిష్ణువుదక్కమతియొక్కఁడు, అధికః=ఎక్కువవాఁడు, కోవా = ఎవ్వఁడు ?

తా. ఓపార్వతీపతిభా ! శ్రీమహావిష్ణువు త్రిపురసంహారకాలమందు నీకు బాణమయ్యె. వృషభరూపమై నీకు వాహనముగానుండె. ఆర్యరూపంబుతో నీయర్థాంగంబున భార్యయై యొప్పారె. నీపాదసందర్శనమునకై పరాహరూపమైతి. జగన్తోహినిరూపంబున నీవెల్లభ్యంబువడసె. నీవానంద తాండవమాడుచో మద్దెల వాయించుచు మెలఁగె. తాను సహస్రకమలార్చనము చేయునప్పు డొక్కకమలము తక్కువగాఁగఁ దననేత్రంబును మీ పాదమలయం దర్పించియుండె నిటుల మీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుడై మీయర్థాంగసంగి యగుటంబట్టియేగదా బ్రహ్మదు లందఱకంటెఁ బూజ్య

తరుండయ్యెను. కానిచో వానియంతవాఁ డింకన్వఁడైనఁగలఁడా? దీనిచే బ్రహ్మాదులు పూజ్యులనియు విష్ణువు పూజ్యతరుండనియు శివుఁడు పూజ్యతరుండనియుఁ దాత్పర్యము తేలుచున్నది. 82

అ. శినిస్రసాదాదేవ విష్ణోః పూజ్యతరత్వం సిద్ధ మిత్యాహ.—

వాగ్. హే ఆర్యాపతే పార్వతీపతే! ఇదం చ సంబోధన మార్యా యా విష్ణ్వభేదం నూచయతి. తత్సూచిత మర్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ విష్ణు జాతీ హరిః విష్ణుః హి యస్తా త్కారణా త్తవ బాణత్వం శరభావః పృష భత్వం పృషభవాహనభావః అర్ధవపుషాచరీరార్ధేన భార్యాత్వం కశ్యప్తభావః ఘోషీత్వం వరాహతా మహాదేస్య సాదవర్చనాయ వరాహరూపస్వీకారాదితిభావః. సఖితాసఖత్వం మోహినీరూపాపన్నవిష్ణో శ్శివా లభ్య ప్రసిద్ధే రితి భావః. మృదంగవిహానా మృదంగవాద్యవాదితత్వ మానందతాం డవకాలే తత్ప్రీతిస్థితి రితిభావః. ఏవ మాచిరూపం చ దధా దధార త్వత్వా దే నయనార్పణం చ నేత్రార్పణం చ కృతవా నాచరితవాక్ సహస్రక మలాచ్చనవేళాయాం సహస్రతమసంఖ్యాపూరకత్వాత్ సేన్వీక్రమలక్ష్మీతి భావః. కిం చ త్వద్దేహభాగ స్సూదేహే భాగో యస్య స తథోక్త స్తస్మా త్సమీవ పూజ్యాత్ బ్రహ్మాదిసమూహః త్పూజ్యతరః అశిశయేన పూజయితు మర్హః అధవత్ నచే దేవం నో యది తదన్యః విష్ణో రితిరః అధికః కోవా న కోసీత్యర్థః. ఏతేన బ్రహ్మాదయః పూజ్యాః హరిః పూజ్యతర స్త్వంపూజ్య తమః. ఇత్యర్థోలభ్యతే.

ఇతరనేతలను నేవిండుటచే సుఖము లభింపదనియు శివునినేవిండుట చేత పరమసౌఖ్యము లభిండుననియుఁ జెప్పచున్నారు.—

జననమృతియుతానాం నేవయా దేవతానాం

న భవతి సుఖలేశ స్సంశయో నాస్తి తత్ర,

అజని మమృతరూపం సాంబ మీశం భజంతే

య ఇహ పరమసౌఖ్యం తేహి ధన్యా లభంతే.

టీ. జననమృత్యుతానాం చాపుపుట్టుకతోఁగూడిన, నేతానాం = దేవతలయొక్క, సేవయా = భజనముచేత, సుఖలేశః = సుఖము లేకమైనను (విషయసుఖమైనను), న భవతి = కలుగదు. తత్ర = అక్కడ, సంశయః = సందేహము, నాస్తి = లేదు, యే = ఏపురుషులు, అజని = ఉత్పత్తికూన్యూడును, అమృతిరూపం = మరణరహితమైన రూపముగలవాఁడును, సాంబ = జగత్కర్త్రీయగు శక్తితోఁగూడినవాఁడును, ఈశం = నిరతిశయానందము నిచ్చుటకు సమర్థుఁడును నైన శివుని, ఇహ = ఈశరీర ముండియుండఁగ నే, భజంతే = సేవించుచున్నారో, తే = వారు, ధన్యాః = కృతార్థులై, పరమసౌఖ్యం = మోక్షానందమును, లభంతే = పొందుదురు.

తా. ఇతర దేవతలందఱును జననమరణములుగలవారు. అట్టికేశములు గలవారిని సేవించువారలకు విషయానందమైనను దృష్టిగాఁ గలుగదు. ఇది నిశ్చయము. పార్వతీసమేతుడైన పరమేశ్వరుఁడు జననమరణములు లేని వాఁడును బరమసౌఖ్యప్రదుండునుం గావున శరీరవంతులై యుండఁగ నే శివుని సేవించువారు కృతార్థులై మోక్షానందము బొందుదురు.

అ. శివేశరదేవతానాం సేవయా సుఖాలాభః శ్శివసేవయా సౌఖ్యం చ భవతీత్యాహః—

వ్యా. జననమృతి. జననమృత్యుతానా ముత్పత్తి మరణభాజాం దేవతానాం సేవయా భజనేన సుఖలేశః సుఖస్య లేఖోపీతి లేకపదమహిమ్నా విషయసుఖమసీతి గమ్యతే నభవతి నజాయతే స్వయం దుష్ఖవతీనాం తానాం సేవయా సేవకస్య సుఖం భవతీతి న నక్తస్య మితిభావః అత్ర సంశయో నాస్తి యేత్వ జనిం జననకూన్య మమృతరూపం మరణరహితం రూపం యస్య తంతథోక్తం సాంబ మంబయాసహిత మతఏవేశం నిరతిశయసుఖదానసమర్థం శివమిహదేహే సత్యేవ భజంతే సేవంతే తేధన్యాః కృతార్థా స్సంతః పరమ సౌఖ్యం మోక్షం లభంతే సర్వోత్తమత్వా చ్ఛివసకాశా న్తోక్షప్రాప్తా న సంశయలేఖోపీతి భావః.

హృదయమందు బుద్ధితోఁగూడ విడువకయుండఁగోరుచున్నారు.-

శివ తవ పరిచర్యాసన్నిధానాయ గౌర్యా

భవ మను గుణధుర్యాం బుద్ధికన్యాం ప్రదాన్యే

సకలభువనబంధో నచ్చి నందఁ బంధో

నదయ హృదయగేహే సర్వదా సంవస త్వమ్. ౧4

టీ. శివ=ఓశుభప్రమఁడా! భవ=ఓసర్వోత్పాదకుఁడా! సకల భువన
బంధో=సమస్తలోకములకుబంధువైనవాఁడా సచ్చి=చానందసేంధో=సచ్చిదా
నందములకు సముద్రుఁడైనవాఁడా! నదయ=దయానంతుఁడా! గౌర్యా=
పార్వతీదేవితోఁగూడ, తవ=నీయొక్క, పరిచర్యాసన్నిధానాయ=సేవించు
టకై సమీపమఁగుండుటకొఱకు, మను=నామొక్క, గుణధుర్యాం=సకల
గుణములను పెహించిన, బుద్ధికన్యాం=బుద్ధియుచకన్యకను, ప్రదాన్యే=
దానముచేసెదను, త్వం=నీవు, హృదయగేహే=(నా) హృదయమను గృహ
మందు, సర్వదా=ఎల్లప్పుడును, సంవస=సుఖముగా నివసించుము.

తా. మహాదేవా! నీవు సకలసౌభాగ్యదాయకుఁడవు గాన కన్య కిచ్చు
గలిగించువుం స్త్రగుణంబును, సకలప్రళంబోత్పాదకుఁడవుగాన సంతానో
త్పాదకత్వగుణంబును, సకలలోకబంధపుఁడవుగాన బంధుమత్స్యగుణంబును,
సత్స్వరూపుఁడవుగాన సాధుకౌరిత్వగుణమును, చిత్రస్వరూపుఁడవుగాన శ్రుత
సత్త్వగుణంబును, అనందస్వరూపుఁడవుగాన నీరోగ త్యాదిగుణంబులును, నద
యుండువుగాన దయాశుత్వంబును మొదలుగా వరగుణంబులన్నియు నీయందు
గన్పట్టుచున్నవి. నీవు తననవహించువు. బుద్ధియును నాకన్యయును ప్రేమలైన
యెల్లగుణంబులుం గలిగి గుణధుర్య యై యున్నవి. గౌరీదేవితోఁగూడ నీకు
పరిచర్యచేయుచు నీయొద్దనుండునట్లుగా దీనిఁ గన్యాప్రదానము చేసెదను.
బ్రాహ్మ వివాహవిధితోఁ బరిగ్రహించి చాతుర్యముతోడ నియుభయపత్నుల
మను సామరస్యము సంపాదించుచు నాహృదయ గేహమం దెప్పుడును గృహ
స్థువై సుఖముగా నివసించుము. నాబుద్ధి యెప్పుడును నీవుని విడువకయుండు

గాక యనియు నిట్లు శివునికిమామగారిని యానందించెద ననియుఁ దాత్పర్యము.

అ. హృదయే బుద్ధ్యా స హావినా భావం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. శివఇతి. హే శివ భవ సకలభువనబంధో సచ్చిదానందసింధో సదయ శివే త్యనేన కన్యాయా మిచ్ఛాజనకపుంస్తాభ్యో గుణ స్సూచ్యతే. భవేత్యనేన భవ త్యస్తాత్సృష్టిమితి వ్యుత్పత్త్యా సంతానోత్పాదకత్వాభ్యో గుణః సకలభువనబంధో ఇత్యనేన బంధుమత్వాభ్యో గుణ స్సచ్చిదానందసింధో ఇత్యనేన సదిత్యస్య సత్వమగ్ధః. భావప్రధానో నిర్దేశః. అనేన సాధుకారిత్యం సూచ్యతే. చి దిత్యనేన శ్రుతిసత్వాభ్యో గుణః ఆనందే త్యనేన అరోగత్వ గుణః సదయ ఇత్యనేన దయాళుత్వ మేభి ర్వరగుణాః నిర్ణీయంతే. గుణ ధుర్యా మిత్యనేన శాస్త్రబోధ్యా స్పర్శేగుణా ఉచ్యంతే. ఇత్థం పరమావర గుణాక మనసి దృఢీకృత్య కన్యాం చాస్యామిత్యాహ సచ్చిదానందసింధో సత్యం చ చిచ్ఛ అనందశ్చ తేషాం సింధో నదీనాం సింధువదాస్పదీ ధూత పూర్వోక్త యాషద్గుణ విశిష్ట గౌర్యా సహ పార్వత్యాసహ తప పరిచర్యా సన్నిధానాయ పరిచర్యార్థం సమీపస్థితయే పూర్వోక్త గుణవిశిష్టాం మమ మే బుద్ధికన్యాం బుద్ధిరేవ కన్యాతాం ప్రదాశ్యే. దాశిదానే ఇత్యన్నికా ధాతౌ ప్రేత్తుపసర్గసాహిత్యేన బ్రాహ్మణో వివాహ ఇతి గమ్యతే. ఉభయోః పత్నీత్వ స్సమరసతాసంపాదనచతురత్వా చ్ఛివస్య గౌర్యాసహేత్వైక మిహం వివాహ్యా త్వం హృదయగేహే హృదయమేవ గేహ మంతర్గతహం తస్మి న్సర్వదా అనై రాశ్యేన సంసస సుఖేన వసేత్యర్థః, బుద్ధే శ్శివావివాభూతత్వం భవ త్వతి భావః. శివశ్వశుం తాం ప్రాప్య మోదిష్యే ఇతి చ భావః.

శివరూపాలసివ యవచారములు - నేను సమకూర్వజాలనని నేటొక తెలుగున ననుచున్నాను.—

జలనిమగ్ననద్యో నై వ సాతాళభేదీ

న చ వనమృగచూయాం నై వ లుబ్ధః స్రవీణః,

అశనకుసుమభూషావస్త్రముఖ్యాం సపర్యాం

కథయ కథ మహం తే కల్పయా నీందుమాళే. 85

టీ. ఇందుమాళే = చంద్రుని శిరస్సునను ధరించినవాడా! తే = నీకు, అశన...ఖ్యాం, అశన = ఆహారము, కుసుమ = పుష్పము. భూషా = భూషణము, నిస్త్ర = వస్త్రమును, ముఖ్యాం = ప్రధానములుగాఁ గలిగిన, సపర్యాం = పూజోపచారమును, కథం = ఎట్లుగా, కల్పయాని = కలిగించెదను? కథయ = చెప్పుము. అహం = నేను, జలధిమథనదక్షః - జలధి = సముద్రమును, మథన = తరుదిటకు, దక్షః = చాలినవాడను, నైవ = కాను. వా...దీ - పాతాళ = పాతాళలోకమును, భేదీ = భేదించువాడను, నచ = కాను. వ...యాం = ఎన = అడవియందు, మృగయాయాం = వేటాడుటయందు, ప్రవీణః = నేర్పుగల, లుబ్ధః = బోయవాడను, నైవ = కాను.

తా. చంద్ర శేఖరా! సముద్రము మధింపఁజాలిన వాడనా కాను. నీ కిష్టమైన కాలక్షాటాహారముగాని పుష్పమువలె శిరోభూషణంబుగ చంద్రుని గాని యెట్టి నేర్తును? పాతాళలోకము భేదించువాడనైన గాను. నీ కిష్టమైన భుజగభూషణ మెట్లు గల్పించఁగలను? అడవులలో మృగముల వేటాడ నేర్చిన బోయవాడనైన గాను. నీకభిమతంబైన గజచర్మవస్త్ర మెట్లీయఁగలను? దేవా! నిన్ను నే నెట్లు పూజింపఁగలుగుదునో చెప్పుము?

అ. త వేష్యమాణాం సపర్యాం కర్తుం నాహం సమర్థ ఇతి భంగ్యం తరేణాహః. —

వ్యా. జలధీతి. హే ఇందుమాళే చంద్ర శేఖర! తే తవాశనకుసుమ భూషావస్త్రముఖ్యామశనం చ కుసుమం చ తయో స్సమాహారః అశనకుసుమం తిచ్చ భూషాభూషణం చ నిస్త్రం వస్త్రం చ ఏతాని ముఖ్యానియస్యాం తాం సపర్యా ముపచారం కథం కేన ప్రకారేణ కల్పయాని కరవాణి కథయ పద కల్పయితు మనమర్థ ఇతిభావః. కుత ఇతి చే దనేనో భూతత్వా నిత్యాహ. అహం జలధిమథనదక్ష స్సముద్రమథనసమర్థో నైవ భవామి తథాత్మే

త్వదభిమత విషయాపాశనచంద్రరూపకుసుమప్రదానే సమర్థస్సాన్యం న చ
పాతాళాగ్రేనీ పాతాళం భిన్నతిత్తీల మన్యేతి పాతాళభేదీ త్వాన్వే
తవాభిమత భుజంగభూషణం కల్పయితుం సమర్థస్సాన్యం వనమ్మగయా
యాం నిపుణ స్సమర్థః లుబ్ధః మృగహింసకః నభివామి తథాత్మే త్వదభిమత
గజచర్తాఖ్యవస్త్రం కల్పయితుం సమర్థస్సాన్య మనేవంభూతిత్వాత్
త్వదభిమత ముపచారం కర్తు మసమర్థోఽహ మితి భావః.

పూజాసామగ్రియన్నను పూజాస్థానము తెలియక పోవుటనలసఁ
బూజించ నమృతండును గా ననుచున్నారు.—

పూజాద్రవ్యసమృద్ధయో విరచితాః పూజాం కథం కుర్తహే
సజ్జీగ్యం న చ వాకితిత్వ మపి న ప్రాప్తం నయూ దుర్లభం,
బానే సుస్తక నుంఘ్రిపల్లవ ముమాజానే న తేఽహం విభో
న జ్ఞాతం హి పితామహేన హరిణా త త్వేన త ద్రూపిణా. ౧6

టీ. ఉమాజానే=పార్వతీదేవిభార్యగాఁ గలవాఁడా! పూ...యః-
పూజాద్రవ్య=పూజించుటకుఁ గావలసిన నిస్తువులయొక్క, సమృద్ధయః=
ఆతిశయములు, విరచితాః=సమకూర్పఁబడినవి. పూజాం=పూజను, కథం =
ఎట్లుగా, కుర్తహే=చేయుదును? దుర్లభం=పొందశక్యముగాని, సజ్జీగ్యం=
హంసగుఁగిరూపమగుటయు, న-చ-వా=లేనిచో, కిటి. పుపి=నరాహరూప
మగుటయైనను, మయా=నాచేత, నప్రాప్తం = పొందఁబడలేను. ఆహం=
నేను, తే=ని యొక్క, మస్తకం=శిరస్సును, అంఘ్రిపల్లవం = చిగురునంటి
పాదమును, సజానే=ఎఱుఁగెను. విభో=సర్వవ్యాపకుఁడా! తద్రూపిణా=
హంసకిరీరూపములు బొందిన, పితామహేన = బ్రహ్మదేవునిచేతను, హరి
ణా=విష్ణుమూర్తిచేతను, తత్వేన=యథార్థముగా, నజ్ఞాతంహి=తెలియఁబడ
లేదుగదా!

తా. పార్వతీ మనోహరా ! పూజాద్రవ్యములు విశేషముగా నను
కూర్పఁబడినందు నిష్టు. అపుడుమాత్రము నిష్టుపూజించుట యెట్లు

నీ శిరస్సును తెలియదు. నీ పాదములును తెలియవు. హృదయమును, నరాహర్యమును దుర్లభములు. అవి నాకుఁ గలిగినవి కావు ఆహారములు దాల్చిన బ్రహ్మదేవుఁడు, విష్ణుమూర్తియు మార్త మేపాటి తెలిసికొనఁగలిగిరి ? యదార్థము తెలియనేలేదు గదా !

అట్టి బ్రహ్మవిష్ణువులే తెలిసికొనలేక పోయిన పూజాస్థానముగు మీమ స్తకమును పాదపల్లవమునుఁ దెలిసికొని నే నెట్లు పూజింపఁగలుగుదు నని తాత్పర్యము.

అ. పూజాసామగ్ర్యం సత్యా మపి పూజాస్థానాపరిజ్ఞానాత్ పూజాం కర్తు మసమర్థ ఇ త్యాశా :—

వ్యా. హే ఉమాజానే ఉమా సార్వభౌమాయా యస్యతస్య సంబుద్ధి రుమాజానే యద్యపి పూజాద్రవ్యసమృద్ధయః పూజాయాః ప్రవ్యాచీ పూజాసాధనవస్తూని తేహం సమృద్ధయః అశయాః విరచితా స్పృహాదితా స్తథాపి పూజాం పూజనం కథం కుర్త హే న కథ మసీత్యర్థః. దుర్లభం చు స్పృహం పక్షిత్వం పక్షిభావః కించ నవా నో వా కిటిత్వమపి నరాహర్యావోపి మయా నప్రాప్తం నాలంబిత మత స్తే తవ మస్తకమంఘ్రిపల్లవం చాఁఘ్రిః పల్లవమి నే శక్యసమీక్షనయాః. హేవిభోవ్యాపక నజానేహి గుప్తాసిత్యేన యాథార్థేన త ద్రూపిణా పక్షిరూపిణా కిటిరూపిణా చ చిహ్నాసహన బ్రహ్మణా హరిణా విష్ణునాచ న జ్ఞాతం నవిదితం తస్మాదహం తం నజాన ఇతి కిమతః? పూజాప్రస్థానంపత్తమ సతీర్హపి తద్రూపాపన్నేన బ్రహ్మణా విష్ణున చాన విగతం పూజాస్థానం మ స్తక మంఘ్రిపల్లవ ఇచ్ఛా జ్ఞాత్వా కథమహం పూజాం కర్తుం శక్నుయా మితి భావః.

శివపాదభక్తిమాత్రము కావలె నని కోరుచున్నారు.—

అశనం గరళం ఫణీ కలాపో

వసనం చర్మ చ వాహనం ముగ్ధోదయః,

మమ దాన్యసికిం కి మ స్తి శంభో
తవ పాదాంబుజభక్తిమేవ దేహి.

87

టీ. శంభో=ఓ శంకరుడా! తవ=నీకు, ఆశనం=భోజనము, గర
శం=విషము, కలాపః=భూషణము, ఘణీ=పాము, వసనం=వస్త్రము,
చర్మ=వీనుగుతోలు. వాహనంచ=వాహనమును, మహోక్షః=ముసలియొద్దు,
కిం=ఏమి, దాన్యసి=ఇచ్చెదవు? మమ=నాకు గావలసినది, కిం=ఏమి, అస్తి=
ఉన్నది? తవ=నీయొక్క, పాదాంబుజభక్తిమేవ=పాదాంబుజ=పాద
పద్మములయందు, భక్తిమేవ=భక్తిచూత్రమే, దేహి=ఇమ్ము.

తా. సౌఖ్యనిధి! నీవు భుజించునది విషము. అలంకరించుకొనునది
పాము. కట్టుకొనునది యేనుగుతోలు. ఎక్కితిరుగు వాహనము ముసలి
యొద్దు. ఇంక నాక్లిష్టమైనది నీయొద్ద నేమి యున్నది? నీవేమి యిచ్చెదవు?
నీపాదభక్తి యొక్క పేచాలు నది యిమ్ము.

ఇచ్చట పరమేశ్వరుని నిండించినట్లు తోచును. కాని దాని పర్య
వసానము స్తుతియేగాని నిందగాదు. “ఏష ఆత్మాపహతపాప్తా” శ్లోతి.
ఈశ్వరుడు సర్వదోషవర్జితుడు. గరళము భోజన మనుట భక్తరక్షణాభి
ప్రాయముచేతను, పాము భూషణ మనుట అభయండు అనునభిప్రాయము
చేతను, గజచర్మము వస్త్రమునుట నిస్పృహుడను నభిప్రాయముచేతను,
నాకు గావలసినదేదియు నీయొద్దలే దనుట ‘నేను నిస్పృహుడను’ అను
నభిప్రాయముచేతను నని వక్షయొక్క తాత్పర్యమును గమనింపవలయును.
కావుననే భక్తి యొనగెను మని వేడుకొనుటయు సమంజస మగు.

ఆ. శివపాదాంబుజభక్తిమేవ యాచతే:—

వ్యా. ఆశనమితి. హేశంభో సుఖనిధే! భక్తాపేక్ష్యమాణం దేయం
త్వయి నాస్తీ త్యాహ-తవాశనం భక్షణం గరళం హాలాహలం కలాపా భూ
షణం ఘణీ భుజగః వసనం వస్త్రం చర్మ క్షత్తివిశేషః వాహనం చ చస్త్యర్థః.
మహోక్షః వృద్ధవృషభః అతోహేతోర్భక్తాభీష్టం కిందాన్యసి మమ ప్రా

ర్థసియం తవ కి మ స్తి కిమపి నా స్తీత్యర్థః. తథాపి దేయం కించి ద స్తీతి మత్వాహ- తత్కిమితి చేత్తత్రాహ. తవ పాదాంబుజభక్తిమేవ దేహి నాన్యదస్య పేక్షిత మితి భావః. ఈశ్వరే భాసమానా నిందా స్తుతిపర్యవసాయినీ ఈశ్వరస్తు “ఏష ఆత్మాపహతపాప్తే”త్యాదిశ్రుత్యా నర్వదోషకూన్యఃప్రతీయతేఽశనే గరళత్వప్రతిజ్ఞానం భక్తరక్షణాభిప్రాయేణ ఫణిని భూషణత్వప్రతిజ్ఞాన మభియత్వాభిప్రాయేణ ఐశనే చర్మత్వకల్పనం నిస్పృహత్వాభిప్రాయేణ దుష్టనిగ్రహకత్వసూచనాభిప్రాయేణ వాహనే మహాక్షత్వకథనం మమ ప్రార్థనాయం కిమ స్తీత్యనేః స్వస్య నైపువ్యం ద్యోత్యతే ఇతి సక్తృతాత్పర్యం.

ఇట్టివాడ నగుచునేని నీయర్చనము, స్తోత్రము, ధ్యానముజేయ నమర్థుడ నగుదును. అని చెప్పుచున్నాడు.—

యదాకృతాంభోనిధినేతుబంధనః

కరస్థలాధగకృతపర్వతాధిపః,

భవనాని తే లంఘితపక్షసంభవ

స్తదాశివార్చాస్తవభావసక్షమః.

88

టీ. శివ=ఓ సాంబమూర్తీ! యదా = ఎప్పుడు, కృ...నః = కృత= చేయబడిన, అంభోనిధి=సముద్రమందు, నేనుబంధనః = వారధినిర్మాణము గలవాడను, కర...పః=కరస్థల = అటచేతితో, అధగకృత=దిగువకణచలబడిన, పర్వతాధిపః = వింధ్యపర్వతముగలవాడను, లంఘి...పః=లంఘిత= అతిశయింపబడిన, పక్షసంభవః=బ్రహ్మదేవుడు గలవాడను, (అగుచునో) తదా=అప్పుడు, తే=నీయొక్క, అర్చా...మః=అర్చా = పూజయందును, స్తవ=స్తోత్రమందును, భావన=ధ్యానమందును, క్షమః=నమర్థుడను, భవాని=అగుదును.

తా. సాంబశివా! సముద్రమునకు వారధి గట్టిన శ్రీరాములును అట చేతితో వింధ్యపర్వతము నేల కణచిన యగస్త్యులును, బ్రహ్మదేవునికన్న

నెక్కువవాడును నే నగుదునేని క్రమముగా నీపూజాస్తోత్రధ్యానములు చేయుటకు సమర్థుడనుగా నుండును.

అ. ఏవంధూత శ్చేత్తవార్చాస్తోత్రభావనాక్షణ్యనిష్కాహః :-

వ్యా. యదాకృతఇతి. హే శివ యదా యస్మిన్ కాలే పృతాం భోనిధిసేతుబంధనః అంభసాం నిధిస్థానం సముద్రస్తస్మిన్ సేతుబంధన సేతుర్వాకివారకమృత్కూటవిశేష స్తస్య బంధనం నిర్మాణం కృతం యేన తథోక్తః కరస్థలాధ్యక్షకృతపగ్వతాధిపః కరస్థలేన హస్తప్రకేశే నాగధ్యక్షతః భూమా నిమజ్జితః పర్వతాధిపః వింధ్యాద్రిశ్యేన తథోక్తః లంఘితపద్మసంభవః లంఘితః ఆతిశయితః పద్మసంభవః బ్రహ్మయేన తథోక్తః ఏ గగనాతో భవిష్యామి తదా తే తవార్చాస్తూభావనక్షమః ఆర్చా ఆర్చనం స్తవ ముతి ర్భావనం ధ్యానం లేషు క్షమ స్సమర్థః భవాని త్పిరామః అగస్త్యః బ్రహ్మచ యది భవిష్యా మ్యుక్తేషు త్రిప్వర్ధేషు తదా సమర్థో భవామితి భావః.

ఈశ్వరునికి పూజనమును తాడనమునుగూడ ప్రియమైనది అనియెఱిగి తా నాచరించుటకు 'అదిచెప్పుచిప్రియమైనది ఏది?' అని అడుగుచున్నారు.—

నతిభి ర్నతిభి స్త్వ మిశ పూజా

విధిబి ర్ధ్యానసమాధిభి ర్న తుప్తః,

ధనుషా ముసలేన చాశ్చభిర్వా

వదతే ప్రీతికరం శుభా కరోమి.

89

టీ. ఈశ=ఈశ్వరుడా ! త్వం=నీవు, నతిభిః = నమస్కారముల చేతను, నుతిభిః=స్తోత్రములచేతను, పూజావిధిభిః=పూజావిధానముల చేతను, ధ్యానసమాధిభిః = ధ్యానసమాధులచేతను, ధనుషా=వింటి దెబ్బలచేతను, ముసలేన = గోకలిపోట్లచేతను, చాశ్చభిర్వా=తాళ్లు రువ్వుటచేతనుంబలె,

తుష్టః=సంతోషించినవాడవు, న=కావు. తే=నీవు, ప్రీతికరం = (పైఠెం
టిలో) ప్రియమైనది, పద=చెప్పుము. తథా=అట్లు, కరోమి=చేయుదును.

తా. పరశేశ్వరా ! నమస్కారములు, స్తోత్రములు, పూజలు,
ధ్యానములు, సమాధులు మున్నగువానితోఁ దృప్తినొందక వింటిచెబ్బలు,
రోకలిపోట్లు, జాడ్యురువృట మొదలగువానితోఁ బరమప్రీతి నొందిపని
పురాణగాథలువింటిని. ఇందు నీకేది ప్రియమో చెప్ప మట్లుచేయుదును.

కొందఱు భక్తులు భక్తిపరీక్షయందు ధైర్యశాలురై వింటిచెబ్బలుము
న్నగువానితో శివుని సంతోషపఱచి తమమనోరథముల నీడేర్చుకొనిరి. అని
అర్జునాదులకథలు పురాణప్రసిద్ధముగా నున్నవి.

ఆ. శివస్య పూజనతాడనయో రుభయారపి ప్రీతికరత్వం బుధ్వా
స్వానుష్ఠానాయ తచ్చాతిశయేన ప్రీతికరం పృచ్ఛతి:—

వ్యా. నతిభిరితి. హే ఈశ! త్వం నతిభి ర్మమస్కారై ర్ముతిభి స్తో
త్రైః పూజావిధిభి స్సపర్యావిధానైర్ధ్యానసమాధిభి స్సమాధి ర్విషయిణి
సర్వకారణే కృత్స్నవిషయ విలాసనం, ధ్యానం మఃసః ధ్యేయైకరూపతా.
తస్మై సమాధయః ధ్యానసమాధయస్తైస్తథా నతుష్టః ధనుషా కార్ముకతా
డనేన ముసలేన ముసలప్రహరేణాశ్శభిః పాపాణ్యక్షేపైర్వాయథాతుష్టః
ఇథ్థం పురాణాధాత్రవిణేన జానా మ్యుభయో ర్మధ్యేయ దతిప్రీతికరంతవ
త ద్వద తత్కరోమి విదధే. కేచన భక్తాః భక్తిపరీక్షణే ధృతిం విందంతః
ధనుస్తాడనాదిభి శ్శివం సంతోష్య స్వేష్టం ప్రాప్నుంతి పురాణప్రసిద్ధిః.

శక్తికొలఁది త్రికరణశుద్ధిగా నిన్ను నేవించును, అనుచున్నారు.—

వచసా చరితం వదామి శంభో

రహ ముద్యోగనిధాను తేఽప్రసక్తః,

మనసా కృతి మిశ్వరస్య నేవే

శిరసా చైవ సభాశివం నమామి.

టీ. అహం=నేను, తే=నీయొక్క, ఉ...సు-ఉద్యోగ = ఉన్నత
యోగములయొక్క, విధాను=విధానములయందు, అప్రసక్తిః=పరిచయము
లేనివాడను, వచసా=వాక్కుచేత, శంభోః = సుఖస్వరూపుడవగు, తే=
నీయొక్క, చరితం=చరిత్రమును, వదామి = చెప్పుచున్నాను. మనసా =
మనస్సుచేత, ఈశ్వరస్య = ఈశ్వరుడవైన, తవ = నీయొక్క, ఆకృతిం=
ఆకారమును, సేవే=సేవించుచున్నాను. శిరసా = శిరస్సుచేత, సదాశివం=
నిత్యసుఖస్వరూపుడవైన, త్వామేవ = నీన్నే, నమామిచ = నమస్కరించు
చున్నాను.

తా. దేవా! ఉత్తమంబులైన శివయోగంబుల యందు పరిచయము
లేదు. చిత్తమంత స్థిరముగా నిలువదు. కావున వాక్కుతో మీచరిత్రంబులు
పలుకుదు మనస్సున మీయాకృతిధ్యానించుచు శిరస్సుతో మీపాదపద్మ
ములకు నమస్కరించుచు శక్తివంచనలేక సేవించెదను.

అ. ప్రభిఃకరణై ర్యశోచితం త్వాం సేవే ఇత్యాహః—

వ్యా. అహం తే తవోద్యోగవిధా నూచ్యైర్యోగఉద్యోగః స్థిరత
యా చిత్త సమర్పణం తస్య విధానుస్తకారే నప్రసక్తిః ప్రసక్తిఃపరిచితిస్త
ద్రహితః, అర్హతాద్విత్వా దచ్చిత్తయః. అతఃకారణా ద్వచసా వాచా
శంభోన్సుఖస్వరూపస్యతే తవ చరిత్రం వదామి వచ్చి మనసా ఈశ్వరస్య
తవాకృతి మాకారం సేవేధ్యాయామి శిరసా మూర్ధ్నా సదాశివం సదా మ
ఖస్వరూపం త్వామేవ నమామి చ నమస్కరోమి. స్పష్టోద్ధః.

ఆద్యాఽవిద్యా హృద్గతా నిర్గతాసీ

ద్విద్యా హృద్గతా హృద్గతా త్వత్ప్రసాదాత్,

సేవే నిత్యం శ్రీకరం త్వత్పదాబ్జం

భావే ముక్తే రాజనం రాజమహాత్.

91

టీ. రాజమా=ఓచంద్ర శేఖరా! త్వత్ప్రసాదాత్=నీయనుగ్రహ
మువలన, హృద్గతా=హృదయము నంటియున్న, ఆద్యా = మొట్టమొదటిది

యగు, అవిద్యా = అజ్ఞానము, నిర్గతా = తొలగిపోయినది. ఆసీత్ = అయ్యెను. యా = ఏజ్ఞానము, హృత్ = హృదయగ్రంథిని హరించునదియో, (సా = ఆ), విద్యా = జ్ఞానము, హృద్యా = హృదయమునఁ బ్రవేశించిన (దయ్యెను). శ్రీకరం = సంపత్కరమును, ముక్తేః = మోక్షమునకు, భాజనం = ఆధారమైనదియునగు, త్వత్ప్రదాబ్జం = నీపాదపద్మమును, భావే = మనస్సునందు, నిత్యం = ఎప్పుడును, సేవే = ధ్యానించుచున్నాను.

తా. సాంబశివా ! నీ యనుగ్రహమువలన నాయజ్ఞానము తొలగిపోయి హృదయగ్రంథిభేదకం బగుసుజ్ఞానంబు గలిగినది. లక్ష్మీకరంబును మోక్షప్రదంబునునగు నీపాదయుగ్మము సేవించెదను.

అ. త్వత్ప్రదాబ్జం సేవంత్యాహ :—

వ్యా. హేరాజమా శే చంద్రశేఖర! త్వత్ప్రసాదాత్తవాసుగ్రహస్థృతామానసంపాప్రాప్తా ఆద్యా ఆదౌ భవా ఆద్యా అనాదిభూతేత్యర్థః అవిద్యా అజ్ఞానం నిర్గతా మనసః నివృత్తా ఆసీ దభూ ధృద్వా హృత్ యేతి చేదః యా హరతి హృదయగ్రంథిం నాశయతీతి హృ త్సా విద్యాజ్ఞానం విద్యతే అస్తి తస్మా చ్చీకరం సంపత్కరం ముక్తే రాభాజనం మోక్షస్య కారణం తే తవ పదాబ్జం భావే మనసి నిత్యం సేవే సదా ధ్యాయామి

తన నీ సంసార సాగరమునుండి కడతేర్పు మని 'వేడుకొనుచున్నాను.—

దూరీకృతాని దురితాని దురక్షరాణి

దౌర్భాగ్యదుఃఖదురహంకృతిదుర్వచాంసి,

సారం త్వదీయచరితం నితఃపాం పిబంతం

గౌరీశ మా మిహ సముద్ధర సత్కుటాక్షేః.

92

టీ. గౌరీశ = ఒపార్వతీరమణా ! దురక్షరాణి = బ్రహ్మలటాటమందు వ్రాసినమట్టులిపినూచకములును, దురితాని = పాపకర్మముచేతఁ గలిగినవియు, దౌ...సి. దౌర్భాగ్య = దురదృష్టము, దుఃఖ = దుఃఖము, దురహంకృతి =

దుష్టములగు దేహములయందు 'అహం' అనునభిమానమును, దుర్వచాంసి= పరుషభాషణమును, సత్కటాక్షైః = నీకడకంటిచూపులచేత, దూరీకృతాని=దూరముగాఁబోగొట్టబడినవి. సారం = సారమైన, త్వదీయచరితం = నీచరిత్రను, నితరాం = మిక్కిలి, పిబంతం = వినుచున్న, మాం=నన్ను, ఇహ = ఈజన్మనుండు, సముద్ధర=ఉద్ధరింపుము.

తా. సాంబశివా! ఉత్పత్తికాలమున బ్రహ్మనుదుట వ్రాసినవ్రాతలను సూచకంబులై పాపకర మువలన గలిగిన దురదృష్టము, దుష్టము, దురహంకారమును నీకటాక్ష వీక్షణముచేఁ బొసినవి. ఇంక సారభూతమైన నీచరిత్రంబులు వినుచుండును. నన్ను జన్మమునుండి తరింపఁజేయుము.

అ. సంసారా దాత్తన సముద్ధరణం ప్రార్థయతే:—

దూరీకృత ఇతి. హే గౌరీ. ఉమారమణ దురక్షరాణి బ్రహ్మకృత దుర్లపినునకాని సూచ్యసూచకంబొ రభేదవివక్షయా. తద్విశేషణత్వేన నిర్దేశః దురితాని వోషేణప్రాప్తాని దౌర్భాగ్యదుష్టాదురహంకృతి దుర్వచాంసి దుష్టభవః భగః అధర్మాయస్యసః దుర్భగః తస్యభావః దౌర్భాగ్యం దురదృష్టమితి యావత్ దుష్టం సర్వప్రతిఘాతయా వేద్యోత్సాహకరణ పృథ్విశేషః. దురహంకృతిః దుష్టే దేహబాహు మిత్యభిమానకరణం దుర్వచః పరుషాక్షి కేతాని త్వత్కటాక్షై స్త్వదపాంగపాతై ర్దూరీకృతాని దూరస్థానికృతాని పుష్కరస్థానితియావత్ త్వచ్ఛరితం తస్య చరితమేవ సార మితరచరిత్రేభ్యో బలవత్త్వదీయచరితం తవ సంబంధిచరిత్రం పిబంతం శ్రుణ్వంతం మా మిహస్తి న్నేన జన్మని సముద్ధర పునరావృత్తిరహితం యథాతథా సంసారసాగరా దుత్తారయేతి భావః.

సోమకళాధరమహాశౌ

కోమలఘనకంధరే మహామహసి,

స్వామిని గిరిజానాథే

మామకహృదయం నిరంతరం రమతామ్.

టీ. మామకహృదయం = నామనస్సు, సోమకళాధరమాళౌ = శిరస్సున చంద్రకళ ధరించినట్టియు, కో...రే-కోమల = కోమలమైన, ఘన = మేఘమువంటి, కంధరే = మెడగలిగినట్టియు, స్వామిని = సర్వనియామకమైనట్టియు, గిరిజానాథే = పార్వతీపతిరూపమైన, మహామహాసి = మహాజ్యోతియందు, నిరంతరం = ఎల్లప్పుడును, రమతాం = శ్రీడించుగాక.

తా. శిరస్సున చంద్రరేఖ, కోమలమైన మేఘమువంటి కంఠమును గలిగి సర్వనియంతయై పార్వతీ పరమేశ్వర రూపముతో వెలయుచున్న పరంజ్యోతిస్సర్వరూపమైన పరబ్రహ్మమునందు నాచిత్తమెప్పుడును విహరింనుచుండుగాక.

ఆ. మనోరమం ప్రార్థయతే:—

వాగ్. సోమకళాధర ఇతి, మామకహృదయం మత్సంబంధి చేత సోమకళాధరమాళౌ - ధరతీతి ధరః సోమకళాయాః ధరసోమకళాధరస్యః మాళౌ యస్య తథోక్తే కోమలఘనకంధరే కోమలః మృదుళః ఘనః సీరదౌ స ఇవ కంధరః గ్రీవాయస్య తథోక్తే గ్రీవాయాః కంధరత్వేన ఘనసాదృశ్యం నైత్యేనవా స్వామిని సర్వనియంతరిగిరిజానాథే పార్వతీనాథే మహామహాసి మహాతి మహాసి జ్యోతిషాం జ్యోతిః బ్రహ్మణి నిరంతరం రమతాం రతిం ప్రాప్నోతు.

నాలుక మొదలగునవి యీశ్వరాయత్తము లగుటచేతనే సాఫల్యంబు నొందునని చెప్పచున్నారు.—

సారసనా తే నయనే తావేవకరా స ఏవ కృతకృత్యః,
యాయే యో యో భర్గం వదతీ తే తే సదార్పితః స్మరతి.

టీ. యా = ఏనాలుక, భర్గం = పరమశివునిబోధించు 'భర్గ' శబ్దమును, వదతీ = పలుకు చుండునో, యే = ఏకస్నులు, భర్గం = శివుని, ఈతే తే = చూచుచుండునో, యా = ఏచెతులు, భర్గం = శివుని, సదా = ఎల్లప్పుడును, అర్చితః = పూజించుచుండునో, యః = ఏభక్తుడు, భర్గం = శివుని, స్మరతి = తలంచు

చుండునో, సా=అదియే, రసనా=నాలుక, తే=అదియే, నయనే=కన్నులు, తావే=అదియే, కరా = చేతులు, సవన = వాడే, కృతకృత్యః = కృతార్థుడు.

ఎల్లప్పు డీశ్వరనామముచ్చరించుచుండు నాలుకయేనాలుక. ఎల్లవేళల శిశ్వరుని చూచుచుండు కన్నులేకన్నులు. ప్రతిదిన మిశ్వరుని పూజించుచుండు చేతులేచేతులు. నిరంతరము పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండు భక్తుడే కృతకృత్యుడునగును. తక్కినవి నిరర్థకంబులని తాత్పర్యము.

అ. రసనాదీనాం తదేకవిషయత్వేన సాఫల్యమాహః—

వ్యా. స ఇతి యారసనాభర్గం పరమశివహాచకం భర్గనామపదతియే నయనే భర్గం శివమిజ్జేతే పశ్యతః యా కరా భర్గ మర్చతః పూజయతః, యః భక్తిః భర్గం స్మరతి చింతయతి సదేతి సర్వప్రాప్తేతి సారసనా నా నేత్యర్థః సవన కృతకృత్యః ప్రాప్తకర్తవ్యః నాన్యఇత్యర్థః స్వప్రోఽర్థః.

మిగులకఠినంబగు ప్రదేశమును సంచరింపవలసివచ్చె ననుసంశయము విడువుమని వేడుకొనుచున్నారు.—

అతిమృదుశో. మమ చరణా వతికఠినం తే మనోభవా నీశ,
ఇతి విచికిత్సాం సంత్యజ శివకథ మాసీద్గిరా తథా ప్రవేశః.

టీ. శివ = ఓమంగళ స్వరూపుడా! భవానీపతే=ఓపార్వతీపతి!
మమ = నాయొక్క, చరణౌ = పాదములు, అతిమృదుశో = మిగులకోమలమైనవి, తే = నీయొక్క, మనః = మనస్సు, అతికఠినం = మిక్కిలి కఠినమైనది, ఇతి = అని, విచికిత్సాం = సంశయమును, సంత్యజ=విడువుము. తథా = అట్టి, గిరా=పర్యవసానమున, ప్రవేశః = సంచారము, కథం = ఎట్లు, అనీత్ = అయ్యెను?

తా. దేవా! భవానీవనాథా ఈభక్తునిచిత్తము మిక్కిలి కఠోరముగా నుండును. కోమలమైన నాపాదములతో దానియందు సంచరించుటయెట్లుని

మీరు సంశయింపఁ బనిలేదు. అంతకతోరముగా నుండు పర్వతముమీఁద గారీస మేతులై మీరు సంచరించుటలేదా ?

ఆ. అతికఠిన ప్రదేశసంచార విచికిత్సాం సంత్యజేతి ప్రార్థయతే:—

వ్యా. అతీతి. హే శివమంగళస్వరూప హేభవానీశ భవాన్యోః పార్వత్యాః ఈశ రమణ భవానీపతే ర్తమచరణౌ చాతిమృదులాపతి మార్దవంతౌ తే తవ భక్తిస్య మనః అతికఠిన మతి కర్మశ మి త్యేవం ప్రకారేణ విచికిత్సాం సంశయం సంత్యజ నిశ్చేపం పరిహర దోషః కథం సుపరిహర ఇతిచే దభ్యస్తకఠినప్రదేశసంచరణత్వా త్తవ నదోషయిత్యాహ తథా భూతే కఠినే గిరౌ ప్రదేశ స్సంచరణం కథమాసీ దభూత్ భవాన్యాసహ కఠిన గిరౌ సంచరణాజ్ఞేతోః కఠినే మమ మనసి సంచరణం యుక్తిమేవేతిభావః.

ఈశ్వర పాదమందు తన మనస్సును నిర్మింధింప వేడుకొను చున్నారు.—

• ధైర్యాంకుశేన నిభృతం

రథసా దాకృప్య భక్తిశృంఖలయా,

పురహరచరణాలానే

హృదయ మదేభం బధానచిద్యంత్రైః.

96

టీ. పురహర=త్రిపురములు జయించినవాఁడా! హృదయమదేభం= (నా)మనస్సును వదపుటేనుంగును, ధైర్యాంకుశేన=ధైర్యంబునెడి యంకుశ ముతో, రథసాత్ = వేగమువలన, అకృప్య = వశపఱచుకొని, భక్తిశృంఖలయా = భక్తియునుగొలునుతో, పురణాలానే = మీపాదంబును యేనిక కట్టాడునందు, చిద్యంత్రైః = ఈశ్వరమహిమజ్ఞానంబు లనెడి యంత్రము లతో, నిభృతం = కదలమండ, బధాన = బంధింపుము.

తా. పురహరుండవైన ఓ మహాదేవా! శత్రుపురంబులు జయించిన రాజు మత్తగజంబుల నంకుశంబుతో వశపఱచుకొని గొలుసులతో బిగించి

యుపాయమున కట్టుగంటంబులం గట్టియుంచునట్లు నామనోగజంబును
స్థైర్యమంతయుగా నీవశము చేసికొని భక్తియును సంకలతో నీమహత్వజ్ఞా
నము ముడివెట్టి నీపాదంబున బంధింపుము.

అ. ఈశ్వరచరణే స్వమనోబంధం ప్రార్థయతే:—

వ్యా. ధైర్యాంకుశ ఇతి. హే పురహర ప్రపురజయిన్ త్వం హృద
యమేన మదేభః మత్తగజః మదోస్యాస్తీతి మదః, అర్చ ఆదిత్వా న్నత్వరీ
యోచ్చిత్త్యయః, మదవత్స సామాన్యాద్ధృదయే మదేభత్వా రోషస్తథా
ధైర్యాంకుశేన ధీరస్య భావో ధైర్యం త్వయి స్థిరతా నిశ్చయరూపం
తదేవాంకుశస్తేన రభసా ద్వేగా దాకృష్యస్వాయతీకృత్య భక్తిశృంఖలయా
భక్త్యైఖ్యయా శృంఖలయా అర్గళేన చరణాలానే చరణమేవాలానం గజబం
ధనస్తంభ స్తస్తిక్ చిద్యంత్రై శ్చిదః ఈశ్వరమహిమవిషయకజ్ఞానాని తా
వీవ యంత్రాణి గజనియమనోపాయా నైర్నిభృతం నిశ్చలం యథా తథా
బధాన బద్ధం కురు రిపుపురహృతోరాజ్ఞః మత్తేభవశీకరణవత్తవేదం యుక్త
మేవేతి భావః.

మనసునకు శాశ్వతపద విష్ణుని వేడుకొనుచున్నారు.—

ప్రచర త్యభితః ప్రగల్భవృత్త్యా

మదవా నేష మనఃకరీగరియాన్,

పరిగృహ్య నయేన భక్తిరజ్వా

పరమస్థాణుపదం దృఢన్నయామయిమ్.

97

టీ. పరమ=ఓంఅపరిచ్ఛిన్న స్వరూపుడా! మదవాన్=మదముగలిగిన,
గరియాన్ = గొప్పదియగు, ఏషః = ఈ, మనఃకరీ = చిత్తగజము, ప్రగ
ల్భవృత్త్యా = అపరానిగమనముతో, అభితః = అంతటను, ప్రచరతి = సం
చరించుచున్నది, అమం = దీనిని, భక్తిరజ్వా = భక్తియనుత్రాడుతో, న
యేన = అనునయముతో, పరిగృహ్య = పట్టుకొని, స్థాణు = స్థిరమయిన
పదం = స్థానమును, దృఢం = మరలతిరిగిరాకుండ, నయ = పొందింపుము.

తా. ఓ అపరిచ్ఛిన్నానందమూర్తి! ఈ నామానవమత్తగజము నిలుపుటకు వీలుపడని గమనముతో నలువంకలఁ బరువు లిడుచున్నది. దీని నిభక్తియను త్రాడుతో గట్టి మెల్ల గాఁ బట్టుకొని పునరావృత్తిరహితముగా స్థిరమైన బ్రహ్మపదము జేర్చుము.

సగుణోపాసనముచేయునాత్మ పర్యవసానమున నిర్గుణభావమునొందుఁ గాన మనస్సునకు బ్రహ్మకారత్వము గలిగింపుమనివేఁడుకొనుట గ్రంథాంతమందు సమంజసముగా నున్నది. దీనికిఫలము నిర్విశేషమనఁదా విర్భావము అని తాత్పర్యము.

అ. మనసశ్చాశ్వతపదప్రాప్తిం ప్రార్థయతే:—

వాగ్. ప్రచరత్వీతి. హే పరమ అపరిచ్ఛిన్నస్వరూప మదవా న్నదోస్యాస్తీతి మదవాఁ గరియానేహాయం మనఃకా చిత్తగజః ప్రగల్భవృత్త్యా దుర్నివారవాగ్ధారేణాభిత స్పర్శత శ్చరతి సంచరతి తథా సంచరత మముం మనఃకణ్ఠం భక్తిరజ్ఞా భక్తిరేవ రజ్జః పాశస్తయాసయే నానుసయే : నానుశాసనే నేతృత్వః ఫరిగృహ్య స్వీయత్యేన గృహీత్వా స్థాఃస్థావరం పదం స్థానం బ్రహ్మపదం దృఢ మపునరావృత్తి యథా తథా నమప్రాపయ సగుణోపాసనస్యాత్మనః నిర్గుణభావపర్యవసాయిత్వా దిహ మనసః బ్రహ్మకార తాప్రాప్తానం నిర్విశేషఫలకం గ్రంథాంతే సమంజస మితి భావః.

కవి కన్యగా భావించినతనకవితను గౌరీప్రియుండగు పరమేశ్వరున కర్పించుచున్నారు. —

సర్వాలంకారయుక్తాం సరళపదయుతాం సాధువృత్తాం నువర్ణాం, సద్భి స్సంస్తూయమానాం సరసగుణయుతాం లక్ష్మీతాం లక్షణాధ్యం, ఉద్యదూభాపావిశేషా ముపగతవినయాం ద్యోతమానాన్ధరేభాం, కల్యాణీం దేవ గౌరీప్రియ మమ కవితా కన్యకాం త్వం గృహీణ.

టీ. గారీప్రియ = గారీదేవి ప్రియురాలుగాఁగల, దేవా = మహాదేవా! స...త్తాం - సగ్వ=సమస్తమైన, అలంకార = ఉపమ, ఉత్ప్రేక్ష మొదలగుఅలంకారములతోడను (భూషణములతోడను), యుక్తాం=కూడినదియు, స...తాం-సరళ = మృదువైన, లేక, నుబోధమైన (మందమగు) పద=శబ్దములతో (నడకలతో), యతాం = కూడినదియు, సాధుప్రజ్ఞాం = సలక్షణమైన ఆర్యావృత్తము మొదలగువృత్తములు కలదియు (మంచిగడత గలదియు), సువర్ణాం=పరుషములుగాని ఆత్మరములుగలదియు (చక్కనిరూపముగలదియు), సద్భిః=కౌన్యలక్షణము (శరీరలక్షణము) కలిసినపెద్దలచేత, సంన్తాయమానాం=కొనియాడఁబడుచున్నదియు, సరసగుణయుతాం=శృంగారాదిసములు మాధుర్యాదిగుణములు వీనితోఁగూడినదియు (ధర్మక్షింబగుగుణములతోఁ గూడినదియు), లక్షితాం=ప్రతిసాద్యవస్తువుగలదియు (పరిపఁదగినదిగానెన్నఁబడినదియు), లక్షణాఢ్యాం = సర్వలక్షణములనొప్పునదియు, ఉ...పాం-ఉద్యత్=ఎక్కువగా బ్రకాశించుచున్న, భూషావిశేషాం=అలంకారవిశేషముగలదియు (సుశీలత్వముగలదియు), ఉపగతవినయాం-ఉపగత=తెలియఁబడినది, వినయాం=(కి వియొక్క) వినయముగలదియు (సొందఁబడినవస్తువుగలదియు, కో...ఖాం-ద్యోతమాన=స్పష్టముగా స్ఫురించుచున్న, అగ్రలేఖాం=అర్థములపరంపరగలదియు (భాగ్యలేఖగలదియు), కల్యాణీం=అగ్రపుష్టిగా భాషించునదియు నగు, మమ=నాయొక్క, కవితాకన్యకాం=కవితయనుకన్యకను, త్వం=నీవు, గృహాణ=స్వీకరింపుము.

తా. గారియందు ప్రేమగలవాడైన ఓమహాదేవా! ఈనాకవితాకన్యకన్యకాలక్షణములు గలిగి కల్యాణమునకుఁ దిగియున్నది. లోకమందు కన్యక సర్వాధరములు గలిగియుండును. ఇయ్యదియు సర్వాలంకారములుగలిగియున్నది. కన్యక సరళపదములు (మందగమనములు)ల నొప్పురు. ఇయ్యదియు మృదువైన నుబోధములగు పదములతో సొంపు నింపుచున్నది. కన్యక సాధుప్రజ్ఞ (సత్కర్మములయందు ప్రవర్తించునది) యగును. ఇయ్యదియు లక్షణ విరుద్ధముగాని వృత్తములు గలిగియున్నది. 'సువర్ణ' మనగా కన్యకు

సురూపంబును గవితకుఁ బగుషంబులుగాని యక్షరములుం గలవు. శరీరలక్షణమెఱిగినవాఁ డాకన్యను మెచ్చుకొందురు. కావ్యలక్షణవేత్త లీ కవితనుఁ గొనియాడుచున్నారు. కన్యకు సరసమైన గుణములుండును. దీనికి శృంగారాది రసంబులును మాధుర్యాది గుణంబులుంగలవు. కన్యవరుల యెన్నికవడసివట్టు లియ్యదియు నొక్కొక్కయంశమును గూర్చిన యెన్నికగలదియై యున్నది. సర్వలక్షణసంపత్తి యిరువురకుం గలదు కన్య వినయము గలది యగును. కవితయుఁ గవివినయముఁ దెలుపఁగలిగి యున్నది. కన్యకు సుశీలత్వము అభరణవిశేషముగాఁ బ్రకాశించును. కవితయంచును విశేషాలంకారములు ప్రకాశించుచున్నవి. కన్యయం దర్థరేఖలనఁగా భాగ్యరేఖలు స్ఫురించుచుండును కవితయందును పదార్థ పరంపర స్ఫురించుచున్నది. అర్థపుష్టి గలిగిన భాషణము సాధారణముగాఁగలదు. ఇట్టి నాకవితాకన్యను నీకిచ్చెదం బ్రతిగ్రహింపుము.

అ. కన్యాత్వేన భావితాం కవితాం ప్రబంధం గౌరీప్రియాయ ప్రయచ్ఛతి,

వాగ్. హే దేవకీ! డానమగ్ధ గౌరీప్రియ గౌరీపార్వతీ ప్రియాఇష్ట భార్య యస్య తథోక్త స్మర్యాలంకారయక్తాం సర్వే ఉపమాదయః ఆలంకారా నై ర్యక్తా మన్యత్రి సర్వభూపణభూషితాం సరళపదయతాం సరళాని మృదాని నుబోధార్థానివా పదాని తై ర్యతా మన్యత్ర సరళం మందం పదం పదవిన్యాస తేన యతాం హంసగామినీ మితి యావత్ సాధుపృతాం సాధుసలక్షణం పృత మార్యాదికం యస్యాంతా మన్యత్ర సాధుష కగ్నసు పృతాం ప్రసర్తమానాం కర్తరి క్తః సుహృ నాపగుషాణి ఐర్లా న్యకౌరాదీని యస్యాం తా మన్యత్ర సురూపాం సద్భిః కావ్యలక్షణ విద్భి రన్యత్ర శరీరలక్షణవిద్భి స్సంస్తూయమానాం సమ్యక్ జ్ఞాప్యమానాం సరసగుణయతాం శృంగారాది రసమాధుర్యాది గుణయతా మన్యత్ర భర్త రివ్యమాణగుణయతాం లక్ష్మీతాం సంజాతలక్షాం ప్రసిహన్యసన్తుసహితా మితి యావత్ అన్యత్ర కన్యార్థభిరల్లక్ష్మీతాం వరణీయత్వేన నిశ్చితా మిత్యర్థః

అక్షణాధ్యం సర్వలక్షణసంపన్న ముద్యద్భూషావిశేష ముద్యత్ప్రకాశ
మానః భూషావిశేషః అలంకారవిశేషో యస్యాంతా మన్యత్ర సుశీలతా
సంపన్నా ముపగతవివయా ముపగతః జ్ఞాతః కవివనయః యస్యాంతా మన్య
త్ర పరిప్రాప్తవివయాం ప్రహృత్వం ద్యోతిమానాత్థ రేఖా మర్థానాం రేఖా
పరంపరా ద్యోతితమానా ఝటితి స్ఫురంతీ అర్థ రేఖాయస్యాంతా మన్యత్ర
ద్యోతితమానా అర్థ రేఖాభాగ్యనూచక రేఖాయస్యాం తథోక్తాంకల్యాణీం
తాం మమ కవితాకన్యా సాహితీకన్యాం త్వం గృహీణ ప్రతిగృహీష్య.

హరి బ్రహ్మాదులకుఁగూడ గోచరము గాని నీవునాకెట్లు ప్రసన్నుఁడవగు
దువో దేవా? యని ప్రార్థించుచున్నారు.—

ఇదం తే యుక్తం వా పరమశివకారుణ్యజలధే
గతౌ తిర్యగ్రూపంతవ పదశిరో దర్శనసాయా,
హరి బ్రహ్మణౌ దివి భువి చరంతౌ శ్రమయుతౌ
కథం శంభో స్వామి న్మథయ మమ వేద్యోసి పురతః. 99

టీ. పరమశివ=సకలదేవతా సార్వభౌముఁడవైన శివుఁడా ! కారుణ్య
జలధి=కరుణాసముద్రుఁడా ! తవ=నీయొక్క, పదశిరోదర్శనధియా=పాద
ములను, శిరస్సునఁ గనుఁగొనఁజేయునను బుద్ధితో, తిర్యగ్రూపం=తిర్య
గ్గంతువు (పంది, హంస) ల రూపమును, గతౌ = పొందిన, తౌ=ఆ, హరి
బ్రహ్మణౌ=విష్ణుమూర్తియు, బ్రహ్మదేవుఁడును, దివి=ఆకాశమందును, భువి=
భూమియందును, చరంతౌ=సంచరించుచున్నవారలై, శ్రమయుతౌ=ఆయా
ఘనులతోఁ గూడినవారలు, (స్వాతాం=అయిరి.) శంభో=సుఖప్రియుఁడా !
స్వామిక్ = సర్వలోకాధినాథా ! మమ = నాయొక్క, పురతః = ముం
దరను, వేద్యః=కనుఁగొనఁదగినవాఁడవు, కథం=ఎట్లుగా, అసి=అగుదువు?
కథయ=చెప్పము. ఇదం=ఇది, తే=నీకు, యుక్తం=వా=తగునా?

తా. పరమశివా! మీ పాదదర్శనమునకై పందిరూపముదాల్చి శ్రీహ
రియు శిరోదర్శనమునకై హంసరూపముదాల్చి బ్రహ్మయుఁ బాపమిట్లు తిర్య

గంతువు లగుటయేగాక భూమ్యంతరిక్షము లందంతటఁ దిరిగి పలువిధములఁ బాటుపడిరేకాని ఫలము లభింపరైరి. ఓశంకరా! స్వామి! సరియే? ఇప్పుడు మీరు నామెదుట ప్రసన్నులై నాకెట్లు తెలియనగుదురో శలవిండు. శివుఁడు భక్తపరాధీనుఁడుగాన హరిబ్రహ్మల కలవిగాని తనదర్శనమును భక్తుల శౌసంగునని ముఖ్యాభిప్రాయము.

అ. హరిబ్రహ్మణో రవ్యగోచర స్త్వం మమ కథం ప్రసన్నో భవన్య సీతి ప్రార్థయన్నాహః—

వా. ఇద మితి. హే పరమశివ సకలదేవతాసార్వభౌమా హే కారుణ్యజలధే కరుణాసముద్ర తవ తే పదశిరో దర్శనధియా పాదమస్తకయోర్దర్శన మవలొకనం తస్మిన్ దీర్ఘద్విస్తయా తిర్యగ్రూపం పశుపక్షిస్వరూపం గతా ప్రాప్నువంత తా ప్రసిద్ధా హరిబ్రహ్మణౌ హరి ర్విభుః బ్రహ్మ ధాతా చ తా దివ్యాకాశే భువి భూమ్యాంచ చరంతౌ భ్రమంతౌ సంతౌ శ్రమయంతౌ శ్రమేణాయాసేనయంతౌ సంయుక్తౌ స్వాతా మిత్యధ్యాహార్యం మహాదేవ హరిబ్రహ్మణౌ పాదశిరోదర్శనా సమర్థత్వా దుగ్రహితా విత్యర్థః అత శ్శంభో సుఖప్రదాయక స్వామిన్ సర్వలోప్రభో మమ మే పురతోగ్రే వేత్తుం యోగ్యః వేద్యః కథం కేన ప్రకారేణాసి కథయ వద ఇద మేతత్కార్యం తే తవ యుక్తం యోగ్యంవా అనేన శివస్య భక్త పరాధీనత్వా ద్విష్ణుబ్రహ్మణో రవ్యదర్శితం స్వస్వరూపం భక్తానాం దర్శయతీతి భావః.

శ్రీ పరశివ పరబ్రహ్మమునందును సకల దేవతాస్తోత్రములకు నర్హతయు సకలదేవతలకన్న నెక్కుఁడగు మాహాత్మ్యమునుఁ గలదని తెలుపుచున్నాడు.—

స్తోత్రేణాల మహం ప్రవచ్ఛినమృషా దేవావిరించాదయ
స్తుత్యానాం గణానా ప్రసంగసమయేత్వానుగ్రగణ్యం విదుః,
మూహత్వాగ్రవిచారణప్రకరణే ధానాతుషస్తోమవ
ద్ధూతాస్తావం విదురు త్తమో త్తగుషలంశంధోభవత్యేవకాః.

టీ. శంభో=సుఖకారణమైనవాడా! భవత్సేవకాః = నిభ్రతలయిన, విరించాదయః=బ్రహ్మదులగు, దేవాః=దేవతలు, స్తుత్యానాం=స్తుతింపఁదగిన వారలయొక్క, గణనాప్రసంగమయే=లెక్కనుగుఱించిచెప్పించునప్పుడు, త్వం=నిన్ను, అగ్రగణ్యం=మొదటగణింపఁదగినవానిగా, విదుః=తెలిసికొనుచున్నారు. మా...జే-మాహాత్మ్య=సృష్టినితలయ సామర్థ్యమునుగూర్చిన, అగ్ర విచారణ=మొదటిచర్చను, ప్రకరణే = చేయునప్పుడును, ధానాతుషస్తోమతో = సారములేని ధాన్యమునందలిపొట్టంతయుంబోలె, ధూతాః=కదలిపోయినవారలై, త్వం=నిన్ను, ఉత్తమోత్తమఫలం=మిగులసారమైన ధాన్యముగా, విదుః = తెలిసికొనుచున్నారు. స్తోత్రేణ=స్తుతిచేత, అలం=చాలును, అహం=నేను, మృషా=అసత్యము, నప్రవేమి=చెప్పెను.

తా. శంభో! మహాదేవ! బ్రహ్మదులగు ముప్పదిమూడుకోట్లదేవతలను స్తోత్రార్థులను లెక్కించునప్పుడు నిన్ను మొట్టమొదటివానిగా లెక్కపెట్టుచున్నారు. సృష్టినితలయసామర్థ్యరూపమైన మాహాత్మ్యమును గుఱించి చెప్పించునప్పుడు, ధాన్యపురాకి యెగురఁబట్టునప్పుడు పొట్టంతయు దూరముగాఁ బోయినట్లు తామందరు దూరమైపోయి సారమైన ధాన్యమునట్లు నిన్ను ఉత్తమోత్తమని గాఁ గనుఁగొనుచున్నారు. దేవా! ఇవి వట్టిస్తుతిపాఠములు గావు. నేను చెప్పినదంతయు నిజముగాని యిసుమంతయు నసత్యముగాదు. పకల శ్రుతిస్తోతి ప్రసిద్ధము. స్వామి! బ్రహ్మదులందఱు మీసేవకులేగదా!

ఇది శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యవీర చిత శివానందలహరిమీఁద విద్యానంద శ్రీశ్రీపాద నరసింహశాస్త్రిచే వ్రాయఁబడిన 'మరందనివ్యంధ' మను అంశప్రతికాతాత్పర్యము ముగిసెను.

ఆ. శివే పరబ్రహ్మణి సకలదేవతా స్తోత్రార్థతా తదధికమాహాత్మ్యం చ ప్రతిపాదయన్నాహః—

వ్యాఖ్య. స్తోత్రే శేతి. శంభో శం సుఖ మస్తా ద్భవతీతి శంభు స్తస్య సంబుద్ధిః హేశంభో భవత్సేవకాస్తవ సేవకాః భక్తాః విరించాదయః విరించః బ్రహ్మవిరించః కమలానన ఇత్యమరణాదాదదం తత్త్వ మిదం తత్సేవ

పాపస్తు సకలకోశకార సమృద్ధయే వసయేవాదిర్యేషం తే దేవా త్రిషు
 లోకేషు యే ప్రసిద్ధాః బ్రహ్మది త్రయత్త్రింశతోఽటిదేవా ఇత్యర్థః కర్తా
 రః స్తుత్యానాం స్తోత్రం యోగ్యా స్తుత్యాస్తేషాం గణనా ప్రసంగసమయే
 గణనా సంఖ్యాతస్యాః ప్రసంగ శ్చర్చితత్సమయే స్తోత్రార్థజేషతా విచా
 రణసమయ ఇత్యర్థః త్వా మగ్రగణ్యం గణయితుం సంఖ్యాతుంయోగ్యః గ
 ణ్యః అగ్రగణనా ప్రారంభే గణ్యస్తం త్రిషు లోకేషు త్వమేవాదిమస్తోత్రార్థ
 దేవతేతియావత్ తాదృశంవితు ర్జ్ఞానంతి, కించ మాహత్త్వాగ్ర విచారణ
 ప్రకరణే మాహత్త్వం-మహత్త్వా బుద్ధి ర్యేషంతేషం భావస్తత్త్వం సృష్టి
 స్థిత్యంత సామర్థ్యమితి భావస్తస్యాగ్రవిచారణా ప్రాథమికచర్చితస్యాః
 ప్రకరణం ప్రకర్షణకరణం క్రియా తస్మిన్ భానాతుషస్తోమవి ధూతాః
 ధానాః తుద్రవీహయః, అసారవ త్సుధాన్యేషు ధానాలాక్షేషు చ త్రి
 యామితివైజయంతీ తాసాం తుషా స్త్వచః 'ధాన్యత్వచితుషః పుమా'ని
 త్యమరః. తేషాం స్తోమ ససమాహ స్తద్వధూతాః పలాయితా స్సంతస్తా
 ముత్తమాస్తమఫలం సర్వోత్తమాంతస్సారప్రేహితద్విదుర్జ్ఞానంతి-యథాఖలే
 ధాన్యశుభ్రీకరణే వాతాహతతుషః దూరీభవంతి తద్వత్తదన్యదేవతాః మాహ
 త్యవిచారణకాలే దూరీకృతా ఇతిఫలిత్యాః స్తోత్రేణాలంస్తోత్రేణసాధ్యం
 నాస్తీత్యర్థః మృషా అన్యతం నప్రపచ్చి నవదామియన్నయా స్తుతం తత్సత్య
 మితి శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధ మితిచ అన్యమతాకాంతా సాధ్యమితిచ వస్తురభి
 ప్రాయస్య గమ్యమానత్యాత్మకలలోకసమృద్ధోఽయమర్థఇతి రాధ్ధాంతః.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య
 విరచిత శివానందలహరీ సంప్రదగ్గ ష్టాశీర్షేః

సంస్కృత గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రు. అ.

బాలరామాయణము, సటీక	...	0	8
అధ్యాత్మ రామాయణము, మూలము, చిన్న సైజు	...	1	0
మందరకాండము, మూలము, చిన్న సైజు	...	1	0
డిటో ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము, నూతనము ద్రితము	...	1	12
శ్రీమద్రామాయణము, మూలము, మేలుప్రతి	...	6	8
డిటో మేలు ప్రతి, చెండుసంపుటములు	...	8	0
మాఘపురాణము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	1	12
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, పురుషనూక్తము, శ్రీనూక్తము,			
ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము, చిన్న సైజు, మంచికాగితములు.	0	4	
పితృతర్పణము, చిన్న సైజు	...	0	1
వ్రతమాడామణి 360 వ్రతములు, మంచిప్రతి	...	1	8
యాజుషపూర్వప్రయోగచంద్రిక, నస్వరము, అనేకవిషయములఁ జేర్చి			
యాంధ్ర మహాజనసంప్రదాయానుమాపముగఁ బరిష్కరించి ముద్రించి			
యున్నాము. సాధారణప్రతి	...	1	4
డిటో మంచిప్రతి	...	2	0
ఋగ్వేదకౌఠ్యప్రయోగము, చిన్న సైజు	...	0	4
ఉపస్తంబగృహ్యసూత్రములు	...	0	8
ఋగ్వేదసంధ్యావందనము, సటీక	...	0	2
మంత్రపుష్పము, సటీక	...	0	1
సూర్యనమస్కారము, చిన్న సైజు	...	0	1

ప్రతి 1-కి రు. అ.

దేవతార్చన, చిన్నసయిజు	...	0	1
మహాన్యాసము, చిన్నసయిజు, శుద్ధప్రతి	...	0	6.
రుద్రము, పురుషసూక్తము వగైరాలు. చిన్నసయిజు	...	0	2.
పంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము	...	0	4
సంధ్యావందనభాష్యము. చక్కనిప్రతి	...	0	8
మంత్రపన్నములు, మూలము	...	0	3
కాలామృతము, సటిక, చక్కనికూర్పు	...	1	0
ముహూర్తదర్పణము, సటిక చక్కనికూర్పు	...	0	12
జాతకచంద్రిక, గోపాలరత్నాకరము, సాంధ్రతాత్పర్యము		0	8
శిష్యపన్నము, ప్రశ్నశాస్త్రము, అంధ్రతాత్పర్యసహితము, చక్కనిప్రతి	0	6	
నక్షత్రచూడామణి	...	0	4
కేరళప్రశ్న, అంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	3
అపరోక్షసుభూతి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	4
హరివిరాజేస్తోత్రము, సటిక	...	0	4
ఆత్మబోధము	,,	0	4
సౌందర్యలహరి	,,	0	4
వివేకచూడామణి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	12
గంగాలహరి	,,	0	2
శివానందలహరి	,,	0	12
ఉత్తరగీతా, సటిక, చిన్నసయిజు మంచికొగితములు	...	0	8
శివగీతా	,,	0	10.
భగవద్గీతలు, మూలము, చిన్నసైజు	...	0	5
భగవద్గీతలు, అంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము	...	2	12
భగవద్గీతలు, అంధ్రతాత్పర్యసహితము, చిన్నసైజు	...	0	10
భగవద్గీతలు, చిన్నసైజు, శ్రీ అనిబీసెంటుగారి ఇంగ్లీషుతర్జుమా		0	8

		ప్రతి 1-కి రు. ఆ.	
సర్వసాగోపనిషత్తు, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	2
నిరాలంబోపనిషత్తు ,,	...	0	2
కైవల్యోపనిషత్తు ,,	...	0	2
రఘునంశము 6 సర్గాలు, పదచ్ఛేదము, అర్థము, అకాంక్షాశబ్ద సమాస			
తాత్పర్యవ్యాఖ్యానసహితము, సాధారణప్రతి	...	3	8
రఘునంశము 10 స్కలు సవ్యాఖ్యానము, శుద్ధప్రతి	...	0	12
మేఘసందేశము, సవ్యాఖ్యానము, ఆంధ్ర టీకాసహితము	...	0	12
పుష్పబాణవిలాసము ,, ,,	...	0	4
కుమారసంభవము, సవ్యాఖ్యానము, చక్కనికూర్పు	...	0	12
,, టీకాతాత్పర్యసహితము	...	1	8
మాఘము, సవ్యాఖ్యానము 6 సర్గాలు	..	0	12
భర్తృహరిసుభాషితము, ఆంధ్ర పద్య తాత్పర్యసహితము	...	0	14
శబ్దమంజరి, చక్కనికూర్పు, శుద్ధప్రతి	...	0	4
ప్రాతిఃస్తరణము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	2
భజగోవిందము, సటిక	...	0	2
లక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము, సటిక	...	0	2
కృష్ణకర్ణామృతము, ఆంధ్ర పద్య టీకాతాత్పర్యము	...	1	8
సక్షరిస్తోత్రము, సటిక, చిన్నపైజా	...	0	2
దేవీమానసికపూజ ,,	...	0	1
దేవీఖండమాల ,,	...	0	1
ఇంద్రాక్షీశివకవచము, చిన్నపైజా	...	0	2
మృత్యుంజయమానసికపూజ ,,	...	0	1
రామబ్రహ్మమానసికపూజ ,,	...	0	1
నవగ్రహస్తోత్రము ,,	...	0	4
పరమేశ్వరస్తోత్రకదంబము, శుద్ధప్రతి, చిన్నపైజా	...	0	6
దేవీస్తోత్రకదంబము ,, ,,	...	0	6
విష్ణుసహస్రనామము, నామావళిసహితము ,,	...	0	4

ప్రతి 1-కి రు. అ.

లిలితాసహస్రనామము, త్రిశతివగైరాలు, చిన్నసైజు	...	0	8
రామసహస్రనామము, నామావళీసహా	...	0	4
లక్ష్మీ	...	0	3
శివ	...	0	3
అంజనేయ	...	0	3
గణపతి	...	0	3
నుబ్రహ్మణ్య	...	0	3
అన్నపూర్ణ	...	0	3
రామకర్ణామృతము, ఆంధ్రపద్యతాత్పర్యసహితము	...	1	8
నీతిశాస్త్రము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	3
దేవీశస్త్రశతీ, చక్కనికూర్పు	...	0	5
అమరము, మూలము, మూడుకాండలు	...	0	6
అమరము, సటిక, ఇంగ్లీషుఅర్థములతో చక్కనిప్రతి	...	1	0
డిట్టో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	...	1	12
గురుబాలప్రబోధిక—చిన్నసైజున రామాశ్రమియాద్య నేకగ్రంథములసహాయముతో చక్కగా పరిష్కరింపించి అకారాది అనుక్రమణికతో ముద్రించితిమి. కాలికోబైండు	...	3	8
నానార్థరత్నమాల, చక్కనిప్రతి	...	0	12

ఆంధ్రగ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రు. అ.

కృష్ణరాయవిజయము, చక్కనికూర్పు	...	0	8
ఉత్తరరామాయణము, కంఠి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	...	2	0
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు	...	3	8

అంధగ్రంథములు.

5

ప్రతి 1-కి రు. ఆ.

రంగ నాథరామాయణము, ద్వీపద, చక్కనికూర్పు	...	8	8
మొల్లరామాయణముచిన్న సైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగముద్రితము	0	12	
అచ్చ తెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1	4
అంధ్ర భాగవతము, పోతనామాత్య ప్రణీతము, ఇదివఱకుముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్ని విధముల బాగుగ నున్నది.	4	0	
డిటో మేలు ప్రతి, రెండు సంపుటములు	...	6	8
డిటో అత్యుత్తమ ప్రతి, రెండు వాల్యములు	...	8	0
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాగితములు, చక్కనికూర్పు	...	8	8
వసుచరిత్ర, సటిక	...	2	0
అముక్తమాల్యద, సటిక	...	8	8
ప్రభావతీప్రద్యున్నము	...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాగితములు	...	2	0
రాఘవ పాండవీయము, సటిక, చక్కనికూర్పు	...	2	4
శృంగార సేవిధము, శ్రీ నాథకవిది	...	10	14
నరసభూపాలీయము, అట్లైండు	...	0	12
విజయవిలాసము, కొత్తకూర్పు	...	0	8
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవి ప్రణీతము	...	0	8
జైమినిభారతము, అశ్వమేధపర్వము	...	1	0
రామభ్యుదయము, అయ్యలరాజురామభద్రకవి	...	1	4
రసికజనమనోభిరామము	...	0	12

తెలుగు విద్యార్థుల కొరకు అంధగ్రంథములు అనేకములు
మా యొక్క ధ్యేయము

7981
రామభద్రాచారి శాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,
292, ఎస్ ప్లస్ డి, చెన్నపురి. ఈ..

